

114
1963/5

215
ქართული
ლიბრერი

1963/5

მეათეობი

9

1 9 6 3

გნათობი

ქოველთვიური ლიტერატურულ-მხატვრული
და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ჟურნალი

წელიწადი მე-40

№ 9

სექტემბერი, 1963 წ.

საპარტიოლოს საბჭოთა მწერლების კავშირის ორგანო

9452

შ ი ნ ა რ ს ი

სერგო კლდიაშვილი — ფერფლი-რომანი, წიგნი შერთე, გაგრძელება	3
ხუტა ბერუღაია — ლექსი	18
დავით ჭავჭავაძე — ზღვა მოთხრობა	19
ფრიდონ ხალვაში — საუფედური, რომანი, გაგრძელება	41
შ. ამიხულაშვილი — ლექსები არტიკულ	56
იაკინთე ლისაშვილი — ნანგრევებზე, რომანი	58
ლადო სულაბერიძე — შარტიათი დღე, პოემა	74
კონსტანტინე გამსახურდია — ლანდუბთან ლაციო	82
კ. ვახაძე — ორი მოთხრობა	109
წ. შერაზადიშვილი — ლექსები	115
ალექსანდრე ბლოკი — ბულბულის ბაღი, პოემა, თარგმანი გურამ გოგიაშვილისა	116

კრიტიკა და კვლევითი

ერეშია ქარელიშვილი — იროდიონ ევლიშვილი	119
სერგი ჭილაია — მიგვაილებს ლექსების ტაში	127
დავით თევზაძე — „კოლხეთის ცისკრის“ მხატვრული თავისებურებანი	134
ნიკო ყაბაშვილი — ჩარლზ პერსი სნოუ	142
ვიორჯი გაჩეჩილაძე — გალაკტიონ ტაბიძის ლირიკის ზოგიერთი მოტივი	148
გივი დამბაშიძე — ინგლის-ამერიკის პოლიტიკა ამიერკავკასიაში 1919 წელს	154

წიგნების მიმოხილვა

შალვა აფხაიძე — განვლილი და განედლი	176
ალ. ლლოტი — მონოგრაფია ქართული ენის რიტმიკულ-მელოდიური სტრუქტურის საკითხებზე	179

(იხ. მეორე გვ.)

შოთა მესხია — ძველი ქართული მწერლობის კვრები	188
რეზო კეიფინაძე — პესიმოზმისა და სასოწარკვეთილების ფილოსოფიური აბოლოგის წინააღმდეგ	188
ნიკო ტყეშელაშვილი — საინტერესო ნაშრომი მრეწველობასა და მშენებლობას მართვის ფორმების შესახებ	188
ი. ყიფიანი — ქ. ქუჩუკაშვილის — „თბილი პური“	191

რედაქტორი: გრიგოლ აბაშიძე

პ/მგ. მდივანი: ვ. წულუკიძე

სარედაქციო კოლეგია:

- დ. ბენაშვილი, თ. ბუაჩიძე, დ. გამეზარდაშვილი, გ. მარგველაშვილი,
ე. მაღრაძე, ბ. ფლენტი, ა. ხულაკაური, ა. ქუთათელი, ე. ყიფიანი,
ს. შანშიაშვილი, გ. ჯიბლაძე

რედაქციის მისამართი: თბილისი, ლენინის ქ. № 63. ტელეფონი 7-13-42; 7-11-66.

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 15/X — 63 წ. ქაღალდის ზომა 70 × 108. ანაწყოების ზომა
71/2 × 121/2 ფიზიკურ ფორმათა რაოდენობა 12, პირობით ფორმათა რაოდენობა 16.
უე 03390, ტირაჟი 6000, შეკვეთა № 1846

საქ. კვ ცვ-ის გამოცემლობა, სტამბა № 1.
Издательство ЦК КП Грузии, Тип. № 1

2222

საგომ კლიაშვილი

ფ ე რ ფ ე ლ ი *

— დავითხოვ სახლიდან! — ამ ფიქრით მიუახლოვდა გიგა თავის ეზოს.

ახლა ელისო, ალბათ, ბუხართან ზის და დესიკოს ართობს... საამბობს ყოველთვის გამოძებნის, თუ მოინდომა... უბრალო რამესაც ისე მოგიყვება, სულ გინდა უსმინო... ამაში დიდად დახელოვნებულია და, ვინც უნდა იყოს, მის ყურადღებას მიიპყრობს და მის გულს მოინადირებს, მაგრამ ამიერიდან ამ ჯადოთი ფონს ვეღარ გავა... რაც იყო, მორჩა და ვათავდა, კარგად გაუსინჯა კბილი რა ქალბატონიც ბრძანდება... არა, ის სტუმრად არ ჩაითვლება და არც ჰქონდა აქ მოსვლის უფლება... ასე ურცხვად, უტიფრად მოაკითხო ადამიანს, რომელიც შეურაცხავი და დაამდაბლე?! ნურას უკაცრავად და, ეს სახლი ქარავსა არ ვახლავს, სადაც ყველას შეუძლია შეაბოტოს და ღამე გაათიოს... როგორ არა, ქვეყნის სასაცილოდ გაიხდის თავს იმის გამო, რომ დღესასწაულზე ელატის დროსტარება მოეპრიანა!.. აი, გადააბიჯებს თუ არა ზღურბლზე, მაშინვე მიახლის, რომ აიკრას ბარჯი და ამ ღამეში სადაც უნდა იქ წაბრძანდეს...

ამ გუნებაზე შეაღო კარი, მაგრამ შინ არავინ დახვდა. ოთახში ბნელოდა, ბუხარში ცეცხლი შეხვეული იყო. ამის დახება ისე მოულოდნელი იყო, რომ კიდევაც შეტბა... ელისო მიხვდა, ალბათ, რომ მოუფიქრებლად მოუვიდა აქ მოსვლა... კიდევ კარგი, რომ გონს მოსულა და გაუსწრია, თორემ...

ლამპას მოუვიდა, ბუხარში ფიჩხი შეყარა და ცეცხლი გააღვივა. მოუსვენრად გატარებულმა ღამემ და მერე ღვინომ თავი იჩინეს მაშინვე, როგორც კი სითბო გაუდგა ტანში. მოითენთა, მოდუნდა, რალაც დურდო, მღერია ნალექი დააწევა გულზე, ფიქრიც დაუმძიმდა, იჭდა და დალაბრული უცქერდა ალის ბრიალს. ცდილობდა მოეშორებია ელისოზე ფიქრი, მაგრამ თითქოს ჯიბრზე, თვალწინ ტრიალებდა მისი სახე, ესმოდა მისი ხმა და ცოცხლდებოდა მასთან შეერთებული წარსული დღეები.

— „არც შენ და არც შენ დიას ცხოვრების გემო არ გქონიათ!“ — მოაგონდა ელისოს სიტყვები, როცა მან სოფელში ჩამოსვლისას პირველად შეაელო თვალი სახლსა და ეზოს.

ამ საყვედურის უფლება რომ ჰქონდა, მალე კიდევაც დაამტკიცა.

ელისომ თავიდანვე ხელში აიღო ოჯახის სადავე და ისე აკეთებდა საქმეს, როგორც თვითონ თვლიდა საჭიროდ. გიგა ერთხანს შიშობდა, რომ სხვა პირობებში ნაცხოვრები ქალი გარეთ ვაყრიდა ძველიდან დარჩენილ საცოდავ გლუხურ ავეჯს, მაგრამ მარჯვე დიასახლისმა მხოლოდ დაწმინდა, დაფხვია, დააკრიალა ყველაფერი, დურგალს სალაშინი გაავლებინა მაგიდაზე, ათეულო წლების განმავლობაში კვამლისაგან გაშვეებული ძველი კარადა, რომელიც ბნელ კუთხეში იყო შედგმული და არც კი შეიმჩნეოდა, ვარდისფრად შეღება და ამით არა თუ თვითონ კარადა, კუთხეც გამოაჩინა და სიბნელეც გამოდენა იქი-

* გაგრძელება. იხ. „მნათობი“, № 8.

დან. მერე ისე გადაადგილა საწოლები, რომ ოთახი როგორღაც გაიზარდა და გაფართოვდა. გაამშვენიერა კიდევაც იქაურობა, როცა ბუნარი თეთრად შელესა, ხოლო მის გვერდით ტახტი დადგა და აქამდე რაღაც ძველმანების მისამალავად ხმარებული აქა-იქ გამოხეული ფარდაგი გარეცხა, დაკერა და ტახტზე დააფინა. დესიკო თავის თვალებს არ უჭერებდა, როცა დაინახა, როგორ გამოცოცხლდა და ნაირფერებით აპრელდა დედისეული ფარდაგი.

ამის შემდეგ ელისომ ადგილი შეარჩია ეზოში, დაბარა და კვლები დაამზადა ყვავილების დასარგავად. რძლის გარჯილობით მოხიბლული იყო დესიკო და ხუმრობდაც აღარ მიიჩნდა მისგან ნათქვამი, რომ ჯადო ჰქონდა ხელებში.

დაბოლოს ელისომ განიზრახა ერთი ოთახი მიემატებია სახლისათვის. ოთახი უნდა ყოფილიყო მორთული იმის მსგავსად, რომელშიაც ჯერ კიდევ ბევრობის ეამს ცხოვრობდა ქალაქში, მშობლების დაღუბვის შემდეგ რომ ნათესაებებმა შეიფარეს სამოწყალოდ, — ჩითის ფურჩლიანი ფარდა ფანჯარაზე, კედელზე ლურსმნით მიკედელი საბაზრო ქრელი ნახატები, კუთხეში ჩამოკიდებული სარკე და მონიკლებული საწოლი. ამგვარი ოთახი ბევრს ჰქონდა გარეუბანში, სადაც ესახლენ გატიალებულ სოფლებიდან გამოქცეული და უკეთესი ცხოვრების იმედით ქალაქს შემოხიზნულს გლეხები. იქ ჯერ არც ქალაქი იყო და აღარც სოფელი, მხოლოდ რაღაც ნარევი, შორეული მიმსგავსება ერთისა და მეორისაც, ერთმანეთისკენ მისწრაფებული და მაინც დაცილებული. ახალგაზრდებთან ერთად თავის ნაღვლიან დღეებს მიათრევდნენ აქ გრძელწვერიანი მოხუცებიც, რომლებიც ახალ ცხოვრებას ეპოტინებოდნენ და თან გულში ატარებდნენ სევდას გაშლილ მინდვრებზე, ვენახებზე, ნახირით შეფენილ საბალახო გორაკებზე და ეზოებში საჩრდილობლად დარგულ თუთის ხეებზე...

ელისო კიდევაც შეუდგა ძველი ოცნების განხორციელებას, გაურიგდა ოს-

ტატს, წინასწარ შეიძინა მუყაულის ტუთის საჭირო ნივთები, მაგრამ ერთ დღეს ყველასთვის, და იქნებ თავისთვისაც, მოულოდნელად აიწყვიტა და დასტოვა ქმარი და სოფელი...

გიგა არ იმჩნევდა, რომ ელისომ თავისი საქციელით დაამცირა მისი კაცობა. პირველი დღიდანვე ისე მოაჩვენა ყველას, თითქოს არაფრად ჩაავლო ცოლის წასვლა. თანდათან თვითონაც დაიჭრა, რომ ამოვიგდო გულიდან და დავიწყებას მისცა იმ უხეირო დედაკაცის სახელიც, მაგრამ ახლა მისმა უეცარმა გამოჩენამ ისევ აუფორიაქა სული, განუახლა ერთხანს დაუჩუჩებული ტყვილი და დაარწმუნა, რომ თურმე მხოლოდ ატყუებდა თავის თავს. რამ აიძულა ასე გაბედულად მოსვლა, რატომ გადაწყვიტა ასეთი თავბედური ნაბიჯის გადადგმა, რისი იმედით მიაკითხა მისგან განწირულ ოჯახს?!

შორიდან სიმღერა მოისმა. ხმა თანდათან მოძლიერდა, სულ ახლო მოვიდა, მაგრამ მალე სიჩუმე ჩამოვარდა. მერე ისევ ერთბაშად ყრიაბული ატყდა ეზოში. მაგრამ ის იყო გარეთ გახედვა და აპირა, უცბად ვიღაცამ მოფლითა კარები და ყოყინით და შეძახილებით სახლში შემოცვივდნენ გოგო-ბიჭები.

— გილოცავ, ძამიკო, ახალწელიწადს! — განათებული, ყინვაში სიარულისაგან შეწყითლებული სახით დესიკო მიიჭრა გიგასთან და მოეხევა.

გიგას დანახვაზე ახალგაზრდებმა შებორკილად იგრძნეს თავი და თითქოს კიდევაც დაუცხრათ ხალისი. მაგრამ ეს დღეხანს არ გაგრძელებულა — მასპინძელს ენიშნა, რომ მისი მიზეზით ეცვლებოდათ გუნება, გაეხუმრა ერთს, მეორეს, აიყოლია სხვებიც და მალე ისევ ხმაური და ბოლოს სიმღერაც გაისმა სახლში.

წინადღით სამ ახალგაზრდასთან შეხვედრის შემდეგ მწარე გრძნობა გამოჰყოლოდა გულში, მაგრამ ახლა, ჯანით სავსე ლამაზ ბიჭებს და დესიკოს მეგობარ ქალიშვილებს რომ თავის გარშემო ხედავდა, ფიქრიც აღარ უნდოდა იმაზე,

რომ შესაძლოა ოდესმე რომელიმე მთ-
განთან უსიამო საუბარი ექნებოდა მო-
მავალში და რომ ვინმე ამათგანმაც ზუ-
რგი შეაქციოს აქაურობას. თუ ასეთები
წავიდნენ, ვისთვის-ღა იმუშავს აქ? ვინ
მისცემს ნამდვილ სიცოცხლეს ამ მინდ-
ვრებსა და გორაკებს, თუ ესენი აღარ იქ-
ნებიან? დადუმდეს, გავერანდეს, ჩაკე-
დეს აქაურობა?

— აბა, შენ იცი და შენმა ქალობამ,
რა მარიფათს გამოიჩინე! — წააქეზა დე-
სიკო, თვითონ დადგა თამადად და თავი-
სი გულღია ზალისით კიდევ უფრო გა-
მოაცოცხლა და აახმაურა სუფრა.

გვიან იყო, როცა ახალგაზრდები დაი-
შალნენ.

— ამ კაი დღეს რავე სტუმარივით შე-
ვხვდით ერთმანეთს... — ძმას საწოლ-
ზე ჩამოუჭდა დესიკო და აკოცა. — წუ-
ხელ მამლის ყვილაძე გელოდებოდით...
დღესაც ვიცადე სადილობაძე... გავი-
გე, ანანიასთან ყოფილხარ. მინდოდა იქ
მისვლა, მარა გოგოებმა მომაკითხეს და
წამიყვანეს... ხან ერთთან ვიყავით, ხან
შეორესთან...

მოუყვა ვინ უფრო გამოიჩინა თავი
მასპინძლობაში, უფრო წვრილად კი
იმაზე უამბო, თუ როგორ გამოაცოცხლეს
ტოლებმა, ვინ ჩაეფლო თოვლში და
გზაში ერთმანეთს როგორ უშენდნენ
გუნდას. ყველაფერში ეტყობოდა, კმა-
ყოფილი იყო განვლილი დღით.

მითვლემილი გიგა ჩუმად უსმენდა
და თან ერთი ფიქრი უტრიალებდა თავ-
ში: ამდენი რამ უთხრა, ბევრი უმნიშვ-
ნელო რამ გაიხსენა და რატომ იყო, რომ
მიივიწყა მთავარი? რატომ იყო, რომ
ერთი სიტყვაც არ დაცდა იმაზე, რისი
თქმაც, ალბათ, ყველაზე უფრო უნდო-
და?

რამდენიმეჯერ ახედა და მოუნდა ეთ-
ქვა: „ქღურტულობ, ჩემო საყვარელო
დაო, ეშმაკობ რალაცას, მაგრამ მე არ
მოგტყუვდები... ძალიან ცდილობ ამაც-
დინო ამაზე ლაპარაკს, ოღონდ...“

— ისიც შენთან იყო? — უეცრად და
პირდაპირ იკითხა გიგამ.

— ვინ, ძამიკო? — პირდაპირ უპასუ-
ვრ მიხვდა დესიკო.

— ვინ და, შენი გუშინდელი სტუ-
მარი...

დესიკომ რატომღაც უხერხულად იგ-
რძნო თავი.

— წუხელი ჩვენთან არ გაუთეგია, —
თითქოს თავის გასამართლებლად ჩაი-
ლაპარაკა. — ნათლიდელასთან გადავი-
და... ახლაც იქ უნდა იყოს...

— კი მარა, რისთვის მოვედიო? —
გულგრილად გაღივება სცადა გიგამ. —
სულ დავეკარგე ნამუსიო?

— რა ვიცი, არაფერი უთქვამს... მა-
რთალი გითხრა, მეც გამოიკვირდა... — ჩა-
მქრალი ხმით თქვა დესიკომ.

გუშინ რომ ელისოს ნახვით გამოწვე-
ული სიხარული ვერ დაფარა ძმის წი-
ნაშე, ახლა ეს სანანებლად ჰქონდა, დამ-
ნაშავედ გრძნობდა თავს, თვალს ვერ
უსწორებდა და განზე იყურებოდა.

ერთხანს დუმდნენ.

— აქ არ დავინახო... მაწყენინებ, იც-
ოდე... — ყრუდ, მაგრამ გამაფრთხილებ-
ლად თქვა გიგამ.

— არა, ძამიკო, არა! — მაშინვე შეშ-
ფოთებულვით წამოიძახა დესიკომ. —
თვითონაც ვეღარ ვაბედავს... უნდოდა
კი შენი ნახვა, მარა ისე ვურჩიე, რომ...
გიგამ მკაფიოდ გაიგონა, რაც უკანას-
კნელად დესიკომ უთხრა, გაუკვირდა,
მაგრამ ისე დაიჭირა თავი, თითქოს არა-
ფრად ჩათვალა ის ამბავი, რომ ელისოს
მისი ნახვა უნდოდა.

— პო, წადი აბა, დაიძინე... — ესლა
წაიდუღუნა გიგამ, იცვალა მხარი და სა-
ბანი თავზე წაიხურა.

მანაც ისე მოხდა, რომ ვერ აცდა ელი-
სოსთან პირისპირ შეხვედრას.

ახალწლის მეორე დღე გიგამ შინ ვაა-
ტარა. მესამე დილას, დესიკო ჯერ ამდ-
გარი არ იყო, აღრიანად გავიდა სახლი-
დან. რაიონიდან მისაღებ სამეურნეო
იარაღებისათვის ფარდულის ასაშენებ-
ლად მუშები დააყენა, ერთხანს თვითონ
იც ეხმარებოდა მათ და შუალდემ რომ
მოაწვია, კანტორის ოთახში შევიდა.

მაგიდის უკრაში ქაღალდებს ქექავდა,

როცა ჯახანი მოესმა. თავი რომ ასწია, კარებთან ელისო დაინახა.

რამდენიმე წამი ელისო იქვე იდგა, მერე გაუბედავად მივიდა მაგიდასთან და მძიმედ დაეშვა ტაბურეტზე. ცდილობდა მღელვარება დაეფარა. თავს ძალა რაატანა, მაგრამ ხმა მაინც აუთრთოლდა.

— გამარჯობა, გიგა...

გიგამ ოდნავ დააქნია თავი, უხმოდ, ესეც წუთიერი გარინდების შემდეგ.

ქალს აყვისფერი პალტო ეცვა, საყელოზე ვიწრო შავბეწვემთვლებული. ბეწვზე ფიჭვი დნებოდა და მოწვეთავდა.

— ვიცი, არ გაგეხარდება ჩემი მოსვლა, მარა...

ნერწყვი გაეჩხირა ყელში.

— უნდა მომითმინო...

ისევ გაეზახრა ხმა და ჩაჩუმდა.

— რა გნებაეს? — უბოროტოდ, შშვილად იკითხა გიგამ.

პირველი წუთის შემფოთებამ უკვე გაუარა, თავდაქერილად იყო, აღარ უძნელდებოდა სახეში ეცქირა ელისოსათვის. ისე ენიშნა, რომ ისეთივე ლამაზი იყო, როგორც წინათ.

ელისომ ბერეტი მოიძრო და თოვლი გადაწმინდა. გიგამ აცალა და მერე ისევ თავაზიანად გაიმეორა:

— რა გნებაეს?

ელისოს სხვა რამ უნდოდა ეთქვა, მაგრამ თავისუნებოერად ის უთხრა, რასაც ახლა არ ფიქრობდა:

— ვაივე, თავმჯდომარედ აურჩევიახართ...

— მოსალოცავად მობრძანდი? — გავლიმა გიგას. — გმადლობთ.

— არა, ეს ისევ...

გაჩუმდა და მერე თითქოს გონს მოვიდა:

— სადმე ხომ არ მიგეჩქარებოდა? არ დაბრკოლდე ჩემი მიზეზით. შენი ამბავი რომ ვიცი...

— არა, არ დავბრკოლდები... — სიტყვა მოუჭრა გიგამ.

ცივად ნათქვამი გულზე მოხვდა ქალს. ელისოს წინასწარ მოფიქრებული ჰქონ-

და რა ეთქვა, მაგრამ გულგრილმა შეხვეტილ რამ ყველაფერი არაა თავში.

— გაგიკვირდა რომ მოგბედე შენთან?

გიგამ წაუყრუა.

— გაგიკვირდა, ხომ? — უფრო თამამად კითხა ელისომ და თვითონვე გასცა პასუხი თავისთავს: — ალბათ...

— არა... — თქვა გიგამ.

პაპიროსს მოუკიდა და დაუმატა:

— შენგან არაფერია ვასაკვირალი...

ელისომ ჭერ გამომწვევად შეხედა. მაგრამ უცბადვე მოტყდა. თვალები ცრემლით ამოვესო და რამდენიმე წვეთი ჩამოვარდა.

— არც აგეთი ნამუსდაკარგული ვარ.. ნაწყენი რომ ხარ ჩემზე, იმიტომ მეუბნები, თორემ...

— აგრე იყოს... — ხელი ჩაიქნია გიგამ.

— ასეა, ნამდვილად ასეა, გიგა...

ხელი გაიშვირა და მუხლზე დაადო.

გიგამ მაშინვე გასწია ფეხი.

— ბავშვივით ხარ პირდაპირ... — ნაღვლიანად გაელიმა და მერე კეთილად, თბილად მიაჩერდა: — არ გამოცვლილხარ... ისეთივე ხარ, როგორიც...

— იცი რა, პირდაპირ მითხარი... — მოთმინება დაკარგულივით წამოდგა და უშალვე დაჭდა გიგა. — პირდაპირ მითხარი, რატომ მოხვედი აქ?

— შენი ნახვა მინდოდა... — დიდი ხანია ვაპირებდი, მაგრამ... — ხმა ჩაუწყდა ელისოს და ვეღარ განაგრძო.

— მე რაში დაგვირდი? — თითქმის საქმიანი კილოთი შეეკითხა გიგა.

ელისომ დიდხანს უცქირა და, ბოლოს, გაბედა:

— გიგა, დავბრუნდები მე...

კაცმა გაოცებით შეხედა. ყველაფრის გავონებას ელოდა ამის გარდა.

— დავბრუნდები, თუ მიმიღებ...

გიგა ხმას არ იღებდა.

— თუ შენი ნება იქნება, თუ შენ იტყვი...

თითქოს ვედრებით შეჰყურებდა და უცდიდა.

— ოღონდ შენ თუ...

დება... სიკვდილის წინ, იმ უბედურს, ვახშამი მოუთხოვია, მაშინვე ჩასძინებია და დილით რომ სიდონიას დაუხედავს. გაკვირებული დახვედრია... თავისი ცალი ზვალით ჰერს მიშტერებოდა... წესი და რიგი მოითხოვდა, თორემ ტყუილად კი დასტიროდა ცოლი, — ფერემასთვისაც ასე ჯობდა და სიდონიასაც შედავითი მიეცა... აცხონოს ღმერთმა, თავის დროზე ყველასთვის კარგი მეზობელი იყო, სიკეთე თუ შეუტანია სხვის სახლში, თორემ ცუდი არაფერი ვაუკეთებია... ამ წლის ბოლომდე კიდევ გაჰყიდა მარამის ოჯახს მისი შეკვლეობის მადლი და მერე ღმერთი, ალბათ, სხვა ვინმეს მიუჩენს და სხვისი შემწეობით გამოუვლენს თავის მოწყალებას.

შუა მარტიდან დათბა. ღროდადრო გამოკრავდა ხოლმე სუსხიანი ნიავი, თითქოს თებერვალში სადღაც შეყოვნებული, ერთი-ორჯერ ისევ დაყარა თოვლი და შეათეთრა გორაკები, მაგრამ სულ მალე მხოლოდ სადმე ჩრდილიან ხრამში რჩებოდა მოგონებათ. ცის სიმაღლეში დაეხეტებოდნენ ქარისაგან აწიოკებული ღრუბლის ნათლეთები. ნაზამთრალი გარემო ტიტველი იყო, მაგრამ სევდიანი იერი აღარ ჰქონდა.

ერთ ღამეს ანანია გრგვინვამ გამოაღვიძა. მხოლოდ ერთხელ დასჭექა და ისე ძლიერად, სახლი შეინძრა. მერე სიჩუმე ჩამოვარდა და ანანიამ ყური მოკრა, რომ ჩამოშხვდა. ძილ-ღვიძილში ისიც ჩაესმა, თითქოს ვიღაც ეძახდა.

მოუსვენრად იყო, თუმცა საამისო მიზეზი არ ჰქონია. ადგომა დააპირა, მაგრამ დაზარდა. თბილი საწოლის დატოვება დაენანა. უეცრად დაინახა, უფრო კი იგრძნო, რომ აქამდე ბნელში ჩაძირულ ოთახს ფერი შეეცვლოდა. აიხედა და, მალა კედელში ჩატანებულ სარკმლიდან მღვრია ცისკარი მოლანდა.

ფრთხილად გამოძვრა საბნიდან, ჩაიცვა და წინკარში გავიდა.

ნაწვიმარზე შემორჩენილი წვეთები მძიმედ ცვიოდნენ სახურავიდან. რიყრაყის ბინდბუნდში მკრთალად ჩანდა გა-

რემო. შემთბარი მიწა ორთქლავდა, ნისლეული ეკიდა ტიტველ ხეებზე, ეხვეოდნენ ბებს და ზანტად მილოღავდა თავისი ნაღვლიანი გზით. ვაკეზე ბორი დაფენილიყო, გორაკებს სქელი ღრუბელი დასწოლოდა.

ხარბად შეისუნთქა. გულს საამოდ მოხვდა რბილი ჰაერი და მიწის სუნი იგრძნო. დაიარა ეზო, საკარმიდამო შეათვალიერა. ფერდობიდან დაქანებულ ლელეს ყური მიუვდო და ამ ხმაურში ძველი ნაცნობი ხმა მოესმა, — გაღვიძებული მიწის მოძახილი, დაუცხრომელი და ხალისიანი. ისე ეჩვენა, რომ გარემო კეთილი თვალით შემოაკყურებდა.

სიფრიფანა ნისლი იცრიცებოდა, ზევით იწვედა და დნებოდა. ალაგ ცის სუფთა ნაქერი გამოჩნდა, მიუწვდომელ სიმაღლიდან გადმოკიდებული ზურმუხტი, როგორც ახლად ამოსული ბალახით მოფენილი მღვლო.

დიდი ხანია ასეთ კარგ გუნებაზე არ ყოფილა. გაღვიძებული სახით შებრუნდა სახლში და მოუნდა რაიმე საამო ეთქვა შინაურებისათვის.

— რა გიხარია, ადამიანო?! დაიხედე რას ვავხარ! — მოიძახა გაიანემ, ფეხები და შარვლის თათები რომ ტალახში ამოსვრილი დაუნახა — მიდი, გაიწმინდე, ნუ გამისვარე აქაურობა!

— მიწაა, შე ქალო, რა უშავს! — ცოლის ბუზღუნია არაფრად ჩააგდო ანანიამ და გაბუმრბაც სცადა: — ცომივით აფუვებულა, ნამეტანი გამაძლარა თოვლით და წვიმით!

ბავშვებს ენიშნათ მამის განწყობილება და გათამამდნენ. მაშინვე გამოიყვანეს კალათის ქვეშ დამწყვდეული ლეკვი, წაქი ახვრეპინეს და მერე სათამაშოდ შეაგულიანეს. გამაძლარი და მუცელგაბერილი ლეკვი უცბადვე აჰყავთ, კანკებში ჩააფრინდა ვისაც წამოეწია, მიიმალა სადღაც, მერე უეცრად გამოვარდა საფარიდან და ყეფით დაედევნა ბიჭებს.

ფაცურა, როგორც მას შეარქვეს, ამასწინათ ჰყავდათ მოყვანილი და ეს პატარა ბანჯგულიანი ცხოველი პირველი

დღიდანვე სევიარიონის და ილიას საყვარელ არსებად და თვალისჩინად იქცა. მათგან განებეზვრებული ლეკვი ისეთი თავგასული შეიქნა, აღარც უფროსების რიდი ჰქონდა, გარდა ვაიანესი. მხოლოდ მისი ეშინოდა. მცირე დანაშაულისთვისაც ვაიანე კალათქვეშ შეათრევდა ხოლმე და არ იბრალებდა, თუმც ის საბრალოდ წყაქწაყვებდა და ფხაკურობდა. გაწამებული და დაღლილი, ძალაუვნებურად გაისუღრებოდა და ძილად მიეგდებოდა, სანამ რომელიმე მეგობართაგანი არ გაათავისუფლებდა.

ფაცურას აქედანვე ეტყობოდა, რომ მომავალში ავი იქნებოდა. არ უსვენებდა ხზოს, ხანდახან ძროხასაც, განსაკუთრებით ამოიჩემა მამალი და როგორც კი თვალს მოკრავდა, მივარდებოდა, პირის წაღლებას დაუბრებდა და დასდევდა იმ დრომდე, სანამ აკრიახებული ქათამი ღობეზე შეფრენით თავს არ უშველიდა.

გათაგნებებული, თავის უფროს თვისტომსაც არ ინდობდა და მისი დაბრკობა მოინდომა. დილით გამოვიდოდა თუ არა საიხში, უმაღლე იქით გაქანდებოდა, სადაც ჭუჩაზე მოკრუნჩხული უმწეო წარბა ეგულებოდა, დადგებოდა შორიხლოს და გამალებული უყევდა. გადაბერებული ძაღლი, რომელსაც მისი მოგერიების ძალა აღარ ჰქონდა, ძლივძლივობით ასწევდა ხოლმე თავს და მიანერდებოდა სხივჩამქრალ გამოლენიებული თვალბით. ამ გამოხედვაში არც რაიმე ჯავრი და შებრალების თხოვნა იყო, არც სამდურავი თავის ბედზე... და დიდხანს იმის შემდეგაც, როცა ლეკვი მოშორდებოდა, გულგრილად მიშტერებული იყო ერთ ადგილს, რომელიც ორიოდე ნაბიჯის იქით მხოლოდ სიყარისღეს წარმოადგენდა მისთვის.

ერთ დღიას წარბა არ დახედათ თავის კუთხეში. ჯერ ყურადღება არ მიუქცევიათ ამ ამბისთვის, მაგრამ როცა აღარც საღამოს გამოჩნდა, მარიამმა გუმანი აიღო, რომ იქნებ მან სიკვდილის წუთი იგრძნო და, როგორც ეს ძაღლებს ჩვევიათ, სახლს გაშორდა. ყველგან შეათვალიერა და ძებნა, ბავშვებიც მოიშვე-

ლია და, ბოლოს, მართლაც მკვდარი იპოვეს ეზოს განაპირას მიკვდარი რამდენიმე წელიწადია ძაღლს სასიცოცხლო პირი აღარ ჰქონია და უსარგებლო იყო პატრონისათვის. კაკოს ხათრი, თორემ არც ღირდა მიხედვად. მარიამს თავს აბეზრებდა მასზე ზრუნვა, მაგრამ ახლა რომ მკვდარი ნახა, გული აუჩუყდა და კინაღამ წაუტერია კიდევაც. თვითონ წარბა კი არა, ვიღაც სხვა შეიცოდა, რაღაც შორეული დროის მოგონებამ ვაკერა და იმაზე დაღონდა.

ფაცურას იმ დღიდან მეტი პატივისცემა დაედო ოჯახში.

ნასაუზმევს ანანიამ საგარეოდ ჩაიკვა და კოლმეურნეობის საწყობში წაიქცა. გულში საღამოს ვიგამ გაღმობიდა ახალი სახნავ-სათეხი იარაღი და რა თქმა უნდა, ახლა იქ კოლმეურნეები იქნებოდნენ თავმოყრილი, ათვალიერებდნენ და ერთმანეთს უზარებდნენ თავის აზრს... მანქანებსაც ნახავს და მეზობლების საუბარსაც მოისმენს...

როგორც თვითონ დაწმუნდა, იმგვარი იარაღი სოფლად არავის ჰქონია და არც სადმე სხვაგან ენახა. მეზობლებიდან ბევრნი იმედიანად იყვნენ, ზოგიერთნი კი ფრთხილად შიშობდნენ მხოლოდ იმაზე, რომ მძიმე რკინეული პირუტყვს გააწვალბსო. ივლიანემ თავიდანვე ეშვი გამოთქვა იმაზე და ბოლოს პირდაპირ განაცხადა, რომ იარაღი არა თუ ძნელად მოსახმარისი, ვნების მომტანი იქნება, ვინაიდან აქ ფიცხი ეწერია და მისი ღრმად დახვნა გაახურებს, გაახმობს მიწას და მარცვლი ჩაკვდებაო.

ამის ვაგონება გულზე მოხვდა გიგას და პირად შეურაცხყოფადაც მიიჩნია.

— თუ კაცი ხარ თავი დაგვანებე, ნუ ყბედობ! — მოუჭრა სიტყვა. — ჯერ არ გინახავს რისი შემძლეა და აქედანვე რატომ გვიბედებ მარცხს?! ყველაფერზე აღრენილი როგორ უნდა იყო ადამიანი! გამოცადე და მერე თქვი!

მანამდე დარჩა იქ ანანი, სანამ ყველანი არ აიშალნენ. შინ მიმავალს, თვალწინ ედგა ფარდულში დაყრილი მანქანები და ყველაზე უფრო აგონდებოდა ის,

რომელსაც „ვერმორელს“ ეძახდნენ. ამ უცხო სიტყვას ხშირად იმეორებდნენ მეზობლები, ჩარჩა მენსიერებაში და კიდევაც აეკვიტა... ივლიანეს კი მართლაც მურტალი ენა აქვს და გიგა არ იყო მტყუანი, რომ ხმა ჩააქმედია... წინასწარ რატომ უნდა ვაბიბაროო, თუ გამოცდილი არ გაქვს... ა, ბატონო, აღდგომა და ხვალეო, სულ მალე ნახავს და დარწმუნდება სოფელი მის აკარგიანობაში...

სანამ ჭიშკარში შევიდოდა, ანანიას თავის ყოფილ ვენახთან უნდა გაეგლო. ადგილი ეზოზე იყო მიკრული და, უნდოდა თუ არა, გვერდს ვერ აუქცევდა. არ სიამოვნებდა, მაგრამ სხვა გზა არ იყო. მხოლოდ ყოველთვის იმის ცდაში იყო, თვალი აერიდებია.

ვენახზე სევდა მოუშორებლად ჰქონდა, ოღონდ არავისთან გაუმხელია. თუ გარეშე ვინმე სიტყვას ჩამოუგდებდა, მაშინვე სხვა რამეზე გადაიტანდა საუბარს. გულში ღრმად ფარავდა იმიტომ კი არა, რომ სხვისი შიში ჰქონდა, უფრო თავის თავს ზოგავდა.

ახლა, რომ ჩაუარა, დაინახა, ერთგან ღობე იყო მორღვეული და მის ძირში მიჩხრიალებდა მოდიდებული ღელე.

შეჩერდა, წყალს თვალი გააყოლა და უნებურად ღობის გადაღმა გადაიხედა. შუა ვენახში ტბორი იდგა, რომლის სიღრმეში აქა-იქ ვახის შავი ჩხირების წვერი მოჩანდა. გუბები უვლიდა ვაშლისა და ატმის ხეებსაც. ვასულ წელიწადში სევარიონის საბელზე დარგული მსხალი კიდევაც წაქეცია და დაწყვეტილი წვრილი ფესვები ზევით ამოყრილი ჩანდა.

ანანია აღარ დაფიქრებულა, სხვა მხარეს გადაუშვა ღელე, მერე გადავიდა ვენახში, დაგუბებულ წყალს გზა მისცა, ზელებით ამოწმინდა კალპოტი, სადაც ჩახერგილი იყო, ალაგ მიწის ზედაპირი დაუტკეპნა ვახებს, მაგრამ იმდენისთვის ამოეთხარა ძირი წყალს, რომ ვეღარ მოერია საქმეს და სახლს მიაშურა.

გაიანემ რომ ისევ ტალახში ამოსვრილი დაინახა, კინაღამ შეიცხადა.

— რა გემართება, ადამიანო, დღეს?!
კაცი აგერაც დამიბერდი და წესიერი სი-

არული აქამდე ვერ ისწავებო? უნდა მერე ჩავარდი სადმე, თუ რა ღმერთს მცემო? ყრა? ეგ ტანისამოსი არ გეზოგება მაინც?

ანანიამ უამბო რაც მომხდარიყო. ამაზე გაიანე კიდევ უფრო გაცხარდა.

— გაგივებულხარ, ვეყო, და ეგაა! წაგართვეს, ვაგაპარტახეს და მაინც იმ არგადსარჩენ კოლექტივისთვის შეგტკივა გული? მიშველეთ ვილაკამ, გადამრევი კმარი! ვინ ხართ მადლიანი, შემიბრალეთ და შემციოდეთ მე უბედურარი!

ანანიას საქციელი ჰქონდა წახდენილი, რალაცას თქმა უნდოდა, მაგრამ ვერ ბედავდა.

— რას გაშეშებულხარ, გაიხადე ახლავე, ნუ მაყურებინებ შენთვის. ჩემი თუ არ გრცხვენია, ამ ბაღების სასაცილოდ ნუ იხდი მაინც თავს! — დაუცაცხანა გაიანემ.

ბავშვები შორიახლოდან გაკვირვებით შეჰყურებდნენ უცნაურად სანახავ მამას.

ღლით ანანიას არაფერი უთქვამს, საღამომდე ითმინა და როგორც კი ენისწა, რომ ცოლი კარგ გუნებაზე იყო, თავისი გულისნაღები გაუმშლია.

— ძალიან მოუვლელია... — შორიდან დაიწყო ანანიამ. — კელამ მუხლამდე იყო წყალი... ნამეტანი შეწუხებულა ვახი...

— იმათ შეუწუხდათ გული და სული, აბა რა ხეირს დააყრიდნენ, — აუღლეებლად ჩაილაპარაკა გაიანემ.

— მეცოდება, ქალო, გაფუჭდება...

— ჩვენი სადარდებელი აღარაა ეგ, — ისევ გულგრილად უსმენდა გაიანე. — თუ გაფუჭდება და, გაფუჭდეს. მაგაზე მეტი საჭაერებელი ღმერთმა ნურაფერი მომცეს...

— ზედ რომ გზის გაყვანას აპირებენ, იქნებ იმიტომ აღარ უვლიან... ასეა ვითომ?

— იქნებ იმიტომ, — წყნარად დაუდასტურა გაიანემ. — ხომ მაინც უნდა ასე ჰქონდეს და...

— პო, მარა...

— რაო?

— რაო და, ცოდვია მინც... სანამ არ აუჭრით, ცოდვა არიან...

— ერთი შენ კიდევ, ისინი გეცოდება...

— ისინი კი არა, თვითონ ვაზია, ქალო, ცოდვია... ვინ იცის, იქნებ აღარ აქრან და სოფელს მინც ჰქონდეს...

ანანია ერთხანს ჩუმად იჯდა და, ბოლოს, ძალიან ფრთხილად, მაგრამ მინც გაბედა:

— გაიანე, თუ ქალი ხარ, ნუ გაცხარდები ახლა... მოდი და, სამადლო საქმე გავაკეთოთ... ნამდვილად კეთილი საქმე... ღმერთმანი არაფერი დაშავდება ამით... დაშავდება კი არა, მერე შენც გესიამოვნება... ცოდვია ის ვაზი, და...

გაიანემ რომ გაიგო რას აპირებდა ქმარი, გულწრფელად გაიოცა. მისთვის სრულიად გაუგებარი იყო, რატომ მოუვიდა თავში საკვირველი აზრი ეზრუნა ვენახზე, რომელიც მათ აღარ ეკუთვნოდათ. შეეცადა დაერწმუნებინა, რომ ასეთი განზრახვაც უოველმხრივ გაუმართლებელი იყო, ურჩია გადაეთქვა, მაგრამ ვერაფერს მიაღწია.

— ქაუზე გადასულხარ და რაღა ვითხრა მეტი, — ბოლოს ეს-ლა უთხრა გულნატკენად. — თვითონ კოლეტივი არ ფიქრობს მის მოვლას და შენ რა გაიძულებს თავი შეიფუქსო?!

ანანია თავისას არ იშლიდა:

— შეწყუბება კი არა, პირიქით... საღამოობით, ცოტა რაღაცას, როცა მოვიცილი... სხვა თუ არაფერი, ხელებს მინც გავმართავ. ასე მგონია, დამიღბა და მომიღუნდა...

იმ ღამეს მადიანად ივახშმა, მერე პატარები დასვა და ამღერა. წინათ რომ მყვალასთვის არასოდეს დაუძახნია, ახლა გვერდით ჩამოიჯინა, მოეფერა და ხმაც მოუწონა.

სავალდებულო წესი რომ დაასრულა, ბარი აიღო და ფანრით ხელში ვენახისკენ გასწია.

ბნელში მუშაობა ჭირდა, ატმის ტოტზე ჩამოკიდებული ფანარი მკრთალად უნათებდა, მაგრამ აქ მიწის თვითეული

მტკაველი ბავშვობიდანვე დაჩვეული ნობი იყო მისთვის და უმეცრედობა არსად არაფერს დააზიანებდა, წყალგადასაგდებ სარუეს გათხრას შეუდგა.

ამ დღიდან, როგორც კი დროს იხელთებდა, ანანია ვალდებულად ვენახში და ცოტა ხნით მინც წაიმუშავებდა. სახალისოდ, როგორც ამბობდა. გაიანე მუდამ ბუზღუნებდა ამაზე, მაგრამ იცოდა, რომ მასთან ვერაფერს გააწყობდა და არა თუ აღარ ეურჩებოდა, თვითონ შეაჩეჩებდა ხოლმე ფანარს და გაისტუმრებდა.

ნაკვეთზე გზა აქამდისაც უნდა გაეყვანათ, მაგრამ დრო ვადიოდა და იქაურობა ხელუხლებლად რჩებოდა. ანანიამ ერთხელ კიდევაც გამოიკითხა როდის აპირებდნენ დაეწყოთ და პასუხიდან მხოლოდ ის გაიგო, რომ ჭერჭერობით იმათაც არ იცოდნენ, ვისაც ამ საქმის გაკეთება ევალებოდა.

გაიანე ამ ამბავს სხვაგვარად შეხვდა. თავისებურად ინიშნა გაურკვეველ დრომდე გზის გაჭრის გადადება და ის აზრი გამოთქვა, რომ იქნებ გადაიფიქრეს და საჭიროდ აღარ მიიჩნდათ. ამაზე ფიქრი აეკვიატა და მერე იქამდისაც მივიდა, რომ თავის სასარგებლოდ ახსნა ყველაფერი... ალბათ, ხელი აიღეს განზრახვაზე, ალბათ, თვითონ დარწმუნდნენ, რომ უსარგებლოდ ჩაუვლიდათ შრომა... ამის შემდეგ შესაძლოა ისიც მოხდეს, რომ წადებული ნაკვეთი ძველ პატრონს დაუბრუნონ... ეშმაკმა იცის მათი თავი, იქნებ გონზე მოვიდნენ და მართლაც დააბრუნონ... ასე თუ მოხდა, მაშინ ღირს ახლავე იზრუნონ, რომ მოუვლელობით არ გაფუჭდეს იქაურობა...

თანდათან შეეჩვივა ამ ფიქრს, თანდათან გაეღვიძა იმედი და, ბოლოს, არა თუ ხელს აღარ უშლიდა, ხანდახან კიდევაც შეაჩვენებდა ხოლმე და თვითონაც გაჰყვებოდა.

შემთხვევით გზად გავლილ მეზობლებს არაერთხელ დაუნახავთ, როგორ ამავრებდა ანანია ბარდანს, როგორ თოხნიდა ხეხილის ძირშიც, ხოლო გაიანე იქვე იდგა და ფანრით უნათებდა.

* * *

საგაზაფხულო ხენა დაიწყო და გიგა ყანჩაველს მთელი დღეები და ხშირად გვიან ღამემდე მინდვრებში ყოფნა უზღებოდა. ხელმძღვანელისათვის საჭირო გამოცდილება რომ აკლდა, განსაკუთრებით ახლა იგრძნო ეს.

იმ ადგილს, სადაც კოლომურნეები სახნისებს ეკიდნენ, იშვიათად მიაკითხავდა ხოლმე დაიმედებული, რომ ამ მუშაობაში გლეხებს ხელი არ გაუმრუდებოდათ. აფიქრებდა მხოლოდ იმ ნაკვეთების მდგომარეობა, სადაც ახალი სამეურნეო იარაღი ჰქონდა გატანილი... რა ქნას, როგორ იმართლოს თავი ხალხის წინაშე, თუ ეს სიახლე გამოუყენებელი და გამოუსადეგარი დარჩა?!...

გამოზამთრებულ, გამხდარ პირუტყვს უჭირდა მიწაში ღრმად შეჭრილ გუთანში უღლის გაწევა. მათი შეტოდების თავი კი არავეს ჰქონდა — ხარები ისედაც არ ყოფნიდათ და ვერც ასვენებდნენ ხოლმე, რადგან დრო არ ითმენდა.

ხელისშემშლელი დაბრკოლება სხვაც ბევრი იყო, მაგრამ გიგა მაინც კმაყოფილებას გამოთქვამდა დასაწყისით. ყველაფერი თითქოს ისე სრულდებოდა, როგორც გამოანგარიშებული და ნაეარაუდღევი იყო.

ანანიას ყველაზე მძიმე უბანი ერგო. ყანჩაველმა კარგად იცოდა მისი ხასიათი, რომ ზერელედ საქმის კეთება არ უყვარდა და განზრახ დააყენა იქ.

— აი, ასე უნდა მუშაობა, — მაგალითად უსახავდა ბევრს. — მიწა უყვარს, მასთან ღლაბუცი არ შეუძლია და ამიტომაც საქმე ემარჯვება.

ანანიას შექება მინაგომ ისე მიიღო, თითქოს მისი რგოლის ნამუშევარი არც თუ მოსაწონად ცნო გიგამ, იწყინა და გულნაკლულად ჩაილაპარაკა:

— კაი მუშა კაცი, ცუდს ვერ იტყვი, მარა... უკეთესადაც გააკეთებდა, გულით რომ მოკიდებოდა საქმეს...

— რატომ გგონია, რომ გულით არ მოკიდა? — გაუკვირდა გიგას.

— მიწას არც ჩვენ ვეღლაბუცებით... — პირდაპირი პასუხი აირიდა მინაგომ.

— არა, შენ ის გამაგებინე, უნდა გეფიქრობ, რომ გულით არ მოკიდებოდა... — არაფერი, შე კაცო, ისე ვითხარი, ტყუილად... — სიტყვის აქცევა დააპირა მინაგომ.

გიგა აღარ მოეშვა.

— არა, რადი დაიწყე, ბოლომდე თქვი! სად სხვაგან უღევს გული?

მინაგომ ეღვარ შეძლო უკან დახევა.

— სად და... აბა რას აკვდება ცოლ-შვილიანად თავის ძველ ვენახს?

— როგორ თუ აკვდება? — ვერ გაიგო ყანჩაველმა.

მინაგომ წერილად უამბო ყოველივე.

— ჰო და, რატომ აკლავს თავს? — გამომცდელად შეგპურებდა თანამგზავრს და თითს ატრიალებდა. — რა მინდაო? როგორ გგონია? ყანჩაველი დაფიქრებული მიაბიჯებდა.

— შენ თუ არ იცი, მე ვიცი! — ნიშნის მოგებით გაუღიმა მინაგომ.

— რა იცი? — დაინტერესდა გიგა.

— არა, შენ ეს მითხარი, სხვა ვინ ნახე თავს აკლავდა კოლექტივის ვენახს?

— ჭერ ის თქვი, რა იცი? — ეღვარ ითმენდა გიგა. მას უკვე აბრაზებდა მინაგოს დამცინავი კილო. — რაო, რა იცი?

— რა ძნელი მისახვედრია, შე კაცო...

— მაინც?

— შენც კარგად გავეგება და რად გინდა მაინცდამაინც მე მათქმევინო...

— მაინც? მაინც რა?

— ის, რომე, იმედი აქვს...

— რა იმედი?

— ის იმედი, რომ მოვა დრო და...

— შენ რა იცი? ვითხრა რაიმე?

— ღვთის წინაშე, ჩემთვის არაფერი უთქვამს, მარა, ისე, გუმანიტ ვატყობ.

— გუმანიტ... — ჩაილაპარაკა გიგამ და უკმაყოფილოდ გაიმეორა: — გუმანიტ... მეტი არაფერი?

აქამდე იმის მოლოდინში იყო, რომ მინაგო საიდუმლოს გაუმკლავდებოდა, მაგრამ როცა მხოლოდ დაბრუნებასავით რაღაც გაიგონა, გულმოსულად ჩააქნია ხელი.

სოფელში მინაგოს დაცინვით ეძახდ-

ნენ ქვეყნის გამკითხავს. ერთი შეხედვით, თითქოს ურიგო კაცი არ იყო, ხალისიანი მისალმება იცოდა, სტუმრის მოყვარული და ზოგჯერ გაჭირვებაშიც მიმხედავი და ხელისშემწყობი იყო, მაგრამ ამ კეთილი თვისებების მიუხედავად, მეზობლებს მაინც შორს ეჭირათ მისგან თავი. მინაგო თავის თავს სოფლის სინიღისად თვლიდა. დიდად უყვარდა პატიოსნებაზე მსჯელობა და თითქმის ყველას უსაყვედურებდა, უზნეოდ ცხოვრობთო. უნაკლო ადამიანებად მიაჩნდა მართო ხელისუფლების წარმომადგენელნი და მათზე ყოველთვის განსაკუთრებული პატივისცემით ლაპარაკობდა. დანარჩენებს ექვის თვალით უყურებდა და კიდევაც ცდილობდა, მანკიერი მხარე გამოეჩინა. და თუ ხანდახან მართლაც რაიმეს შენიშნავდა ამ მხრივ, ისე სიამოვნებდა, ვითომც სასიკეთო რამ აღმოეჩინოს. ზნეობის თავგამოდებული დამცველი, ყურადღებას აქცევდა იმასაც, ვის როგორ ეცვა, ვინ რა შეიძინა, რომელმა გოგომ რა თვალთ შეხედა ბიჭს, მერე თავისი ფანტაზიით მთელ ამბავს თხზავდა მათ ურთიერთობაზე და, რაც მთავარია, ეს თავისი მიმონაგონი ექვემდებარებულ სიმართლედ მიაჩნდა. როდესაც ორი ადამიანის ლაპარაკს უსმენდა და რაიმეს ვერ მიხვდებოდა, მუდამ ამის ცდაში იყო, მოსაუბრეთა სიტყვებში ისეთი რამ გამოეძებნა, რასაც თითქოს რაღაც ფარული აზრი ჰქონდა. ვანზრახ გაბუნდოვანებული, რომ მესამე არ ჩაწვდომოდა მათ საიდუმლოს.

— მე შენი გუმანი არ მინდა, ფაქტი მომეცი! — მოთხოვა ვიგამ.

— აკი მოვახსენე, ჩემთვის არაფერი უთქვამს. იმას დაადენინებ სიტყვას? ხომ იცი მისი ღჭუ ხასიათი! მარა, მე შენ გეკითხები, რატომ უვლის ასე გულმოდგინედ? რა ენაღვლება იმას კოლექტივის კენახი?

— შენი აზრით, რაღაი საერთოა, აღარ უნდა ენაღვლებოდეს?

მინაგომ ჩაიჭირქილა:

— კაია ერთი შენი ჭირიმე! როგორც ჩემიანს, ისე გეტყვი: რომელი ნახე, თავს აკლავდა კოლექტივის ქონებას?

— მამ დანაშაულად ჩამიბრუნებდა რომ მისთვის ზრუნავს?

— ზრუნვაც არის და ზრუნვაც, ჩემო ვიგამ. — ისე ვადახედა მინაგომ, თითქოს შეცდომაში დაიჭირა. — ავეთი ზრუნვა, ცხადია, დანაშაულს უახლოვდება...

დალაზეროს ეშმაკმა, მგონი სიმართლეს ეუბნებოდა... მაგრამ ამ არამკითხე წმინდანისაგან რომ ახლა სიმართლის მსგავსი ვაიგონა, ეს იყო რომ გულზე მოხედა ვიგამს და წინააღმდეგობის გაწევა მოუწოდოდა:

— არაფერი დანაშაულია ხანდახან ჩაიხედოს კაცმა თავის ძველ ვენახში!

— ხანდახან... ხი, ხი! კი ბატონო, აგრე იყოს, მაგრამ ჩახედვაც არის და ჩახედვაც!

— შენ რა გინდა, ავეურქალო? რატომ? აფუქებს?

— აფუქებს კი არა!

— აბა რა მიზეზი მოვლდა? რატომ ავეურქალო?

— იმიტომ, რომ... ვიგამ, ტყუილად მალაპარაკებ, მეტი არაფერი. ჩემზე უკეთესად იცი როგორ მოიქცე...

— არაფერიც არ ვიცი! — ეუშტად ესროლა ვიგამ. — კაცი უვლის და ამისთვის დავტუქსო? არ მკითხავს მიზეზს? რა პასუხი გავცე?

— რა პასუხი და... როცა ვაიგებს, მიმიხვდენო, თავს დაანებებს... შენი ვაღვლებულებაა ეს, შენ უნდა დააყენო სწორი გზაზე!

— ჭკუას მასწავლი? მადლობელი ვარ!

— კაი ახლა, თავი ნუ მოგიკვდება! რავე გეკადრება, რა ჩემი ჭკუის სწავლება გჭირდება, მარა...

— რა მარა?

— გეტყვი და, ნუ გეწყინება... იცის ღმერთმა, სიკეთე მინდა შენთვის. არ მინდა ანანიას გამო უსიამოვნება შეგხედეს... ახალგაზრდა ხარ, შენზე მეტი გამოცდილება მაქვს ცხოვრებაში და პირდაპირ გეტყვი, ნუ იცი აგრე კაცზე დანდობა... ყველგან და ყოველთვის ფხიზლად უნდა ვიყოთ, ფხიზლად... შენ

გავონებაც არ გინდა და, ქვეყანა უკვე ლაპარაკობს, რომ...

— მინავო, იცი რა... — სიტყვა გააწყვეტინა გიგამ. — ქვეყანას მოეშვი, ასე აჯობებს... არაფერს არ ლაპარაკობს და შენც თავი დაანებე ჰორიკანობას...

— ბატონო, მე რომ შენთვის გული შემტყვი, იმიტომ ვითხარი, თორემ...

— ჰო და, თავი დაანებეთ იმ კაცს, ასე მოთქვამს... არ გცოდნია შენ რატომ მუშაობს იქ ანანია!

— რატომ? — გაიკვირვა მინავომ.

— ჩემი დავალებით!

— შენი დავალებით?

მინავოს ეოცა და უნებურად შეჩერდა. გიგამ არც მოიხედა, განაგრძო გზა.

— შენი დავალებით?! — წამოეწია მინავო.

— დიას, ჩემი!

ეს აზრი ახლა დაებადა, გიგას და მაშინვე ჩაებლაუქა:

— ჩემი თხოვნით მუშაობს. გასაგებია? საქციელ-წამხდარმა მინავომ მხრები აიწურა და წაილულღულა:

— თუ აგრეა, კარგი საქმეა, ღმერთმანი...

— რავა, შენ ჩემს სიტყვებშიც ეჭვი შეგაქვს? — უკვე შეტევაზე გადავიდა გიგა.

— რავა გეკადრება! ეგ კი არა, გამეხარდა კიდევაც, — თავის გამართლება დაამირა მინავომ. — ტყუილად ვადანაშაულებდით, თურმე, იმ პატიოსან კაცს... შენც აღრევე უნდა გეთქვა ეგ ამბავი... თუ კი აგრე იყო, ჯობდა რომ...

— ეგ მე უკეთ ვიცი, რა სჯობს და რა არა... ყველამ იცოდეს, მე დავავალე სანიმუშო ნაკვეთად ექცია. იმიტომ ჩავაბარე, რომ ვიცოდი, იმ მეტი მონდობებით იმუშავებდა. ეზოზედაც ეკვრის ის ადგილი, შორს წასვლა აღარ დასჭირდება და მოცილობის დროს ერთი-ორი საათით არ გაუჭირდება მიხედოს იქაურობას... გასაგებია ახლა?

— ღმერთმანი კაი აზრია, — ცდილობდა თავისი გაცხულება დაეფარა და როგორმე დაერწმუნებია, რომ ნასიამოვნე-

ბიც იყო გავონილით. — ნამდვილად რგად ვიანგარიშნია!

— ჰო და, თავი დაანებე უხეირო ლაპარაკს... წავიგრძელებია ენა ჰორიკანადედაბერივით... უსამართლოდ არ უნდა სჯიდე პატიოსან კაცზე...

— ღმერთმანი, ახლა... — ნირწამხდარი ჩანდა მინავო და ლაპარაკი ემძიმებოდა. — ღმერთმანი ახლა... გიგა ჩემო, პირველად მესმის ეგ ამბავი და, მართალი ვითხარა...

მეტის თქმა ველარ მოეხერხებია და მხოლოდ ხელს ატრიალებდა წალმა-უკუღმა.

— მაშ ასე, თავი დაანებე ანანიას... და ნურც ჩემს საქმეში ჩაერევა ვინმემ უკეთ ვიცი, რასაც ეაკეთებს...

— ნამდვილად ასეა, ღმერთმანი... — სახეში ველარ უყურებდა მინავო და ახლა იმის ფიქრში იყო, როგორმე თავი დაეძვრინა უხერხულ მდგომარეობიდან, და, თუ შეიძლებოდა, რაიმეით ესიამოვნებია კიდევაც გიგასთვის.

ერთხანს სმამოუღებლად მიაბიჯებდნენ.

— ეგ ასე, მარა, — ისევ გიგამ დაარღვია სიჩუმე, — თუ ვინმეს გული ეთანაღრება, ვეტყვი ანანიას, რომ ხელი აიღოს...

— რატომ, შე კაცო, რისთვის? — მაშინვე მიამახა მინავომ, თითქოს შეწუხდა, რომ მართლა აუკრძალავდა. — თურმე კაცი სასარგებლო საქმეს აკეთებს, შენს დავალებას ასრულებს და ხელი შეუწეოდა?! ეგ კი არა, ნამდვილს გეტყვი, შენ რომ სოფლისთვის სიკეთე გინდა, იმიტომ დაგივალე. ასე მოგახსენო, შენსავით გულშემატკივარი რომ ჩვენს ხალხს მეტი ჰყავდეს...

— ჰო, კაი ახლა! — ხელი აუქნია გიგამ და მერე უცბად სახე იბრუნა მისკენ — შენ საით?

— სახლში. ერთი გზა გვაქვს და...

გიგამ მაშინვე იბრუნა მხარი.

— მე, აბა, იქით... სხვაგან მაქვს საქმე! — შეტრიალდა და გაშორდა.

• • •

მინაგოსთან ლაპარაკმა ცუდ გუნებაზე დააყენა გიგა. სწყინდა, რომ სწორედ მისგან გაიგონა ანანიას ამბავი... რაც ვინდა თქვი და, ახლა მან სიმართლე უთხრა...

ამავე დროს ანანიასზედაც გულწაკლულად იყო. მართლაც და, სხვა რა აბძულებდა თავი არ დაეზოგა, მთელი დღის განმავლობაში კოლმეურნეობის ყანაში მუშაობის შემდეგ მოსვენებაზე არ ეფიქრა და ღამით, ისიც ცოლთან ერთად ძილი გაეტეხნა. რატომ ავდებს ქვეყნის უბაში, ან თავის თავს რატომ აყენებს ეჭვის ქვეშე?!

ჯერ გადაწყვიტა გადაეცა მისთვის ვენახი, ნაკვეთი სანიმუშოთ გამოეცხადებია, მაგრამ მერე იფიქრა, რომ ამის შემდეგ სხვაც იმასვე მოისურვებდა. ბოლოს არჩია მოლაპარაკებოდა ანანიას, მაგრამ ისე, რომ არ გაედინებოდა... ამით კაცს ვერ მოარჯულებ, მხოლოდ გულს გაუტეხავ და გააბოროტებ...

გიგა შემთხვევას ეძებდა ცალკე ენახა ის და გულდასმით ეთქვა, რაც უნდოდა. ამის შესაძლებლობაც მალე მიეცა. ანანია ტყიდან ბრუნდებოდა, როცა სოფლის დასაწყისში მოულოდნელად შეეფეთა.

—საოცარი კაცი ხარ, მე და ჩემმა გამჩენმა! — გულწრფელად გაუღიმა გიგამ. — ამდენი წნელი რომ მოგიდევს ზურგზე, შენი თავი არ გეცოდება?

ჩამოსხდნენ. თამბაქო გაახვიეს.

სალამოდებოდა. მზე უკვე მოფარებოდა მთებს. გორაკის თავზე აყუდებულ სქელ ღრუბელს ალისფერი დასდებოდა. ის დრო იყო, როცა ყველა და ყველაფერი დასვენებას ითხოვს. საღდაც იქვე ხეზე ფათურობდნენ დასაბუდებლად თავმოყრილი ბელურები.

— უნდა ვუთხრა... — გადაწყვიტა გიგამ.

მაგრამ დაწყება ეძნელებოდა. ეს საღამოც ისეთი იყო, რომ სიმშვიდე შექონდა სულში და მხოლოდ ტკბილად სასაუბროდ განაწყობდა ადამიანს.

ისხდნენ და თამბაქოს აბოლებდნენ.

— გუშინ შენი ნახვა მიხვდა... — ფრთხილად თქვა გიგამ.

— რა იყო? — მშვიდად იკითხა ანანიამ.

— არაფერი ისეთი, უბრალო საქმე იყო...

— მერე და, რატომ არ დამიძახე?

— ასე მითხრეს, ძველ ვენახში მუშაობსო და... აღარ მოგაცდინე...

ანანიამ ღრმა ნაფხავი დაარტყა. წუთით გარინდებული იყო. დაეკვებით შეავლო თვალი გიგას და ყრულ ჩაიდუღუნა:

— მართალია, ვრაგავდი. ვიფიქრე, თხები არ შეიპარონ, ვაზი და ხეხილი არ დატკვირონ...

— კარგი საქმეა... — ჩაილაპარაკა გიგამ.

ანანია მიწას დაჰყურებდა.

— კარგი საქმეა, — ისევ მშვიდად თქვა გიგამ. — ნეტავი ყველას შენსავით შეტყობდეს გული კოლმეურნეობისათვის...

ანანიამ მიწა მოპოტნჯ თითით, პატარა კენჭი ამოაგდო და ხელში აათამაშა.

— გაიხნე შენთან მუშაობდა?

ანანიამ დაგვიანებით დააქნია თავი დასტურის ნიშნად.

— მგონი ბიჭებიც... — ღიმილით გადახედა გიგამ.

ანანიამ შენიშნა ეს და დაბურძგლა.

— არა, ჩემს ბიჭებს ფეხი არ ჩაუდგამთ შიგ...

ეს ისე თქვა, რომ გიგამ მაშინვე იგრძნო ანანიას გულის მოსვლა. არ ესიაშობენა მისი პასუხი. სიტყვის შეპარება და ფრთხილად დაწყება რომ არ გამოუვიდა, გადაწყვიტა ისევ პირდაპირ ეთქვა:

— ტყუილად აკეთებ მაგას...

ანანია აიმრიზა.

— რატომ ტყუილად? — იკითხა მოგვიანებით.

— არაა ეგ შენი საქმე... შენ არ უნდა შევბოდე მაგას... — ცივად თქვა გიგამ.

ანანიამ მაშინვე შენიშნა ეს სიტყვე. მისთვის ჯერ კიდევ გარკვეული არ იყო

უველაფერი, მაგრამ იმას კი მიხვდა, რომ გიგას უბრალოდ არ ჩამოუვლიდა სიტყვა. ძალა მოიკრიფა და იკითხა:

— ვითომ რაა ამასი ცული? ღამე ჩივიდივარ, დღით კი, შენც იცი, არ ვცდები ჩემს საქმეს...

გიგამ ერთბაშად კითხა:

— რატომ აკეთებ მაგას? დაგავალა ვინმემ?

ისე ჩაპკითხა, ისე ჩახედა თვალებში, თითქოს მის სულში მოიფათურა.

— არავის არ დაუვალეზია და რა გრჯის?

— მივხედე არ გაველურდეს... მეტი არაფერი.

— ხალხი კი ასე ამბობს, სხვა რაიმე აქვსო გულში...

ანანია გოცეებით მიაჩერდა.

— გაიგე რას გუუზნები?

— რაც გულში მაქვს, ეს ჩემი საქმეა, სხვას არავის ეკითხება...

— აი სწორედ ეგ მინდა ვიცოდე!

— მე ჩემი მოგახსენე და აწი შენი ნებაა, ვინდ დამსაჯე და ვინდ...

ამის გაგონებუ ეწყინა გიგას:

— არაფერს აპირებს შენი დასჯას... აგეთი სიტყვა არ გეკადრება შენ.

ანანია მღუმარედ იჭდა. თითებით მოსრისა კენჭი, დააგდო და დააშტერდა.

გიგა გრძნობდა, რომ არ გამოუვიდა ლაპარაკი ისე, როგორც განზრახული ჰქონდა, რბილად, მოიარებით. უყვარდა ეს კაცი და ახლა ნანობდა, რომ თავისი მოუქნელობის გამო მხოლოდ ვაადიზიანა.

ასე ფიქრობდა, მაგრამ მაინც არ გატყდა და უსაყვედურა:

— მეგონა, გულახდილი იქნებოდი ჩემთან. პატიოსან კაცად მეგულები და პატიოსან პასუხს ველოდი შენგან...

— რა გითხარი უპატიოსნოდ? რა? — უეცრად ხმა აიმაღლა ანანიამ. — უსმენელი კაცი ვარ, შენოდენი არაფერი გამეგება, მარა უპატიოსნება არ იქნება ჩემგან! არ იქნება, გიგა! შენც კარგად იცი!

ასე აღელვებული არასოდეს ენახა გი-

გას. გაკვირვებით უცქერდა მისი ნებით უსმენდა.

— დასამალავი არაფერი მაქვს, გადავდიოდი იმ ადგილში... ცოლიც მახლდა, მართალია... ღამით კი იმიტომ, რომ ხალხს კი არ ვემალებოდი, სხვა დროს მოცლა არ მქონდა... ოღონდ ბავშვები კი არა... ბავშვები ვერ გაბედავენ იქ ჩასვლას... იქიდან არც მე და არც ჩემი შეილები კიშვალს არ გამოვვლით... ამისთვის არ ვუვლიდი... ვხედავდი, რომ ფერი იცვალა, კვდებოდა... ჰო და, ამ ოხერმა გულმა ვერ გაუძლო... სული მოვათქმევი, თვალებში გამოვახედე და, რომ ჩავილოდი, ასე მეგონა, გახარებული შემომყურებდა... ეზოს რომ არ იყოს მიკრული, იქნებ არც გადავიხედავდი შიგ. არა, ნამდვილად არ გადავიხედავდი! მარა, სახლს არის მოხუტებული და რა უყუო, ზურგზე ვერ მოვიკიდებ და სხვაგან ვერ გადავიტან... იცის ღმერთმა, სხვა არაფერი მაქვს გულში!

მუსტი დაირტყა მკერდზე და ადგა.

— არ ვყოფილვარ მე ვინიერი კაცი... ასე მეგონა კარგ საქმეს ვაკეთებდი... არ ვიცოდი, თუ დანაშაულად ჩამეთვლებოდა... კი ბატონო, რაც არ შეიძლება, არ შეიძლება. ამისთვის ხალხს არ მოვიმდურებ... შენ კი იცოდე, სხვა არაფერი მქონია გულში!

არ დაემშვიდობა, წნელი აკრიფა. ზურგი იბრუნა და წავიდა.

ბინდი იყო, როცა ეზოში შევიდა. გაიანეს ბოშზე გამოება ძროხა და წველიდა. იქვე მიბმული ხბო ცმუქავდა და ჩიქნისკენ მიიწევდა.

— თუ კაცი ხარ, დამკავე ეგ სამკლე, — ქმარს ანიშნა გაიანემ. — სიცოცხლე გამიმწარა, ძროხა ვადამირია.

ანანიამ ღონიერად ჩასკიდა ხბოს ყურებში. ძროხა დამშვიდდა და მოზვერს ნეკნები აულოკა. გარემო სიჩუმეში ისმოდა როგორი შხუილით იღვრებოდა ქოთანში რძის წვრილი ნაკადი. თბილი რძე ორთქლავდა და თოთო ბალახის სუნს აკმევდა.

ნავახშმევს ანანიამ გვერდით მოისვა ბავშვები, მაგრამ სიმღერა არ ათქმევინა. დუმდა, ბიჭებს ზელს უსვამდა ქოჩორზე ისე ფრთხილად, თითქოს ნატკივარზე. დიდხანს უაღერსა.

— მოეშვი ახლა, ვერ ზედავ თვალე-ბი ვაეპარათ? — შემოესმა ცოლის ზმა.

როცა პატარები მილაგდნენ, გაიანემ ფანარი ჩამოხსნა კედლიდან.

— არაა საჭირო, — თავი გააქნია ანანიამ.

გაიანე შემოტრიალდა და გაკვირვებით მიაჩერდა.

— არ წავედეთ? რა იყო?!

— ქალო, რომ ვეუბნები, ისე ქენი! —

საყვედურით ჩაიბობდინა ^{ქალო} კეპანუნი ^{ქალო} მეორედ თქმა დასჭირდა.

— კაი ახლა, ნუ იღრინები! — შეტევაზე მზად იყო გაიანე. — რა ვიცი, ამ დილით ამბობდი, წნელი უნდა მოვიტანოო და...

— ჰო და, მიაგდე სადმე!

უნდომლად წავიდა ტაბტისაკენ. ჩაწვა და პირი კედლისაკენ იბრუნა.

გაიანე მიხვდა, რომ ფარსავი ამბავი არ იყო ანანიის თავს. ვერ შებედა ეკითხა, თუმცა გული არ უთმენდა. ერთხანს დაფათურობდა. ჩააქრო ლამპა და შეძვრა საბანში.

ქმრის სუნთქვას ყური მიუგდო და იგრძნო, რომ ძილი შორს იყო მისგან.

(დასასრული იქნება)

2546

ხუთი ბეჭედი

ხევსურო მეღეჭეებო,
მე თქვენი განა მიაოცებს,
როცა აქედან ვუტკერი
ამ მთათა მწვანე ნაოჭებს.

როცა აქედან შეეხარი
ამ თაფაწვეტილ არაგვებს,
როცა... არა და არ მიკვირს
რა ცეცხლი გალაპარაკებთ!

ამ ცისქვეშ მეც რომ მამყოფა,
ზაფხულ და ზამთარ ერთიან,
იქნებ შეტუხა ისეთი,
გეთქვათ: კაფიის ღმერთია!

იქნებ მეც შეთქვა ისეთი,
ზედ გულზე მოსახვედრელი.
ომშიც და ღრეობის ეამსაც
რომ იმღერებდნენ მხედრები.

იქნებ კი არა, ვაჟებო,
ვფიცავ ვაჟის ზატებას,
ავეღვებდი სიმღერას,
ვითარ ხევსურულ სატეარს.

ხარირემივით დაღვევდი
ხახმატის ძირას მკაფე წყალს,
ჯიხვივით გადაეფრენდი
ნასახლარსა და ნამეწყრალს...

ღიბაც დავიმშენებდი
თქვენებურ მხედრულ სამოსელს,

ოჩიურებს შევსებოვდი:
— ხალხო, მეღეჭესდ დამლოცე!

რა ვუყოთ, არა ყოფილა
არწივი ჩემი მფარველი,
ბარისახოში მოგსულვარ
დაბადებიდან ბარელი.

როცა აქვანში ვწოლილვარ,
ვით შორეული არაკი,
უგალობნით ჩემთვისაც,
რომ ქვეყნად არი არაგვი!

ენგურის ძუძუმ გამზარდა
და ხობისწყალმა მიმღერა
ის უნაზესი ნანინა,
ახლაც რომ მკერდში მიღელავს.

მეც მათგან მომიტანია
ხმა და სალაში მოყვრული,
მეც მათგან შემისწავლია
მთათა დიდება კოლხური!

...მე თქვენი არა მიკვირს რა,
მეღეჭეებო ხევსურთა,
ეს ერბოსავით ჰაერი,
მეც რომ თქვენსავით მესუნთქა.

მაშინ ხომ... არა, სწორებო,
წინ კი არ გადაგელობეთ,
მაგრამ იცოდეთ, მეცა ვარ
თქვენი საუფლოს მეხოტბე!

რეპორტაჟი

გ ლ ვ ა

1

სექტემბერი იწურებოდა და, ცხელი დღის მიუხედავად ზღვის ნაპირი უკაცური იყო. თუმცა, რამდენადაც ვიცოდი, აქ არც ზაფხულში გროვდებოდა ბევრი ხალხი. უწინ ამ საკმაოდ მიყრუებულ ადგილას, მაგნიტის დიდი წარმოება ყოფილა გაშლილი (აქაური ქვიშის მაგნიტური თვისებებში სულ უბრალოდ შეიძლება თურმე დარწმუნება: საკმარისია მას ოდნავ მიუახლოვოთ რკინის რაიმე ნივთი, დანა იქნება ეს თუ მაგის საათი, რომ მას მაშინვე შემოეკვრება ვარს ლითონისებურად მოეღვარე ქვიშის თხელი ფენა). შემდეგში, ჩემთვის უცნობი მიზეზების გამო, წარმოება შეჩერებულა და მის უწინდელ არსებობას ახლა ხელოვნურად გაშენებულ ფიჭვნარში ჩაფლული ფინური სახლების რამოდენიმე გრძელი მწკრივილა თუ მოგავიწყებთ. თუმცა ეს არც ისე ცოტაა და აქაური მაცხოვრებლებიც ყოველთვის სათანადო პატივისცემითა და მადლიერებით იხსენებენ ზოლმე იმ დროს, როცა ეს დასახლება გაჩნდა. უმრავლესობა წარმოების ყოფილი მუშები არიან, რომლებმაც სამუდამოდ აქ დარჩენა არჩიეს და საკარმიდამო ნაკვეთები ხეხილის ნარგავებითა და ყვავილნარებით აამწვანეს. ზოგს ბოსტანიც გაუშენებია, ხოლო ზღვიდან ცოტა მოშორებით ყველას აქვს ციტრუსების პატარა ბაღი, რომელსაც სანადირო თოფით ხელში ყარაულობს ზოლმე შემოდგომობით. ზღვა, რომელიც იმდენად ახლოსაა სახლებთან, რომ დიდი დღევის დროს საშიშროებასაც კი წარმოადგენს, მდიდარია თევზით და, ცხადია, საერთოა; ერ-

თი სიტყვით, სწორედ ისეთი ადგილია, სადაც ყოველთვის სიამოვნებით დასახლება ცხოვრებისაგან გაუნებზერებელი, შრომას მიჩვეული ადამიანი.

ეს ყველაფერი მე აღრევე ვიცოდი, ვიდრე აქ ჩამოვიდოდი, იმიტომ, რომ ჩემი ერთერთი მეგობრის მამას ინჟინრად უმუშავია ზემოთხსენებულ წარმოებაში და მანვე შირჩია აქ გამეტარებინა შევებულემა. სამწუხაროდ, თავიდანვე არ დაუუჭერე მის რჩევას, ორ კვირაზე მეტი სხვადასხვა სანაპირო ქალაქების ხალხმრავალ და ხმაურიან ქუჩებში უაზრო ხეტიალს მივაფლანვე, მერღა მომავანდა ამ წყნარი ადგილის ცოტა უცნაური სახელწოდება (რომლის თქმაც შეგნებულად არ მსურს), და, როცა ჩამოსვლის პირველსავე დღეს, ჩემთვის ნათელი გახდა, რომ თითქმის ერთადერთ ვასართობს აქ სანაპირო ქვიშის მაგნიტური თვისებები წარმოადგენს, მე ვიგრძენი სინანული, რომელიც მხოლოდ დარჩენილი დროის სიმცირით იყო გამოწვეული. „ხანდახან მაინც უნდა დაუჭერო უფროსებს“, — გავიფიქრე და გავხედე ნაპირს, რომელიც მუქნაცრისფერ ზოლად მიუყვებოდა ზღვას და, სადამდეც თვალი გამიწვდა, უკაცური იყო. აქა-იქ საჩრდილობელი ქოლგების ნახევრადწაქეცილი და დაქანგული რკინის ჩონჩხები მოსჩანდა; ერთ ადგილას, ჩემგან მოშორებით, ხის სამსართულიანი, სათვალთვალ კოშკი აჩანხულიყო უწონოდ პაერში; მის პირდაპირ, წყალზე, ქათქათა თეთრად შეღებილი მოტორიანი ნავი ირწეოდა, რომელშიც მენავე იწვა და, ალბათ, ეძინა.

უკეთესს ვერაფერს ვინატრებდი.

ჩემს განკარგულებაში მთელი ათი დღე იყო. დილაობით შემქმლო ავმდგარიყავი, როცა კი მომეპრიანებოდა (მაგრამ, რა თქმა უნდა, როგორც ყოველთვის ასეთ შემთხვევებში, აუცილებლად ადრე გამეღვიძებოდა ხოლმე); შემქმლო მთელი დღეები გამეტარებინა ზღვაზე, ან პირიქით, ახლოსაც არ გავკარებოდი მას და ვიდრე თვალეები არ ამტკივდებოდა მეკითხა ის საინტერესო, საგანგებოდ შერჩეული წიგნები, რომლებიც ჩემდა გასაკვირად, ჩვეულებისამებრ არ დამრჩენოდა სახლში; შემქმლო მეოცნება რაზეც მინდოდა და რამდენიც მინდოდა, ან არ მეფიქრა არაფერზე, ყოველშემთხვევაში იმაზე, რაზეც არ მინდოდა ფიქრი, რამაც თავი მომაბეზრა, იმაზე, რაც დავტოვე ქალქში...

პატარა ტალღები თითქმის უხმაუროდ ლოკავდნენ ქვიშიან ნაპირს. შიგდაშიგ შედარებით მოზრდილი გამოერეოდა, მცირე ხნით დაარღვევდა ხოლმე სიჩუმეს და უკან დახევისას ძვირფასი საჩუქარივით სტოვებდა ხმელეთზე რამდენიმე ლამაზ ნივთს. ასე ხდებოდა, როგორც ჩანს, მუდამ, და გამოირიყული ნივთების სამიოდე თეთრი ზოლი წმინდადნაქსოვი არშისავით გასდევდა მთელ სივრცეზე სანაპიროს. ზოგან განსაკუთრებით ფართო იყო ეს არშია და, როცა ზედ გადავიარე, ნივრები მზიარულად აჩხრიალდნენ ჩემს ფეხქვეშ და ფიქრებიდან გამომარკვეს. მეც გადმომედო მათი უმიზეზო მზიარულება, ბანაობა მომინდა და სწრაფად გავიხადე ტანსაცმელი. წყალი იმდენად გამჭვივალე და პერკოვანი იყო, რომ უნებურად გამახსენდა:

„...ზღვა ისე იყო მშვიდი და წყნარი, რომ აღარც მახსოვს იყო თუ არა!“

პორიზონტზე დიდი გემი მოჩანდა, მიღებიდან შავი ბოლი ამოდიოდა და აკვარელის შეუშრალი საღებავით იშლებოდა ცისფერ პაერში. წყალი ზომიერად თბილი იყო. უზარმაზარი ქოლგისოდენა მეღუზა მოსდგომოდა ნაპირს და რძისფრად ელავდა მზეზე მისი ლორწოვანი სხეული. ყოველთვის მე-

ზიზღებოდა მეღუზებზე. ზომისა არასოდეს მენახა, და საჩქაროდ გავშორდი მას. სასიამოვნო იყო შიშველი ფეხით სიარული სუფთა, ქვიშიან ფსკერზე. წყალი იმდენად თბელი იყო, რომ ალბათ, ასამდე ნაბიჯის გადადგმა მომიხდებოდა, ვიდრე წელამდე დამფარავდა. მოთმინება აღარ მეყო და გავცურე. დიდხანს მივცურავდი და საკმაოდაც დავშორდი ნაპირს, მაგრამ, როცა სიღრმის მოსასინჯად ჩავევინთვა დავაპირე, მკერდამდე ძლივს მომწვდა წყალი, რაც ძალიან არაბუნებრივად მომეჩვენა. უცბად დამეკარგა ცურვის ხალისი და უკან გამოვბრუნდი.

ნაპირი ისეთივე უკაცური დამხვდა, როგორც დავტოვე. ცოტახანს თბილ ქვიშაზე ვიწექი, მალე გავშრი, და, რადგანაც დილიდან არაფერი მეჭამა, შინისაკენ გავეშურე.

ფინური სახლი, რომელშიც მე პატარა ოთახი დავიქირავე, თეთრად იყო შეღებილი, შორიდანვე მოსჩანდა და ამიტომ, სხვაგვარი სრულიად ერთნაირ სახლებს შორის, ადვილი მისაგნედი იყო. ფიქვნარის ჩრდილში გრილოდა და მათრობეწლა სურნელი იდგა. გზები ჩამოცვენილი, გამხმარი წიწვების სქელ ფენას დაეფარა, ფეხი ღრმად იფლობოდა შიგ, ნაბიჯების ხმა არ ისმოდა და ისეთი შთაბეჭდილება მქონდა თითქოს სქელ, რბილ ხალიჩაზე მივაბიჯებდი.

ჩემი მოხუცი დიასახლისი მარტონეწლა რუსი დედაკაცი იყო. სიამოვნებით მიმილო და, მგონი, გულიც კი დაწყდა, რომ უფრო მეტი ხნით არ ვაპირებდი დარჩენას. ოთახი უკვე დაელაგებინა და ახლა პატარა აივანზე მოწყობილ სამზარეულოში ფუსფუსებდა. როცა დამინახა, ხელეები წინსაფარით შეიმშრალა და გაღიმებული შემოგვება:

— Что, уже к морю успел скондить, что-ли?

— Да, успел,— ვუბასუხე მეც დიმილით.

— Ну как? Нравится?

— Очень!

— Эх, скучно будет тебе, уж больно молод для одиночества, — მოთხრა ცბიერი ღიმილით და აწიშინებულ-ლი ერბოკვერცხი ტაფიდან თეფშზე გადმომიღო. — Поешь, сынок, а то ведь голоден с дороги!?

მე მესიამოვნა, რომ შემთხვევით ასეთი კარგი დიასახლისი შემხვდა („შემთხვევით“ იმიტომ, რომ სახლი მხოლოდ ფერის მიხედვით ამოვიჩინე). ეზოში მდგარ ხის ტახტზე მაღიანად ვისაუბრე; მერე ძილი მომერია, არც ავმდგარვარ, ისე წამოვწიქი იქვე და უკვე ვიძინებდი, როცა დიასახლისი ფრთხილად მომიახლოვდა და მსუბუქი, თბილი საბანი გადამაფარა.

სალამოხანს ჰაერი ნესტით გაიქვინდა და, როგორც ჩანს, ამან გამაღვიძა. ირგვლივ ისეთივე სიწყნარე იყო, როგორც დღისით. უზარმაზარი, ცეცხლისფერი მზე ჩაღიოდა და მისი სუსტი სხივები ძლივსა ატანდა დაბურულ ფიჭვნარში.

დიასახლისი ისევ სამზარეულოში ტრიალებდა, თან ცალი თვალი ჩემსკენ ეკირა. როცა დარწმუნდა, რომ გავიღვიძე, მხიარულად აფუსფუსდა, თავის ოთახში შემიპატიჟა და ერთად ვისადილეთ.

ოთახში არაჩვეულებრივი სისუფთავე და წესრიგი სუფევდა. ფანჯრების რაფებზე თეთრი ქაღალდები ეფარა და ზედ ყვავილებიანი ქოთნები იდგა. კედლებზე უგემოვნებოდ აჭრელებულ ჩარჩოებში ჩასმული ფოტოსურათები და ყოვლად უნიჭო ნახატები ეკიდა. ერთ კუთხეში, თაროზე, ასანთის ღეროვით წვრილი სანთლის ალზე, რომელიც უკვე ილეოდა, იღვენთებოდა და სასიამოვნო სუნს აყენებდა ოთახში, ოქროსფრად ბრწყინავდა პატარა ხატი. („ეს შენ დაგინთო“, — სერიოზული სახით მიმითითა დიასახლისმა სანთელზე. მეც სერიოზულად გადავუხადე მადლობა და ახლაც არ ვიცი, სწორედ მოვიქეცი თუ არა). კარებთან დიდი, ძველებური სამოვარი იდგა იატაკზე და შიგ მხიარულად ჩუჩუნებდა წყალი. „სადილის მერე

ჩაი დაელიოთ“, — ტუჩების ცემკუნით მითხრა დიასახლისმა. საერთოდ, შოლაპარაკე ქალი გამოდგა. სადილის შემდეგ, მანამ ჩაის სმას შევეუდგებოდით, მე უკვე დაწვრილებით ვიციოდი, მაგალითად, რომ სასურსათო მაღაზია ჩემს ჩამოსვლამდე რამდენიმე დღით ადრე გაეტეხათ და ქურდები — სამი აქაური ბიჭი უკვე დაეპირათ... რომ ჩვენს მეზობლად, მწვანე სახლში ტომოვარაფების ჯგუფი ცხოვრობს, ორი ქალი და სამი კაცი, რომლებიც დილაობით ძალიან ადრე მიდიან ზოლმე სამუშაოდ მანქანით და დაღამებამდე იშვიათად თუ ბრუნდებიან უკან: ... რომ აქ ცხოვრობს ერთი ყოფილი სამხედრო, რომელსაც ოცდაჩვიდმეტის რეპრესიების დროს, სხვა მრავალთა შორის, თავისი ღვიძლი ძმაც კი სულ ტყუილ-უბრალოდ დაუბეზლებია და ამიტომ ყველა ერიდება მასთან ურთიერთობას; რომ მას ახალგაზრდა ქალიშვილი ჰყავს, რომელიც „ცულად იქცევა“ და მამის გარდა, ეს ყველამ იცის. ვიციოდი აგრეთვე, რომ აქ თურმე ჯერ კიდევ იყვნენ დამსვენებლები, მაგრამ, რატომღაც, თითქმის არავინ დადიოდა საბანაოდ და უმრავლესობა, ან უფრო ხშირად, — ყველა, ხეების ჩრდილში არჩევდა დღის გატარებას...

ერთი სიტყვით, მე ყველაფერი ვიციოდი და, ამრიგად, ცნობისმოყვარეობა, რომელიც ახალ გარემოში მოხვედრისას ადამიანს ზომამე მეტად აწუხებს, წინასწარ დაკმაყოფილებული მქონდა, მითუმეტეს, რომ ქალაქის მოუხვენარი ცხოვრებისაგან საკმაოდ მოქანცულს, დასვენების გარდა, არაფერი მაინტერესებდა და, როგორც ადრეც ვთქვი, ჩემი შვებულებიდან დარჩენილი ათიოდე დღის წყნარად და მარტობაში გატარებას ვამირებდი.

ამასობაში უკვე შემოგვაღამდა. დიასახლისი, ეტყობოდა, დასაძინებლადაც ემზადებოდა; ვიდრე მე პაპიროსს მოვწევდი, ჰურჭელი მკვირცხლად აელაგე-

ბინა, დაერეცხა კიდევ და ახლა ხატის წინ თავდახრილი, ჩუმი ხმით ლოცულობდა. მე აღარ მეძინებოდა, გავივლი-მეთქი, ვიფიქრე, და მისთვის ხელი რომ არ შემეშალა, მადლობის უთქმელად გამოვედი გარეთ.

მოწმენდილი, ვარსკვლავიანი ღამე იყო, მაგრამ მთვარე ჭერ არსად ჩანდა და ფრთხილი ნაბიჯით მივეყვებოდი ბნელ ზეივანს, რომელსაც დროდარო პროექტორის შუქი ანათებდა ხოლმე; მერე ზღვისაკენ გადავუხვეე და ბის კრძელ სკამზე ჩამოვეჭე. ზღვა ოდნავ აღელვებულიყო, ხმაურობდა, და ნიავს მლაშე სივრილე მოჰქონდა იქიდან. ვარსკვლავები ვეღარ ეტეოდნენ ცაზე. ვარსკვლავებს ავხედე და, ვინ იცის, მერამდინეჭერ გავიფიქრე, რომ ადამიანი საცოდავად პატარა არსებია, გალაქტიკის უსახლერო სივრცეებში უიმედოდ ჩაკარგული. „თუმცა არც ისე უიმედოდ!“ — ვთქვი გულში, როცა ექვსი კოსმონავტის ყველასათვის კარგად ცნობილი სახე საოცარი სიცხადით დამიღვა თვალწინ, — „რაც მართალია — მართალია!“

— ბოდიში, ბიძიკო, პაპიროსს ხომ ვერ მომაწევენებ? — მომესმა ამ დროს და მოულოდნელობისაგან შეეკრათ.

— კი ბატონო, ინებეთ! — ვთქვი და მუქ ლანდს, რომელიც შეუშინველად წამომდგომოდა თავზე კოლოფი გავუწოდე.

— გმადლობთ! — მითხრა ლანდმა და გვერდით მომიჯდა.

მე ასანთს გავკარი, მაგრამ ალი ნიავმა ჩამიჭრა.

— ნუ წუხდები, ბიძიკო, მე თვითონ... — თქვა ლანდმა და სახე გაუნათდა. ამავე დროს პროექტორის სხივმაც მოაღწია ჩვენამდე და თუმცა შეუჩერებლად განაგრძო გზა ნაპირს გასწვრივ, მაინც ორივემ მოვასწართ ერთმანეთის დანახვა. უცნობი ხნიერი კაცი იყო, დაბალი ტანისა, მსუქანი და სრულიად მელოტი. ეცვა ტყავის ჩექმები და სამხედრო ტანსაცმელი, ოღონდ არც სამხრეები ეკეთა

და არც ქაშარი ერტყა. ^{წელს} ^{ღიღი} ^{ხნის} ^{გაუპარსავი} ^{იყო,} ^{განუჩრმენილი,} ^{ქალარა} ^{წვერი} ^{და} ^{კარტოფილივით} ^{და-} ^{კოყრილი,} ^{მოზრდილი} ^{ცხვირი} ^{ჰქონდა.} ძლიერი სინათლისაგან დაეწროებული თვალებით მინაც ყურადღებით შემათვალიერა. მერე პროექტორის სხივი გაგვშორდა, ისევ სიბნელეში დავრჩით და მხოლოდ დროდარო მბეჭუტავი პაპიროსები გვინათებდნენ სახეებს.

— სადაური ხარ, ბიძიკო? — მკითხა უცნობმა.

— აბილისელი, — ვუპასუხე მე.

— აჰაა! ... როდის ჩამოხვედი აქ?

— დღეს.

— დასასვენებლად, ხომ?

„დაიწყო დაკითხვა!“ — გავიფიქრე მისი ცნობისმოყვარეობით გაბრაზებულმა, ჩემმა ტყუილმა მე თვითონვე გამაყვირვა:

— არა, — ვუპასუხე სერიოზულად.

— პატარა უსიამოვნება მომივიდა იქ და სასწრაფოდ მომიხდა ქალაქის დატოვება.

უცნობი მოუხვენრად აწრიალდა სკამზე.

— რა შეგემთხვა იმისთანა, ბიძიკო?

— შემპარავი ხმით მკითხა და საინტერესო პასუხის მოლოდინში მელასავით გაისუსა, მაგრამ იმედი გავუტრუვე:

— აჰ! — გავიციანე, — მაგას კი ვერ გეტყვით.

— დიდხანს აპირობ დარჩენას? —

— მაინც არ მომეშვა; სიბნელეშიც კი ეტყობოდა, რომ ყურებდაცქვეტილი იჯდა და ცდილობდა ერთი სიტყვაც არ გამოჰპაროდა ჩემი ნალაპარაკებიდან.

— თქვენ აქაური ბრძანდებით? —

— კითხვითვე ვუპასუხე, რატომღაც ისე დაიბნა, რომ ხმაც კი შეეცვალა:

— პა?... აქაური?... მე?... კი, მე აქაური ვარ...

„კარგი ხარ!“ — ვუთხარი ჩემ თავს და კინალამ გამეცინა, მაგრამ აღვიღად შევიკავე თავი, სიბნელემ მიშველა. უცნობი ცოტა ხანს დუმდა, მერე პაპიროსი ვადაავდო, წამოდგა და ვითომ სხვათა შორის მკითხა:

— ვისთან გაჩერდი, ბიძიკო?

— აგერ, თეთრ სახლში, — ვუპასუხე და მეც წამოვდექე.

— მდაა... — თითქოს წამოსცდაო და ნაჩქარევად დააყოლა, — წავედი ახლა, თორემ გვიანია. კარგად იყავი, ბიძიკო, მადლობა.

„ხომ გავიჩინე სადარდებელი!“ — გავიფიქრე ღიმილით, დავეშვიდობე და მეც შინისაკენ გამოვეშურე.

ღიასახლისს უკვე ეჩინა. ფეხაკრფვით ავედი აივანზე და ქურდივით შევიპარე ჩემს ოთახში. ჯერ კიდევ არ მეძინებოდა, მაგრამ მაინც დავეწეკი, სინათლე ავანთე და კითხვა დავაპირე. ზღვის ხმაურთან ერთად ღია ფანჯრიდან ღამის პეპლებსა და ქინკლებს მთელი ლაშქარი შემოიჭრა ოთახში, იძულებული გავხდი სინათლე ჩამეჭრა, სიბნელეში სწრაფად მომერია ძილი, მაგრამ ახლა მანქანის საყვირის ხმამ გამომაფხიზლა. მალე ჩემს ოთახში შექჰმა შემოანათა. მერე მოტორის ხმაური შეწყდა, სინათლემ ჩაქრა და მეზობელი სახლის მხრიდან კიბეზე ამავალი დადლილი ზალხის მძიმე ნაბიჯების ხმა შემომესმა. „ტოპოგრაფები დაბრუნდნენ“, — გავიფიქრე და კედლისაკენ გადავბრუნდი.

2

მეორე დილას, როგორც მოველოდი, ძალიან ადრე გამომეღვიძა, მზე არც კი ამოსულიყო და თითქმის ბნელოდა. ვიციოდი, რომ აღარ დამეძინებოდა, ჩავიცივი, მხარზე პირსახოცი გადავიკიდე და, აივნის იატაკი რომ არ ამეჭრიალენინა, ფანჯრიდან გადავხტი. გრილოდა. ბალახი კიდევ ნამიანი იყო. სახლს შემოვუარე და ზღვისაკენ წავედი. ნამისაგან ქვიშაც სველი იყო და თოვლივით კრაჭუნობდა ფეხქვეშ. ზღვა აღარ ღელავდა, მის საარკისებურ ზედაპირზე სქელი ბურუსი გაწოლილიყო და პორიზონტზე ბაცი ლანდებივით მოსჩანდა სადღაც მიმავალი გემების რამდენიმე სილუეტი. ცახე ერთი ღრუბელიც კი არსად ჩანდა და ცხადი იყო, რომ დღესაც მზიანი, ცხელი ამინდი დგებოდა. მომაგონდა, რომ ამინდის ბიუროს

საშემოდგომო ბიულეტენის მჩუქმდელო, რომელიც გამომგზავრებისს წინ შემოქმდევივით ჩამოვიარა ხელში და უნდობლად, მაგრამ ყურადღებით გადავთვალიერე, სექტემბრის ბოლო დასავლეთ საქართველოში კოკისპირული თავსხმებით აღინიშნებოდა. დამცინავად გამეღიმა და ხელი ჩავიქინე. მერე მომაგონდა, რომ ერთხელ, როდესაც ჩვენთან ამერიკელი კალათბურთელები იყვნენ ჩამოსულნი და თამაში, რომელიც სტადიონზე უნდა შემდგარიყო, წვიმის გამო კინალამ ჩაიშალა, ამინდის ბიურომ ჩვეული, ავტორიტეტული ტონით გამოაცხადა, რომ წვიმა, რომელიც ღამიდან მოყოლებული დაუღალავად უბრაბუნებდა სახურევებს, სულ რაღაც ოც წუთში გადაიღებო. ამან სტადიონზე თავშეყრილ ხალხში, რაღა თქმა უნდა, უნდო სიცილი გამოიწვია და ღვარძლიან ოხუნჯობას ამინდის ბიუროს მისამართით, ალბათ, ბოლო არ ექნებოდა, რომ ზუსტად ოცი წუთის შემდეგ წვიმა, მართლაც, არ შეწყვეტილიყო. ასეთ სიზუსტეს არავინ მოელოდა და ერთბაშად ავრიალებული ტაშიც უფრო ამით იყო გამოწვეული, ვიდრე მოედანზე ჭრელჭრულ მისიურებიანი, აყლაყუღა კალათბურთელების გამოჩენით... ჰო, ეს ყველაფერი ძალიან ნათლად დამიდგა თვალწინ და, ცოტა არ იყოს, გუნება წამინდინა, იმიტომ, რომ „სექტემბრის ბოლო“ ჯერ კიდევ გრძელდებოდა. სრულიად მოსალოდნელი იყო, რომ პროგნოზი ამჯერადაც გამართლებულიყო და, შემთხვევით მოხდებოდა ეს თუ არა, ამით არაფერი შეიცვლებოდა, რადგანაც წვიმა წვიმაა და, ყოველ შემთხვევაში, აქ, ზღვაზე, სრულიად ზედმეტ რაღაცას წარმოადგენდა.

როცა ყველაფერ ამას ვითვალისწინებდი, ნაპირი უკვე შორს იყო ჩემგან, ფინური სახლები ასანთის კოლოფებივითლა მოსჩანდა და მათ ზემოთ ამოსული კაშკაშა მზე ჩემს უსიამოვნო ფიქრებსაც დილის ბურუსივით თანდათან ფანტავდა. ჯერჯერობით ყველაფერი კარგად იყო. უკან დაბრუნებისას მე და-

მხედებოდა. ალბათ, უკვე შემთბარი ქვიშა, სახლში — მზრუნველი დიასახლისი და გემრიელი საუზმე. მერე ისევ ზღვა, ისევ ქვიშა, შუადღის მზისგან უთოსავით განურებული; საინტერესო წიგნი, რომლის კითხვაც წუხელ პეპლებმა შემაწყვეტინეს, მერე ისევ გემრიელი სადილი, დასვენება, ისევ ზღვა; ბოლოს კი ტკბილი, ჯანსაღი ძილი... და ასე — მთელი ათი დღე! ამას ვერაფერი შეედრებოდა, და გუნებასაც ამ წუთში უკვე ვეღარაფერი შემიცვლიდა, თუნდაც გამართლებულიყო ამინდის პროგნოზი და — ჯანდაბას! — მთელი ქვეყნის ნალექებს აქ მოეყარათ თავი.

მზიარულად მიეცურავდი უკან და, როდესაც ნაპირს მივუახლოვდი, დავინახე, რომ იმ ადგილას, სადაც ჩემი ტანსაცმელი უნდა ყოფილიყო, ვიღაცა იდგა და, მგონი, ზღვისაკენ იყურებოდა. გარკვევით ჯერ ვერაფერს ვარჩევდი, მაგრამ რატომღაც ეპვიც არ შემპარვია იმაში, რომ ეს ჩემი გუშინდელი „უცნობი“ უნდა ყოფილიყო. უფრო გავმზიარულდი და ცურვას მოვუჩქარე. მალე კარგად ვხედავდი ყველაფერს, უცნობი წასვლას არ აპირებდა და ისევ ზღვიკენ იყურებოდა, მე თუ მიციდიდა. როგორც ჩანს, ახლოსმხედველი იყო, — მხეზე რამდენჯერმე გაიელვა სათვალის შუშებმა, — და ჯერ კიდევ ვერ ვხედავდი, რომელიც მის ფეხთით ეყარა. ის ცოტახანს იქით-აქით იყურებოდა. მერე ჩაეუცქდა და ხელები მგონი ჩემს ტანსაცმელში ააფათურა. თუმცა „მგონი“ კი არა, ნამდვილად დავინახე, მივხვდი, რომ ქურდობის მიზნით არ გაუქმებია ეს, და ახალა გამიელვა ფიქრმა, რომ უცნობი სწორედ ის „ყოფილი სამხედრო“ უნდა ყოფილიყო, რომელზეც ჩემმა დიასახლისმა ისეთი ძნელად დასაჯერებელი ამბავი მიაპბო. პირველი, რაც ამის შემდეგ ვიგრძენი, იყო რაღაც სიცივე და ზიზღნარევი შიში ამ ადამიანის წინაშე, მაგრამ ზიზღის გარდა ყველაფერმა სწრაფად გადაშიარა და დამცინავად გავიფიქრე, რომ სინდისი მე ისეთი-

ვე სუფთა მქონდა, როგორც მსჯობა, და რომ აღარც ოცდაჩვიდმეტში მსჯობა იყო ახლა. „ესე იგი, შენ უფრო მაგრა წამოგებულხარ ანკესზე, ვიდრე მეგონა, — კმაყოფილმა ჩავიციინე და ნაპირზე გამოვედი, — მაშ გავწავრძოთ...“

უცნობს... თუმცა მიუხედავად იმისა, რომ არც გვარი ვიცოდი მისი და არც სახელი, ის უკვე უცნობი აღარ იყო ჩემთვის... ერთი სიტყვით, მას უკვე მოეთავებინა თავისი საქმიანობა და ფილური ღიმილით შემომეგება.

— გამარჯობა, ბიძიკო, შენი!

— გაგიმარჯოს! — გავუღიმე მეც და პირსახოცს დავწვდი, თან შარვალს გადავაფულე თვალი: ჯიბეები ნახევრად ამობრუნებული იყო.

— კარგია ზღვა, ხომ?

— აბა რა! — ვუპასუხე მე, — ყოველ შემთხვევაში, ციხეში ჯდომას მაინც სჯობს. — და მის ნაყვავილარ სახეს შევაფულე თვალი.

წარბები უნებურად აუთამაშდა, სათვალე მოიხსნა და ვითომ არაფერი გაუგია, ისე მკითხა:

— ნეტა თბილი თუა წყალი? მოვხუცდი და ისე ხშირად აღარ ვბანაობ.

„ხშირად კი არა სამუდამოდ უნდა ჩაგაყუდოს კაცმა შიგ!“ — გავიფიქრე და ღიმილით ვუპასუხე:

— უკეთესი არ შეიძლება! აპირებთ ბანაობას?

— აჰ, არა! ისე ვიკითხე. — მერე ისევ შემპარავი გაუხდა ხმა:

— რა გქვია, ბიძიკო, შენ?

— დათო, — ვთქვი და შარვალი ჩავიცვი.

— ოჰო! დავითი? კაი სახელია! რა გვარი ხარ? გვარიც ვუთხარი და კმაყოფილმა ჩავიციინა.

— ვისი შვილი ხარ, ბიძიკო?

— მამა ოცდაჩვიდმეტში ვადამისახლეს, — ვუთხარი და თვალი თვალში გავუყარე, — აღარც კი მახსოვს.

უცბად შეეცვალა სახე. მაგრამ მაშინვე დაიბრუნა მშვიდი იერი და, როცა რაღაცის თქმა დააპირა, აღარ დავაყავლე:

— თქვენ რა გქვიათ?

— მე? — გაკვირვებულმა შემომხედ-
და.

— დიახ, თქვენ!

— მე... ისა... — რატომღაც შეყუყუ-
მანდა, ისევ შემომხედდა, მერე ჩაახველა
და ხრინწიანი ხმით მიპასუხა:

— პავლე მქვია, ბიძიკო...

— რა გვარი ბრძანდებით? — მივაყო-
ლე უცბადვე.

— ოთხმეზური...

— დიდი ხანია აქ ცხოვრობთ?

— კი...

— რომელი წლიდან?

ცულ მოწაფესავით ნელა და დაბნეუ-
ლად მპასუხობდა და თან ეჭვის თვალით
მიყურებდა. მე აღარ ვიღიმებოდი, ვიც-
ვამდი და სწრაფად, საქმიანი ხმით ვაყ-
რიდი შეკითხვებს.

— ოჯახი თუ გყავთ?

— ქალიშვილი მყავს ერთი... ცოლი
მომიკვდა...

— რისგან?

— სისხლის ჩაქცევით, შენი ჭირიმე...

— კარგად ბრძანდებოდეთ! — ვუთ-
ხარი ცივად, ზურგი შევაქციე და აუჩ-
ქარებლად წავედი შინისაკენ.

ცოტახანს გაუნძრევლად იდგა, მერე
მლიქვნელური ძუნძულით წამომეწვია
და მცირე დუმლის შემდეგ გაუბე-
დავად შეითხა:

— სად მუშაობ, ბიძიკო, შენ?

— იქ! — ვთქვი დიდმნიშვნელოვნად
და ცერი მალა ავწიე.

— უყურე შენ! — გაკვირვებისაგან
პირდაღებულმა გამიღიმა და თითი და-
მიქნია, — ეშმაკი ბიჭი ყოფილხარ! და-
საქერად დამდევენო, რომ მითხარი, ის
რა...

— ის ისე ვთქვი, ვინუმრე, — გამეცი-
ნა მე, — აბა ყველას ხომ არ მოვახსე-
ნებ, ვინ ვარ და რა ვარ?!

— ჰო, ჰო! სწორი ხარ, ბიძიკო! —
თქვა და თავისუფლად ამოისუნთქა, —
— შავაში სწორი ხარ!

მერე ისევ დაეჭვდა:

— მაშა რომ ვადსახლებული გყავს,
მაგი ამბავი არ გიშლის ხელს?

— რეაბილიტირებული უქცვე წინასწარ
მდის!

ნაბიჯს მოვეუჩქარე, მაგრამ მაინც არ
ჩამოშრია, ნათლად ჩანდა, რომ კიდევ
რალაცა აწუხებდა და, მართლაც, დიდ-
ხანს ვერ ითმინა დუმილი:

— აქ... გამოგავზავნეს, თუ ისე ხარ,
ბიძიკო?

პასუხის მაგივრად მხრები ავიწიე და
ტუჩებზე თითი მივიღე. მანაც შეუვანბ-
ლად გაიმეორა იგივე და თვალები გაუ-
დილდა. მერე ჩამოშრია, შეჩერდა და
მომამახა:

— აგერ, სამი სახლის იქით ვცხოვ-
რობ, გამოიარე თუ მოიცილო, თითო
კაი სიტყვა ვუთხრათ ერთმანეთს.

— აუცილებლად.

— კარგად იყავი, ბიძიკო, კარგად! —
კმაყოფილება მოისმა მის ხმაში.

დიასახლისი შეწუხებული იყო ჩემი
დაგვიანებით და ზუსტად ისე ამბიუზ-
ლუნდა, როგორც დედაჩემმა იცის ხოლ-
მე ასეთ შემთხვევაში. ამან კიდევ უფრო
გემრიელად მომაჩვენა ისედაც მშვენიე-
რი საუბზე.

მთელი ის დღე ზღვაზე გაატარე, მა-
გრამ პავლე აღარ გამოჩენილა. სამაგი-
ეროდ მცირერიცხოვანმა დამსვენებ-
ლებმა რატომღაც უღალატეს თავიანთ
უცნაურ ჩვეულებას და ნაპირი ისეთი
უკაცური აღარ იყო, როგორც აქამდე.
მარჯვნივ, ჩემს გვერდით უზომოდ მსუ-
ქანი წყვილი მოკალათებულყო ცხელ
ქვიშაზე. ერთი შეხედვითაც ეტყობო-
დათ, რომ ცოლ-ქმარი იყვნენ: არავი-
თარ ყურადღებას არ აქცევდნენ ერთ-
მანეთს, ღიბები მუხლებზე ჩამოედოთ
და რალაცით უკმაყოფილო სახეები მზი-
სათვის შეეშვირაათ.

ცოტა მოშორებით ვიდაცეები კარტს
თამაშობდნენ და ხშირად ხმაბლლა-
ედავებოდნენ ერთმანეთს.

წყალში ბავშვები ჭყუმპალაობდნენ
და მხიარული წივილ-კივილით იკლებდ-
ნენ იქაურობას.

სათვლიანი გამხდარი კაცი წელში
მოხრილი მიდიოდა ნაპირის გასწვრივ,

ყოველ ნაბიჯზე ჩერდებოდა და ლერწმის წერილი ჯოხით გამორიყული ნიჟარების გროვაში იქეჭებოდა. ხანდახან სწრაფად დაიხრებოდა, ჯოხს ილღიაში ამოიჩრდიდა, რამდენიმე ნიჟარას ამოარჩევდა, თვალებთან ახლოს მიტანილთ ყურადღებით დაათვალიერებდა, ან კმაყოფილი სახით ჩაახრიალებდა ხოლმე რეზინის ქუდში, ან გადაყრიდა და გზას განაგრძობდა.

მარცხენა მხარეს ორი მსუბუქი, დასაკეცი სკამი იდგა და ზედ ღრმად მოხუცებული ქალი და კაცი უხერხულად ჩამომჯდარიყვნენ; ისინიც ცოლქმარი უნდა ყოფილიყვნენ; ორივეს ფართონაპირებიანი ჭილის ქუდები ეხურათ და ბებრულ, დამქნარ სხეულებსაც შეძლებისდაგვარად არიდებდნენ შზეს. დროდადრო უხმოდ და ვაივაგლახით წამოდგებოდნენ ხოლმე, ხელიხელჩაკიდებულნი, ნელნელა შედიოდნენ მუხლამდე წყალში, თან გაფართოებული თვალეებით უღიმოდნენ ერთმანეთს და სუნთქვას იკრებდნენ. მერე დასველებულ ხელებს ალერსიანად აუსვდაუსვამდნენ ერთმანეთს ზურგზე, ისევ ნელნელა, აკანკალებული მუხლებით უბრუნდებოდნენ სკამებს და ვაცვეთილი პირსახოცებით დიდხანს და გულმოდგინედ იმშრალდებდნენ მზისგან უკვე გამშრალ ბეჭებს. ჩემს მარჯვენე მყოფი მსუქანი ცოლ-ქმარი დაინტერესებული აღევნებდა თვალს მოხუცების „ბანაობას“, მერე ერთმანეთს გადახედავდნენ და სევდიანი ირონიით იღიმებოდნენ.

რამდენჯერმე შევედი წყალში და ერთხელ, როცა შორს შევეცურე, მოტორიანი ნავი წამომეწია. მენავე შოკოლადისფრად გარუჯულიყო მზისგან.

— ასე შორს ნუ ვადიხარ, ძამია, — მოთხრა და ქათქათა კბილები გამომიჩინა, — აკრძალულია!

მე შეუმჩნევლად დავდლილიყავი და დიდი სიამოვნებით ავძვერი ნავში.

— აქაური ხარ, არა? — ვკითხე, როცა ნაპირისაკენ ვავსრიალდით.

— კი. მეთვალყურედ ვმუშაობ.

— რა საქირია აქ მეთვალყურე? ისე-

თი თხელი ზღვაა, რომეტივეყურე და ილრჩობა, — ვუთხარიმგელაშინაქა

— აჰ! მაგი უარესია, რო იცოდე! ხანდისხან ისეთი ორმო შეგხვდება თუ ცურვა არ იცი, — მორჩენილია შენი საქმე!

ორივე გავჩუმდით. მალე ნაპირთან ვიყავით და, როცა მოტორი ხველებ-ხველებით ჩაჩუმდა, ვკითხე:

— პავლეს თუ იცნობ?

— რომელს, ოთხმეზურს?

მე თავი დავუქნიე.

— მაგას და მაგის ძუქნა გოგოს ვინ არ იცნობს!? — თქვა და წყალში გადააფურთხა. — შენც იცნობ? — დაინტერესდა მერე.

— დღეს გავიცანი.

— ერიდე! მაგი ისეთი ოხერია, რომ... ისე კია უკვე მოხუცებული და გამომშტერებული, მარა მაინც...

— რა არის მაგისთანა? — ვავიკვირვე ვითომ.

— რა აქვს მაგას ჩადენილი, არ იცი შენ?

— კი, ვიცი.

— ჰოდა, რა გინდა მეტი?! — აღშფოთდა მენავე.

— არაფერი, — გმცეცინა მე, — კარგად იყავი! გმადლობთ!

— რაის მადლობა?! მაგაში მიხდიან ფულს! — ისე თავმომშონედ თქვა, თითქოს ვილრჩობოდი და გადავერჩინე.

„პაიტ, გურულო!“ — ვავიფიქრე ღიმილით.

ნაპირზე არაფერი შეცვლილიყო ჩემს არყოფნაში: იგივე ხალხი იგივე საქმიანობით, ან, უფრო სწორად, უსაქმობით იყო გართული. მზე უკვე საგრძნობლად გადახრილიყო ზენიტიდან და ზღვიდან მონაბერი მლაშე ნიავეც თანდათან ძლიერდებოდა.

მორე დილას პავლე დაბარებულებით გამოცხადებულიყო ნაპირზე და წყლიდან გამოსვლისას დიდი, ამბით შემომეგება.

— არ გცივა ახლა, ამ დილაადრიან რომ ბანაობ? — მკითხა მოსალმების შემდეგ.

მართლაც მციოდნ და პასუხის მაგიერ ხელების ქნევა და ბუქნვა დავიწყე ვასახურებლად.

— გუშინ ველარ მოვიცალე შენ სანახავად. რა ქენი? — მკითხა საიდუმლო ხმით. — გაიცანი აქაური ხალხი?

— აქაური — ვერაინ, — ვუპასუხე და ჩაემა დავიწყე. — მხოლოდ ის ბიჭი, აი, შენავედ რომ მუშაობს.

— ოოო!.. — წარბები ასწია პავლემ, — დიდი მამაძაღლი ბიჭია! — მერე კიდევ უფრო მომიახლოვდა და თითქმის ჩურჩულით მითხრა:

— სულ ტურციისკენ უჭირავს თვალის დღე ისე არ გავა, ორ-სამ საათს რომ არ დაიკარგოს ზღვაში მერე ბრუნდება და ნაირნაირ სიგარეტებს ქაჩავს, აბა!

— რა გვარია? — მოვკერი მოკლედ და ჭიბიდან პატარა წიგნაკი დავაძრე, თან თითონვე გამოიკვირდა, რომ არც კი გამომეხვია.

— ნესტორა როყვას ბიჭია, — თქვა პავლემ და მიიხედ-მოიხედა, — სიმთნი ჰქვია.

მე მსხვილი ასობით ჩავიწერე, რომ მასაც დაენახა: „როყვა ს. ნ. — თვალი ტურციისკენ უჭირავს“. პავლე კისერწავარძელბული იჭვრიტებოდა ჩემს წიგნაკში და ყოველი სიტყვის მერე თავს აკანტურებდა.

— ნესტორა რა კაცი? — ვიკითხე მე.

— აჰ, ნესტორა კაი ხანია, რაც მიქელ-გაბრიელს ყავს მიღებული, — ჩიხითხითა პავლემ, — არ იყო ცუდი ადამიანი! ბნელი კაცი იყო და თავის ოჯახის იქეთ არ იხედებოდა...

— მაშასადამე, ტურციისკენ არ ეჭირა თვალი, ხომ? — საქმიანად ჩავიბურტყუნე და აქ კი კინალამ გამეცინა; არ მიხედეს-მეთქი გავიფიქრე, მაგრამ ტყუილად ვშიშობდი.

— აარა, აარა, — ხელის ქნევით მითხრა პავლემ, — ტურცია არც იცოდა სა-

ითაა! შვილი ვერ გაზარდა კარგად ნუქაში რააა...

— Хорошио, — გავიბერე მე და ფანქარის ბოლოს დავეწყე კვნეტა.

— კიდევ რას მეტყვით საინტერესოს? — ვიკითხე მერე, მაგრამ მაშინვე დავაყოლე:

— თუმცა არა! დანარჩენი სხვა დროს იყოს!

— კაი, ბიძიკო, კაი, — დამეთანხმა პავლე, — რა გვეჩქარება? ამ საღამოს თუ დამდებ პატივს და ოჯახში მეწვევი, გამიხარდება.

„მეტი საქმე არა მაქვს!“ — გავიფიქრე მე, — „თუმცა“... — შევეყოყმანდი და ვუთხარი:

— ვნახოთ, როგორ იქნება საქმეები, თუ მოვიცალე...

— ჩემი სახლი ხო იცი? მესამეა შენგან. პოლა ასე! — ხელების ფშვინებით დამემშვიდობა და მხრებში მოხრილმა თავის გზისაკენ გადაუხვია.

რატომღაც ის ვეებერთელა შედღუზა მომაგონდა, გუშინწინ რომ ვნახე ნაპირთან, და ისეთივე ძლიერი ზიზღი ვიგრძენი, როგორც მაშინ, მაგრამ მაინც დიდხანს ვერ მოვაცილე თვალი კატასავით ფრთხილი ნაბიჯებით მიმავალ ამ ადამიანს, რომლის გულიც, ჩემთვის გაუგებარი მიზეზებით, ისე ძალდაუტანებლად და ადვილად იტევდა უზომო სიძულვილსა და ბოროტებას სხვების მიმართ. ვცდილობდი და ვერაფრით ვერ წარმომედგინა ნათლად, თუ რა საშიში უნდა ყოფილიყო ეს კაცი ახალგაზრდობისას, როცა მის ზრახვებს ისეთი ფართო გასაქანი ჰქონდა, რომ ამის გახსენება დღესაც კი სიცივესა ჰგვრის ტანში ყოველ პატიოსან ადამიანს. ვერ გამეგო, როგორ ვიტანდი ასე მშვიდად მასთან ყოფნას, რატომ არ მალრჩობდა ბოლშა, როცა მას ველაპარაკებოდი ან როცა ის მელაპარაკებოდა.

პირიქით, თითქოს რაღაც მიზიდავდა მისკენ, დაუძლეველი და უცნაური ცნობისმოყვარეობა...

შხის ჩასვლისას ცა მოიღრუბლა,

ზღვაზე ქარი ამოვარდა და თეთრად აქოჩრილი ტალღები ნაპირისაკენ გამორეკა. ჩემს გარდა აქ აღარავინ იყო დარჩენილი. ღრუბლები ავდრის მომასწავებლად ჩამუქდნენ ჰორიზონტზე და გავიფიქრე, რომ ამინდის ბიუროში, ალბათ, საზეიმო განწყობილებათა-მეთქი. ქარი თანდათან გაძლიერდა, ქვიშას გამალი-ზიანებელი კნაწაქნუწი გაჰქონდა ჩემს კბილებში, თვალებიც ისე ამომეცსო. რომ ველარაფერს ვხედავდი და სასწრაფოდ მივატოვე ნაპირი. ძლივს შევასწარი წვიმას სახლში. ჭერ მსხვილად დასცხო, მერე თითქოს გადაიღო, მაგრამ სინამდვილეში მხოლოდ იკლო და ახლა ისე გაბმულად და წვრილად წვიმდა, რომ ეტყობა, დიდხანს არ აპირებდა გადღებას.

— Вот те нааа! — ამოიხბრა დიასახლისმა. — Начались теперь дожди. Уж как говорится, жди у моря погоды!

ისედაც მოშხამულ ხასიათზე ვიყავი და მისმა ჩუმმა, დარდიანმა ხმამ კიდევ უფრო დამაღონა. როგორც ჩანდა, შემატყო (საოცრად მგრძნობიარე ქალი იყო) და სწრაფად გამხიარულდა.

— Ну ничего! — გამამხნეებლად მითხრა და ხელი ხელს შემოჰკრა, — Зато грибы пойдут! Любишь грибы? მე გავუღიმე და თავი დავუქნიე.

— Вот и хорошо! Тут они такие вкусные!

არ ვიცი, თვალთმაქცობდა თუ არა დიასახლისი, მე კი მართლა გამომიკეთდა გუნება და, როცა სიბნელეში თავზე საწვიმარგადაფარებული ჩქარი ნაბიჯით მივიღიოდი პავლეს სახლისკენ, თან იმ მხიარულ მელოდის ვუსტევედი ხმამაღლა, რომელსაც ტელევიზორით ამინდის ბიუროს ცნობის წინ გადმოსცემენ ხოლმე.

პავლე მარტო დამხვდა სახლში.

— მეგონა, აღარ მოხვიდოდი, — თქვა და პირდაპირ მაგიდასთან მიმიწვია.

მაგიდაზე შპროტის გახსნილი კონ-

სერვი, პური და ერთი ცხიმიანი მთონი იდგა.

— ჩემი გოგო დღეს სახლში არაა და... — ბოლიშის მაგიერ მითხრა, — სამაგიეროდ იმისთანა სანთლის არაყი მაქვს, ნუ იტყვი! — და ხელები სიამოვნებით მოიფშენიდა, თვალებიც ისე გაუბრწყინდა, მივხვდი, რომ ძალიან ყვარებია სმა.

„ეს კი კარგია! — გავიფიქრე, — არაყი ენას გაეცხინის და უკეთესად გაგიცნობ, რა ხილიცა ხარ!“...

ფანჯრები დახურული იყო, მაგრამ მაინც ვარილოდა და ძალიან მესიამოვნა არაყი. მესამე ჭიქის მერე ოთახი უკვე პაპიროსის კვამლით იყო სავსე და ჩვენც ძველსძველი ნაცნობებივით „გულახდილად“ ვსაუბრობდით. მე ვერ გავითვალისწინე, რომ არაყი, რომელიც ძალიან მაგარი გამოდგა, მეც გამიხსნიდა ენას, რამდენჯერმე დამავიწყდა ჩემი „როლი“ და ისეთი სისულელე წამოვროშე, რომ ბავშვიც კი მიხვდებოდა ჩემს ვინაობას, მაგრამ პავლე უკვე „მზად იყო“ და ხან არ მისმენდა, ხან კი ლაპარაკს აღარ მიცლიდა.

აღმოჩნდა, რომ ეს პატარა დასახლება სულ „ვეზაკებითა“ და „ჯაშუშებითა“ ყოფილა სავსე. უმრავლესობა „ნაირ-ნაირ სივარტებს ქაჩავდა“. ზოგიერთი თურმე მის შეკითხვაზე: „როგორ არის საქმეები“, „ძველებურადო“, — პასუხობდა და არც კი იღიმებოდა; ესეც საყურადღებო ამბავი ყოფილა, მაგრამ ერთხელ, თურმე... (ამ ადგილას პავლე თითქმის გამოფხიზლდა, ჩაახველა და უფრო ახლოს მოიწია ჩემთან)... სამი აქაური ბიჭი („გვარებს მერე ჩავაწერიწყებ!“), რომლებსაც როყვამ ნავი ათხოვა, დილას რომ გავიღნენ ზღვაში, უკვე მზე ჩადიოდა, როცა დაბრუნდნენ; თვალის ასახვევად ნავი თევზით გაევსოთ და პავლეს შეკითხვაზე: „სად იყავით, ბიჭებო, აქამდეთ?“ პასუხად — „ტურციაშიო“ — წამოსცდათ...

მე ახალა მომავონდა, რომ, როცა აქ მოვიდოდი, ძველ ამბებზე უფრო მინდოდა სიტყვის ჩამოგდება, ვიდრე ამ სისულელეების მოსმენა, მაგრამ გვიანდა

იყო: პავლეს ჯერ სლოკინი დააწყებინა, მერე გაუთავებელი ხელები აუფარდა, სახე ჭარხალივით წამოუწითლდა და საფეთქლებზე დასკდომამდე დაებერა ძარღვები. მერე თავი მაგიდაზე დაუფარდა და მალე ხმაბალაღი, მელოდირი ხერინვა ამოუშვა. ბოთლი ცარიელი იყო, და ის უფრო გამიკვირდა, მე თვითონ რატომ არ მომწყდა ამდენ ხანს კისერი. მერე სულელური სიამაყე ვიგრძენი ამის გამო და ის იყო, გავიფიქრე როგორღა მოვქცეულიყავი შემდეგ, რომ გაიღო კარი და ოთახში ახალგაზრდა, უცნობი ქალი შემოვიდა. უცბად ვერ მივხვდი, რომ პავლეს ქალიშვილი უნდა ყოფილიყო, და ორივე გაკვირვებულნი შევეცქეროდით ერთმანეთს. ის თითქოს შეშინებულად იყო, და ეს ძალიან შევწონდა მის ლამაზ, შავგვრემან სახეს. ხორცისავე, გაბერილი ტუჩები სქლად ჰქონდა შეღებილი წითლად, და ესეც ჰშვენიოდა. ერთი სიტყვით, ძალიან ლამაზი ქალი იყო. ერთხანს მე მიყურა, მერე პავლეს გადახედა და წარბები შეეკრა.

— გამარჯობათ, — ვთქვი მე და ფეხზე წამოვდექი.

თავის დაქვეით მიპასუხა, მერე საწვიმარი გაიხადა, კარებზე ჩამოჰკიდა და თავიდან ფეხებამდე ურცხვად ჩამათვალიერა. მგონია მოვეწონე იმიტომ, რომ რაღაც დიმილისმაგვარი აუთამაშდა სახეზე, მხრების ამაყი რხევით წამოვიდა ჩემსკენ, ხელი გამომიწოდა, და ხმაც სასიამოვნო აღმოაჩნდა:

— მე მერი მქვია. თქვენ ვინ ბრძანდებით?

— მე დათო ვარ, — გავიცინე და კინალამ დამასლოკინა, — თქვენი სტუმარი.

— ძალიან კარგი. — მერე ისევ პავლეს გადახედა და არ ვიცი მომეჩვენა თუ არა, მაგრამ სახეზე თითქოს ზიზღი გამოეხატა. — ეს ისევ მთვრალია არა?

— „ისევ“ თუ არა, არ ვიცი, მაგრამ მთვრალი რომ არის, ეს კი ცხადია, — ვიხუმრე და სულ არ მოველოდი, რომ მასაც გაეცინებოდა.

— დაბრძანდით, — მითხრა, სველი

თმა ხელით გაისწორა და წინაშე მოჯდა.

— ეე... იცით... — რატომღაც დავიზენი მე, — უკვე გვიან არის... მე წავალ...

— სად გეჩქარებთ!? ვინმე გიცდით?

— არა, მე მარტო ვარ ჩამოსული.

— ისვენებთ?

— დიახ.

— ცუდი დრო აგირჩევიათ, წვიმები დაიწყო. — თავი ისე ეჭირა, რომ უნებურად მის ვალებში მოვექციე.

— ხო, სამწუხაროდ, — ვუპასუხე ღიმილით.

— სად ცნობრობთ?

— აქ, ახლოს, თეთრ სახლში.

— პრეზიდენტი ყოფილხართ, — გაცინა და მერე თხოვნა გამიმეორა:

— დაბრძანდით, სად გეჩქარებთ?

მე დავჯექი და ახლალა შევამჩნიე, რომ თვალს ვერ ვაშორებდი მის ლამაზ სახეს.

— მამათქვენს რა ვუყოთ? — ვკითხე, რომ ჩემად არ ვყოფილიყავი.

— არაფერი, — მიპასუხა ცივად, — ასე ეტოვებ ხოლმე, აღარ მაქვს მაგის ფაეი.

— ცოდოა, — გულწრფელად ვთქვი მე.

— არა უშავს... — ჩაიციხა და ეს იგივე იყო, რაც „ძალი კოქლობით არ მოკვდებოა“. ან იქნებ მომეჩვენა, მეც ხომ მთვრალი ვიყავი. თუმცა მისმა მოსვლამ საგრძნობლად გამომაფხიზლა.

— დიღხანს ამირებთ დარჩენას?

— ათიოდე დღით ჩამოვედი, გუშინ წინ. — ვუპასუხე და ისევ გავჩუმდი.

— ალბათ, გწყინთ, რომ გაწვიმდა, არა?

— რა თქმა უნდა!... მით უმეტეს, რაც თქვენ გავიცინით.

არ მოელოდა. გაკვირვების ნიშნად წარბები ასწია და ცარიელ ბოთლს შეავლო თვალი:

— თქვენ ყოველთვის ასე თამამი ხართ, თუ?!...

— არ გეწყინოთ, — გავაწყვეტიხე საჩქაროდ, — მე მართლა ვამბობ.

შემომხედა და დიდხანს მიცქირა თვალბში. დაღლილი, ნაღვლიანი გამოხედვა ჰქონდა; შუბლი შეჭმუხვნოდა და აღარც ოდნავ დამცინავი, ამაყი ღიმილი უკრთოდა სახეზე. ეჭვიანად მიუყურებდნენ დიდრონი შავი თვალები, და სსაიამოვნო სითბომ დამიარა ტანში, როცა მივხვდი, რომ ტყუილი არ მითქვამს მისთვის. არცერთი აღარ ვიღებდით ხმას და, არ ვიცე, რამდენ ხანს გაგრძელდებოდა ასე, რომ პავლეს ხვრინვა არ შეეწყვიტა და ისევ ზველებს არ დაეწყო. მერის უცბად შეეცვალა სახე, ბრაზიანად შეკრა წარბები და სწრაფად წამოდგა.

— ახლა წადით, უკვე გვიან არის, — მითხრა წყნარი ხმით და კარებამდე მიმაცილა.

— ნახვამდის? — ვკითხე ჩურჩულით და გავუღიმე.

კოტა ხანს დაფიქრებული მიუყრებდა და საფეთქლებს ხელით ისრესდა, მერე მოქნარება ძლივს შეიკავა (ამიტომ თუ მოადგა ცრემლები თვალბებზე) და თავდახრილმა მიპასუხა:

— ნახვამდის.

4

წვიმა გადაღებდას არ აპირებდა, არც იკლებდა, არც იმატებდა და მოსაბეზრებლად სტრიდა დილიდან საღამომდე. მზე დიდი ხანი იყო, აღარ ჩანდა. ნაცრისფერ ცაში გულსაკლავად კიოდნენ თეთრი თოლიები. ზღვა ამღვრეული იყო, ღელავდა, ხენწმოდა და გუგუნებდა. უზარმაზარი ტალღები დაუღალავი სიჩქურით ასკდებოდნენ ქვიშიან ნაპირს.

ყოველთვის მზიბლავდა ადევლებული ზღვა, საათობით შემეძლო დგომა მის ნაპირას, სულ ახლოს იმ ადგილთან, სადაც ტალღები იმსხვრეოდნენ; მიხაროდა ხოლმე, რომ ვერაფერს მაკლებდნენ ისინი, რომ ჩემს სურვილზე იყო დამოკიდებული შევეჭიდებოდი თუ არა მათ, და ამიტომ თითქოს მათზე უფრო ძლიერი ვიყავი, მიხაროდა და მართობდა

ხოლმე ეს. ახლა ამანაც ძალე მომამბეზრა თავი, და ველარაფერი შევლოდა ჩემს მიწყენილობას, ვერც საინტერესო კოლექცია ფერადფერადი ნივარებისა, რომლებიც მზიარულად ჩხრილებდნენ ჩემი საწყვიძრის ჯიბეებში, ვერც ფიჭვის ბიძის ძირას ამოსული დიდთავა, თეთრი სოკოების გროვა, რომლებისგანაც დიასახლისი მრავალნაირ გემრიელ საჭმელს ამზადებდა; ვერც წიგნები, რომლებიც პატარა თაროზე ხელუხლებლად ელაგნენ და ნესტისაგან გაბერილები ჩემზე ნაწყენებსა ჰგავდნენ. თამბაქოც კი ისე დანესტიანებულიყო, რომ ძნელად თუ მოეკიდებოდა ცეცხლი პაპიროსს და, როცა ვწევდი, დამბვისაგან ყბები მტკიოდა. რამდენჯერმე ძალად ვცადე კითხვა, მაგრამ ყურადღება მეფანტებოდა და ფურცლის ბოლოში ჩასვლისასღა ვხვდებოდი, რომ წაკითხულიდან ერთი სიტყვაც არ გამოვიდა. რაღაც გაურკვეველი არ მასვენებდა. დიდხანს ვიჯიუტე და ბოლოს გამოვეუტყდი ჩემ თავს, რომ მერაზე ვფიქრობდი, სულ, იმ საღამოს შემდეგ. მისვლას ბატმოლაც ვერ ვებედავდი, არც სხვაგან სადმე მომიკრავს მისთვის თვალი და აშკარად ვდარდობდი. ცხადია, ეს არ იყო სიყვარული, გამეცინა კიდევ, როცა ეს ვიფიქრე. არ იყო თუნდაც იმიტომ, რომ არასოდეს მჯეროდა „ერთის ნახვით სიყვარულის“ შესაძლებლობა, თანაც ვისი?! „მაგას და მაგის ძუქნა ვოვოს ვინ არ იცნობს?!“ ჯამახსენდა მენავის სიტყვები და ჩემთვისვე მოულოდნელად ძალიან გავბრაზდი. არა, ეს ნამდვილად არ იყო სიყვარული, მაგრამ... „არც ბევრი უკლია“, — ისევ გულანდილობა ვარჩიე და თავის გასამართლებლად ვაგიფიქრე, რომ სიყვარული ძალიან ზოგადი ცნებაა, რომ ის ათასნაირია, რომ ვერავინ ვერ ავლებს მკვეთარ საზღვრებს მის „სახეობებს“ შორის. მე, უბრალოდ, მისი ნახვა მინდოდა, თითქოს მენატრებოდა. ჰო, მენატრებოდა! მერე რა? ის არც ისე ცუდი ჩანდა, როგორი სახელიცა ჰქონდა, ან როგორი მამაც ჰყავდა. იქნებ სწორედ ამიტომ გასტეხოდა სახელი,

ვინ იცის!? მოკლედ ეს არავისი საქმე არ იყო. მე დიდი ხანია რაც სრულწლოვანი გახდი და რაც მინდოდა, იმას გავაკეთებდი!... მერე ჩემ თავზე გამეცინა. ისე ვმსჯელობდი, თითქოს რამე სერიოზული გადაამწყვტოს. თუმცა... წინასწარ არავინ არაფერი იცის, „ამინდის ბიუროს ვარდა“, — გავიფიქრე და გარეთ გავედი. უსაათოდ აღამიანი დაახლოებითაც კი ვერ მიხვდებოდა, რა დრო იყო. გადაულეზლად წვიმდა, და ისეთი სქელი ბურუსი ჩამოწოლილიყო ირგვლივ, რომ ჩვენგან რაღაც თვითონ ნაბიჯის მოშორებით მდგარი სახლი, რომელშიც ტოპოგრაფები ცხოვრობდნენ, არც კი მოსჩანდა. უამინდობის გამო ისინი სამუშაოდ აღარ დადიოდნენ, და გვიან ღამემდე ნარდის ქვების ბრაზაბრუსი და საცეკვაო მუსიკის განუწყვეტელი ხმები მოისმოდა ხოლმე იქედან.

5

ერთ საღამოს ყველასათვის მოულოდნელად გამოიღარა და ნახევრად მოწმენდილი ცა ისევ ვარსკვლავებით მოიჭედა. მერე მთვარეც ამოვიდა და ღამე დღესავით ნათელი გახდა. საუცხოო ამინდს უჩანდა პირი სახვლიოდ. სიხარულისაგან აღგზნებულს არ მეძინებოდა და ვასეირნება გადავწყვიტე. ნელი ნაბიჯით მივეყვებოდი ფართო, მოასფალტებულ გზატკეცილს, რომელიც ალკების ხეივანში აქედან ხუთიოდ კილომეტრით დაშორებულ რკინიგზის სადგურამდე გაიქმულიყო. უეცრად ამოვარდნილი ძლიერი ქარი, რომელიც ზურგიდან მიბერავდა, იქით-აქეთ აქანავებდა ალკის ხეებს, და ფოთლების შრიალი შხაპუნა წვიმის ხმას წააგავდა. ცაზე აქა-იქ შემორჩენილი მუქი ღრუბლები დასავლეთისკენ მიიჩქაროდნენ. მთვარე ხან დაიმალებოდა მათ უკან, ხან ისევ გამოჩნდებოდა, უზარმაზარ შუქჩრდილებს ზღაპრული თამაში გაეჩაღებინათ ჯერ კიდევ სველი გზატკეცილის ყვითლად აბრწყინებულ ასფალტზე.

ორმა ველოსიპედისტმა მხანგრძობი საუბრით ჩამიჭროლა გვერდით. მერე ვილაც ტალახში ამოსვრილი კაცი ქანობით ვადამიღვა წინ და ძლივს გამაგებინა, რომ პაპიროსი უნდოდა; როცა მივეცი, უზომო მადლობის ნიშნად, თუ არ ვცდები, სამარადისო მეგობრობა შემომთავაზა, ძლივს მოვიშორე თავიდან, როცა გზა გავნაგრძე, უკანიდან ქალის წვეტიანი ქუსლების ბაჟაბუკი შემომესმა, ვილაც ჩქარი ნაბიჯით მეწეოდა, მივიხედე და მერი ვიცანი; ვითომ ვერ მხედავდა, ისე მიპირებდა გვერდით ჩავლას.

— საღამო მშვიდობისა! — მივესალმე ვახარებულნი. შეკრთა, თითქოს მართლა ახლდა შემამჩნია, მაგრამ არა მგონია, იმიტომ, რომ ამის იქით სახლები აღარ იყო და ასე გვიან კი, საეჭვოა, სადგურისაკენ სჭეროდა გეზი.

— სად მიგეჩქარებათ?
ვიდრე პასუხს გამეცმდა, გარშემო მიმოიხედა, როგორც ჩანდა, მიხვდა, რომ ცუდ ადგილას წამომეწია და გამომიტყდა:

— არსად... ისე... სუფთა ჰაერზე გამოვედი...

— მეც! — ავლელი რატომღაც, — ერთად ვავისეირნოთ, თუ საწინააღმდეგო არაფერი გაქვთ, — შევთავაზე. ქალმა მხრების აწევით გამოხატა თანხმობა.

ნელნელა ვავყევით გზას. მერი ჩქარი სიარულისაგან დაღლილიყო და ღრმად სუნთქავდა. არც მე ვიღებდი ხმას და დიდხანს ვიარეთ ჩუმად.

— გამოიღარა, — ვთქვი მერე და ცას ავხედე.

— ჰო, — თავი დამიქნია მერიმ, — ხვალ კარგი ამინდი იქნება.

— ზღვაც უკვე წყნარდება. დადიხართ ხოლმე საბანაოდ, თუ მობეზრებული გაქვთ?

— არა, დავდივარ. თუმცა იშვიათად.

— ხვალ იქნებით?

ისევ მხრების აწევით მიბასუხა.

— კინაღამ გამაგვია წვიმამ, — ვთქვი და დავუმატე:

— უფრო მარტოობამ.

— რატომ არ მოხვედით ჩვენთან? — მისაყვედურა მერიმ და ჩიიცინა, — თქვენი თანამესუფრე იმ დამის შემდეგ ავად გახლავთ და ლოვინში გლია.

რატომღაც დამნაშავედ ვიგრძენი თავი და „გაღმა შევედავე“:

— როგორ შეიძლება მამაზე ასე ლაპარაკი?!

— თქვენ რაღაც ძალიან დამეგობრდით, — დამცინავად მითხრა მერიმ, — სულ თქვენს ხსენებაშია.

მინდოდა მეთქვა, რომ, რაც მერი გაეციანი, პავლეს დანახვაც კი აღარ შემეძლო, რომ თვითონაც არ მესმოდა ჩისთვის წამოვიწყე მასთან ისეთი სულელური თამაში თუ რაღაც, რომ ძალიან ვნანობდი ამას... მაგრამ გადავიფიქრე.

— უბრალოდ, მეცოდება მოხუცი. რაც არ უნდა იყოს... — ენაზე ვიკბინე და გავჩუმდი.

— ჰო, — სერიოზულად დამეთანხმა მერი, რომელიც გამომცდელ მზერას არ მაშორებდა. — მეც მეცოდება, თორემ... რა გამაძლებინებდა მაგასთან?!

— რატომ? — ვკითხე, თუმცა ვინანე — არ უნდა მეკითხა.

— დავბრუნდეთ, — მითხრა მცირე დუმისის შემდეგ, — შორს წამოვსულვართ.

უკან გზა უხმოდ გამოვიარეთ და უკვე მის სახლთან ვიყავით, როცა მკლავში ხელი წავავლე და ვუთხარი:

— მერი! ვერ წარმოიდგენ, როგორ მომენატრე!...

მერიმ შემომხედა, ერთხანს გაკვირვებული მიყურებდა, მერე ძალიან უსიამოვნოდ, ყალბად გაიცინა და ხელი ლოყაზე მომიცაცუნა:

— ხვალ ზღვაზე ვიქნები, — და სახლის ჩრდილში გაუჩინარდა.

გავბრაზდი. ცუდ გუნებაზე ვბრუნდებოდი შინ, ვიცოდი, რომ დიდხანს არ დამეძინებოდა.

6

მეორე დღეს ამინდმა მოლოდინს გადააქარბა. ქარს, რომელიც მთელ დამეს

ჰქროდა, არცერთი დრუქი არაა დატოვებინა ცაზე, თვითონაც სადღაც გადაიარგულიყო და მზიანი, გამსჭვირვალე დილა გათენდა.

ტოპოგრაფები, ჩვენულებისამებრ, აღრე წასულიყვენენ სამუშაოდ და სრული სიჩუმე იდგა მათ სახლში.

ზღვა ვერ კიდევ ამღვრეული იყო, მაგრამ ოდნავადაც აღარ ღელავდა. ათასი რამ გამოეროცა წყალს; რა არ ეყარა სველ ქვიშაზე: ხის კუნძები, პირადლებული მკვდარი თევზები და ნახევრად გამდნარი მეღუზეები, დამტვრეული ნიქარები, ძველი ფეხსაცმელები და ფოტოპარატის დამპალი ბუდეც კი... ამ „საჩუქრების“ თვალყურებით ვიყავი გართული, და მერი შეუმჩნეველად წამომდგომოდა თავზე. ცისფერი ჩითის კაბა ეცვა, მზარზე ვარდისფერი პირსახოცი გადაეგდო, და ძალიან უხდებოდა ეს ნაზი ფერები. სანდლები ხელში ეჭირა, ფეხშიშველი იდგა პატარა გოგონასავით და იღიმებოდა.

წუხანდელთან შედარებით მზიარული მეჩვენა, თუმცა თვალები ოდნავ შემუშპებული ჰქონდა, თითქოს მასაც უძილოდ გაეტარებინა ღამე.

— აი, მოვედი, — მითხრა და ჩემს გვერდით ჩაცუცქდა. — ნიქარებს აგროვებ?

— არა, შენ გიცდი, — ვუპასუხე და მოგროვილი ნიქარები წყალში გადავყარე. — არ ვიბანაოთ?

— შენ უკვე ვიბანავია, — თქვა მერიმ და თითები სველ თმაში შემიყარა, — ცივია წყალი?

— არა, — წამოვდექი ფეხზე.

მერიმ მალულად ამათვალიერა, და მე თავისთავად დამეჭიმა მუცლის კუნთები.

— მაშ, ვიბანაოთ? — შეეყოყმანდა, მაგრამ არაფრის თქმა აღარ დამჭირდა, თითონვე დაიწყო გახდა.

ცისფერი კაბა თურმე მშვენიერ, მკვრივ სხეულს უფარავდა. მკვიდროდ შემოკრული, შავი საბანაო კოსტუმი უფრო მკაფიოს ხდიდა მისი ნაკეთების სილამაზეს.

— შენ კარგად ცურავ? — მომიბრუნდა და თავზე რეზინის ყვითელი ქუდი ჩამოიფხატა.

— არც ისე... — ვიფრთხილე მე და როგორც მალე გამოირკვა, სწორადაც მოექცეულვარ.

მერი თურმე თევზივით გრძნობდა თავს წყალში. თანაბარი ლაზათით ფლობდა ცურვის ყველა ხერხს და საათობით შეეძლო არ ამოსულიყო ნაპირზე. არც მე ვარ ურიგო მოცურავე და რამდენჯერმე ხუმრობა-ხუმრობითა და საუბრით ისე შეუმჩნევლად გავშორდით ნაპირს, რომ კინაღამ თვალიდან დავკარგეთ. არასოდეს მინახავს ისე ღამაზად მცურავი ქალი, კალმახივით მისრიალებდა ჩემს წინ, და თვალს მჭრიდა მისი სველი, ხორბლისფერი სხეულის ბრწყინვალეობა. წყალში სრულიად იცვლებოდა ხოლმე. თითქოს იმასაც, რაც რამე აწუხებდა და აღარდიანებდა, ტანსაცმელთან ერთად სტოვებდა ნაპირზე და მზიარულდებოდა, უფრო უშუალო ხდებოდა. ხანდახან ცურვის დროსაც მოიწყენდა ხოლმე, ნაღვლიანი იერი ედებოდა საბეზე, მაგრამ იშვიათად, და ამ დროს მის გულწრფელობაშიც აღარ მეპარებოდა ეჭვი.

— მე არავის არ ვუყვარვარ, — მითხრა ერთხელ, როცა ნაპირისაკენ მოცურავდით, — მაგრამ ეს ჩემი ბრალი არ არის...

მე მივხვდი, რასაც გულისხმობდა, და აღმოვაჩინე, რომ პავლეს არსებობაც კი დამეჩივნოდა.

— მართლა, როგორ არის მამაშენი?

— წვეს, აღარ დგება.

— ასე აწყინა არაყმა?

— არა, იცის ხოლმე... — თქვა და, როცა კიდევ ხალაცის თქმა დავაპირე, გამაწყვეტინა:

— სხვა რამეზე ვილაპარაკოთ. ნაპირზე გამოვედით და ერთმანეთის გვერდით პირქვე წამოვწყქით ცხელ ქვიშაზე. აბლომასლო არაყინ იყო. მოშორებით კი, თეთრ ნავში, შოკოლადისფერი მენავე იჯდა, პაპიროსის აბოლებდა და „ტურციის“ მაგიერ, ჩვენკენ იყუ-

რებოდა დაინტერესებულ. *მე ვხუტავ ჩემს ქუდას*
სი სიტყვები გამახსენდა მერის შესახებ და ზურგი შევაქციე:

— მერი, — ქვიშა დავაყარე მკლავზე.

— შენ არასდროს გყვარებია ვინმე?

— არა, — მიპასუხა ჩუმი ხმით.

— არც შენ ყვარებიხარ ვინმეს?

— არა.

— შეუძლებელია, — ვთქვი მე.

არაფერი მიპასუხა. მერე ისევ მე დავარღვიე დუმილი და გავეიმორე:

— შეუძლებელია!

მერი თავდახრილი იწვა, სველი თმა ჩამოშლიდა და სახეს უფარავდა.

— რატომ? — თქვა ნაღვლიანად, —

შენ როგორც ამბობ, ისე არ ვყვარებივარ არავის, თორემ...

დანარჩენს მივხვდი და გავაწყვეტინე:

— შენ რა იცი, მე როგორ ვამბობ?

— ვიცი — მიპასუხა ისე ჩუმად, რომ ძლივს გავიგე და კიდევ უფრო დაბლა დახარა თავი. თმის ბოლოები ქვიშაში ამოესვარა, გავუსწორე და მერე ლოყაზე მოვეფერე თითებით. არ ვიცი, მეჩვენა თუ არა, მაგრამ თვალბობთან თითქოს სისველე მომხვდა და გული შემეკუმშა.

— მერი... — არ ვიცოდი რისი თქმა მინდოდა, მაგრამ არც დამაცალა, სწრაფად წამოჯდა, მკლავები მუხლებზე შემოიჭირა და ზღვას გახედა.

— ...მე კიდევ ჩამოვალ, მერი.

— რისთვის? — ნაძალადევად ჩაიციინა.

— ჯერ მეც არ ვიცი კარგად, — ვუთხარი გულახდილად, — მაგრამ აუცილებლად ჩამოვალ!

— ტყუილად შეწუხდები, — ჩაიციინა ისევ, — შენ რა, არ იცი ვისთან გაქვს საქმე?

ვერაფერი მოვიფიქრე, რა მეპასუხნა და... გაეჩუმდი.

— პოდა ასე! — თითქოს ჯიბრში ჩამიდგაო და თავი დახარა.

— მე მაინც ჩამოვალ, — ვთქვი მე. იმ წუთში ნამდვილად არ ეტყუოდი, მაგრამ, როცა მერიმ თავი ასწია და გაკვირ-

ვებულმა შემომხედა, რატომღაც თვალი ვერ გავუსწორე. „რატომღაც“ კი არა, იმიტომ, რომ მისი ღიძრონი შავი თვალები დაუფარავი საყვედურით მიყუარებდნენ და ჩემსავე გულწრფელობაში შემეპყვეს. ხმაც კი გამეზბარა, როცა შევეკითხე:

— არ გჯერა, არა?

— არა.

— რატომ? ნუთუ მე...

— არ ვიცი. — გამაწყვეტინა და წამოდგა, — არაფერი არ ვიცი. მე ახლა წავალ, სახლს მივხედავ. შენ დარჩი, ნუ წამომყვები, თორემ უკვე ქორაობენ ჩვენზე.

— იქორაონ, რამდენიც უნდათ! — ვთქვი და მეც წამოვდექი.

მერის უკვე კაბა ჩაეცვა და თმას ისწორებდა.

— დარჩი, ძალიან ვთხოვ, — მითხრა მუდარით.

წინააღმდეგობა აღარ გავუწიე:

— კარგი. საღამოს?

— გზაზე, ათი საათისათვის. ნახვამდის,

— და ჩქარი ნაბიჯით გამშორდა.

მე ისევ წყალში შევედი და გავცურეთ. ათასი ფიჭვი მეზღანდებოდა თავში, ვერცერთში ვერ გავრკვეულიყავ ბოლომდე. მსიამოვნებდა გახურებულ შუბლზე გრილი წყლის მოხვედრა და დახვეწილი მკლავურით მივცურავდი ამიტომ. უკანდან მოტორის ხმაური შემომესმა. მენახეს, როგორც ჩანდა, მობეზრდა მარტოობა და, როცა მომიახლოვდა, ღმილით ჩაჩუმდა მოტორი.

— მაინც შორს გადიხარ, ხომ, ძამა?

მე არაფერი ვუპასუხე, მხოლოდ გავუცინე და თვალი ჩავუკარი.

— წამოდი, ნავით გაგიყვან უკან, — შემომთავაზა, მაგრამ უარი ვუთხარი და მგონი, ეწყინა. მერე გამიღიმა და თვალები დაუწვრილდა:

— მიუჩოჩიდი ხომ პავლეს გოგოს?

კაი ლუკმა კია, ხო იცი!

მე გავბრაზდი და მკვახედ მივახალე:

— შენი საქმე არ არის! გესმის!?

— არა, ძამა, — არ მოვლოდა და ძალიან გაუკვირდა, — საწყენად არ მით-

ქვამს! — მერე სწრაფად შემოვსრულდით და ნავი ნაპირისაკენ წაშორდა.

ცუდ გუნებაზე დავდექი და მეც ნაპირისკენ ვქენი პირი. ერთხანს ნელი ცურვით მივყვებოდი ნავის უკან თეთრად აქაფებულ კვალს, რომელიც თანდათან იშლებოდა და მალე სულ გაქრა.

ძალიან გამიკვირდა და არ შესიამოვნა, როცა ჩემ ტანსაცმელთან დასაკეც სკამზე მჯდომი პავლე დამხედა. ნაყვავილარი სახე დასიებოდა, ზედ ცუდი ფერი და საცოდავი იერი ედო, მაგრამ სიბრაღეული, რომელიც სხვა დროს აუცილებლად შემაწუხებდა, ახლა არ მიგრძენია.

— გამარჯობა, ბიძიკო, შენი! — მითხრა ჩახლეჩილი ხმით და ხელი გამომიწოდა, მაგრამ სველი მაქვს-მეთქი, ვუთხარი, და არ ჩამოვართვი.

— სად ხარ, ერთი რომ არ მინახულე? — კარგი შინაურებით მისაყვედურა.

— „ახია შენზე!“ — ვუთხარი ჩემს თავს და ტანის გამშრალეა დავიწყე:

— რა ვიცი, დაკავებული ვიყავი.

— ჰო, ჰო, ბიძიკო, ჩემი გულისთვის არ მოსცდე! შენი საქმე ისეთია, რომ...

— რა საქმე? — გამიკვირდა და მერე და მოშავონდა ჩემი „როლი“. უცხად გადავწყვიტე სიმართლის თქმა, თუმც ვიცოდი, როგორც იმოქმედებდა ეს მასზე.

— არაფერი საქმე არა მაქვს მე, პავლე... ბიძია, — „ბიძიას“ თქმა ძალიან გამიჭირდა და დაგვიანებით მივაყოლე. მან ყველაფერი სხვანაირად გაიგო და თითი დამიქნია:

— ჩემთან რად გინდა ასეთები, ბიძიკო? შენ ხომ თვითონ მითხარი მე, დაგვიწყდა?

— ჰოდა, ყველაფერი ტყუილი იყო, რაც ვითხარი, — მივახალე და ჩაცმა დავიწყე.

პავლე ჩერ კიდევ ვერ იჯერებდა და უნდობლად იღიმებოდა.

— აბა, სად მუშობ შენ, ამხანაგო?

— მკითხა მერე და მიხვდი, რომ უკვე ექვი შეპარვოდა.

— სად და გამომცემლობაში, — ნიშ-

ნის მოგებით ვუბასუხე, — საბავშვო წიგნის გამოცემლობაში, — დავაზუსტე მერე.

პავლე პირდაღებული მიყურებდა. მე უკვე ჩაცმული ვიყავი და თმას ვივარცხნიდი.

— აბა... — როგორც იქნა, ამოიღო ხმა და ცერი მალდა ასწია, — იქ ვმუშაობო, რომ მითხარია... ის რა იყო?!

— „იქ“ მხოლოდ დმერთი მუშაობს, — ველარ შევიკავე დამკინავი სიცილი, — თუმცა, როგორც ამბობენ, არც ეგ ყოფილა მართალი.

ერთხანს ისევ პირდაღებული იჯდა მერე ავადმყოფისათვის შეუფერებელი სიმკვირცხლით წამოხტა, დაფაცურდა და სახე ბოროტად დაეღრიჯა:

— არა, ბატონო! მე მაგ საქმეს ასე არ დაეტოვებ!... მე...

— მშვიდობით! — გავაწყვეტინე ცივად და სახლისკენ წავედი.

„კარტები გახსნილია!“ — ამოვისუნთქე თავისუფლად და ისეთი სიმსუბუქე ვიგრძენი, თითქოს რაღაც მძიმე ტვირთი, ხანგრძლივი ზიდვის შემდეგ ახლა, ამ წუთას მომეხსნა ზურგიდან. მარილიანი წყლისაგან სახის კანი დაჭიბული მქონდა, ტუჩები წამდაწუმ მიშრებოდა და ვილოკავდი, და ეს მომწარო სიმლაშეც კი სიამოვნებას მგვრიდა.

7

დილას გვიან გამომეღვიძა და დიდხანს ვერ წაეართვი თავი ძილს. ვერაფრით ვერ ვხვდებოდი, რატომ ვიყავი ცუდ გუნებაზე. გრილი დილა იყო, ადგომა მეზარებოდა და გაუნძრევლად ვიწექი ლოგინში. მერე, როგორც იქნა, გამოვფხიზლდი და დაწვრილებით მომაგონდა წუხანდელი საღამო. მომაგონდა, როგორ შევხვდი გზაზე მერის, როგორ გავცდით შორს სახლებს და რა გვიან დაებრუნდით უკან. მას შეუმჩნეველი არ დარჩენოდა ცვლილება ჩემდამი პავლეს განწყობილებაში და იქამდე არ მომეშვა, ვიდრე ყველაფერი არ ვუამბე თავიდან ბოლომდე. დიდხანს ტიროდა და

ისიც მომაგონდა, როგორ მისწავლიყავი და მკერდი სანთლის ნალღვენივით ცხელი მისი ცრემლებით. თავის უბედურებას დასტიროდა მერი. „მაძიამის ხელში მეც იგივე დღე მეღის, რაც საწყალ დედას“, — მითხრა და მივხვდი, რომ ამ სიტყვებში პავლეს კიდევ ერთი, ჩემთვის ახალი, ბოროტება იგულისხმებოდა. „სულ ვაპირებ და... ვერ გამიბეღია, რომ... წავიდე და გადავიქარგო... სადმე, შორს, შორს... აქედან...“ — მეუბნებოდა მერი და ვულამოქდარი ტიროდა. ყოველნაირად ვცდილობდი მის დამშვიდებას, ვარწმუნებდი, რომ არ არსებობს გამოუვალი მდგომარეობა, რომ მე აუცილებლად დავბრუნდები, რომ... მოკლედ, ბევრ რამეს ვაპირებოდი, გულწრფელად ვაპირებოდი, ვკოცნიდი და იმავე დროს, ჩემდა გასაოცრად, ვცდილობდი გამომეცნო, რისგან იყო ასე მლაშე მისი მხურვალე, ხორცსავსე ტუჩები, ზღვის წყლისაგან თუ ღაბღაბით წამოსული ცრემლებისაგან. როგორც იქნა, მივალწიე იმას, რომ მერი აღარ ტიროდა, თვითონაც მკოცნიდა და დიდხანს ვისმენდით ერთმანეთის ზურგულსა და ალგების შრიალს... მერე ისევ ატირდა და ისე მაგრად მიჭერდა მკლავებს კისერზე, თითქოს გაქტევას ვაპირებდი.

ვიდრე სახლამდე მივაცილებდი, საბოლოოდ დამშვიდდა და თითქოს გამხიარულდა კიდევ, მე კი არ ვიცი, რატომ, პირიქით მომივიდა, და ეს გუნება დღესაც გამომყოლოდა. ჩვენ შევთანხმდით, რომ ზღვაში შევხვდებოდით ერთმანეთს, შორს ნაპირიდან. ასე მოინდომა რატომღაც მერიმ, და, როცა ესეც მომაგონდა, ფეხზე წამოვხტი. „ვინ იცის, უკვე მელოდება“, — გავიფიქრე და სწრაფად ჩავიციე. ჩემთვის საგულდაგულოდ გამზადებული საუბრე უკვე გაციებულყო და დიასახლისი უკმაყოფილო ბუზღუნით შემხვდა. მე ისევ დედა გამახსენდა და სინდისის ქენჯნა ვიგრძენი, რომ ამდენი ხანი იყო, ერთი წერილიც არ მიმიწერია მისთვის. ამან კიდევ უფრო გამიფუჭა გუნება. ჩქარ-ჩქარა

უგემურად ვისაუხმე, და უკვე კიბებზე დიასახლისის ხმა მომეწია:

— А ты, видать, не очень то скупаешь, а?

ყური მოვიყრუე და ეზოდან გავედი. მშვენიერი ამინდი იდგა, ზღვის ნაპირი კვლავ უკაცური იყო. «ვერაფერი გავუბე ამ ხალხს, — გავიფიქრე დამსვენებლებზე, — კარგ დარწმინახლებში სხედან, წვიმაში ბანაობენ»... მერე ქვიშაზე გაფენილი ცისფერი კაბა დაეინახე და ზღვა გავხედე. არც იქ ჩანდა ვინმე ახლომხლოს. სათვალთვლო კოშკისკენ გავიქეცი. მენავე, ჩვეულებდისამებრ გაშხლართულიყო ნავში, სახე ცხვირსახოცით დაეფარა და ეძინა. სწრაფად ავირბინე კოშკის კიბეები და ახლა იქიდან გადავხედე ზღვას. ძალიან შორს, პატარა წერტილივით მოჩანდა რაღაც, მომეჩვენა, რომ ყვითელი ფერისა იყო და დაემშვიდდი. ყოჩაღი გოგოა-მეთქი, გავიფიქრე, როცა ჩამოვედი. კარგად მახსოვდა, რომ მენავე ნაწყენი იყო ჩემზე, და მეც ძალიან არ მინდოდა მასთან გამოლაპარაკება. მაგრამ დროის დაკარგვა უფრო დამენანა და გავძახე.

— პატარაზე გამიყვანე, თუ ძმა ხარ, ზღვაში, — რატომღაც გურულად მოვუქციე, როცა შემკრთალი წამოჯდა და თვალუბლაჭეტილმა შემომხედა.

უსბად ვერ გვიგო, რას ვეუბნებოდი და, როცა გავუშეორე, უარი მტკიცა:

— ბენზინი არ მაქვს წვეთი ძამა! — ისევ წამოწვა და სახეზე ცხვირსახოცი დაიფარა.

მივხვდი, რომ ტყუოდა, გავბრაზდი და გახდისას ისე ავჩქარდი, რომ ტანსაცმელი კინალამ ზედ შემოვიხიე.

— აბა რას უზიზარ აქ ტყუილად? კაცი რომ იღრჩობოდეს, რით აპირებ შევლას!? — შევეუღრინე და წყალში შევტრპე.

— რა დააღრჩობს ამ თხელ ზღვაში კაცს!? — მომაძახა დაციწვით.

„სიტყვაში ვინ მოგიგებს, გურულო!“ — გავიფიქრე და სწრაფი მკლავურით მოვუსვი. დიდხანს მომიხდა ცურვა, ვიდრე ნაცნობ ყვითელ ქედს შე-

ვამჩნევდი წყალზე. მერე შევხვდებოდი უძული იწვა გულადმა ვენახსა და ვენახსა, როგორ მივუახლოვდი. შევაშინებ-მეთქი, გავიფიქრე, პაერი ბლომად ჩავისუნთქე და ჩავყვინთე. სიღრმეში ზღაპრულად ლივლივებდა გამჟებრვალე მომწვანო წყალი და გრილი სიჩუმე სუფევდა ირგვლივ. გამოუცდელ ლიფსიტებს, ალბათ, საშინელ ურჩხულად მოვეჩვენე და დამფრთხალნი სასაცილოდ დაიფანტნენ. კინალამ წყალი გადამეყლაპა, როცა გავიცინე. მერე ჩემი პირიდან ბუხბუხით გამოვარდნილ პაერის ბუხტულებს ავაყოლე თვალი, რომლებიც მძივებზევით გადაბმული გარბოდნენ ზემოთკენ, სადაც თვალისმომჭრელად ბრწყინავდა წყლის თეთრი ზედაპირი. ისეთი სილამაზე იყო ირგვლივ, დამავიწყდა კიდევ, რასაც ვაპირებდი. პაერის მარაგიც შეუმჩნევლად გამომელია. სწრაფად ამოვტივტივედი ზედაპირზე, ხარბად ჩავისუნთქე პაერი, მიმოვიხედე და ... თვალებს არ დავუჯერე: მერი აღარსად ჩანდა! გონს მოსვლა ვერ მოვასწარი, რომ ფეხზე ბასრი კბილების ჩაქიდება ვიგრძენი, სისხლი გამეყინა და ვიდრე მივხვდებოდი რაშიც იყო საქმე, განწირული ხმით დაღრიალებაც მოვასწარი. მერის იქვე, ჩემს გვერდით ამოვიყო წყლიდან თავი და იმდენ ხანს ხარხარებდა, რომ მე ვერ შეშინებამ გადამიარა მერე შემრცხვა, მერე გავბრაზდი ასეთ ზუმრობაზე და მაშინლა დავმშვიდდი, როცა მომაგონდა, რომ მე თვითონაც იმავეს ვაპირებდი.

— ჩემი შეშინება ვინდოდა?... ვერ მოვართვეს... — იცინოდა მერი და თან ცრემლები სდიოდა თვალებიდან.

— ახია ჩემზე! — ვიცინოდი მეც, მაგრამ ვგრძნობდი, რომ სირცხვილი ვერ კიდევ მაწყუბებდა. ეს ძალიან უსიამოვნო შეგრძნება იყო და იქამდე ვერ მოვიშორე, ვიდრე მერიმ სიცილი არ მოათავა და მკლავები აღერსიანად არ მომხვია კისერზე.

— იქით გასწიე შენი ბრწყალეობი! — ზურგიც არ დამაკაწრო.

მერის არ გავიცინა, პირიქით, უცნაუ-

რად მოიწყინა და ისე მაკოცა, რომ სუნთქვა შემეკრა, წყალშიც კი ვივრძენი მისი სხეულის სითბო და სისხლის ფეთქვა, გავბრუნდი და ძლივს გავითავისუფლე თავი მისი მკლავებისაგან.

— მოიცა! დაღლილი ვარ... — ვუთხარი ქლოშინით, — სასაცილო იქნება, ზღვაში რომ კოცინით დავიღრჩო...

— იცი რა გადაწყვეტე? — სერიოზულად მითხრა მერიმ, — თბილისში წამოვალ. აღარ შემიძლია აქ დარჩენა. სადმე მოვეწყობი. ბექდვაც ვიცი, ქსოვაც შემიძლია, რამეს ვავაკეთებ...

მე არ მოველოდი ამას და დავფიქრდი.

— რა? არ გინდა? — მკითხა შეშინებულმა და თვალეში შემომხედა.

— როგორ არა, რას ამბობ... უბრალოდ არ მიფიქრია ამაზე...

— მეც ახლა, ამ წუთას მოვიფიქრე, — უჩვეულოდ აღვზნებული იყო და რატომღაც ჩურჩულით ლაპარაკობდა, — ვნახოთ, იქნებ რამე გამოვიდეს აქედან. თუ არა და...

— გამოვა, — გვააწყვეტინე მე, — არ შეიძლება არ გამოვიდეს.

შუაღლე გადასული იყო, როცა დაგბრუნდით. ნაპირზე თითოთროლად დამსვენებლები გამოფენილიყვნენ, მაგრამ აღარაფერ ბანაობდა, ყველა უკვე ჩაქმულიც იყო და, როცა დაღლილები გამოვლიოდით წყლიდან, თავისთავად, ყურადღების ცენტრში აღმოვჩნდით. მერის უტბად გაუფუჭდა გუნება. თავდახრილმა მიიბრინა ტანსაცმელთან, ტანის გაუმშრალებლად გადაიკვა ცისფერი კაბა და არც ქვიშიანი ფეხები გაუწმენდია, ისე ჩაპყო სანდლებში. კაბა სველ ტანს აეკრა, დასველდა და სწრაფად გაშუქდა. მერე რეზინის ქუდი მოიხადა და, როცა თმას ისწორებდა, ჩურჩულით მითხრა:

— სალამოს, გზაზე! — მერე დაუმატა, — თუ ვინიცობაა, ვერ მოვედი, არ გეწყინოს. ხვალ მაშინ ისევ ზღვაში შევხვდეთ, როგორც დღეს, კარგი?

მე ჩემს დაკაწრულ ფეხს დავხედე, შევუბღვირე და მხრები ავიჩიე:

— ვნახოთ, მოვიფიქრებ.

— წავედი. — გამიცინა მერიმ, ტუჩების ძლივს შესამჩნევნი მოძრაობით კოცინა გამომიგზავნა და უკან აღარ მოუხედავს, ისე გამშორდა.

თვალი გავაყოლე, თან ტანს ვიმშრალე და, როცა ჩემი სახლისაკენ ვავიხედე, ფიჭვნარის ჩრდილში „ჩააფრებული“ პავლე დავინახე, რომელსაც სათვალე ეკეთა, მხრებში მოხრილი იდგა და ბოროტად მითვალთვალებდა. გუნება ამემღვრა, სწრაფად ჩავიციე და, თუმცა ჩემს სახლამდე ორიოდ ნაბიჯი იყო, საკმაოდ დიდი მანძილის გავლა დაემქირდა, ვიდრე შეწუხებული დიასახლისის გაუთავებელ საყვედურებს მოვისმენდი.

8

უჩვეულოდ თბილი და წყნარი საღამო იყო. პაერი ისე გამომშრალიყო, რომ ნამსაც კი არ დავსევლებინა ბალახი. ნიავს ჭრიჭინების გაბმული, მოსაბეზრებელი ხმები მოჰქონდა საიდანღაც. ღამურებს უთავბოლო შემოფრენა განეახლებინათ და მზიარულად წრიბინებდნენ ბინდში... ნამღვილი ზაფხულის საღამოს ჰგავდა.

ახალი მთვარე ფიჭვის ტოტებში გახლართულიყო და მისი მკრთალი სინათლის ფონზე თითოეული წიწვიც კი ისე გარკვევით ჩანდა, რომ არაბუნებრივობის შთაბეჭდილებას ქმნიდა.

დიდხანს დავდიოდი გზაზე წინდაუკან. ნიავი ამასობაში ისე მოლონიერდა, რომ აღუვები ააშრიალა, და ეს ისევ შხაბუნა წვიმის ხმას მავონებდა.

მერი არ ჩანდა. ვუცადე, ვუცადე და უკვე გვიან, როცა ზღვიდან ქარმა დაუბერა და პაერში ქვიშისა და ყვითელი ფოთლების კორიანტელი დააყენა, მივხვდი, რომ ის აღარ მოვიდოდა. ამის შემდეგაც დიდხანს არ დავკარგე იმედი და მაშინღა წავედი შინ, როცა საიდანღაც კვლავ შავი ღრუბლები გამობობლდნენ ცაზე.

თითქმის უძილოდ გავატარე ღამე —

რომელიც ღია ფანჯრიდან შემოჭრილი, საიდუმლო ხმებით იყო სავე. დილას გვიან, თავის ტკივილით გამოამეღვია.

მოღრუბლული დღე იყო, მაგრამ ქარი წუხანდელს აქეთ არ ჩამდგარიყო და მზეც სშირხშირად იხედებოდა ღრუბლებიდან; სისიამოვნოდ დათბებოდა ზოლმე უცხად, ზერე ისევ ღრუბელი აფარებოდა მზეს და ისევ აგრილდებოდა ირგვლივ. განათებაც მკვეთრად იცვლებოდა ამის გამო და ჩემ თავის ტკივილს მალე თვალების ტკივილიც დამატა. ძალიან მუზარებოდა ცურვა, მაგრამ ცისფერი კაბა იმავე ადგილას დამხვდა ქვიშაზე გაფენილი, სადაც გუშინ, და იძულებული ვიყავი ტანთ გამეხადა.

საზოგადოებრივი ზღვა იყო, მღვრიე და აქაფებული. ყველაგან წვრილი, თეთრი ტალღები მოსჩანდა. „ბატკნებს“ რომ ეძახიან რუსულად. მართლაც, წააგავდნენ ხეშუპა ბატკნებს და თითქოს კენტრუმით მორბოდნენ ნაპირისაკენ.

მერი არსად ჩანდა, მაგრამ არ გამკვირვებია. „ასეთ ზღვაში რას დაეინახავი?“ გავიფიქრე და სათვალთვალ კოშკისაკენ გავიხედე. ნაპირზე ისევ არავინ იყო მენავის გარდა, რომელიც ჩაცმული იჯდა ზურგით ჩემკენ და, მგონი, წიგნს კითხულობდა. ნავიც, რა თქმა უნდა იქ იყო და წყალზე ირწყვოდა. „არც დღეს ექნება ბენზინი?“ — გავიფიქრე ნიშნის მოგებით და მისვლა გადავწყვიტე, მაგრამ თოქისა და ფეტვის ამბავი გამახსენდა და უიმედოდ ჩავიქნე ხელი.

წყალი ცივი იყო, ტანში უსიამოვნოდ მაქრეკოლებდა, ძლივს მივაღწიე იმ სიღრმემდე, როცა უკვე გაცურვა შეიძლებოდა. წვრილ-წვრილი ტალღები სწორი სუნთქვის საშუალებას არ მიძლევდა, და ჩვეულებრივზე მალე ვიგრძენი დაღლა. უცხადედ წყალიც გადავყალბე რამდენჯერმე, და განსაკუთრებით მწარედ და საზიზღრად მომეჩვენა. თავის ტკივილი კვლავ არ მასვენებდა, მაინც დიდხანს მიცურავდი და ყურადღებით ვათვალიერებდი ზღვას, მაგრამ არავინ ჩანდა წინ. „ნუთუ უფრო შორს გასცურა?“

— გავიფიქრე, როცა ^{დავინახე} ~~დავინახე~~ ამ ადგილამდე მივაღწიე, სადაც გუშინ მერიმ შემამინა. „იქნებ, ახლაც იმასვე მიპირებს“, — ვფიქრობდი და იქით-აქეთ ვიხედებოდი, მაგრამ ისევ არავინ ჩანდა. სულ იმის მოლოდინში ვიყავი, რომ აი, ახლა ჩამვიდებდა ფეხში ხელს, აი ახლა! დრო კი გადიოდა და ეს იმედიც თანდათან მიცურავდებოდა. რამდენჯერმე ხმა-მალა დავეძახე, არავინ მიპასუხა და უკვე ხუმრობის გარეშე შევფიქრიანდი, როცა წინ რაღაც ყვითელს და პრიალს მოგვარი თვალი. გულს მომეშვა და იქით გავცურე. უნებურად ვჩქარობდი, სუნთქვა მერეოდა და წყალი ბლომად ვყლაპე. როცა ამ ყვითელამდეც მივაღწიე, ხის კუნძი აღმოჩნდა, რომელიც ისე გაელოკა წყალს, რომ სარკესავით პრიალდებდა.

დავიყვირე, მაგრამ პასუხად მხოლოდ ტალღების ხმაური ისმოდა; გავიფიქრე რომ ეს მაინც უკეთესი იყო, ვიდრე სიჩუმე. მერე საიდანლაც თოლიების მთელი გუნდი წამოიშალა და გამყინავი, გულსაკლავი კივილით გადაამიფრინა თავზე. ზოგი იმდენად დაბლა მოფრინავდა, რომ ფრთებიც კი უსველდებოდა წყალში. შეუჩვენებლად გავაყოლე მათ თვალი და ახალა მივაქციე ყურადღება: ღრუბლები ისევ ავდრისმომასწავებლად ჩამუქებულიყვნენ ცაზე, ღელვაც აშკარად მატულობდა, და დაბრუნება გადავწყვიტე. „ყოჩაღი გოგოა, — გიმშვიდებდი თავს, — ალბათ, ავცდით ერთმანეთს და უკვე ნაპირზეა“. მერე თითქმის დავიჯერე ეს და იმაზედა ვწუხდი, რომ მერი აუცილებლად ნახავდა ჩემს ტანსაცმელს, ჩემსავით შემინდებოდა და ნავით დამიწყებდნენ ალბათ ძებნას...

ტალღები შესამჩნევად გაზრდილიყვნენ, ნაპირი ხანდახან თვალიდანაც კი შეკარგებოდა. ერთის მხრივ, ეს კარგი იყო იმიტომ, რომ წყალს აღარ ვყლაპავდი და ცურვაც უფრო მიაღვილდებოდა, მაგრამ... „ჯერ შორს ვარ, ღელვა კი რაღაც სწრაფად მატულობს“... — ეს ფიქრი ჯიუტად ამკვიატებოდა და ვერაფრით ვიშორებდი თავიდან. ვცდილობდი

ალარც მერიზე მეფიქრა, მშვიდად, გამო-
ზომილი მოძრაობით მივეყურავდი და
აღბათ, ამიტომაც უფრო მალე მივეუბ-
ლოვდი ნაპირს, ვიდრე მოველოდი. რო-
ცა უკანდინ ტალღა მეწეოდა და მალ-
ლა მიტაცებდა, გარკვევით ვხედავდი
მაშინ ყველაფერს, რაც ნაპირზე ხდებო-
და. სიზარულისაგან კინაღამ ვიყვირე,
როცა სათვალთვალო კოშკის მახლობ-
ლად თეთრი ნავი ვერ დაეინახე. „მერი
დაბრუნებულა და უკვე მეტებენ!“—გა-
ვიფიქრე, მაგრამ მაშინვე შემეპარა ეჭ-
ვი: „მაშ რატომ არც სხვაგან ჩანს ნავი?“
მერე კარგად დავაკვირდი და მივხვედი
ჩემს შეკრამას: ნავი თავის ადგილზე
აღმოჩნდა და მხოლოდ იმიტომ არ მო-
ჩანდა, რომ ისეთივე ფერისა იყო, რო-
გორისაც ნაპირთან აქაფებული ზღვა.
„ნუთუ არ დაბრუნებულა?“—გამიელვა
და უკან გავიხედე, მაგრამ არაფერი
იყო ახალი: ისევ ხმაურით მეწეოდნენ
და მასწრებდნენ ტალღები, და შორს,
ცაში, ისევ კივილით დანაფარდობდნენ
ოთლიები. „იქ ვერც დაეინახავ, — ვინ
თქმის, მერამდენეჭერ გავიფიქრე, — ნა-
პირზე კი აუცილებლად შევამჩნევდი...
რომ იყოს“...

ვხედავდი, როგორ გროვდებოდა
თანდათან ხალხი, როგორ მიმოდიოდ-
ნენ იქით-აქეთ, როგორ აძვრნენ ორნი
სათვალთვალო კოშკზე, მაგრამ... არც-
ერთს არ ეცვა ცისფერი კაბა.

ოთქმის ერთბაშად გამომელია ძალა,
ხელები დამიძიმდა და ერთ ხანს მხო-
ლოდ ფეხებით მივეყურავდი. მერე ფე-
ხებიც დამიძიმდა. ყვირილი დავიწყე
და, როცა მოტორის სუსტი გუგუნე მო-
მესმა, მივხვედი, რომ ჩემმა ხმამ ნაპირა-
მდე მიალწია. გუგუნე თანდათან მატუ-
ლობდა. ნავი თეთრ ლაქად მეჩვენებო-
და, რომელიც ხან გამოჩნდებოდა, ხან
დაიმალებოდა ტალღებში და სულ უფ-
რო დიდდებოდა. „ცოტაქ!... კიდევ ცო-
ტაქ!...“—ვიმზნევებდი თავს და ხელის
დაქნევას ვცდილობდი, მაგრამ, ვერ
ამოქონდა წყლიდან. ეს „ცოტაქ“ გაუ-
თავებლად გაგრძელდა, ვედარც ვყვი-
როდი და მეჩვენებოდა, რომ ნავი ალარ

მიახლოვდებოდა, რომ ვერც შევხე-
დავდნენ, რომ... „მორჩა!“ — გამიელვა
ბოლოს, როცა ფსკერის მოსინჯვა გავ-
ბედე და ვერ დავწვდი, — „მორჩა!“ — და
უკანასკნელი, რაც დამახსოვდა, იყო
თეთრი ნავი, რომელიც დიდ, ჭუჭყიან
ტალღას თავზე მოქცეოდა და რომელ-
შიც რამდენიმე ადამიანი იჭდა...

როცა გონს მოვედი, ჩემს ზემოთ
ღრუბლიანი ცა დაეინახე, რომელიც
უცებ ტალღამ დაფარა. შევეშინდი და
მერეღა მივხვედი, რომ ნავში ვწევარ და
რომ ნაპირი ჯერ კიდევ შორსაა აქედან.
თავის წამოწევა ვცადე და ვერ შევძელი,
მაგრამ მაინც დაეინახე, რომ ვილაცა თა-
ვზე მდგა, ნავის ბოლოში კი ორნი ისხ-
დნენ და იქით-აქეთ იყურებოდნენ.

— გოგო სადაა? — მომესმა შეკითხვა.
მერე მეორე:

— ერთად იყავით, ხომ?

ახალა მომაგონდა მერი, დაყვირება
ვცადე, მაგრამ ხმა ვერ ამოვიღე და
უარის ნიშნად ძლივს გავაქნიე თავი.

— ერთად არ იყავით? — გამიმეორეს
შეკითხვა და ისევ თავი გავაქნიე.

— აუჰ! — წამოიძახა ერთმა.

მერე საშინელი სისუსტე ვიგრძენი,
გული ამერია და ისევ დავკარგე გონება.

9

სამი დღე კოკისპირულად იწვიმა,
ზღვა შეუნელებლად ღელავდა და მეო-
თხე დღეს, დილას, საღღაც, ძალიან
შორს, გამორიყა მერი. ტობოგრაფების
მანქანით ჩამოუსვენებიათ თურმე.

სახლიდან არ გავსულვარ მთელი ამ
ხნის განმავლობაში. არც მერე, როცა
ღიასახლისმა ეს ამბავი შემატყობინა. ან
კი სად უნდა წავსულიყავი, ვისთან?
ყველასათვის უცხო ვიყავი აქ, ყველასა-
თვის გარდა იმისა, ვინც ალარ იყო. არც
მისი ნახვა მინდოდა (ვიცილი, რომ ასე
აჯობებდა ჩემთვის), მაგრამ მაინც მი-
ჩერებდა რაღაც და აქედან წასვლაზე
არც მიფიქრია. მთელ დღეებს ოთახში
ვატარებდი, კედლიდან კედლამდე დაე-

დიოდი ტუსალივით, ან ვიჯექი და შეუკნებლად ვუგდებდი ყურს ზღვის გუჟუნს.

დიასახლისი ხშირად შემოდოდა ჩემთან, დამიჯდებოდა ხოლმე წინ და დაწვრილებით მიამბობდა ყველაფერს. მე არ ვუსმენდი, მეგონა, რომ არ ვუსმენდი, მაგრამ მაინც აღწევდა ჩემამდე მისი ნამბობის აზრი. პავლე თურმე დღედამ მთვრალი იყო და არც კი ესმოდა რა მოხდა; „Бог наказал его, боги! — პირველს იწერდა დიასახლისი, ის არავის უყვარდა, მაგრამ მაინც დადიოდა თურმე მასთან ხალხი... და თურმე ყველას ანტერესებდა ჩემი ნახვა... მე, რა თქმა უნდა, არავისთან მზნდოდა შეხვედრა და შემდეგი ორი დღეც ოთახში გავატარე. უცნაური ფიქრები ამეკვიატა. ვედილობდი ყველაფერი დაწვრილებით გამეხსენებინა, რაც აქ ვადამხდა, ჩამოსვლის პირველ დღიდანვე უთავბოლოდ ვფიქრობდი და ყველაზე უმნიშვნელო წვრილმანიც კი ამ სამწუხარო ბოლოს მიზეზად მეჩვენებოდა. მივედი იმ დასკვნამდე, რომ ყველაფერი ჩემი ბრალი იყო, „მე რომ არ ჩამოვსულიყავი, არაფერიც არ მოხდებოდა...“ — ამან ძალიან მძიმედ იმოქმედა ჩემზე და, როცა თავისმართლების მოულოდნელი სურვილი დამებადა, მომაგონდა, რომ რაღაც ამისმაგვარი, რომელიღაც წიგნში ამოვიკითხე. განწირულივით ჩავებლაუჭე ამ „აღმოჩენას“, სწრაფად გადმოვანგრიე წიგნები პატარა თაროდან, რამდენიმეს სარჩევი გადავათვალიერე და უცბადვე მეცნო სათაური — „სიკვდილი მთებში“. ასე ერქვა ერთ მოთხრობას, და იმ აღვილსაც მალე მივაგენი სადაც ეწერა: „ჰო — თქვა გურამმა, — ვერ რომ შატილით წავსულიყავით, ეგ ამბავი არ მოხდებოდა.“

— მაგ „რომ“ — ზე ბევრი რამ არის დამოკიდებული, მაგ „რომ“ — ების უზარმაზარი ჭაჭვი შეიძლება გაკეთდეს, ასე რომ ჩავეყვით, მივალთ იქამდე, „რომ“ საერთოდ არ დაბადებულა იყო, არც მოკვდებოდა“...

ამის წაკითხვამ უცბად დამამშვიდა და

სალი აზროვნების უნარი დამიკარგდა... მივხვდი, რომ ტყუილად ვიწვალედი თავს და იმ ღამეს დაძინებაც კი მოვახერხე.

წვიმამ დილასვე გადაიღო მეორე დღეს, ზღვა კი ისევ დეღავდა და ხმაურობდა.

დიასახლისი ადრე წავიდა სახლიდან და აღარ დაბრუნებულა, როცა შეადლისას შემთხვევით გარეთ გავიხედე და გზაზე ერთად მიმავალ, ბევრ ხალხს მოვეკარი თვალი, მივხვდი, რაშიც იყო საქმე, მტკივნეული სიცალიერე ვიგრძენი გულში და გამიკვირდა, რომ ამდენ ხანს აქ ვიყავი. სწრაფად ჩავალაგე ბარგი. მერე დიასახლისს პატარა ბარათი მივუჯღაბნე, სადაც მდლობასა და ბოდიშს ვუხდიდი, და ფულთან ერთად დავუტოვე მაგიდაზე. ეზოდან გამოსვლისას რატომღაც ძალიან მომინდა ზღვის კიდეც ნახვა. წავედი და დიდხანს ვიდექუნაპირზე. თვალს ვერ ვაშორებდი მღვრიე ტალღებს, ვერც იმას ვახერხებდი, რომ თოლიების გულსაკლავი კივილისათვის არ მესმინა, და უძლორი ბრაზი თანდათან მაწვეებოდა ყელში... როცა ფიქრებიდან გამოვერკევი, მივხვდი, რომ ბევრი დრო ვასულიყო, შემეშინდა უკანდაბრუნებულ ხალხს არ შევყრთოდი და უკანასკნელად შევავლე თვალი ზღვას. მომაგონდა, როგორი იმედებითაც ვიყავი საცე, როცა ჩამოვედი, როგორ წყნარად ვაპირებდი დროის გატარებას, ჩემთვის, მარტო, და... როგორ სხვანაირად მოხდა ყველაფერი. „რატომაა შეუძლებელი მშვიდად დგომა მღელვარე ზღვის წინ?“ — გაფიქრე და ძალიან გამიძნელდა ზურგის შექცევა მისთვის.

სადგურისაკენ ყანებში მიმავალი მოკლე გზა ავირჩიე და, ნახევარი საათის შემდეგ, მატარებლის კუბეში ვიჯექი. დილას კი უკვე თბილისს ვუახლოვდებოდი, სადაც, ჩემთვის თითქოს კარგად ნაცნობი, ჩვეულებრივად მოუსვენარი ცხოვრება მელოდებოდა, რომელზეც აქამდე რატომღაც არასოდეს დავფიქრებულვარ.

ზაიროს ხატვაში

ს ა ყ ვ ე რ უ რ ი *

8

გზაზე იელის მიბნედილ ყვავილებში ფურცრები ზუზუნებდნენ. ჰაერში ყვავილის სუნნი იდგა.

მოსახვევთან, საიდანაც კანტორა უკვე აღარ ჩანს, მერაბმა ჩემოდანი ქვაზე შედგა და ჩამოისვენა.

ქალიშვილი საკმაოდ დაღლილიყო.

— თქვენ წელს დაინთავრეთ? —

— დიახ... დავამთავრე — ისე ნაწყვეტ-ნაწყვეტად მიუვლო პასუხი ახალგაზრდა მასწავლებელმა, რომ მერაბს ეწყინა. ბოლოსდაბოლოს შინ მიმყავს, ბინას ვაძლევ, რაც შემძლია ვეხმარები, რას ჯავრობს ნეტავ? — გაიფიქრა.

ქალიშვილმა იგრძნო, რომ უხეშად გამოუვიდა. ნაძალადევად გაიღიმა, მერაბისკენ მობრუნდა და ყურადღებით განაგრძო:

— ჰო, დიახ, წელს დავამთავრე. მაგრამ... ასე შორს, სოფელში, არ ვიცი, რა უნდა გავაკეთო.

მერაბს ყოველთვის წყინდა, თუ ვინმე მის სოფელზე ცუდს იტყოდა. არა, სოფლის სიშორე, მოწყენილობა, სიღარიბე და ბევრი სხვა რამ თავადაც კარგად იცოდა, მაგრამ მაინც წყინდა, როცა ვინმე მის სოფელს აუვად ახსენებდა.

ახლაც ასე მოუვიდა, მაგრამ არაფერი უთქვამს. კარგად გაუგო ამ მიდამოებში პირველად მოსულ ქალიშვილს.

— გასაგებია... ისეა... ბოდიში... თქვენი სახელი?

— ქუქუნა, ბატონო.

მერაბმა გაუცინა.

— „ბატონო“?

— ხომ იცით, სიტყვას ისე მოყვება, არც ფიქრობ მის მნიშვნელობაზე...

— ეგ არაფერი... ჰო, წაგიდეთ, თორემ სიტყემ დაგვაჭირა. — ჩემოდანი ასწია და ნელა დაიძრა, ქალიშვილი უკან მიჰყვა.

ამასობაში სახლს ზიადგნენ. მერაბმა ხალათიამოხეულ ბიჭს ჩემოდანი ჩამოართვა, შემდეგ ჯიბიდან ნახევრამდე გალუული ფანქარი ამოიღო და აჩუქა. სოფელზე ბავშვებს კანფეტებზე უფრო ფერადი ფანქარი უყვართ. ეს იცის მერაბმა და ამიტომ აჩუქა ფანქარი ბიჭს. ბიჭმა სიხარულით და ცეკვით ჩაირბინა დაღმართი.

სტუმარ-მასპინძელი ჯერ ისევ ნალიის ქვეშ იდგნენ: ქუქუნა ეზოში ხელმეორედ მოიღუშა: „რა უბედურებაა, სოფელი შორსაა, შორსაა, მაგრამ ამ სოფლიდან კიდევ შორს ყოფნა რაღა იქნებაო“, გაიფიქრა. თან უკვირდა: რატომ არავენ გამოგვეგება. რატომ არავენაა შინ?

მერაბმა განსაკუთრებული მორიდებით აუხსნა ქალს, რომ სახლში მის გარდა არაგინაა.

ქუქუნა შეწუხდა, დაიბნა. მერაბს არ გაუმტყუნებია ქალიშვილი.

შემდეგ ისინი შინ შევიდნენ. მერაბი სულ ბოდიშობდა, ყველაფერი არეულია, დაულაგებელი და მტკრიანიათ. მაგრამ ქუქუნა ისე უბრალოდ და შინაურულად უყურებდა საგნებსა და კედლებს, რომ ვაჟმა თინდათან მოუკლო ბოდიშებს.

— ამ ოთახში ბავშვობა გავატარე...

— თქვენ?

— ჰო, ამ ოთახში...

* გაგრძელება იხ. „მნათობი“ № 8.

— ეს ოთახი მომწონს... ამ ოთახს დავალაგებ მე...

— რას, ჩემს ბავშვობას დაალაგებთ?

— ხა, ხა, რა კარგია!.. კი, მაგრამ რა-ღა არეულ ბავშვობას მალაგებინებთ...

— თქვა ქალიშვილმა და ქვეშიდან ახე-ღა მერაბს;

მერაბმა რაღაცა იგრძნო ამ ხუმრო-ბაში, თუმცა ოდნავ არ მოეწონა ქალი-შვილის ასე ნაადრევი გამბედაობა.

— ეუუუნა, ახლა უკანასკნელ ბო-ლიშს ვიხდი... დღეს რაიკომში უნდა გა-მოვცხადდე. აქ მარტო არ იქნებით. ჩემს დას გამოვგიზავანი.

ეუუუნა უკვე საქმეში გართულიყო.

— ცოცხი იქნება, ალბათ...

— ჰო, ცოცხი?... — მერაბი გაწითლ-და, რადგანაც იმედი არ ჰქონდა თუ ცოცხს აღმოაჩენდა სადმე. მაგრამ სა-ბედნიეროდ იქვე კარს უკან მიაგნო.

9

დატვირთულ საბარგო მანქანაზე მე-რაბს გარდა კიდევ ერთი ქალი იჯდა. მას თეთრი თავსაფარი წაეკრა თავზე და წინ იყურებოდა, ამიტომ მერაბი, რომელიც უკან იყო ვერ ხედავდა ქა-ლის სახეს.

შემდეგ ქალმა მოიხედა.

მერაბმა იცნო ზაირა...

ვაკი ერთხანს იჯდა გაჩუმებული, და-ფიქრებული. ბოლოს სულმა წაძლია. წინ გადაჭდა, ზაირას გვერდით. ზაირამ თვალეები აარიდა. იგი მოიწყენილი იყო. ამასობაში მზეს ღრუბლები აეფარა. დასიციხულ და გამომშრალ ღეღამიწას ნაცრისფერი დაეღო.

მაგრამ ჩრდილის დანახვა მაინც სა-სიამოვნო იყო, რადგანაც მიწა ნაწვი-მარს მიაგავდა. ღრუბლები სამხრეთი-დან მოიწვედნენ. სამხრეთის ღრუბ-ლებს წვიმა არასოდეს არ მოაქვთ.

იქ, დასავლეთით, მთებს ვადაღმა ზღვაა, იქიდან რომ წამოვიდეს ღრუ-ბელი, მაშინ...

სამხრეთის ღრუბლებმა წვიმა არ იცის. მაგრამ მერაბს, რომელმაც ვერ

იქნა და ვერ მოახერხებდა, მანც ეთქვა ზაირასათვის, ამ ღრუბ-ლებმა საუბარი წამოაწყებინა.

ესა შეხედა. შემდეგ თვალი გადააპა-რა ზაირასკენ, ზაირა კვლავ შორს იყუ-რებოდა.

— ალბათ გაწვიმდება... — თქვა მე-რაბმა.

ზაირამ მოიხედა.

„ალბათ ნაწყენია, რომ აღარ შევია-რე მასთან. აბა, რად შემხვდა ასე უც-ნაურად? თითქოს იმ დამეს არც მენა-ხოს.“ — წუხდა. მერაბი — და ზაირას შეჰყურებდა.

მისი კვლავაც ბავშვური სახე ოდნავ გაფერმკრთალებულიყო. დიდრონი შა-ვი თვალეები კი ისევ ძველებურად საე-სე იყო სინათლით, რომელშიც სიცოცხ-ლის სიყვარული ელვარებდა. თმა თით-ქოს უფრო გაშავებოდა.

თუმცა იმ ქორწილის დამეს თმა რო-დი დაუნახავს მერაბს. ქალი მაშინ ლე-ჩაქმობურული იდგა.

— არ გაწვიმდება, — არ მოუხედავს, ისე თქვა ზაირამ. — აპრილის შემდეგ ასე გვატყუებს ამინდი — თან ლეჩაქის ცალი ყურით თვალეები ამოიწმინდა. შემდეგ ისევ შეხედა მერაბს. ამ შემო-ხედვაში სრულებითაც არ იგრძნობოდა რაიმე მღელვარება. მან შეხედა ისე, როგორც უცნობს, რომელთანაც შეიძ-ლება ისაუბრო, ეთქვათ, ამინდზე.

აბა, რას მოელოდა ზაირასაგან. ღი-მილს? ალერსს?

არც ზაირას ჰქონდა სასაყვედურო.

განა ახლა ამაზე ფიქრი შეიძლებოდა? ორივეს თავთავისი ბედი დაუდგინა ცნობრებამ, თავისი საქმე, ჰირი და სი-კეთე მისცა.

მაგრამ მერაბს გული ატკინა იმან, რომ ზაირამ არავითარი საყვედური არ უთხრა. რატომღაც ძლიერ უნდოდა, ამ ქალისაგან საყვედური მოესმინა.

— ახლა თუ კიდევ არ დამხვდა მდი-ვანი, აღარ ვიცი, რას ვიზამ. — იჩივლა ზაირამ.

— რომელი მდივანი?

— რაიკომის.

— აი... რამ შეგაწუხა, ზაირა?

ზაირამ მხოლოდ შემოხედა, მაგრამ ეტყობოდა ერიდებოდა მერაბისათვის ბირდაპირ შეეხედა.

უცებ მანქანა ერთ ადგილას დაესო და ზედ ნური ბერიძე ამოხტა.

— ჰაილე! — გაღუძახა შოფერს და თავისი წვრილი თვალები გაფაციცებით მოაქლო იქ მსხტომთ. მერაბი იცნო და ყურებამდე გაიღიმა. თავისი გრძელი ხელი ჯოხივით გაუწოდა.

— ოჰ, გამარჯვება შენი! — მერე ზაირას შეხედა — ოჰ, რა კაია, რა კაია. თქვენ ერთმანეთი ისევ ნახეთ? ოჰ, რა კაია, რა კაია...

შემდეგ გაღიხარხარა, თან სიცილით დაწითლებული თვალები ზაირას შუბლიდან ფეხის ფრჩხილებამდე ხანჯალივით დაუსვა.

ქალს არც შეუხედავს მისთვის. მან კარგად იცოდა, რასაც იტყოდა ამ ამბავზე ნური სოფელში.

— ნური, საით გაგიწევია? — კითხა მერაბმა.

— რაიკომის მდივანთან... დიღამ ფეხით წამოვედი გრილისულზე და... ახლა ცოტადა დამჩნა გასაველელი, მარა რა მენალელება, მანქანაში ჩაეჭდები, ცოტას დავისვენებ.

— კი, მაგრამ მდივანთან რაზე მიდიხარ, ნური? — არ მოეშვა მერაბი.

— რაი? შენ ვითხრა? კაი, გეტყვი თუ გინდა. შენ მაინც არ ხარ ჩვენი სოფლის კაცი. ჩვენი სოფლის რომ იყო, არ გენდობი, ძიავ. აჰა, თუნდა გეწყინოს, თუნდა არა. მე მართალს ვიტყვი...

— როგორ, ჩვენი სოფლის კაცი არაა. სანდო თუ?

— თავმჯდომარეც რომ ამფერს გიზამს, სხვას როგორა უნდა ენდო.

— რა ქნა, ნური, რა?

— საყურბზე ხარი დამიმაღეს, ჰო.

მერაბი აქამდე ოდნავ მიწოლილი იყო ტომარაზე, ახლა გასწორდა.

— რა დაგიმაღეს?

— ოჰ, ვითამ აღარ იცის... ყურბნებს რომ კლავენ ჩვენს სოფელში მუდამ.

არა, წრეულს ჯერ არ დაუწყველი მერაბი ვიცი, დამიმაღეს. ვინცხას უთქვამს, ნურამ ბევრი ლაპარაკი იცისო, ვინცხას ეტყვისო და... დამიმაღეს. ხომ იცი, დღეს რომ თქვა კაცმა, ყურბანს კლვენო, თავში ბუღს ავადენენ. ისე, ამ ყურბანმა ფერმა გავგინადგურა, ძიავ... ახლაც... ჰო, ვატყობ მე. კაი ხარი შეარჩია ილიასამ, დიდი გვაღებია და ყურბანი დავკლათო. ხომ იცი, წვიმა აპრილის მემრე აღარ ყოფილა და. კლავ, კლავ, მარა მე რას მიმაღავ, ძიავ. რომ არ ვიცოდე კი... ჰო და, არ მენდე ხომ? დაგანახებებ ახლა რაფერიც ვარ... კოლექტივის წევრი მეც ვარ. ხარი თუ კოლექტივისაა, ცოტა მეც მეკუთვნის, ხომ? — ჩაათავა ნური.

შემდეგ მის თვალებში უეცრად ის ეშმაკური სინათლის დუღილი თითქოს დაცხრა და რალაც სხვანაირი, მშვიდი, მძიმე ნისლები შეესია. ნური ზაირას სახეს მიაჩერდა. მერაბმა შენიშნა ეს, მაგრამ ყურადღება არ მიუქცევია. „აღბათ, რალაც გაახსენდა“ — იფიქრა მერაბმა.

მანქანა შეჩერდა.

სამივენი ჩავიდნენ და ერთად ვეშარტნენ რაიკომის თეთრი შენობისაკენ.

10

ნურის ნაამბობმა დიდად დააფიქრა მერაბი.

საკირეთში მართლაც იცოდნენ წინათ „ყურბნის“ დაკვლა. ეს ხდებოდა ზაფხულობით, როცა დიდი გვაღებია იწყებოდა.

იმ ერთადერთ საწისქვილე წყალზე, ამ პატარა სოფელს რომ გაჭირვებით არჩენდა, ლეგენდაც არსებობდა.

ამ ლეგენდამ იმდენად გაიღვა ფესვი ხალხის გულში, რომ სინამდვილედ მიიჩნიეს და ყოველწლიურად მსხვერპლის შეწირვაც დაიწყეს.

ამბობენ: ძველად, როცა ამ ადგილებში აღამიანმა დასახლება დაიწყო, აღმოჩნდა, რომ წყალი შორს იყო. საძოვარზე მყოფ საქონელს, ერთხელ, იუტანელი წყურვილის გამო ბღავილო

აუტყვია და ერთმანეთი დაურქვენია.

გადარჩენილა მხოლოდ ერთი ხარი, ფიწალრქებიანი ხარი.

გამხეცებულმა, როცა ვედარცერთი მოწინააღმდეგე ვედარ იბოვა და, წყურვილმა გადარია, რქები მიწას დაუშინა. ბევრი იბუღრავა, სულ გადათხარა იქაურობა. და ბოლოს, როცა ბუღრავეითა და წყურვილით ძალდაცლილი უნდა წაქცეულიყო, წინ, რქით გარღვეული მიწიდან წყალი ამოხეთქილა.

დაუძღურებული და აბობოქრებული ხარი ხარბად დააცხრა თურმე ჩხრიალა შადრევანს.

წყალმა რაკრავით გაიკვალა გზა და შუადღისას სოფლის შუაგულს ჩააღწია. ხალხი ზეიმობდა.

მთელი სოფელი ფეხზე ადგა, მთაში ავიდა, სადაც მათი მარადიული მარჩენალი წყარო დაიბადა.

სოფლელებმა გადაწყვიტეს, მადლობის ნიშნად ხარი დიდი გამჩენისათვის შეეწირათ.

იმ დღიდან მოყოლებული ყოველი წლის ზაფხულში საკირეთელი გლეხები ყურბნად კლავენ თითო ხარს: წყალსაც მოემატება და წვიმაც ხშირად მოყვებაო.

მაგრამ ეს ყველაფერი ძველად იყო. იგი ეწყობოდა მერაბის ბავშვობაშიც კი. ხოლო ახლა, თუ კიდევ ვინმე ყურბანს დაკლავდა, ეს ვერც კი წარმოედგინა.

• • •

რაიკომის მდივანი არ დახვდათ. იგი სოფელში წასულიყო. ნური იმავე წუთს უკან გამობრუნდა, ბუზღუნით ჩაიარა კიბე.

ზაირა ჯერ კიდევ შუა გზაზე ჩამოცილდა მათ. დაზღვევის ინსპექციაში შევიველიო. იალალიდან ძროხის მაგიერად ვეტექიმის მიერ შედგენილი გრძელი აქტი ჩამოუტანეს. ძროხა ხრამში გადაიჩეხა თურმე. ტყავიც ვერ ისარგებლეს.

ზაირამ გულგრილად და სიტყვაუთქ-

მელად აუტყია გვერდღ ^{ქალაქის მწიგნობართა} ბექციის დაბალ შენობისაკენ გაუხვია. მერაბი ოდნავ შეჩერდა, ჩაფიქრებულმა გააყოლა თვალი ზაირას და შემდეგ თავდაც რაიკომის შენობისაკენ მობრუნდა.

ნური მერაბთან ერთად ეზოში შეჩერდა.

— მაგასაც მოფოცხვენ მაღე...

— ვისა? — კითხა მერაბმა.

— რაიკომის მდივანს. იმფერი ღროღგება, რომ მაგასაც მაღე მოფოცხვენ. ვატყობ.

მერაბს გაუკვირდა ნურის ასეთი უცნაური განცხადება.

— არა, მაგიც ატყობს, რომ მისი საქმე წამხდარია. ჰოდა, მოუხშირა სოფლეტში სირბილს.

— რაშია საქმე, ნური? ფარაქე რამდენი ხანია მდივანია და არაფერი ცუდი გამიგონია.

— რაფერ გაიგონებ, ძიავ?! ვინ გათქმევიებდა რამეს. ახლა საჩემო ღროღადგა: იცი რამე სიმართლისა? ადექი და დაახუხუნე. არავისი აღარ მეშინია. დაწყებული ილიასა ჯაბნიძედან რაიკომის მდივან ფარაქემღი ყველა ჩემი ბაბაით მაშინებდა. ახლა ვერაფერს ამბობენ... ამ ვაზაფხულზე მე დამიძახა ფარაქემ და მითხრა, შენი ბაბაი მართალი ყოფილა, ჰაით, მეტი რა გინდა, წადი ახლაო. ოცდაჩვიდმეტში რომ დახვრიტეს, იმათში არ ჩააგდეს ბაბაიც? საცოდავი ბერაკაცი. მახსოვს, მეორე დღეს მთაში უნდა წასულიყო. ქალაბნები შეკერა. ნენემ წინდები გამოუკეხსა, კვერი გამოუტეხო, მარა დილას მოგვადგენ. ყველაფერს მივხვდით. ეგ ფარაქემ ახლდა იმათ.

მერაბი აღმასკომის თავმჯდომარესთან მივიდა.

ბერიძის კაბინეტში უცნობი იჭდა. მას თმა-წვერი სულ ქალარა ჰქონდა. კარგად გაუთოვებული ტილოს ხალათი ეცვა და ხმადაბლა ესაუბრებოდა თავმჯდომარეს.

მერაბი იცნობდა თავმჯდომარეს. იგი მერაბის ინსტიტუტში წასვლამდე სოფ-

ლის მეურნეობის სამმართველოს უფროსი იყო. დაბალი, ჯმუხი, თვალეზღაწითლებული, შფოთიანი.

ახლა უნის და ვერ ისვენებს. აიღებს გაზეთს, მოახვევს ბოლოს, დაკმუჭუნის, ჩაიღებს პირში, დანერწყვავს და ქაღალდების კალათში ვადაისვრის.

მერაბის შესვლისთანავე მათ საუბარი შეწყვიტეს და თავმჯდომარემ გაკვირვებით შეხედა ახალშემოსულს.

— შე მერაბ ხაბაზი ვარ... სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტი დავამთავრე და აქეთ გამანაწილეს. შეც აქაური ვარ. სოფელ საკირეთიდან.

— დამთავრე?.. დამთავრე, მაგრამ სადა გვაქვს ადგილი. რაიონში ბევრი სტაჟიანი ხალხიც უსაქმოდ დიდის. — უპასუხა თავმჯდომარემ და დაღეჭილი ქაღალდის მოზრდილი ბურთი ისროლა კალათში.

უცნობი ქაღაროსანი, რომელიც წამოდგარაიყო და ფანჯარაში იუყრებოდა, უცებ მობრუნდა და რალაცნაირი მოწყალებით შეხედა ახალგაზრდას.

— რა განხრით დამთავრეთ ინსტიტუტი? — ჰკითხა მერაბს.

— ნიადამცოდნეობის განხრით.

— სოფელში ცხოვრობთ?

— დიახ!

— ვინ გყავთ სახლში?

— შენ დაუთის ბიჭი ხომ არ ხარ? —

გადაუჭრა თავმჯდომარემ.

— დაუთის ბიჭი ვარ...

ბერიძე ქაღაროსანს მიუბრუნდა და რალაც ანიშნა.

უცნობი კაცი ბერიძეს მიაშტერდა თვალეზღაწით, მერაბს აღარაფერი უთქვამს. მხოლოდ ახალ შეკითხვას დაელოდა, თუ არაფერს მკითხავენ, ფიქრობდა გულში, ავღებები და გავალ. მორჩა და გათავდა.

წამოდგა.

ფანჯრის იქით აკაციები წელა ქანაობდნენ, ჩრდილები ფანჯრის რაფაზე თრთოლვით ეხუტებოდნენ ერთმანეთს და გახურებულ კედელს სიგრილეს აკმევენენ.

მდივანმა წყლით საგნე გრაფინი შე-

მოიტანა და მალედადაფარებულნი დაზე დადგა.

მერაბს ძალიან წყურთა წყალი.

ბერიძემ შეატყუა, რომ მერაბი მიდიოდა.

— ჯერჯერობით იყავით სოფელში და ვნახოთ, გამოჩნდება რამე, შესაფერი — ნამუსის მოსაწმენდად უთხრა.

მერაბს აღარაფერი უპასუხია, მხოლოდ თავი დაუქრა მათ და ფრთხილად გამოალო დაბამებული კარები.

11

იმ საღამოს ოდნავ მოიღრუბლა.

დასავლეთის მთებმა თეთრი ნისლი წამოიფარეს. ერთი შეხედვით მერაბმა ეს მთა მამას მიაშგავსა. დაუთსაც ასე შვენის შუბლზე ჩამოყრილი თეთრი ჭაღარა.

გრილმა ქარმა დაბერა და თან მეჩხერი თქორი გადმოაფრქვია. მაგრამ ამინდს მაინც მშრალი პირი უჩანდა.

მერაბი მოკლე ვზით ავიდა თავის ეზოში. სახლის კარები დაკეტილი დახვდა. ნეტავ სად წავიდა მასწავლებელი?

აივანზე რომ ავიდა, ეზოდან ფეხის ხმა გაიგონა. შემოიხედა და საღამოს ბინდში ნალიასთან ეუყუნა იცნო. იგი პალტომოხურული მოდიოდა, თან ილიმებოდა.

— შემეშინდა მარტოს, თანაც დამდებოდა... ჰოდა, წავედი. მერე ვზახე შემეშინდა... ჰოდა, დაებრუნდი.— მორცხვად ამოვიდა კიბეზე და მერაბის მიერ ვალებულ კარებში შევიდა.

— აბა, ახლა როგორ წაისვლებოდა.

— სიმართლე რომ ვთქვა, აქ დარჩენაც საკმაოდ საშიშია...

ოთახები დალაგებული იყო. ფანჯრები დაღებულნი. მერაბს ესიაშგონა, როცა საკუთარ სახლში ასეთი მყუდროება იგრძნო.

ეუყუნამ თავისი საზაფხულო პალტო ღერეფანში ლამფის კედელზე მიქედოლიდ და ეანგიან ლურსმანზე ჩამოკიდა. ღერეფნის ერთ კუთხეში მისი ჩემოდანი და სხვა ბარე ზელუხლებლად ეწყო. მერაბმა აღრე მიაქცია ამას ყურადღება.

სტუმარმა იგრძნო მასპინძლის გულწრფელი წყენა და დამამშვიდებელი ღიმილით შეხედა.

ამ შეხედვაში ჩანდა ერთგვარი თვითრწმენაც.

ზაირად ქალები გვჯობნიან ხასიათის ამოკითხვაში. ასაკით ჩვენი უმცროსებიც, ყველაზე მღელვარე წუთებში, ხელში იგდებენ ხოლმე ძალაუფლებას და გვარიგებენ, როგორც ბავშვებს. — გაიფიქრა მერაბმა. — ალბათ ბავშვობიდანვე, ბუნებრივად, იფურჩქნება ქალში დედის, როგორც აღმზრდელის, დაუსრულებელი გენია.

მერე მალულად ჩაეღიმა მერაბს ამ მაღალფარდოვან აზრებზე.

12

ერთხელ, დილით ქუეყნას სკოლაში მიჰყვა მერაბი. კოლოფივით მოდგმულ პატარა ოთახში საყვრავი მანქანა ძივძივებდა.

მერაბმა ჭუჭრუტანაში შეიხედა. იქ ზაირა იყო.

ქალს ორი გოგონა გვერდით მოესვა და რალაცას უხსნიდა.

ზაირა ყველაზე გამოსული ქალი იყო საკირეთში.

სახეზე ჩამობურვა კი არა, ლეჩაქსაც არ იხურავდა თავზე. ქალაქურად იცვამდა. მკერავის კურსებიც გავლილი ჰქონდა.

კოლმეურნეობამ ერთხანს მასთან სახლში დადგა საყვრავი მანქანა, ასწავლევ სოფლელ გოგონებს კერვა, მაგრამ მალე ეიღაცამ ზაირას დააბრალა მანქანას თავისთვის ამუშავენს და ფულს იღებო.

ეს ეწყინა ზაირას და საყვრავი მანქანა აქ გადმოიტანა.

კოლექტივშიც მუშაობდა, სახლშიც და ამ ოთახშიც.

მერაბი ქუეყნას შეჰყვა მკერავთან.

— გამარჯობა, ზაირა. — მიესალმა და თითქოს უხერხულობა იგრძნო, ქუეყნასთან ერთად რომ შემოვიდა.

მერაბმა მასწავლებელი გააცნო ზაირას და ნაადრევად დატოვა ოთახი.

რამდენი ვეხვეწე და აქაქაქაქაქაქაქაქა, — თქვა საღამოს ქუეყნამ ზაირასკენა. — რამდენი ვეხვეწე და, არაო. გამიკვირდა.

— რა გითხრათ, მოვიწონათ აქ ყოფნა? — იკითხა მერაბმა.

— მან ისეთი ამბავი მომიყვა, რომ... როდის მოასწრო ორჯერ გათხოვება ასე ახალგაზრდა ქალმა? — მერე ჩაფიქრდა, თავი ასწია. — რაც უნდათ ის თქვან. მე თუ არ მეშინია, თქვენ რა გაშინებთ... ძალიან გამეხარდა, რომ აქ ასეთ ქალს გავიცანი. კერვა მეც ვიცი ცოტა. ხვალ კიდევ წავალ მასთან, მივეხმარები.

მერაბმა კარგად გაიგო ზაირას ის გუშინდელი შემოხედვა,

ნუ თუ მართლა წყინს მას, ქუეყნა რომ ჩემს სახლში ცხოვრობს?

დედის დარგული ზაირის ლობიო მთლად ჩაბუკულიყო სიცხისაგან და პატარა დანემსილი, ჩაყვითლებული პარკები საცოდავად კანკალებდნენ.

ამიტომ მერაბმა ძირის ლობიოს შეაკრიფა ჭყაპი პარკები და ქუეყნას ამოუტანა, რათა სავაზშიოდ მოეხარმა.

ცეცხლი თვითონ დაანთო ბუხარში.

ლობიო მალე აღედგა და სახლში ნამდვილი ცხოვრება დატრიალდა.

ყველაფერმა თითქოს ერთბაშად გამოიღვიძა.

მაგრამ ეს გამოღვიძება ვერ ავსებდა მერაბის გულში იმ სიცარიელეს, რაც მამის მოულოდნელმა და უცნაურმა დაკარგვამ აგრძობინა... არა, არ ჯერა, რომ დაუთი „გადაღმა გაიქცეოდა“...

რამდენიმე დღის შემდეგ კი ყველაფერი უცნაურად და სხვანაირად გადაწყდა.

საღამო იყო, ქუეყნა ზაირასაგან ბრუნდებოდა. მერაბი კანტორიდან მოვიდა. ერთმანეთი დილიდან არ ენახათ და ამიტომ მიესალმნენ ერთიმეორეს.

ქუეყნას თავზე ლეჩაქსი შემოეკრა.

მე მეგონა შენ ლეჩაქსს მოხდიდი ჩვენს ქალებს და თვითონ იხურავ? — ხუმრობით უთხრა მერაბმა.

— ეს ისე... ვმუშაობდი, თორემ... მოიხიდა და ღია კარიდან თავის ოთახში ისროლა თავსახური. — ის თოფან საღვა-

რძის ცოლი რომაა, ემინე, ემუქრებოდა ვოგოებს. თავიას რომ დაინახავს თურმე ვინმეს, წყველას დაუწყებს.

—იმ ქალმა საწყალი დედაჩემი იქამდე მიიყვანა, კინალამ თავშალი ხახაში ჩაჩარა. ეს მაშინ, ჩემს წასვლამდე, ახლაც თუ კიდევ ასეთია, აღარ მეგონა. მაგ ქალს, როგორც ვატყობ, საკირეთში მუსლიმანობის დარაჯად მიაჩნია თავი. ქმარი მოლა იყო წინათ და...

—კი, მაგრამ შეიძლება კაცი მოლა იყოს და მერე აღარ იყოს მოლა?

—ჰმ... ალბათ, თქვენც შეატყობდით ჩვენს აგრონომ თოფანს სულში ისევ მოლა რომ უზის.

—არა... რა ვიცი...

ეზოში რაღაცამ გაიხმაურა.

ქიშკარი სანახევროდ ჩამოვარდნილი იყო. აღარ იღებოდა, აღარც იხურებოდა, მაგრამ ხმაური მაინც ქიშკრისას გავდა.

ორივე გაჩუმდა, რადგანაც ახლა უკვე კიბემ დაიწყო ჭრატუნნი.

ქუჩუნა იმწამსვე ფეხზე წამოხტა, მერაბი ვერ ადგა, ტანი ვერ აზიდა. ღონე გამოლოცოდა.

ქუჩუნა უკვე კართან იყო, ქვემოთ გადაიხედა, შემობრუნდა და მერაბს თვლით ანიშნა, ვიღაცა მოდისო, თან ცალ მხარეს კედელს მიაწვდა, რათა მოსული შემოეშვა.

მერაბი მაინც ვერ წამოდგა. წინათგრძნობა აკავებდა.

იგი შეპყრებდა ღია კარებს. კარები ხის მაღალ ჩარჩოს გავდა. ჩარჩოში ღამაში სურათი იყო ჩასმული. მუქმოყვირთალო დაისის ფონზე, სამაიას მოცეკვავე ქალებივით ნელა არხედენენ ოღნავ ძირს დაშვებულ ტოტებს ხეები.

მაღე ამ სურათს ვიღაცის მაღალი ტანი გადაეფარა. კაცი კარებს მოადგა და გაჩერდა.

კიბის ჭრატუნნი რომ გაიგონა, მერაბმა მაშინვე იცნო ფეხისხმა, მაგრამ თავს ვერ გაუმხილა, რომ იგი მამა იქნებოდა. ახლა კი, აგერ, მის თვალწინ იდგა დაუთი, მაგრამ თვალებს მაინც არ უჭერებდა...

გეგონებოდა, ყანიდან ~~ფეხრეულად~~ გრძელყურებიანი ყაბალაბი ~~გაუწყებდა~~ მხარზე გადაეკიდა. შიგ რალაც ჰქონდა ჩაწყობილი. ჭავარივით ხშირი, თეთრი თმა და ასევე მოკლედ შეკრეპილი წვერი ერთგვარად ახალგაზრდულ იერს აძლევდა.

მას ორივე ხელი კარისთვის მიებჯინა და შეილსა და უცხო ქალიშვილს შეპყრებდა გაღიმებული.

ჯერ უხმოდ იცინოდა, მაგრამ მერე რატომღაც ნიკაპი აუთამამდა, ხელები ძირს ჩამოუშვა, წარბებიც ჩამოუცვივდა, სიხარულით გამოწვეულ სისუსტეს ვეღარ მოერიდა და აქეთინდა.

—შემოდი ბაბავ, რას დადექი. მე ვარ. —მერაბსაც აუჩუყდა გული. მივიდა, მამას მოეხვია და შინ შემოიყვანა.

—ვიცი, ჭოვ, შენ ხარ, მარა... ისევ გაიციინა მოხუცმა, ყაბალახის ყურით თვალები ამოიმშრალა და ქუჩუნას შეაცქერდა.

მოხუცმა მარცხენა ხელით მაგრად შეიჩიჩქნა წვერი, შემდეგ ყაბალახი მოიხსნა და ხელისცეცებით იმავე ლურსმანზე ჩამოჰკიდა, სადაც ქუჩუნას საზაფხულო პალტო ეკიდა, ქუჩუნა შეშინებული ადევნებდა თვალს ამ უცნაურ მოხუცს.

—ეს მამაჩემია...—უთხრა მერაბმა დაგვიანებით.

ქალიშვილმა ხელი გაუწოდა. დაუთმა თავის ხორკლიან და დახეთქილ ხელში მოკრძალებით შეახვია ქალიშვილს პატარა თითები და მაღე ისევ გაათავისუფლა იგი.

—ეს ჩემი რძალია, ხომ?—კითხა მერაბს კმაყოფილი ღიმილით. —აფერუმ, შვილო. კარგია, ძალიან... კარგია: —მარჯვენა ხელი მხრებზე მოხვია ქუჩუნას და ნაზად მიიხუტა. —ახლა ისევ დევნიბადე, თქვენ რომ დაგინახეთ. სხვაფერია ცხოვრება. სხვაფერია კი არა, ერთნაირია მუდამ: შენი გიხარია, შენსაში შენი გიხარია.

სიხარულმა თითქოს დააბნია. ისევ მერაბს მიუბრუნდა, ალბათ, დაავიწყდა

წელან რომ მოეხვია შვილი, და საყვედურით უთხრა:

— მოდი, ჩამებუტე, კო. რას ვამდგარხარ, მიჯავრდები თუ?

მერაბმა ბავშვივით გაიღიმა. მამასთან ყოველთვის ბავშვი ხარ კაცი! ისევ მიუახლოვდა. დაუთმა თავისი ნიჩაბით ფართო ხელი ზურგზე დაადო შვილს და ხელმეორედ მიიხუტა.

— დედაშენი უშენოთ მივაბარეთ, შვილო... საქონელს რაღას მოეხედავდი. გამოფყარე ახორიდან და გავდენე ქვანაში, ერთი ბაღნობის ამხანაგი მყავს და...

— ბაბა! მითხარი საიდან მოხვედი, სხვა არაფერი მაინტერესებს.

— ქვანიდან, შვილო.

— კი, მაგრამ თავმჯდომარემ თქვა...

— ნუ გამაგონებ მაგისას ნუფერს, შვილო. თხუთმეტი წელიწადია მემუქრება დავაჭერინებო შენს თავს. არ დამიჭირეს, მარა ახლა ფურსანდი მინახა: დედაბერმაც მარტო დამტოვა და გული გამიტყდა.

— თურქეთში ვაიქცაო, შენზე ამბობენ.

მ. იქ რომ ვიყო კი გვეიქცეოდი, მარა აქედან იქ რას გვეიქცევი, შვილო. მოხუცი სიხარულმა აიტანა.

ყაბალაში ჩამოიღო, გახსნა და ღენგური გამოიტანეო, გასძახა მერაბს, მალე ლანგარზე დაწყო წითელი კოკობა მარქვლები. მერაბს ბავშვობიდან უყვარდა მარქვალი, რომელიც უმადაც კი იჭმევა, მაგრამ თვითონ ვერასოდეს ვერ ნახულობდა ტყეში. მამა კი ტყიდან ისე არ დაბრუნდებოდა, რომ ხუთთოდე ცალი სოკო მაინც არ მოეტანა თან. იმასაც უთუოდ მერაბს მისცემდა. მერაბს ძალიან უყვარდა გაფიცებული ჭადი და ნაკვერცხლებზე შემწვარი სოკო. სოკოს ღეროს ძირში ცოტა მარილს ჩაუყრიდა და ისე ჩადგამდა ლადარში. მალე სოკოში მარილი წვეთებდალ გაიშლებოდა, ამოტეხდა ღერს და დარბილებულ ზედაპირს მოუსვამდა, შემდეგ გადმოიღებდა საინზე, ან პირდაპირ სექვზე და მადიანად შეეიქცეოდა.

— ამ გვალვაში, მარქვეჯერ უნდა ვიქცეოდა მერაბს.

— მთის ტყეში მიწას ნისლიც აძლეს, ჰოდა, მარქვალიც დედებო, — თქვა მოხუცმა და ყველაზე ნორჩი კოკობი ეუყუნას გაუწოდა. ქალიშვილმა არ იცოდა, რა ექნა. მერაბმა კოკობს თეთრი სამოსი შემოაცალა, მიწიანი ფეხი გადატეხა და უთხრა:

— შეჭამე, ასეც გემრიელია.

— გამადლობ...

მოხუცმა ჯიბიდან დახრესილი თუთუნის გადმობერტყა და გახეთის ქალაღში შეახვია.

თუთუნის კვამლმა ჰაერი სასიამოვნოდ გახადა.

შესასვლელთან რომ პატარა ოთახი იყო, იქ დივიო ლოგინი ეუყუნამ და მალეც ჩაეძინა.

მამა-შვილი ჯერ არ დაწოლილან.

ისინი ბუხრიან ოთახში შევიდნენ.

— კაი ქალი ჩანს, შვილო. თბილისელია? რომ ვერ გაძლოს აქ, კო?

— არა, ბაბა, — მორცხვად გაიღიმა მერაბმა — სოფელში მასწავლებლად მოვიდა და... ბინა არ ქონდა.

— რას ლაპარაკობ, კო? მე რძალი მეგონა და მისაროდა... შენ ახლა ნისტაველი კაცი ასე ადვილად არ მიეყვან, ძიავ, ქალს!

თუთუნის უკანასკნელი მტვერი მოხუცმა ჯიბიდან ისევ გახეთის ჩამონახვზე გადმობერტყა, მოზრდილი ნაკვერცხალი მათით გამოიღო ბუხრიდან, ერთი მძლავრად გადაუბერა სული და ძივარას მოუქიდა.

13

გვალვების ატანა მიწას უჭირს, თორემ ცას რა ენაღვლება. ააქინქვალებს ვარსკვლავებს, გაიბადრება და უდარდელი ღიმილით დააკვერდება დედამიწას.

მთვარე ადრე ამოვიდა. ღამის მნათობს აღმოსავლეთის ქარიც ამოყვავ. თითქოს მთვარის სუნთქვა ყოფილიყო.

სახლში ისმოდა ლელვის ხაოიანი ფოთლების ნელი შარი-შური. გვეგონებოდა ხარებზე თივას ჭამენო ახორში.

შეუღამე იქნებოდა, მერაბს გამოეღვიძა. ადგა და გარეთ გავიდა. მობრუნებისას შენიშნა, რომ პატარა ოთახის კარი ღია იყო.

მერაბი წამით შედგა, ეუუუნასაკენ გაექცა თვალი.

მისი გული შეიბრა და მთელი სხეული უცნაურმა ერუანტელმა გაათბო. პატარა ოთახში შევიდა, ჭალიშვილის ლოკინთან გაჩერდა. საშინლად უნდოდა ცოტა ხნით ჩამოშდარიყო მასთან, ესაუბრა ჩუმად ცხოვრებაზე, სოფელზე, წვიმაზე, მაგრამ მხოლოდ იდგა და მეტი არაფერი. თან ეშინოდა, იქნებ ღვიძავს ახლა და ყველაფერს ხედავს.

„მხდალო, შე, მხდალო“—ჩასძახოდა ყურში ვიღაცა.

ტყუილა! არავინ არ ჩასძახის. ეს მხოლოდ გულია.

მისი სახლი რომ არ იყოს, ჩაეხვეოდა ეუუუნას. დაუყოვნებლად ბაგეებს, შეკრდეს... მაგრამ მისი სახლია და, თითქოს ხელი შებორკილი აქვს.

ეუუუნამ ღრმად ამოისუნთქა. მერაბს გააყრკოლა.

ჩრდილივით გაიწურა პატარა ოთახიდან, კარი ფრთხილად მიხურა და თავის ლოკინში ჩაწვა. მამას ეძინა. ფანჯარაში მთვარე ჩანდა. ისეთი სიჩუმე იყო, რომ ეგონა, დედამიწაზე მის გარდა არავის ეღვიძა.

ასე წამოწოლილს უყვარდა ფიქრი, ინსტიტუტის საერთო საცხოვრებლის ერთ ოთახში ხუთნი ცხოვრობდნენ. იგი ყველაზე ადრე იძინებდა. კი არ იძინებდა, თვალს ხუჭავდა, ვითომ ძმინავსო და ყველა რომ დაიძინებდა, შემდეგ ფიქრს მიეცემოდა. ხუთივეს ერთმანეთი ძალიან უყვარდათ.

ახლა ოთხივე გაახსენდა. ერთი რაკველი ბიჭი იყო. ყველაზე უფრო წყნარი და შრომისმოყვარე. დილით, ადრე ადგებოდა. ჩაის აადუღებდა, პურს მოიტანდა, დაჭრიდა და დაიძახებდა:—ადექით, ძილის გუღებო და ჩაი მიირთვიო. ბოლიში, ვაგაღვიძეთ, მარა,—ჩაილიმებდა იგი. მეორე ქალაქ ორჯონიკიძიდან იყო. ჩრდილო-ოსეთიდან, ქართველი

ბიჭი, ოტია. გრაფინში უყვარდა მუსიკის ჩაყენება. ჩაადგებდა და იყო ეს სოკო გაშლილი წყალში და გრილ ბურაბს მიირთმევდნენ ბიჭები ხანდახან. მამამისი გროზნოსთან მოეკლათ გერმანელებს. დედა ვათხოვილიყო. თბილისში დეიდა ჰყავდა. ბიჭებთან კვირაობით ქაღი, მოხარული კვერცხები და მწვანილი მოჰქონდა. ხანდახან მაწონს მოაყოლებდა. წყნეთური მაწონიაო, დააყოლებდა.

მესამე,—ჩაქველი რეზო, ყველაზე უკეთესად იცმევდა. ქალიშვილებთან სერიზობასაც ხშირად ახერხებდა. გაიძახოდა, თეატრალურ ინსტიტუტში უნდა გადავიდეთ. მაგრამ მისი არტისტული ნიჭი ამხანაგებმა ვერცერთხელ ვერ შენიშნეს. ბოლოს, მართლაც თბილისში დარჩა. მერაბმა არ იცოდა, დასტურ, შევიდა რეზო თეატრალურ ინსტიტუტში თუ არა. მერაბი არ ეწეოდა თუთუნს, დანარჩენები კი რეზოს სიგარეტით ირჩენდნენ თავს. მისი ბიძაშვილი ბათუმის ნავსადგურში მუშაობდა და ხშირად უგზავნიდა მას უცხოურ სიგარებს, წინდებს, ხალათებს. ხოლო ბიძამისი რომელიღაც არტელის თავმჯდომარე იყო და მისი დიდი იმედი ქონდა რეზოს.

მეოთხე, ლანჩხუთელი იყო. ისეთ გემრიელ ფელამუშს გამოუგზავნიდა დედამისი, რომ ბიჭები თითებს იკვნიტდნენ. მას ოთარი ერქვა. პირველმეორე კურსზე ყოფნისას ლექსებს წერდა. მეორე მიაწება თავი პოეზიას, საიდანღაც გიტარა მოიტანა და საღამოობით დაამღერებდა კინოში გაგონილ მოდურ მელოდიას. არა, მართლა სასიამოვნოდ მღეროდა ოთარი. ბოლოს რამდენიმე ესპანური და იტალიური სიმღერაც ისწავლა.

მერაბმა ერთხელ შენიშნა, რომ იგი რაღაცას გატაცებით იწერს უბის წიგნაკში. ვინ იცის, იქნება ჩუმად კვლავ ლექსებს თხზავდა? გამჩენი მიეხმაროს, წეროს რა! ოთარი დედასთან დაბრუნდა სოფელში, მაგრამ მერაბს ეუბნებოდა, მალე ბათუმში გადავალო სამუშაოდ.

საყვარელი ბიჭები იყვნენ. ნეტავ რას აკეთებენ ახლა? როგორ დაიწყებენ ცხოვრებას, ნახავს თუ არა მათ კიდევ მერაბი ოდესმე?

მთვარეს ნახევარი ლელვის ფოთოლმა ჩამოაჭრა.

მერაბმა მხარი იცვალა. ფანჯრისკენ გადაბრუნდა.

დაუთი შეიშმუნა, ერთი ღრმად ამოისუნთქა და წამოდგა. ბალიშქვეშედან სათუთუნე გამოაძრო, ბუხარში ნაცარი გაჩხრიკა, ნაკვერცხალი აღმოაჩინა, ძივარას მოუკიდა და ბლომად გააბოლა.

მერაბს სხვაგვარად შეუყვარდა მამა ახლა, როცა დედა აღარაა.

ხვალ ადგება, დაკრეფს ყამირის ყვავილებს, მიიტანს და დედის საფლავზე დააწყობს. შემდეგ, როცა შეძლება ექნება, ლამაზად მოაწყობს საფლავს.

თუმცა დედას არ უყვარდა გაწყობილი საფლავები. ეს მუსლიმანობის გამო. ისლამი ამბობს, რომ ადამიანი მხოლოდ საიქონოში ცხოვრობს სამუდამოდ. აქ ყველაფერი ტყუილია. ამიტომ რა მნიშვნელობა აქვს საფლავის გაწყობას?!

მაგრამ... ადამიანი ცოცხლობდა რამდენ სიკეთეს აძლევდა მიწას. წავიდა და მიწის ზურგზე ერთი პატარა ქვაც არ დატოვოს?

ქვა!

ქვა ქვეყანაზე ყველაფერზე უფრო მკვდარი და, ამასთანავე ყველაფერზე უფრო უკვდავია.

ქვამ გადაარჩინა პირამიდები, შემოინახა ბერძნების სიბრძნე, რომელთა გენია. ქვა ინახავს სვეტიცხოველს, ვარძიის იღუმალეზას.

„მე ქვას დავდებ დედის საფლავზე და ამით ვაცოცხლებ დედას“—ფიქრობდა მერაბი.

მთვარე უკვე სრულიად მიეფარა ფოთლებსაც, კედელსაც, მთასაც, ფიქრსაც. ძილში მაინც არ გაწყვეტილა ფიქრი: რომელიდაცა ხიდან ჩამოცვივდა და ფართო-ფართო ყვითელი ფოთლები. მერაბი ღიმილით შიბიჯებდა და ფოთლებს საამო ხმაური გაჰქონდა ფეხქვეშ.

ძირს დაიხედა. არა, საფლავ-ფოთლები. ეს, ციდან წყლის წვეთებ-ცვეთ-წვეთს. ისე სწრაფად იზრდება ბალახი, რომ მერაბს კოჭებამდე ცემს. მერე მუხლებამდე აღწევს, შემდეგ წელამდე. იგი წაიქცა ბალახებში. მაგრამ ეს რაა! იგი ზის ანთებულ ბუხართან. ბალახი კი არა, მის წინ იკეცება ცეცხლის ალი, რომელიც წითლად ანათებს საქორწინოდ გამოწყობილ ზაირას, თეთრ კაბას.

„იწვის ქვეყანა, იწვის...“—ჩაესმა მერაბს ძილში.

თვალი ოდნავ გაახილა. მამა თანჯარასთან მუხლებზე იდგა და გარეთ გაყურებდა გვალვას. მერაბს ისევე ჩაეძინა, მაგრამ სიზმარი აღარ უნახავს.

მალე ყანებში გამშარი სიმინდების ნაადრევი აჭრა დაიწყო. ჩალა სასილოსედაც ვარგოდა. ტაროები ხომ ჯერ ისევე ჩანასახშივე შიპქნა ღეროებს. მხოლოდ საყარშიდამოებში. სადაც გლეხები, ასე, თუ ისე, მაინც ახერხებდნენ მორწყვას, სიმინდს შერჩენილი ჰქონდა სიმწვანე და სიცოცხლის ნიშანი.

მერაბმა ნახიმის ბრიგადაში დაიწყო მუშაობა.

ყველას უფვირდა: კაცმა უმადლესო დამითვარა და მაინც ამ ხოზან ყანებში ფოფხორიკობსო;

ბრიგადირიც გაკვირვებული იყო ამით, მაგრამ იგი პატივისცემით ეპყრობოდა მერაბს. ხშირად რჩევას ეკითხებოდა.

მერაბიც სიამოვნებით ეხმარებოდა: ნახიმი ჩუმი, უწყინარი ბიჭი იყო. თაფლოსფერი თვალები ჰქონდა და ფართო, ხშირი ულვაშები. ცხვირი ულვაშებში ჩაფლული გეგონებოდათ.

ოცდათვრამეტი წლისა იყო. პირველი კოლი რატომაც ვაცილდა. ორი ვაჟი დაუტოვა. მეორემ ხუთი შვილი მიუმატა. მაგრამ წლებზე ფეხს იდგამდა და ნახიმს ოჯახი იოლად გაჰყავდა.

მერაბი რომ ბრიგადაში ჩაეწერა და ფიზიკური შრომა დაიწყო, ილიასი და ფიქრდა, აზრი შეეცვალა. ჯერ ეგონა, ეს ბიჭი თუ რაიონში ვერ მოეწყო, ადგილს

წამართმევსო. ამიტომ იყო, რომ თავი-
დანვე ოდნავ ცოვად შეხვდა მას.

ახლა კი ხშირად ღიმილით ესაუბრე-
ბოდა მერაბს.

მერაბი ყველაფერს კარგად ამჩნევდა,
რაც სოფელში ხდებოდა. ის გულისტკი-
ვლით ეუბნებოდა ნაზიმს, რომ საკირე-
თი დიდი საშიშროების წინაშე აღმოჩნ-
დება, თუ ასე გაგრძელდა ტყის ჩეხვო.
კიდევ შემოიარეს უბანი მერაბმა და ნა-
ზიმმა და თავის ბრიგადის წევრებს ესა-
უბრნენ ტყის მნიშვნელობაზე

ერთხელ, გვიან საღამოს, ასეთი შემო-
ვლის შემდეგ, მერაბი შინ მიდიოდა.
წისქვილთან ჩაიარა და მარჯვნივ შეუხ-
ვია კაკლის ხეებს შუა გაიბრინა და თავ-
დაღმა დაკიდულ გზაზე დაეშვა. სიბნე-
ლეში შენიშნა, ქვემოდან ვილაყები
მოდიოდნენ. მიუახლოვდა.

ორ კაცს ხარი მოჰყავდა. მერაბი რომ
დინახეს, სახე აარიდეს და გზიდან გა-
დაუხვიეს. მიმალვას ცდილობდნენ. ხა-
რი კი შუაგზაზე მიატოვეს.

ჯერ ვერაფერს მიხვდა მერაბი. მთე-
ლი სოფლის მსხვილფეხა საქონელი დი-
დი ხანია იალაღებზეა გარეკილი. ბავშ-
ვიანმა ოჯახებმა დაიტოვეს მხოლოდ
თითო მეწველი ძროხა. ეს ხარი კი საი-
დან გაჩნდა აქ? ხალხი რად მიიშალა?
აღბათ, ნაქურდალია! სად უნდა მოეპა-
რათ;—მთელი გამწვევი ძალა არტელშია
გაერთიანებული.

მერაბს ნური ბერიძე გაახსენდა. გაახ-
სენდა და უცებ ყველაფერს სინათლე
მოეფინა. „სოფელში ჯერ კიდევ ყურ-
ბანს კლავენ“. ხარს საყელურში წაატა-
ნა ხელი და უკან მოაბრუნა. პირუტყვი
იმევე წუთს დანებდა. თითქოს იგრძნო,
რომ იგი ხელმეორედ სამშვიდობოსაქენ
წაიყვანეს. თამბაქოს საშრობს რომ მი-
უახლოვდა, მერაბს უკანიდან ფეხის ხმა
შემოესმა. მოიხედა თუ არა, ორმა კაცმა
წინ გადაუსწრო და ხელით შეაჩერა.

—მერაბავ, საყურბნე ხარია. გაუშვი
ხელი...—მეორე ლანდმა ხელიდან გამო-
გლიჯა რქებზე მიბმული ბაწარი და
მყარდზე უკუღმა მიართყა ხელი. იგი

ოდნავ შებარბაცდა. უკან დაეშრებოდა
რამ არ წაქცეულა.

—გვიჭირს, ძიავ, ხომ ხედავ, სასმელი
წყალიც ილევა. საფქვევი გელაურში
დაგვაქვს...—ამბობდა ქშენით მეორე.
გელაური მეზობელი სოფელია, რომელ-
საც შუაზე დიდი დეღე ჩამოუღის. წყა-
ლი ზაფხულ-ზამთარ არ კლებულობს.
ამგვარ გვალვიან ზაფხულში საკირეთ-
ლები გელაურის დეღეში ეზიდებიან
დღელამე საფქვავს. ქალები და ბავშვები
ხანდახან წისქვილებში ათევენ ღამეს.

—მერაბავ. —გააგრძელა მეორემ
აღელვებით. —დაგვინახე, დაგვინახე.
პირიდან სიტყვა არ ამოგძრეს, თვარა...
დაუთას ერთი ბიჭი ყავხარ და არ გედვი-
კილო მეზობელი, გეყურებთ?

მერაბმა იცნო თოფან საღვარაძე და
მისი ვაჟი—ქამილი, საღვარაძეს გლუხე-
ბი მოლა-თოფანს ეძახიან. ის, მართლაც,
ათას ცხრაას ოცდათხუთმეტ წლამდე
ლორჯომის ჯამში სწავლობდა ჯერ
დერსს, შემდეგ ქათიბს სოფელში
საკამოდ მომზადებული მოლა დაბ-
რუნდა, მაგრამ შეხედა ცხოვრებას ალ-
ლო აულო დროს. მოიპარსა თრაში, გა-
დააგდო ფესი, ისწავლა ქართული წე-
რა-კითხვა და ერთი წლის შემდეგ ბა-
თუმშიც კი გაემგზავრა სამთვიან სააგ-
რონომო კურსებზე.

და ამგვარად სოფლის აგრონომი გახ-
და.

მამა ლაბარაკობდა, შვილი გაჩუმე-
ბული იყო, მაგრამ ცალი ხელი ჯიბეში
დანის ტარისათვის ჩაველო.

თუ ფეხს გადმოადგამდა მერაბი და
რაიმეს გაბედვდა, პასუხსაც საკადრისს
გასცემდა. ქამილი თვრამეტი წლის ბიჭი
იყო, ღონე ერჩოდა. სულ იმის ნატვრა-
ში იყო, კაცისათვის გამარტყმევიყო.

—თოფან ბიძავ, ხარი დააბრუნეთ
უკან.

—ვინ ხარ შენი!.. წადი და მამაშენს
კითხე ქკვა. ის უკუღმართი კაცია, მარა
უკეთესად იცის ყოლიფერი და გეტყ-
ვის რაა ჩვენთვის ახლა ყურბნის დაკე-
ლა. ხარი თუ ხალხისა, ყურბანიც მათი

არ იქნება? აბა ხომ არ დავიხრჩობით უწყლოთ?

— არ დავანებებ, თოფან ბიძა, არ დავანებებ! განა თქვენ გჯერათ, რომ მთის ტყეში თუ მალულად ხარი დაკალი, ვაწვიმდება და წყალსაც მოემატება?

— ჩემი თვალით რომ არ მენახა არ დავიჯერებდი.

— ტყუილია!

— წაეთრე აქედან! — თოფანმა ხელი ჰკრა მერაბს. ახლა ქამილიც დაიძრა, მაგრამ მერაბმა ფეხი ამოჰკრა მაგრად მარჯვენა მახაში, და ბიჭი შეაბარბაცა.

— ქამილავ, წაყურდი, ჭო! — ამშვიდებდა თოფანი, მაგრამ ბიჭი უფრო გააცეცხლდა. არ იკადრდა. ერთი შეხებით, რომ ხელი ასე ატყინეს. მერაბს ბევრი არ უფიქრია, მოუქნია და შიგ სახეში თხლიშა გაშლილი ხელი ქამილს. ბიჭი არ წაქეუღლა. მხოლოდ დაიღუნა, შემდეგ სწრაფად გასწორდა და ერთი ნაბიჯით უკან დაიხია. ქვა ხომ არ აუღია მამაძალს? ამის გაფიქრებაც ვერ მოასწრო მერაბმა, რომ მარცხენა მხარში მუშტისოდენა ქვა მოხვდა.

თოფანმა ხარს საბოლოოდ ხელი ვაუშვა და ბიჭებს შუა ჩადგა. მერაბს ეხვეწებოდა, შენ ჰკვიანი ხარ დაწყნარდიო, შეილს კი ავინებდა და უყვაროდა. ბოლოს დაეცხრნენ.

მაგრამ ხარი აღარსად ჩანდა.

შემდეგ, ალბათ, თოფანმა თავმჯდომარეს უამბო ყველაფერი და მათ გადაწყვიტეს იმ ღამესვე ხარი მთაში წაეყვანათ.

შინ რომ მივიდნენ, ქამილამ ჩაიკვა მესხური ქალამნები და გაუდგა ღამით გზას. თან გულში მერაბს ავინებდა. მაგას კი ვაუფსწორდებო, ფიქრობდა.

ზაირას საფუკავი მხარზე შემოედო და დაკბული ბილიკით წისქვილისაყენ მიდიოდა. ეზოებსა და ბოსტნებში მიშვებული წყლები ღამით ცოტ-ცოტაობით თავს მოიყრის და წისქვილებს მაინც დააბრუნებს.

მზე კარგად გადახრილიყო, მაგრამ მაინც საკმარისად აცხუნებდა. ქალს

ოფლი ჩამოდიოდა შუბლზე დაწილილიყო. ტომარა მხრიდან ჩამოედო, მუხლი მიადო, ვაჩერდა, სული მოითქვა და მალე ისევ შემოიღო მხარზე.

რაც ქალური ცხოვრება დაიწყო, ერთი ხეირიანი სიხარული არ განუცლია. „არა, — ფიქრობდა გულისტყვილით, — მართლაც არაფერი მაღლი და გამჩენი არ ყოფილა ღუნიანზე. განა როდისმე რამე ცოდვა ჩამიდენია? რა უნდა აბა ჩემგან გამჩენს, რომ ასე მიაგრავს.“

ბავშვის გაბმული ტირილი მოესმა.

ხმით იცნო. ნუნუკა იყო. მძინარი დატოვა, ალბათ, გაიღეძა და შეშინდა. კვლავ ჩამოიღო ტომარა, ეზოში გადაიხედა, იქ არავინ ჩანდა. ნუთუ ლოგინში ტირის? რაღაცამ გულზე მოუჭირა, ტომარა მიატოვა და სირბილით ჩაიარა დაღმართი.

ნუნუკა ლოგინში იწვა. სახე შანთივით გახურებოდა, შუბლი და თვალის უბნები სულ ოფლით დასველებოდა.

სალამოსაც უგუნებოდ იყო. გაიხსენა ზაირამ. გული უფრო იმან დაწვა, რომ მძინარი მიატოვა და წისქვილზე წავიდა. ამის გამო კი არ გამხდარა ბავშვი ავად, მაგრამ გული მაინც ეტკინა. რა ქნას ახლა, ვის დაუძახოს? სოფელში ექიმი არაა, სოფლსაბჭოში ვინ ჩავა. ბავშვთან ვინ დატოვოს.

დასწყევლოს ღმერთმა მარტოობა!

იფიქრა, კანტორაში ავირბენ, ვინმე იქნება და შველას შევხვეწებო. საბანი კარგად დაახურა ნუნუკას, ერთი აკოცა შუბლზე და მალე მოვალე უთხრა.

კანტორის კიბიდან მერაბი ჩამოდიოდა. შეატყო, ზაირას რაღაცა აწუხებდა.

— არავინაა აქ, რამე მოხდა, ზაირა? — ისე შეეკითხა, რომ ქალმა ძალა თუ სიმხნევე იგრძნო.

არ უნდოდა, ძალიან არ უნდოდა ზაირას რაიმე ვაჭირებდა მერაბისთვის გაემხილა. მერაბი ყველა უცხოზე უცხო ვახდა მას შემდეგ, რაც მათ შორის ხიდი ჩაინგრა. ახლა გული აღარ უხამს, რომ მერაბი რამეში მოიშველიოს.

მაგრამ რა ბედი აქვს? ასეთ წუთში თვით მოსისხლე მტრის მიერ გამოწვედილ ხელზეც ვერ იტყვის უარს.

ეზოც მოათვალაიერა და როცა იქ ვერაინ დაინახა, მორცხვად თუ დამალული საოწარკვეთით გაუმხილა მერაბს:

— ბაღანა ძალიან ავად მყავს. დიდი სიცხე აქვს, არ ვიცი რა ვქნა...

— შინ წვევს?

— ჰო...

— წავიდეთ აბა. — წინ თვითონვე გაიქცა. ზაირა უკან მიყვებოდა. ხმას არც ერთი არ იღებდა.

კართან მერაბმა ქალი წინ გაუშვა. მერე თავად შევიდა. ოთახში თითქმის ბნელოდა და ფიჭვის ფისის სუნს იღვავებდა. ჭერი დამაღლი იყო და ეგონა თავანზე თავით მივედებო. ბავშვი ჩითვალაჯარულ საბანში შეფუთულიყო, გაწითლებული, ოფლდასხმული სახე უჩანდა და შეშინებულ თვალებს უცნაურად აციმციმებდა.

— წავიყვანოთ... — უთხრა მერაბმა.

— როგორ?... არა, აბ. აქ რომ ამოსულიყო...

— კი, მაგრამ სულ ერთია. — ისიც ამას იტყვის, ჩამოიყვანეთ, დავაწვინოთო.

მიეცილ ლოგინებს დიდი შალის თავშალი მოაძრო მერაბმა. ბავშვი თბილად შეახვია, მკლავებზე გადანიწვინა და დამნეულ ზაირას უთხრა, წამოდიო.

ზაირამ ერთხანს წარა-მარა იტრიალა. არ იცოდა, როგორ მოქცეულიყო. ბოლოს მოიკალიბა და ნაილეს ეზოში მერაბს დაეწია. ვაჟი ჩქარა მიდიოდა. არავის მორიდებია, რაც უნდა, ის იფიქრონ. მთავარია ბავშვი გადარჩეს.

ათსაწოლიანი საავადმყოფო ხის შენობაში იყო მოთავსებული. სახლი ხის ბოძებზე იდგა და მერაბი რომ აივანზე ავიდა, იგრძნო, შენობა ოდნავ ირხეოდა.

ბავშვი ქალარა ეჭიმმა ქალმა გასინჯა. მერაბი პატარა ბიჭი იყო, ეს ქალი რომ მოვიდა აქ სამუშაოდ. მარგალიტა ერქვა სახელად, გაახსენდა მერაბს.

— მაღალი ტემპერატურაა. ალბათ, გააცივდა. ფილტვები ცოტა არ მომწონს.

არა, — მიუბრუნდა ზაირას შინაით, გენაცვალე. დროზე მოგიყვანიათ. დააწვინეთ, ჩვენთან.

ზაირამ შეწუხებული თვალები მერაბს მიაშტერა.

— კი ბატონო, დააწვეს, აბა რა. — უპასუხა ვაჟმა ეჭიმს.

ზაირას ეამა, მერაბი ასე ჯიუტად რომ ართმევედა სიტყვას, წინ უსწრებდა, მდგომარეობას პატრონობდა.

საავადმყოფოში სრულებით არავინ იწვა.

ცარიელ ოთახებში ფანჯრები დაელოთ და ჩამოგლეჯილ ფარდებს ქარი წარამარა აკორწიალებდა.

— ძალიან გთხოვთ, ქალბატონო მარგალიტა, მიმიქციოთ ყურადღება.

— ეგ ერთი მყავს და... — ჩაიციინა ეჭიმმა და გარეთ გამოაცილა მერაბი.

კაკლის ხესთან წყაროსკენ ჩაუხვია. ხელბირი დაიბანა, ცოტაც პეშვით მოსვა წყალი და შენიშნა, რომ საავადმყოფოდან ზაირა მოდიოდა.

გზაზე ზაირაც წამოეწია. ქალი დელავდა, ოდნავ თითქოს წამოწითლებულიყო სახეზე. რაღაც უნდოდა ეთქვა, მაგრამ ვერ ახერხებდა.

მერაბი გაჩუმებული იდგა და შეჰყურებდა ზაირას.

ბავშვი რომ ყავს, არც ეტყობა, — იფიქრა მან, — არც ამდენ გაჭირვებას დაუჩენია სახეზე კვალი.

— ისე მადლობელი ვარ, ისე მადლობელი ვარ შენი, მერაბ, რომ არ ვიცი, რა ვქნა, რით გადავიხადო...

მერაბმა ქალის თვალებში ცრემლი შენიშნა.

— წადი ბავშვთან... — შინაურულად, უკვე შეჩვეულად უთხრა ზაირას.

— ისეთი მადლობელი ვარ, მერაბ, რომ... ბავშვი, სხვისი ბავშვი შენ ხელში იყვანე... სხვისი, აბა, რაი? — ცოტა შეჩერდა, სული ჩაითქვა, მიმოიხედა. ისევ და ისევ ცდილობდა მიახლოებოდა იმას, რისი თქმაც სურდა, მაგრამ ვერ ახერხებდა. — ჰო, სხვისი ბავშვი... დილას წისქვილში მივიდიოდი, საფუკავი გზაზე დავტოვე, მალა.

— ვნახავ...

— არა, იმიტომ კი არ მითქვამს. კარგი, მეტს ვერ გეტყვი.

„არც ერთ ჩვენებურ ქალს ჯერ ბიქისათვის არ უთქვამს გათხოვებამდე „მიყვარხარო“. ყველგან მინახავს, გამიგონია, რა ადვილად უმეღავენებენ ერთმანეთს სიყვარულს. ჩვენი სიყვარულის ზსენებას უნამუსოდ თვლიდნენ. ესეც იმ ძველი ადათებიდანაა. ალბათ, ჩვენი სიყვარულისაც ეშინოდა მტერს. ამიტომ აგვიკრძალა სიყვარული. პირზე ჩამოგვაფარა, რომ აღამიანი აღამიანს დამავლოდა. სანამდე გაგრძელდა ეს ოხერი... ისიც, რომ ზაირა მე მომყვებოდა მარტო, ისიც, რომ აქ ახლა ვიდექით და ვსაუბრობდით, რამდენის თვალში სხვანაირი გამოჩნდებოდა“.

დასაფქველი სიმინდი თვითონვე აიტანა წისქვილზე და სხვიმიწი ჩაყარა, მაგრამ ამოდ: წყალი არ ყოფნიდა ჭირბალო იდგა.

შემდეგ ზაირას პატარა სახლი დაკეტა და წავიდა.

მესამე დღეს ისევ ჩავიდა სოფლსაბჭოში. საავადმყოფოში შეიარა. ზაირა თურმე ფანჯრიდან ხედავდა. შესასვლელთან დახვდა. ხელიც კი ჩამოართვა, გაღიმებული იყო. გუნება გამოკეთებოდა ალბათ, ნუნუკა უკეთესად იყო.

რალაც შეხვეული ფანჯრის რაფაზე დადო მერაბმა.

პატარას მიეფერა, ექიმს რალაც კითხა და მალე წამოვიდა.

ზაირას თვლებში დიდი ბედნიერება ენთო და მთელ სახეს ანათებდა, ეს გაეხარდა მერაბს.

— „რატომ ზრუნავს,“ რად ვუნდივარ, — ფიქრობდა ზაირა, — სხვისი ნაყოლი ქალი. ბაღნიანი ქალი. არა, ამას, ალბათ, განათლებული რომაა. იმიტომ აკეთებს. მაგრამ რა კარგია ასეთი აღამიანის ახლოს ყოფნა. მისი ხელით დასაფლავებულნიც იცოცხლებს. ეპ, ნეტავ ერთხელ მაინც მეთქვა, მიყვარხარ მეტი, რა იქნებოდა. ვერა, ვერ ვეტყვი, დედაჩემი მერტოდა, კაცს რომ შენ უთხ-

რა მიყვარხარო, შეძლებდა... მეტყუნადა აღარ ჩატვლისო. რა გვეჭირს, რა ვერ გვეშინია ამ სიყვარულს“.

შემდეგ მერაბზე წამოწყებულ საიდუმლო ფიქრებსა და იმედებს ერთი გამეტებით ხაზი გადაუსვა, რადგან თავისთავი მერაბის ღირსად არ ჩათვალა.

ამინდი შეიცვალა. დასავლეთის ცივმა ქარმა დაბერა. პაერში ჩალის ხმელი ფოთლები დაატრიალა. შემდეგ ქარმა იკლო და შავ, უზარმაზარ ღრუბლებს, ნელი, თბილი წვიმა მოყვა.

მურადი, თავის ეზოში იდგა. ღობეზე მიყრდნობილი, წვიმა რომ დაიწყო, ქუდი მოიხადა და აივანზე შეაგდო, თვითონ იქვე დარჩა.

წვიმა ნაილესაც უხაროდა, მაგრამ ქმარს მაინც ვაძახა: — შემოდი, რას სველდებიო.

— ერთი დავსველდებოდე და... რა მაჩივლებს დასველებას.

მერაბი კანტორისაკენ მიდიოდა, ნაილეს ეზოში ჩაუხვია, დასველებული მურადი სახლში შეიყვანა. ჯირკოზე ჩამოსაგვნა. იმ წუთშივე ყურბნის ამბავს მოუყვა. იცინეს.

შემდეგ გელაურის თავიდან წყლის გამოყვანაზე ილაპარაკეს.

ჯერ კიდევ რევოლუციამდე გელაურელებს ქრთამი მიუციათ ვიღაც ბეგისათვის, ჩვენს წყალს ნუ გაიყვანენო სკირეთში. ბეგმა ჩაშალა საქმე და ხელისუფლებას ააქრძალვინა საკირეთში წყლის გაყვანა. კოლეგტივი რომ დააარსდა და შენი-ჩემი გაერთიანდა, გამოჩნდნენ ნათესაები, მოყვრები, ხელის შემწყობნი გელაურელი ფულურიძეებისა და მაინც არ მოხერხდა რუს გაქრა.

ქამილს, თოფანის ვაჟს, ქალი დაუნიშნეს თურმე გელაურში, პოდა, ახლა ეს მომავალი მოყვრები ეხვეწებიან თოფანს ნუ გაიყვანენ გელაურის წყალს თოფანი ილიასს ახათრებს და, ასე გრძელდება ეს ამბავი.

— რა წყალი დააკლდება მერე იმხელა ლელეს? — შეეკითხა მერაბი.

— კი არ დააკლდება, — უბასუხა მურადმა — გელაურში ფულურიძეებს,

თოფანას მოყვრებს, წისკვილები აქვთ. ჩვენი სოფლები სულ ამ წისკვილებში დადიან. ახლა, მართალია, ფულური-ძვეშს არაფერს ვაძლევთ დაფქვის ქირად, მარა იყო დრო, მარტო ამ წისკვილებით ცხოვრობდნენ. ჩვენ ბევრჯერ მიწწერეთ ამაზე რაიონს, მაგრამ ჩვენს მაგიერ ილიას ელაპარაკებიან ყოველთვის და ილიასი, შენ რომ გინდა, ისე ხომ არ იტყვის.

გარეთ ისევ წვიმდა. და ამ სასიამოვნო აედარმა ორივეს სახე გამოუდარა. მურადმა ფეხზე წაიძრო, შარვალი დაიკაიწა და აივნიდან პირდაპირ ეზოში გადახტა. შემდეგ ლობესაც გადაეველო და ბოსტანში გაჩნდა. რამდენიმე ძირი ხახვი მოგლიჯა, მაკიდო და ქინძიც მიაყოლა და მალე უკანვე დაბრუნდა. ეზოში, წყალთან ხახვი გაარჩია, მწვანელი კარგად ვარეცხა და შემოიტანა.

— ნაილე, გამეიტანე ის ჩემი ბოთლი და ქაღი.

— რამ მოგაგონა?

— წვიმამ.

— ნაილე, ქაღი ცოტა გააფიცებ.

— წვიმაში ძალიან გემრიელია გაფიცებული ქაღი, არა მერაბ?

— გაფიცებული ქაღი და ყველი. — დაეთანხმა მერაბი.

— ახლა წყადიც შეითხოვე... ნაილე, გამეიტანე ჩემი ბოთლი, ქაღი მემრე იყოს... მარილი არ დაგვიწყდეს.

— აჰა, მომაქ... — გამოიტანა. სუფრა დადო, სველი მწვანელი ზედ დაყარა, ბოთლიც და მარილიც დადგა. ბოთლს თავი მოხსნა. არაყი ორ ჩაისჭიქაში ჩაასხა ცოტ-ცოტა. წავიდა, კარიც მიიხურა. კაცები აივანზე ისხდნენ. მურადმა კარებს შეხედა.

— ნაილე, კარი რატომ მიძარ?

— ვერ ვიტან ამ შხაუნს.

— კი, მარა ეს ხომ წვიმაა, არ გრცხვე-წია?

— ჰოო!.. — და კარები ისევ გაუღეს წვიმას.

კაცებმა ერთმანეთს შეხედეს. კიქები აიღეს.

— წვიმას გაუმარჯოს!
— გაუმარჯოს წვიმას!

კიქები რომ გამოცალეს ნაილემ, გაფიცებული ქაღიც მოიტანა.

სველ ეზოში ფეხშიშველა ბიჭმა ჩამოიბინა, კიბეზე ამოვიდა. ეს ის ბიჭუნა იყო მერაბს და ეუფუნას რომ მიეხმარა მაშინ და სახლამდე მიჰყვა, ხელში ცარიელი კოთხო ეჭირა.

კართან აიტუზა, ხალათის ბოლო მუცელზე ჩაიწია, მაგრამ შარვლამდე ვერ ჩაუწია.

ნაილე გამოეგება.

— მოდი. რა გინდა, კო?

— ისაა... ზაირამ შამოგითვალა ფქვილი მასესხოსო.

ნაილე თვალეები მერაბისკენ ვააპარა. მერაბი ბიჭს უყურებდა და ხახვს ახრამუნებდა.

„ზაირამ შამოგითვალა ფქვილი მასესხოსო“.

ბიჭმა წაიღო საესე კოთხო.

— მეიცა, არ დაასველო ფქვილი. ქალალდს მოგცემ და გადაფარე. — ნაილემ ეძება, მაგრამ ქალალდი ვერ იშოვა. მერაბმა პიჯაკის ჯიბიდან ამოიღო გაზეთი.

მურადმა ჯერ ძიგარა გააბოლა, შემდეგ ოთახში შევიდა და ძველი დაქლეტილი კარტი გამოიტანა.

— მოდი, ერთი გავიხსენებ ძველ ხელობას, — სიცილით თქვა და მერაბს მიუწია ჯირკო — „ოცდაერთი“ იცი?

— კი.

— ჩამოდი აბა ფარა. თითო შაურზე მაინც დაეარტყათ.

მერაბმა საჩქაროდ ჩაიყო ხელი შარვლის ჯიბეში, ეტყობოდა, იქ არაფერი ეგულებოდა, მაგრამ ხელს სამანეთიანი ამოყვა. მერაბს გაუჟვირდა, საიდან შემრჩაო. ფული ძალიან დაჭმუჭენილი და გაცვეთილი იყო. იგი გაუშლელად დადო ჯირკოზე და საქმეს შეუდგა.

წვიმამ იკლო. მხოლოდ ფოთლებიდან ფოთლებზე დაცემული წვეთების ტყაცუნი ისმოდა.

მ. აქისლაშვილი

ღმძსმები არქტიკაზე

ახალი სომალდი

ლენინმა ბევრი ყინული ლეწა,
ყინვა და სუსხი აქცია სითბოდ.
ეს მხოლოდ, მხოლოდ ადამიანთა
უძირო სულის ოკეანეში...
ლენინმა ბევრი გრიგალი დასცა,
ძალმომრეობის ბევრი გრიგალი.
ეს მხოლოდ, მხოლოდ ადამიანთა
შუღლიანობის ღრუბლიან გზებზე.
ლენინმა ბევრი თესა სიკეთე,
თესა და, ლურჯად ააჯგჯილა.
ეს მხოლოდ, მხოლოდ ადამიანთა
დიდი ცხოვრების ხოდაბუნებზე.
რევოლუციის ფრთების შემსხმელმა,
რევოლუციის მებაირახტრემ,

ასე, ამგვარად დასდო სათავე,
სათავე ყველა ბედნიერების,—
და ახლა იგი, კაცი—სომალდი,
ატომის ღონით გალაღებული,
შორს, ყინულოვან ოკეანეში
ჩაქვიტკირებულ ყინულს მიარღვევს.
მიდის, მიიბრძვის და ნაკვალევზე
მისდევნენ გემთა ქარავეანები,—
და პოლარეთის სტიქიონები
ბევრ დასათმობელს უთმობენ უკვე...
ხვალ იგი გემთა ქარავეანებით
ჩრდილო პოლუსზე მივა დოსტოლორავ,
მივა და, მერე მას ყინულეთის
ულულტებილად აქცევს კიდევაც!..

ავვისტოს მზე

ფრთა გაუშლიათ ყინულის მინდვრებს,
ზედ ელვასავით ელაკენ გზები.
აღმებაშვებულ იარანგებზე
გაჭირბლულ ანძებს
გააქვთ წივილი, —
და ძაგძაგებენ ბოძები რკინის.
მერე და, როდის? მერე და, როდის?!

როდის და, როცა დღით და ღამითა
ავვისტოს მზეა არქტიკის ცაზე,
როცა არქტიკის აისბერგები
ნაკვერჩხლებივით
იწვიან წითლად, —
და კუნძულებზე ყინულის ბორცვებს
აღვათ ღიმილი გუმბათებისა...

რა პატარაა მზე არქტიკისა,
ისიც ავვისტოს, ავვისტოს თვეში.

ალბათ წითელი თრიმლის ფოთოლიც
აღმატება მას სიდიდეში,
მაგრამ ის მაინც,
ის მაინც მზეობს, —
და ყინულეთში ჩანს იმედივით...

შუადღეა თუ შუადამეა,
სულ ერთნაირად ანათებს თითქმის...
ეგ არის მხოლოდ, მცირე მანძილით-
ხან დაბლა იწვევს,
ხან კიდევ მაღლა,
როგორც ოწინარს სწევვია ხოლმე
ნიავის ოდნავ დაქროლებაზე...

შუადღეა თუ შუადამეა,
სულ ერთნაირად ანათებს თითქმის...
ვიდრე ავვისტოს
უშემოდგომოდ

არ დააფეთებს შლეგი ზამთარი
და ქარბუქების გრგვინვა-გრიალით
არ გადაჰქარავას ცხრა მთას იქითა.

როგორც ყოველთვის, როგორც
ყოველთვის,
ჩვენ აქ დაეხვდებით პოლარულ ზამთარს,

ზამთარს, რომელსაც
დღე არ მოჰყვება
არც ღრუბლიანი და არც
უღრუბლო...
რა ვუყოთ მერე, ყინულთან ერთად
წყვდიადასაც ჰკვეთენ ყინულმჭრელები!..

წყალქვეშა ქელი

გამომეღვიძა იარანგაში,
ფარდებდაშეებულ იარანგაში.
ბნელი სიჩუმით გაოგნებულმა
უცხად
განგაში ვიგრძენ გულისა...
მე იარანგა ბრტყელ მოდრეიფე
ყინულზე მედგა კალთებდაკრული,—
და ოკეანე—ყინულოვანი
ძლიერი სუნთქვით
სუნთქავდა მის ქვეშ...
და წარმომიდგა ჩრდილო პოლუსის

კლდოვანი ქელი წყალქვეშა მთისა,
რომელიც
ორ დიდ, ორ დიდ მატერიკს
ჰკრავს საბალაგრო დულაბივითა...
მე კი მის თხემზე
ვესურავ და თითქოს
მესმის
საწუთროს ბრუნვის ხმაური...
რა ელდიანი სიტკბო სცოდნია
ვრცელ სამყაროსთან
პირისპირ ყოფნას...

თხელი ყინული

ივერცხლებიან თხელი ყინულით
გუბეები და პატარა ტბები.
მერე ზემოდან პირველი თოვლით
დაიბამება ეს ყოველივე.
დაიბამება,—
და ხშირად თოვლქვეშ
ტყდება ყინული, თხელი ყინული,—
და გამოუცდელ მგზავრსა ჰგონია,
ოკეანეში ვილუპებიო...
თოვლის თეთრ ფონზე
თეთრი დათვები
სულაც არ ჩანან, სულაც არ ჩანან,
თუკი დრუნჩები, შავი დრუნჩები
არ დარჩათ სადმე დაუშალავი.
ღრო გადის,

მერე პოლარულ ღამის
დგება წყვილიდი უკიდევანო,—
და თუ ქარბუქმაც აიშვა თავი,
მაშინ გაიგებ ნამდვილ ჯოჯოხეთს—
თითქოს
ხეები უხერხიათო
უშველბეგელი ბირდაბირებით,
შავი ღრუბლების უღრანებიდან
ისე მოცვივა ხენეში თოვლი...
ამგვარ დარსა თუ
ამგვარ ამინდში
როდი ნელდება ძრავთა გუგუნი!
შორს, სამშობლოში აფრენილები
ჩვენსკენ ილტვიან თვითმფრინავები...

სიმღერა მიწაზე

პიდროლოგებთან ვიყავი წუხელ.
წუხელო?
თითქოს დღე იყოს ახლა!
იარანგაში რუსის გოგონებს

ფორტებიანო ედგათ პატარა.
პატარა-მეთქი!
რა ვიცი, იქნებ
მე მომეჩვენა ასე პატარა...

ცის მონატრულებს ცისფერ ხავერდზე
ედგათ ცისფერი კოპწია ლამპა.

ერთი მათგანი—

ყველაზე ჭერა,

თანაც ყველაზე ცისფერთვალეზა

ცივ კლავიშებზე შუქიან თითებს

კიდით-კიდემდე დააეღვებდა...

იარანგაში აფარდნილ ბგერებს
რომ არ ჰყოფნიდათ გასადევარი,
მეგონა, ფრთიდან მოულოდნელად
ნაპერწყლებს

წითლად დააკვებდნენ...

მაგრამ სიმღერის აფარდა ტალღა,—

და ის ბგერებიც ვადიქცნენ სმენად...

ამ დროს რაფაზე ჭრელ ჩითმერდინში

თვალი შევასწარ მიწას მადლიანს,—

და ყინულეთში

სიგრძე-სიგანით

გადამეშალა მთელი ხვედრეფრთხილი
ხმელეთი, სადაც ალბათ იმ წუთში
დიდი მოსავლის იდგა ზემი...

მღეროდნენ ტკბილად, თითქოს
გოგონებს

ბანს აწველებდა

ის თბილი მიწაც,

ტკბილ სამშობლოდან წელმანდილით
რომ

ჩამოეტანათ სიყვარულითა,

სად მიწის მტვერიც დასაბამიდან

არ მოჰყოლიათ დღემდე ქარიშხლებს...

მღეროდნენ, თანაც ზვერაგდნენ ორმოს.
ღვევის თვალივით ამოთხრილ ორმოს,
რომლის ფსკერზედაც

სთვლემდა ბიფათი—

ყინულოვანი ოკეანისა...

იქნებ არც სთვლემდა, მაგრამ სიმღერას
მაინც თავისი ლელო გაჰქონდა!..

იაკინთა ღისაშვილი

ნ ა ნ ბ რ ე ვ ე ბ ზ ე

თავი პირველი

1

თენდებოდა. იღვიძებდა სოფელი.
იღვიძებოდა შშის შორეული ნათელით
პირგახსნილი ბახმაროს მთა.

ომის ცეცხლით შეტრუსული, მოღ-
ლილ-მოქანცული ორი მეგობარი სო-
ფელში ბრუნდებოდა.

უფრო მაღალს, შავგვრემანსა და
მხრებგანიერს, ნატყვიარი აჩნდა მარ-
ცხენა ლოყაზე, თუმცა მისი შავი, დიდ-
რონი თვალები ისე ციმციმებდნენ, ეტ-
ყობოდა, ნატყვიარი დაეიწყებოდა. მან
ქული მოიხადა, შექალარავებულ თმაზე
ხელი გადაისვა და მშობლიურ სოფელს
გაჰხედა.

მეორე, საშუალო ტანის, ოდნავ გამ-
ხდარი, მაგრამ ტანჩაკირული ვაკეაკო,
სოფელში მხოლოდ თავის კარმიდამოს
აქეირდებოდა, ოდნავ მოწყურული
თვალებით შორიდან უაღერსებდა. თა-
ვისთავს რომ აკვირდებოდა. თვითონვე
გრძნობდა, ომის ცეცხლს ის მხოლოდ
გარეგნულად შეეტრუსა, შიგნით კი ვე-
რაფერი შეეცვალა. იმ ცეცხლს მხო-
ლოდ ზოგი რამ, მოსაწონი, თუ დასაწუ-
ნი გაეძლიერებია მის არსებაში... მო-
საწონი ის იყო, რომ ომს გაეკეთებინა
მისი ნებისყოფა. მეორე მხრივ ყოველი-
ვე პირადი საკეთრების ავადმყოფური
სიყვარული მომატებოდა, და აი, ახლაც,
წვრილი, უჩვეულოდ გაციკროვნებუ-
ლი თვალებით, თავის კარმიდამოში თი-
თქოს მთელ სამყაროს ხედავდა. ომში
სიკვდილს ებრძოდა, მაგრამ თავის სახ-

ლკარსა და ეზო-ბაღს იქაც თვალნათ-
ლივ ხედავდა, როგორც ახლა, ამ წუთ-
ში.

— ველირსეთ, გრიგოლ! — დაიწყო
პირველმა.

— ხედავ, გოგი, როგორ ჰყვავის
აღუბლები ჩემს ეზო-ბაღში. — სოფელს
გარეგნულად არაფერი ემჩნევა; ეს გა-
ზაფხულიც აქ ისე მოსულა, როგორც
ყოველთვის. ბევრი ჩვენთაგანის გული
კი ისეა დაქრილი, ველარაფერი ვანკურ-
ნავს.

გოგი რომ ამას ამბობდა, გრიგოლი
თავის მაჯაზე ნატყვიარს დაჩერებოდა.
მერე ყრუდ თქვა:

— მართალია, შენ ამ ომში ძმისშვილი
დაგედღუბა, მარა შეილი გადავიჩა და
ღმერთს მაღლობა შესწირე, ომი რომ
გაგრძელებულიყო, იმასაც წაიყვან-
დნენ... ეჰ, რას იზამ, ამ ომის კბილი მეც
ხომ შემეხო. — ამოიოხრა და თავის-
თვის გაიფიქრა: „როცა საქმე აღამიანე-
ბის სიკვდილ-სიციოცხლეს შეეხება, ვანა
ნატყვიარი მოსაგონია?“ მერე ხმაშალა
თქვა:

— ამ ნამეხარზე ახალი შენობა უნდა
ავაგოთ.

— შენობა, ეზო და საოჯახო მოწყო-
ბილობა გერმანიის სოფლებში უნდა
იკითხო... სახლი და ახო ხომ ნახე რო-
გორაა ჩაყეტილი, თუ პატრონმა არ მოი-
სურვა, შიგ ცხვირს ვერ შეჰყოფ.

— ეს საერთო ჩვეულებაა; შორეული

გვაკვირვებს, საკუთარს კი ნაკლებად ვაფასებთ. მართალია, იქ ბევრი რამ მისაბაძია, მაგრამ რა შეედრება ჩვენს სოფელს: სიმწვანეში ჩაფლული ოდა-სახლები, ჩვენი აღამიანებივით ხელგაშლილი ეზოები, აქ ყველაფერი, კედლებიც კი, გამჭვირვალეა, სუნთქავს სუფთა ჰაერით, და გულიც კი არა გვაქვს ჩაქუტილი.

— მე კი ჩაქუტილში უფრო ვისვენებ, — გამოუტყდა გრიგოლი. გოგომ გაიღიმა და თვალბეჭეში ჩააჩერდა მეგობარს: „განა არ გიცნობ? თავიდანვე ასეთი იყავი“.

გზის მიღმა ახლად გაშლილ ფერად ყვავილებს, თითქოს საგანგებოდ და საგულდაგულოდ შეემოსა პატარა მინდორი.

ამ სურათმა გოგის გული გაუხსნა.

ფეხს მძიმედ ადგამდნენ, გზაში მეზობლები, — უფრო კი ქალები, თვალცრემლიანი ხედებოდნენ. ამ ცრემლებში ომიდან დაბრუნებული მეგობრები სიბარულსაც ხედავდნენ და მწუხარებასაც.

სისხლისღვრა შეწყვეტილიყო, მაგრამ ომის უამიდობით წამოსული ცრემლები ისევ წვიმდა სოფელში.

ერთ ეზოში, ოდასახლის სვეტებზე გაკრულ თეთრ ნაქერზე ეწერა:

„დაეტირით ომში დაღუპულ შალვას“.

ამ წარწერამ შეაჩერა ისინი.

— ხომ ვახსოვს, გრიგოლ, პატარა შალიკო. ტყვიას რომ ჰკეუა და გარჩევა ჰქონდეს, ჩვენს მაგიერ შალვა დაბრუნდებოდა.

— ეს კი, მარა... — აღარ დაასრულა გრიგოლმა.

— რამდენი ოჯახი გააუბედურა ომმა! — თქვა გოგომ და იმ ეზოს ჰიშკართან შეჩერდა.

სრული მყუდროება სუფევდა ეზოში. ზანტად ირხეოდნენ ხეები. აღამიანის ხმა არსიდან ისმოდა, ნაძვისხეზე თავმოდებული, შავებით შესუდრული ქალი უძრავად იჯდა.

— ალბათ, სალომეა, მაგრამ ახლა ვე-

რაფერს ვეტყვი, — თქვა გოგომ. მას მოეჩვენა, ხეებიც ძაბით შემოსილიყვნენ და კენწერობის რხევით გამოთქვამდნენ თავიანთ მწუხარებას, ბევრი მათგანი შალვას ხელს გაეხარებინა ამ მყუდრო ეზოში.

სამზარეულოს კარი გაიღო; კერაზე გაჩაღებული ცეცხლის ალი და გოგონა ერთად გამოჩნდა.

გოგონა ეზოში გამოიჭრა.

— ნენა, ნენა! — გასძახა გოგონამ და ფიქრს მიცემულ დედასთან მივარდა, — დედი, ცეცხლი გაუჩაღე, საუხმეს გაეძახადებ და მერე წავალ!

დედა გამოერკვა, შეიღს ხელი მოხვია:

— შეილო, ფეფინო!

„არა, სიცოცხლე აქ არ ჩამქარა!“, — გაიფიქრა გოგომ და ჰიშკარს გაშორდა. გზაზე სიმღერით მომავალი ვაჟი გამოჩნდა.

გოგის ხმა ეცნაურა.

კოტა კიდევ და ვაჟმა უეცრად შეწყვიტა სიმღერა. ხელი გაშალა და გამოიქცა:

— მამა!

— შეილო, თენგიზ! — და გოგომ სიქაბუკეში შესულ შეილს ხელი მოხვია.

— ბიძია გრიგოლ! — ბოლოს გრიგოლსაც მიექრა თენგიზი.

— დაეაქაცებულხარ, ბიჭო. დამწვენებულხარ. — უთხრა გრიგოლმა.

— ამ ალიონზე სად მიდიოდი, შეილო? — შეეკითხა გოგი.

— კოლექტივში, მარა, ახლა შინ წავალ, — თქვა და გაიქცა.

— ნენა, ნენა! — იძახდა და სახლისკენ მიზნობდა.

— რა მოხდა? — მიაძახა დედამ და ტილოს ნაჭრით თავწაკრული ქალი ხელგაშლილი გამოიჭრა ჰიშკარში.

— მამა მოვიდა, მამა!

— მარო, მოვედი!

იმის მაგივრად, რომ მარო ომიდან დაბრუნებულ ქმარს მივარდნოდა, შეილს გულში ჩაეკრა და სიტყვა წაერთვა.

უმაღ გოგის თბილი ხელის შეხება

იგრძნო და ქმარს უწოდებდა, რაღაც სრული შეგებისა და მორჩილების მთქმელი თვალები მიაპყრო.

უსიტყვოდ დაეწაფნენ ერთმანეთს... ქიშკართან ხელაპყრობილი დედა დაინახა და ახლა მას მიეჭრა გოგი.

— დედა! — მოხუცის გაძვალტყავებულ ხელს წაეჭანა, გულმხურვალედ დაჰკოცნა.

დედა მუხლმოყრას ლამობდა, მაგრამ გოგამ ხელი მოხვია და თვითონვე მოიყარა მუხლი ჩიტივით დაპატარავებული დედის წინაშე.

მთელი წარსული, დაწყებული ბავშვობის დღეებიდან, რაღაც ერთ განუწყვეტელ სიმფონიად ეღერდა ახლა მშობლიურ მიწაზე მუხლმოყრილ და გრძობამორევით სუნთქვაშეკრულ ვაჟაკის გულში.

— მამა! — მოისმა ამ დროს და გრივოლთან ხელგაშლილი გოგონა მიიჭრა.

— ნანა, შეილო! — გადაკოცნა გრივოლმა ქალიშვილი.

მალე გოგისა და გრივოლის მთელი ქალაბობა მოვიდა აქ.

მახლობელი მეზობლებიც შემოუერთდნენ...

ხვევნა, კოცნა, სიცილი თუ ტირილი აღარ წყდებოდა.

დედებს ადევნებული ბავშვები, რაღაც დიდად სერიოზული გამომეტყველებით დარაზმულიყვნენ და გატრუნულნი შესტყუროდნენ მათთვის უჩვეულო სანახაობას.

ისმოდა:

— კეთილი იყოს თქვენი დაბრუნება.

— ღმერთმა დიდი დღე მოგცეთ სიკვდილიდან დაბრუნებულებს!

ბოლოს ყველამ სახლებისაკენ იბრუნა პირი.

თავის ეზოში შესული გოგი ყველაფერს ხარბად ათვალიერებდა. აქ ყველაფერი უყვარდა. მოდლილობა იგრძნო და კონინდარში მიგდებულ თავის ჩემოდანზე ჩამოჯდა.

შინაურებიც იქვე დასხდნენ და გაბგეს ბაასი.

ბედნიერ დედას თავი შეეპყროს...
ზე მიედო:

მთის ნიაგი არხევდა მშობლიურ მიწაზე გახარებულ ხეხილის ბაღს.

გოგი ფიჭობდა: ჯოჯობეთიდან სამოთხეში მოვხვდიო და აღარ ათავებდა თავისიანიებთან საუბარს. ბოლოს წამოდგა, ოდა-სახლის კიბეზე დამძიმებული ნაბიჯით ავიდა. თავისივე ფეხისხმა იცინო.

კედლებმაც ისე გაიჭრიალეს, თითქოს მიხვდნენ, დაბრუნდაო ოჯახის მამა.

— სახურავში წყალი ჩამოდიოდა, მივუსწარით და შევაკეთეთ, — თქვა მარომ.

— ცოტა შეკეთება ყველას დაგვჭირდება, მოვესწრებით, რადგან ისევ ერთად ვართ.

2

იმ დღეს, პატარა გორაკზე, ქალიშვილების ტყრციალი ისმოდა. თავწახრილნი ნორჩი თითებით ჰკრეფდნენ ჩაის ყლორტებს.

ცოტა ქვემოთ, ციტრუსების ბაღში გაფანტულ ახალგაზრდა ვაჟთა შეძახილი, ბაასი და კრიმანჭული წუთით არ წყდებოდა.

აღმოსავლეთით ბახმაროს დათოვლილი მთა კიფობდა, დასავლეთით პირალმა ფართოდ გაწოლილი შავი ზღვა.

ზღვა თითქოს რაღაც დიდ საეკობრიო სიმშვიდეზე მეტყველებდა დედამიწის პირზე ავარდნილი გაუგონარი ხანძრის ჩაქრობის შემდეგ.

ადამიანებიც ახლა პირველად გრძნობდნენ ასეთ უსასრულო სიმშვიდეს, რომელშიაც უკან მოტოვებული მიძიმე წლების სატკივარიც იფარებოდა.

ქვევით ქალიშვილი გამოჩნდა. რომ მოახლოვდა, ჩაიში მიმოფანტულმა გოგობმა ერთხმად შესძახეს:

- ნანა, ნანა!
- რად დაიგვიანე?
- ავად იყავი?
- რაკი მოვიდა, თვითონვე იტყვის,
- დაასკვნა ცოტა მოშორებით მდგარმა ფეფინომ.

— მამა დაბრუნდა! — გამოაცხადა ნანამ.

ყველა ხელგაშლილი მიიჭრა, ულოცავდნენ, კოცნიდნენ.

ფეფინომ მილოცვის შემდეგ უეცრად მოიწყინა, ხელკალათი დასდო, მიწაზე დაჯდა და გულამოსკვნით ტირილი მორთო.

— ფეფინო! ფეფინო! — ახლა ფეფინოს შემოესივნენ, დამშვიდება დაუწყეს.

— არა ვრცხვენია?

— ნუ სტირი, ფეფინო!

— მერე რა ვუყოთ ძმა ბევრმა დაკარგა!

— ძმებიც და მამებიც!

— ხუმრობა არაა, ერთადერთი ძმა დაკარგე, მარა რას იზამ.

ფეფინო წამოდგა, ცრემლები მოიწმინდა, ისიც ნანას მიეჭრა, მხურვალედ დაჰკოცნა:

— ბედნიერი ხარ, მომილოცავს!

ნანაც ატირდა, ცრემლებით სახეს უსველებდნენ ერთმანეთს. მერე ფეფინომ მოიწმინდა ცრემლები და მოშორებით მიგდებულ კალათს წაეტანა.

ერთი წარმოსადგეგი, ლოყებშეწითლებული ქალიშვილი არ ჩქარობდა. მან წელზე შემბული კალათი მოიხსნა, სარკე ამოიღო, ჩაიხედა და მსუქან ტურჩებზე საღებავი უფრო სქლად წაისვა.

— მაკა, ხომ არავის ელოდები? — გასძახა ფეფინომ.

— ალბათ, კოტეს თუ ელოდება!

— რა თქვენი პატარა ჰქუის საქმეა! იქნებ ვინმე უკეთესი მილიმის! — გაცხარდა მაკა.

— რავა, იქნებ ტიტკომდე ჩამოქვეითდი! — დაიძახა ერთერთმა და სიცილი ატეხეს.

— ავერ ტიტკოც, გოდორი მოუკიდია და შენსკენ მოიჩქარის!

— ალბათ, ერთი გოდორი სიყვარული მოაქვს მაკასთვის!

— მოდი, ტიტკო, მაკა მოუთმენლად მოგელის! — ისევ და ისევ ატყდნენ ქალიშვილები.

— თუ ასეა, მე თქვენ გაჩვენებთ!

ტიტკოც და ფეფიკოც ტანს დაჭრებდათ! — გაჯავრდა მაკა, წელში გამოწვევად გასწორდა, ხელები თეძოებზე შემოიწყო და საკბენად მომზადებულ ინდაურით წაიგრძელა კისერი.

— რა მოგივიდათ, ასე რამ აგტებათ? — იკითხა თმაჩამოსლილმა ტიტკომ, გოდორი დაავდო, გრძლად დაამთქნარა და მიწაზე დაჯდა, მოთენითილად გაიღიმა, მერე დაუმატა: *

— აი, შენი გოდორი, აიღე, ფეფინო!

— გოდორი კი არა, მაკას შენს მოლოდინში გული ეღევა.

— თუ დამშვიდებ, შენ იცი, ტიტკო!

— არ იშლით ხომ, იყავით ახლა და თიენებივით აკნატუნეთ ჩაის ყლორტები! — დაიძახა მაკამ, ძირს დაგდებულ კალათს ფეხი ჰკრა, შორს გადაავდო და სადღაც გაიქცა.

— რა მოგივიდათ, ჩემი მოსვლა ხომ არ გწყენიათ? აია, საქმე? — ზანტად ჩაილაპარაკა ტიტკომ, პირი დააღო და ისე დაამთქნარა, თითქოს ახლა გაიღვიძაო.

ამასობაში, იმ გორაკის კონცხზე მაკას სიმღერა მოისმა.

— მოდი ახლა და უყარე კაკალი, — გაბარზდა ნანა.

— მაგას იავნანა რომ უმღერო, მიზეზს მინც იშოვის! — უთხრა ფეფინომ.

— იავნანა ახლა მე დამჭირდება, — ჩაილაპარაკა ტიტკომ, გაიშალა მიწაზე და თვალი მოხუჭა.

— რას შერები ტიტკო, შე უსინდისო, გაიშალე ლოგინი? იქ წადი მაკასთან, ჩრდილში მინც იქნები.

— ჩრდილში ახლაც ვარ, თქვენი ჩრდილიც მეყოფა, მლანძღავთ, მაგინებთ და მამკირებთ, მარა ინანებთ. შორივზიდან ცოლს რომ გამოვაჭენებ და თქვენ ხახამშრალი დამრჩებით... ისე ჰო, ფეფინო მართალია, მაკასთან მირჩევნია ვიძინო, — წამოდგა და ბარბაცით გაუდგა გზას. უცბად მოიხედა:

— უფროსები თუ წამოგვეფეთოს,

მოასწართ და ერთი წიხლი ჩამკარით, იცხონეთ სული!

— მძინარას და უქნარას ცხონება ვერ უშველის.

— თუ ასე გამოუძინებელი და მოუთავებელი იყავი, დედაშენის მუცლიდან რაღას მორბოდი; ცოტა მოგეთმინა და იქნებ ტვინი გამოგყოლოდა, — მიაძახა თეძოებზე ხელებშემოდგმულმა მამამ, რომელიც შორს გაყურებდა იმ გორაკზე ქამარივით დავარდნილ ბილკს.

— კი მიწყრები, მარა მაინც მოვდივარ და იმედია, მიმიღებ.

— მიწამ მივიღოს; დაეგდე სადაც გინდა! რა ჩემი საქმეა! — გაუჯავრდა მამა.

— ჰო და, აგაშენოს! აგერ აბრიალებულ ევკალიპტზე მივდებ თავს. მუსიკას მეტყვის და მეც ვუპასუხებ. — წამოწვა პირადმა, თვალის მოხუჭვა ვერც კი მისწრო და ხერხინვა ამოუშვა.

— აია, ტიტოკო, შენი მუსიკა? — უთხრა მამამ და მოშორებით მორზე ჩამოჯდა, — მუსიკა არა და, აქ ბუზები კი გაგართობენ; ეშმაკის ფეხო, ის მაინც მოთხარი, კოტე არ გინახავს? ბოლოს ხმადამშვიდებით შეეკითხა და გაიტრუნა...

რადგან პასუხს ვეღარ ეღიროსა, წამოიჭრა და ისევ ღრმად ჩაძინებულ ტიტოკოს დაუცაცხანა.

— მოკვდი ხომ? მამ კარგი, გავასვენებთ და მოვისვენებთ!

ქვევიდან კრიმანჭული მოესმა და ყურები ეჭვიტა. მიხვდა ვინც იყო და ხელები გაშალა:

— კოტე, კოტე! აქეთ, აქეთ!

კოტე გამოიქცა, აღმართი ერთი ამოსუნთქვით ამოიქროლა, მამას წინაშე ისარივით დაესო.

— ვიცი, ვიცი და გზა ვავიმრუდე! — უთხრა მხარზე თოხგადებულმა, უღვაშებაწვევრტილმა, ტანწერწერტა ქაბუქმა და ხელი ჩამოართვა.

— თუ ჩემთან მოსვლა გზის გამართდება, შეგიძლია პირდაპირი გზით გაბრუნდე უკან, — გაჯავრდა მამა.

— არა, ცუდად გამოვთქვი, მაპატიე, მაკარინე!

— შე მამა მკვია!

— ისევ შეცდომა! ცუდ ფეხზე ავმდგარვარ!.. ქალიშვილებო, დიდი საღამო!

— იცოცხლე! — ძლივს გაიმეტეს ქალიშვილებმა.

— კი მარა, ეს ცოცხალმკვდარი ვინლა?.. აა, ტიტოკო? ბარაქალა! რომ გამოიღვიძებს, კომუნისში აშენებული დახედება და გოდრების ზიღვა არ დაქირდება!

— შენ რატომ დაიგვიანე? რამდენი ხანია ჩაიარეს ბიჭებმა და თოხნა დაიწყეს. — უთხრა მამამ.

— გვიან კი არა, საერთოდ რომ მივდივარ, დიდი მადლობის ღირსი არა ვარ? რა ჩემი საქმეა თოხი და ბარი! აგერ, წელს მაინც ჩაებაბარებ გამოცდებს და, როცა ინსტიტუტის სახელით გამოცხადდები, შაბაში ჩაის და ციტრუსებს გამზადებულს მივირთმევე. მერე სამიოდე ბოთლ ჩხავერსაც ზედ მივყავოლებ!

— ამისათვის მოშწონხარ, კოტე! მეც რომ შენი ხასიათის არ ვიყო, შეგიძლებდი! — მოუწონა მამამ და ვაეს მკლავზე ჩამოეკიდა.

— მეც, მამა, მეც! ჰო, მარა აქ რას უღდება?

— გამაჯავრეს.

— მამ ახლა წამოდი, შეგარიგებ და ცოტა შენც გაანძრე ხელფეხით არა...

— არ მეშინია!

— არა, წამოდი! — კოტემ ხელში ხელი ჩაავლო და თან წამოიყვანა, — მიიღეთ, ქალიშვილებო, და ეცით პატივი!

— დამსახუროს და მერე მოგვთხოვოს, ბოდნის მოსახდელი მაინც მოკრიფოს! — უთხრა ფეფინომ.

კოტემ რვეიზორივით აირ-ჩაიარა ჩაის მწკრივებში. ბოლოს ნანას რაღაც ეშმაკურად გადაჰკრა თვალი, ქვეშ-ქვეშ გაიღიმა და პირი იბრუნა.

— ახლა კარგად იყავით! თუ ვარდყვავილებით არა, ჩაით მაინც ააყვავეთ ქვეყნიერება, არ შემარცხვინოთ! — გასძახა კოტემ და წავიდა.

— ჩვენ რა გვაქვს სამარცხვინო, თვითონ თუ არ რცხვენია, — თქვა ნანამ.

— შენ ვინ გეკითხება, შენსას მიხედ! — გაჯავრდა მაკა, — აქაო და ორივე დაუსწრებელის სტუდენტები ვართო, მარა, საკითხავია, ბოლოს ვის აირჩევს თენგიზი!

ნანა გაწითლდა, ხელები გაუჩერდა; თვალეში ნაპერწკლები აუელვარდა.

— რას ბედავ, თუ იცი! თენგიზის სხელს როგორ ახსენებ?

— როგორ, საკუთრებად გამოაცხადე? არა, ძვირფასო, ნუ გექნება დიდი იმედი, საკუთრების საქმეები შერყეულია და სული რომ შეუბერო, აყირავდება.

— გეყოფა გრცხვენოდეს! — მიიძახა ნანამ. ხელები უთრთოდა, ვერაფერს ხედავდა, მაინც ცდილობდა არ გაემხილა, როგორ ეტყინა მაკას ნაებენი.

— თქვენც გაგიმარჯოთ! — დაიძახეს ქალიშვილებმა.

— უშანგი ვარ და თქვენ როგორ დამხედით? უპირველესად ნანას მივეულოცავ, იცოცხლე შეილო, მამის დაბრუნებას გილოცავ! — ნანას თავზე აკოცა და სხვებს მიუბრუნდა — ხომ წინ მიდიხართ?

— არაუშავს, — უპასუხა ფეფინომ.

— მე კი მაჯავრებენ, — შესჩივლა მაკამ.

— გაჯავრებენო? საჩივარი არ გამავკონოთ.

— ისეთი მითხრეს, კინალამ ავტორი.

— შიი არაფერია, შენ კარგად იყავი. ტირილ-ყვირილი მაშინ იქნება თუ საღამოს კალთაცარიელი დავბრუნდი შინ... ჰო, მარა ეს ტიტკო რაღამ ჩაყლაპა?

— ძილმა ჩაყლაპა, — გაამხილა მაკამ, — წიხლი ჩამკარიო, მარა გვიანდა; ახლა წიხლიც ვერაფერს უშველის.

— ასედაც ველოდი. აღბათ, ევკალიპტის ჩრდილი ამოირჩია, — შეთეთრებულ თავზე ხელი გადაისვა და იქითკენ წავიდა.

— მოკვდი ხომ, შეჩვენებულო? — ხელი მოჰკიდა და შეარხია ტიტკო, —

გაიღვიძე, ძილში და სიკვდილში უხსენა გვეყოფა; ქვეყანა ფეხზე, მხენი კიბამაშება.

ტიტიკომ ხელები შეაფათურა და წააბოდა: „მოწყვეი ჰო!“

— მგონი, მართლა თამაშობს ეს შეჩვენებული, მარა, ის რა იცის, ძილით აშენებულ ქვეყანაში, შიმშილი ცეკვავს.

— მაგის ამბავი მე ვიცი, ბატონო! — თქვა ფეფომ და ტიტკოს წყალი შეასხურა.

მძინარემ უეცრად გაახილა თვალეში, წამწამები დააფახულა; წამოიჭრა.

— უფროსები?! — დაიძახა, მაგრამ მიხვდა, გვიანდა იყო და ისე დაიღრიჯა, ცომივით დაეშალა პირსახე.

— თავმჯდომარის მოადგილე, ბატონო უშანგი, ახლა მამატივთ და ჩემს სიცოცხლეში არ დავიძინებ! თავის ტკივილის მალამო ძილია და იქნებ მოვრჩეთქვა.

— თავი თუ აგტკივდა, შენ კარგად იყავი, კარგი ნიშანია; უტვინოს თავი არ ასტკივდება.

შესალამოვდა. მზე გაწოლილიყო შავ ზღვაზე. ზღვასა და იმ გორაკს შორის დავარდნილი ტაფობი დაეხურა ტალღებით განზანილი სხივების კოცონს.

მოახლოებული მანქანის ქშენა მოისმა.

— კირილე და უშანგი! — დაიძახეს და ავტოც შეჩერდა.

— გამარჯობათ! — მიესალმა ახალგაზრდებს საშუალო ხნის, თამაყელა-ლული თავმჯდომარე და აქეთკენ ხელგაშლილი გამოეშურა.

ბრიგადირი მიეგება.

— რას მეტყვი, იასონ? — ჰკითხა კირილემ.

— საქმე ცუდად როდია, ერთი ჰექტარი ციტრუსების ბაღი გავთოხნეთ. ქალებმაც იმარჯვეს და გადააქარბეს!

— დისციპლინა?

— სწორდება და გამოვასწორებთ, — და იასონმა ნიკას ქვემოთ შეხორცებულ ჭრილობაზე უხერხულად მოისვა ხელი.

— კარგია, ეცადეთ. კავშირი იქო-

ნიეთ, გვაცნობეთ: მიღით, მიღით და ახლა თქვენ იცით; ცოტას კი მოიკოჭლებთ აქა-იქ, მარა... — კირილემ რალაც საეჭვო ღიმილით გადახედა ბრიგადირს, თუმცა არაფერი თქვა.

— შესაძლოა, — რალაც ყოყმანით უთხრა იასონმა.

— კარგი, მიღით, მიღით და შეეცადეთ! — კირილე გაბრუნდა, ავტოში ჩავდა.

— საღამოს შევხვდებით, იასონ!

— გასაგებია! — მიამახა იასონმა და წელში გასწორდა.

— აღარ დაეძინებ და წესრიგიც იქნება! — დაგვიანებით ჩაილაპარაკა ტიტკომ.

— დაწუდი, ტიტკო! განა მართლ შენზე ამბობენ? შენი უძილობა რომ მშვიდობას დაამყარებდეს, თითო ჩვევს ყველა მოგარტყამს ფერდებში. — ბირზე ხელი ააფარა იასონმა და უკან გააგდო.

— იასონმა გადაგვარჩინა; ძილის გოდორმა კი ფეხი გამოჰყო და კინაღამ საშუალოზე გამოგვაჯენა.

— ჩვენ რა, მაგათ იკითხონ.

— მაგათ არც კითხვა უშველით და არც სახარება.

დაობდნენ, ხმაურობდნენ, შინისაკენ ჭვუფ-ჭვუფად მიმავალი ახალგაზრდები. სოფელში რომ შევიდნენ, აქეთ-იქით მიმოიფანტნენ.

ახლა იშვიათი შეძახილები და შარავნებზე კენტად მომღერლები თუ არღვევდნენ სიჩუმეს.

III

ბინდი ეშვებოდა მახლობელ გორაკებზე, ავსებდა ხევებს, აღუნებდა დღისით ვაძლიერებულ სიცოცხლის ხმაურს. შინ ფეხათრევით მიმავალ ნანას შორიახლო მიჰყვებოდა თენგიზი.

ჭალი გრძნობდა, როგორ ახლოვდებოდა ვაჟის ფეხისხმა, რასაც მისთვის ამ ქვეყნად არავითარი მუსიკა არ შეედრებოდა და რაც უფრო უძგერდა გული, მით უფრო ეკვროდა ფეხი, ღუნდებოდა.

— ნანა! — შემოესმა. იცოდა ვინც იყო და მაინც შეკრთა.

— თბილი საღამოა, — დაუმატა თენგიზმა.

— თბილია, — გაიმეორა ნანამ, მეტი ვეღარ შესძლო, შეჩერდა.

— მუხასთან დავსხდეთ.

— კარგი, ცოტახნით.

გვერდით გაუხვიეს, ბილიკს გაჰყენენ და ორიოდ წუთში მუხასთან იყვნენ.

— კარგია აქ.

ნანა თრთოდა, სიტყვის დაძვრაც უძნელდებოდა.

— დავსხდეთ, — უთხრა თენგიზმა.

ნანა უხმოდ დაჭდა მუხის ხავსმოდებულ ფესვზე და დამნაშავესავით დახარა თავი.

— რადგან მამები დაგვიბრუნდა, — დაიწყო თენგიზმა, — ახლა შეგვიძლია ინსტიტუტის დამთავრებას არც დაველოდოთ. შენ რას იტყვი? — და მოულოდნელად აკოცა.

— თუ მშობლები... — დაიწყო ნანამ, მაგრამ შეჩერდა, მეტი ვეღარ თქვა. ბოლოს დაუმატა: — იქნებ მაშინ, როცა მესამე კურსზე მაინც ვიქნებით.

ნანა უტკებდა, ნიავე როგორ უაღერსებდა თენგიზის ქოჩორს და გულით უნდოდა თავით მიაღერსებოდა, მაგრამ რალაც, მამაპაპათაგან ჩანერგილი, გადაულახავი გრძნობა აჩერებდა, თავს იკავებდა, მხოლოდ ცქერით ტკებოდა.

— შენ მართალი ხარ, — დაგვიანებით უპასუხა თენგიზმა. ნანას ხშირ, შეილდევით შემართულ წარბებს, მოგრძო წამწამებით ოდნავ ჩამოხურულ შავ თვალებს რომ აცქერდებოდა, ეგონა, ეს თვალები, და თვითონ ნანა, შორიდან, მშობლიური მიწის სიღრმიდან ამოიზარდა, რათა მას, თენგიზს, მოუტანოს სიკეთე ძველის თუ ახლის, წარსულის, აწმყოსა და მომავლის.

მაღე გამობრუნდნენ, ხელიხელჩაკიდებულნი გაემართნენ შინისაკენ.

— დავამთავრებთ და ერთად დავბრუნდებით სოფელში.

— თუ ორი აგრონომი ერთ სოფელში

მოვეწყვეთ, — უთხრა ნანამ, თავი დახარა და თვალი მოარიდა. — ხვალ ისევ შეგხვდებით.

— ხვალ ბებია ეფემია უნდა ვინახულო და თუ წამყვები, შეგხვდები.

— კარგი, წავყვები!

— ნახვადის! — გასძახა წინააღმდეგულმა ნანამ და თეთრკაბიანი ქალიშვილი მთვარის თეთრ შუქში გაუჩინარდა.

IV

ერთად მიმავალი მაკა და კოტე გზადახგა ჩერდებოდნენ. უღარდელ ბაასს განაგრძობდნენ.

— თუ გამოცდები ამ გაზაფხულზეც ვერ ჩავებარეთ, მაშინ რაღა ვქნათ?

— ვიაროთ ამ სოფლის შარა-შუკებში, ვატაროთ დრო. — კოტემ ვადიხარხარა.

— შარაგზებზე და ყანა-ბაღებში სიარული ჩვენ არ გვავლია, მარა...

— მარა რა, ცუდია თუ? ჰაერი, კარგი ჰამა-სმა, ცოტა მუშაობა და მეტი დროსტარება, სხვა რაღა გვინდა? თვატრი და ოპერა ჩვენ არ გვჭირდება; აქ ცეკვა-თამაში და კრიმინულურც გვეყოფა.

მაკამ მკლავში ხელი ჩაავლო და შეარხია:

— მშვენიერად. თქვი, იქნებ თავი არ ავიტყვიოთ და არც ჩავებაროთ.

ყოჩად მაკა, გამოშვონებლის მეტადი გვეუთვნის, მარა... პო, მართლა, ნანა როგორ იბღვირებოდა, არც შემოგვხვდა! — მოულოდნელად დაუმატა კოტემ და შეჩერდა.

— მერე რა, ხახვი არ დაგეპტრას! რას იბრანქებ! ვითომ სტუდენტი ქალი ვარო, მარა ჩაის კრეფის არც ინსტიტუტი ჰქონდა, არც აკადემია! თუ ხასიათზე ვიქნები, ამას დრო და დრო მეც მოვახერხებ!

— მართალია! თუ ვიკადრე, ყანაბაღის გათოხნას ვერც თენგიზი მასწავლის. ვაეკაცობას ხომ ნუღარ იტყვი! მტერი არაა, ჩემთან ვერ მოვიდეს, მარა

ხომ იცი, მეც ნახირნახირი თუ უნათი გამოჰყო, იქვე შევარცხვები!

— აბა! მაგის თავი სად აქვს; თონსა და წიგნებს თუ გაუძლო, ისიც კარგია, თვალების საეჭვო მრწყურვით რაღაც ეშმაკურად ჩაურთო მაკამ.

— თუ ღვინოს არ მოეშვები, ჩემს რგოლში არ გავაჩერებო, მარა უბურღვინოდ და უტვინოდ მტერმა იარა. მერე და, გოგია გოგოძის გამოქყლინტული, ჭკუას მე მასწავლის? აფსუს კოტიკო, რას გიბედავენ!

— ჭკუას თუ არა, თონსას კი გასწავლის!

— ჰოდა, აგაშენოს უფალმა! თონის მოქნევის, მუშტის მოქნევის ვამჯობინებ და მგონი მოხვდება კოსროში! ზღვიდან წამოსული რომ წამოვეწვიეთ, ნანა გოცებული მოგგჩერებოდა; ნეტავ რას ფიქრობდა?

— ნანა, ისევ ნანა! რას ჩააცვიდი ამ ნანას? სხვა სათქმელი თუ არაფერი გაქვს, ჯობს ხმა გააქმილო, ვაცხარდა მაკა.

— ბოდიში! თუ შენ მეტყვი, ნანას სახელს არასოდეს ვახსენებ! სიტყვამ მოიტანა და...

— სიტყვამ თუ ოცნებამ? — გააწყვეტინა მაკამ.

— მზეს დაგიბნელებ, თუ ჭკუით არ იქნები! — მოუჭრა და წინ გაიქცა.

კოტე დაედევნა, დაეწია, ხელი მოხვია, უნდოდა ეკოცნა, მაგრამ მაკა გაუძალდა, არ მიიკარა.

— უსინდისოვ! მომშორდი! კმარა! — იძახდა მაკა. მერე ვაეს ძლივს გაუსხლტა ხელიდან და შორიდან მოიძახა: — ჭაჭო, ნადირო, მე შენ გიჩვენებ! — და მიეფარა.

შენ შეგვიანებით მისული ნანა შობლებს თვალს არიდებდა. რაღაც დარცხვენით, თავდახრილი მიმოდიოდა, ხარობდა, ოჯახში მამის ხმა რომ ესმოდა. რამდენი იმედი, სიკეთე და სანუკვარი მოვინებები მოჰქონდა ამ ხმას. რაც ომი დაიწყო, ხანშესული ღედის სევდიანი სახეც დღეს პირველად ამ გაზაფხულს.

ფოთლებივით გაშლილიყო ხელახლა. ოდასახლის კედლებიც რაღაც სხვანაირად გამოიყურებოდნენ, თითქოს გაციობლებულიყვნენ და ადამიანივით ილიებოდნენ. გამოღებულ სარკმელთან ჩამოშვებულ ფარდასაც რაღაც სხვანაირად არხევდა ნიავი და ნანას თითქოს ყურში ჩასჩურჩხლებდა მისთვის მეტად მნიშვნელოვანსა და საამო ამბავს თუ ზღაპარს. მისი მღელვარე გულის მესაიღუმლეც იქვე იყო მეზობლად, სულ ახლო, ასოდგე ნაბიჯზე:

„რა არის ბედნიერება? ამაზე დიდი რა უნდა იყოს? ალბათ, აი, ესაა“, — ფიქრობდა ნანა.

თავი მეორე

1

ფრონტიდან დაბრუნებულ გოგის შინ ყველაფერი არაჩვეულებრივად მიშხიდველი ეჩვენებოდა. ახლა ისვენებდა, მაგრამ რამდენი რამ შეაკეთა, წესრიგში მოიყვანა კარშიდამო. აქ მისთვის მოღალაც საამო იყო. დადიოდა ეზოში, პატარა ბაღში; აყვავებულ ხეხილს დღეში რამდენჯერმე გარს შემოუვლიდა; ყოველი ყვავილის გაშდას, რომ უთვალთვალებდა, ეგონა, თვითონაც იფურჩქნებოდა, იზრდებოდა, სრულდებოდა სულით და ხორციით. თუ ცუდი არ გამოცადე, უკეთესის ფასს ვერ გაიკებო და მხოლოდ ახლა გრანობდა მთელი სისრულით რაა მშვიდობა. მშობლიურ კერასთან სიახლოე, აქ შრომა, მოღლა და დასვენება. მშობლიური მიწის სუნიც ათრობდა და კერაზე ჩუმად, რაღაც დიდი გულდამშვიდებით მალა. ასულ ბოლს რომ აცქერდებოდა, ეგონა, აქ, ამ მიწაში, ერთხელ დამარხული, მაგრამ უკვე გაციობლებულია წინაპრები სუნთქავენო და ჯოჯობეთიდან დაბრუნებულს ეს ყველაფერი ზღაპარი ეგონა.

გრიგოლი კი შინ იშვიათად თუ გამონდებოდა. საღლაც დადიოდა, რაღაც საამშენებლო მასალა მოჰქონდა, აგროვებდა ეზოში, სახლში; საკარმიდამოს გარშემო თხრილსაც ავლებდა.

— რას აკეთებ, გრიგოლ, დღე და

ღამ; რაც ჩამოვედით ერთხელ დაიგებლეთ სალაპარაკოდ, ხეზბდა ხოლმე გოგი ყურის მეზობელს.

მაგრამ საქმით ვართული გრიგოლი მოკლედ მოუქრიდა:

— ცოტა რაღაც მინდოდა მომესწრო, სანამ დასვენების დღეები არ გავვიცვრება ხელიდან.

— დიდ გეგმებს თავი ანებე, მინდვრად გასვლა ჩვენც მალე მოგვიწევს, — აფრთხილებდა გოგი, მაგრამ გრიგოლს თითქოს არაფერი ესმოდაო, ცოლს ან შვილს გასძახებდა ხმამალა:

— სად დამეკარგეთ, მომეშველეთ ასე აშენდება ომით დანგრეული ოჯახი? გოგი აღარ ჩააყინდებოდა, გაილიძებდა და გაბრუნდებოდა.

— მარო, ნეტავი რას აკეთებს გრიგოლი, წელზე ფეხს რომ იდგამს და მოუსვენრობს დღე და ღამ? — ჰკითხა ცოლს ერთხელ.

— რა ვიცი. გოგი, იმოდენა ქვა, სილა და ცემენტი მოზიდა, რომ სასახლეს ეყოფა.

— ოთხი თვალი ოდასახლი აქვს და კიდევ სახლს იწყებს?

— ქალშვილს რომ გაათხოვებენ, ცოლქმარისთვის ოთხი თვალი სახლიც მგტია, მარა ასეთი კაცია, გულნადებს არ გაგიმხელს.

ცოტა ხნის შემდეგ გრიგოლმა საკარმიდამოს გარშემო შემოვლებულ თხრილის ქამარში დღუღაბი ჩაასხა და ქვიტკირის კედლების ამოყვანა დაიწყო.

გოგიმ გადაწყვიტა მისულიყო და ენახა, რას აშენებდა გრიგოლი.

— გაუმარჯოს ყურის მეზობელს!

— იცოცხლე!

— რას აკეთებ ასეთ უსაშველოს?

— უსაშველოს კი არა, ღობეს ვაკეთებ.

— რაო? ღობეს? — იკითხა გოგიმ და სიცოლი მორთო.

— სასაცილოა?

— შე კაცო, რამდენ საუკუნისათვის აშენებ ამ ციხე-სიმაგრეს, შენი ერთი ჰექტარი მიწის გარშემო?

— საუკუნე აქ რა შეაშია? ხომ ნახე

დასავლეთში, ეზოებს როგორი ვალაენები არტყია.

— მერე ჩვენ სად ვართ, უცხოეთში თუ საბჭოეთში? ვალაენები იქაც დაინგრევა და შენ ახლა იწყებ?

— განა ეზოს ღობე არ უნდა?

— ღობე, როგორც მართალი კაცის გული გამჟღავნებელი უნდა იყოს, ლამაზი და ფაქიზი. ამ ციხე-სიმაგრეს კი თუ თვითონ არა, მალე შენი მეზობლები დაანგრევენ. მერე ხელახლა მოგიხდება ახლის აშენება.

— ასე ბნელი ვარ? — შეუბღვირა გრიგოლმა.

— მე ვაშენებ, შენ კი დამცინი!

— არ გჯერა, მაგრამ მალე დარწმუნდები და მაშინ ინანებ... ახლა კი, დროც დადგა, ხვალ დილიდანვე სიმინდის სამარგელში უნდა გავიღებ.

— სამარგელში? — თითქოს სინანულით იკითხა გრიგოლმა, ქაფჩა ძირს დაავდო და თვითონაც დაჯდა.

— ნახვამდის, გრიგოლ!

— ნახვამდის, — ძლივს გაიმეტა გრიგოლმა, პაპიროსი გაიწყო, მოსწია და გააბოლა.

გვიან წამოდგა. მიგდებული ქაფჩა მძიმედ აიღო. უხასიათოდ, თუმცა მაინც ისევ ვალაენის შენება განაგრძო.

... დილით ადრე ამდგარი გოგის ძახილი ისმოდა:

— გამოდით, მეზობლებო! მზე ამოვიდა, გათენდა! გრიგოლ, შენც, დროებით დატოვე შენი კედელი, ყანაში მკლავისა და მუხლის ძალა უფრო გამოჩნდება!

— მოვდივარ! — ყრუდ გამოეხმაურა გრიგოლი და ალიონზე ეზოში გამოსულმა ვალაენის შენობას თავი ანება.

ნახევარ საათში ყველა მოგროვდა.

მინდვრის სამუშაოზე თენგიზიც დღეს პირველად მიდიოდა მამასთან ერთად და გულში რალაც ვადაულახავ სიმტკიცესა და სითბოს გრძნობდა.

გოგი გულთბილად მიესალმა მეზობლებს. მერე გრიგოლს გვერდით ამოუდგა, თითქოს ძლიერ შორიდან წამოსული ხმით გაესაუბრა:

— ახლაც ერთად მეგობრობდით, გრიგოლ.

— რალა თქმა უნდა, — დაეთანხმა გრიგოლი.

ახალგაზრდები კრიაპულით წინ მიდიოდნენ.

დადუმდნენ.

გრიგოლის ყურადღება თენგიზის კრიაპულა კრიმანჭულმა მიიპყრო.

— კარგი ვაჟი გეზრდება, გოგი.

— შენც კარგი ქალიშვილი გეზრდება, გრიგოლ.

— ქალიშვილი... — რალაც იქნეულად ჩაილაპარაკა გრიგოლმა.

მინდვრად გავიდნენ.

უბნებში განაწილდნენ.

გოგი და გრიგოლიც ახლად ამოსულ ყანაში შევიდნენ.

ახალგაზრდების ერთ-ერთ რგოლს თენგიზი მიუძღოდა. მზარზე თოხი გაედო, თავი აეწია ზღვისკენ მიიწევა და მისი კრიმანჭული არა წყდებოდა, თუმცა ყურადღებას არ აქცევდა, აწყვებოდნენ თუ არა სხვები; ემღერებოდა და ისიც მღეროდა. შინ მშვიდობით დაბრუნებული მამა დღეს პირველად რომ ველზე სამუშაოდ გავიდა, ეს ამღერებდა აგრე გულდავლად. მამის სიახლოვეთ ძალას და იმედსა გრძნობდა.

დღეს ყველაფერი შეცვლილი იყო და ახლად აბიზინებული ყანებიც თითქოს მასთან ერთად მღეროდნენ.

მინდვრად გაიშალნენ და სიმინდის ყანაში მარგვლას შეუდგნენ.

მზე მალღდებოდა. აქერდა სიცხე. თოხნის აზარტში შესულ, ახმაურებულ და ამღერებულ ბიჭებს ყველაფერი დავიწყებოდათ.

გაბმული „დედიდელა“ შემოესმათ და წუთით შეჩერდნენ.

— მოდის! — დაიძახა თენგიზმა და ყველა მიხვდა, ვინც მოდიოდა.

— აა, ბატონ კოტეს ვახლავართ, კოტიკო?

— ამ დილით, ალბათ, თავის ცხენს აჭენებდა სოფელში.

— მანქანების გუგუნმა თუ დააფეთა ყმაწვილი!

მანქანებით კი არა, ზარბაზნებით ვერ გააღვიძებ მაგ აყლაყულას.

— ვინაა აყლაყულა, ვის უბედავ შენ ოხხამურის ჩხრიკავ, კისერი ყანჩასავით რომ წაგიგარძელებია, სინჯე და გაიგებ!

— თუ ასეა, დამიხვდი, ნიკოიავ, და მე შენ გიჩვენებ!

კოტემ თოხი მიაგდო, ნიკოს მივარდა, ნიკომაც არ დააყოვნა, ქოჩორში წავლა.

კოტე წელში შეეჭრა, ასწია და ის იყო მიწაზე უნდა დაენარცხებია, რომ თენგიზის ხმა შემოესმა და მხრებში მისი მკლავების მარწუხიცი იგრძნო.

— ნიკო, შენც მოეშვი, ხომ ხედავ განებივრებამ გააჩქია, მოერიდე, ნიკო მოეშვა.

კოტემ სარქვენლად მომზადებული მოხვერით თენგიზს შეუბღვირა და უცბად ხელი ჰკრა.

მომშორდი, შენც კაი ხვითო ხარ!

— რას ბედავ, კოტიკო; ხელიდან რომ გაგვიძვრებდი და ღელის პირას ბაყაყებს დირიფორობ, აი გეყოფა?!

— ბაყაყების დირიფორი, ბაყაყების დირიფორი! — დაიძახეს ბიჭებმა.

გაცეცხლებულმა კოტემ ამღვრეული თვალეზი მიმოავლო გარშემო; მაკას ნათქვამიც მოაგონდა: „თენგიზმა კვახივით დაგავორაო“, ახლა ვადახდის შემთხვევაც მომეცაო, იფიქრა და არც აცია, არც აცხელა, ისე უსიტყვოდ თენგიზს მიჩვივით მიეჭრა, წელში შეუძვრა, მალა ასწია და მოიქნია.

თენგიზმა ჩაიმუხლა, მერე ელვის სისწრაფით კოტე ხელში აიყვანა და თავდაყირა დასცა მიწაზე.

სიცილი ატეხეს.

კოტე აფთარივით ისევ მივარდა, მაგრამ თენგიზმა ხელები გაუკავა და გაადრთხილა:

— თუ არ მოისვენებ, ისე დავანარცხებ, კატამაც ვერ აგლოკოს!

კოტე მიხვდა, რაც თქვა შემისრულესო და მოეშვა. ნირდაკარგულმა და შერცხვენილმა მიწას რაღაც სინანულით დახედა, თითქოს შესჩივლა: „რატომ მეტი ძალა არ მომეცია“.

— რაღას უდგებარ, მონახე შენი თოხი და მოიქნე.

— ახალ მოდის მანქანა რომ მოდისო და, ყანას თვითონ მარგლავსო, ალბათ ესაა! — ხარხარებდნენ ბიჭები.

— მოგიკვდეთ კოტე, თუ არ განანოთ! — ყველას დაემუქრა, თოხს ხელი დასტაცა და მოიქნია.

— შე კაცო, ასე არ სჯობდა, თოხი მოგვექნია მუშტის მოქნევას? — უთხრა თენგიზმა და თვითონაც ნაპირში ჩაღვა...

მომხდარი შეხლა-შემოხლის დაძაბულობა რომ შეენელებინა, ცას ახედა, თავი აქეთ-იქით გადააქნია და ვაილიმა:

— ახლა ცუდი არ იქნებოდა ამ დამლოცვილ ცას ცოტა წვიმა რომ დაემკურებია სიმინდებისათვის.

სერევი სერეულზე გაჰქონდათ. გამარგლლი სიმინდის მწკრივები გახარებულ ბავშვებივით გამოიყურებოდნენ, თითქოს საცეკვაოდ ემზადებოდნენ.

II

კოტე ხმას არ იღებდა, თოხს მაგრად იქნევდა, დიდ ყურადღებას არც იმას აქცევდა, სქლად ამოსულ სიმინდებში რომელი მოეჭრა, ან რომელი დაეტოვებინა.

— კოტე, მანძილს არ იცავ, გახარებულსა და დაკნინებულ სიმინდსაც ვერ არჩევ; — გასძახებდა ხოლმე ზოგჯერ თენგიზი, მაგრამ ბრაზით გავუღული კოტე არც კი უსმენდა.

— ახლა მტერ-მოყვარესაც ვერ არჩევს კოტე და ჯობს, მოვეშვათ.

კოტე შედგა. გაურჩებულ მოხვერით თეხანაგებს თვალეზი დაუბრიალა და მარგვლა განაგრძო.

მოიღალნენ. შესვენების დროც იყო. ცაცხვის ჩრდილში მოგროვდნენ. ზოგი მოლზე წამოწევა, ზოგი დაჭდა მიწაზე და გაინაბა.

— მოღლილობა თითქოს თვითონ მიწას მიაქვსო, ტანი მიეჩრიალებს და უხარია, — თქვა მოლზე პირადმა გაწოლილმა, გამხდარმა, ტუჩებ მოწრუპულმა დათუნამ.

მერე თოხის ტარზე დამჯდარ და ცაცხვის ხეზე ზურგით მიწოლილ კოტეს ეშმაკურად გაახედა:

— მარტო კოტეს არა აქვს მიწასთან კავშირი; ხეს მოსწოლია და გახევებულა.

— დაჩუმიდი თუ არა, ფოთს დაგანახებებ!

— ფოთი არა და, ბათუმში კი მინდოდა შენახა; თუმცა გირჩევნია ყანის მარგვლა გვიჩვენო.

— მჯობნე თუ?

— თუ არა, ვაგეყოთ და ვნახოთ.

— ნაპირი თენგიშმა ვაგეციოს და თვითონვე შეამოწმოს.

— ვაგეციოს!

წამოიშალნენ.

თენგიშმა ნაპირი ორ თანაბარ ნაწილად გააკო.

— გამარჯვების ბედს ხარისხიც გადასწყვეტს, — გააფრთხილა შეგებრებულნი.

კოტე და დათუნა მიწას გამალეებით ურტყამდნენ თოხს. თვალს მხოლოდ ზოგჯერ თუ შეავლებდნენ ერთმანეთს.

დანარჩენებიც მარგლავდნენ სიმინდს და თანაც დათუნასა და კოტეს უთვალთვალავდნენ.

დათუნამ შენიშნა. კოტე წინ უსწრებდა, მაგრამ იმედს არ კარგავდა. რაც შეეძლო მოპირუთლი თოხით პარსავდა მიწას და ბალახის ნატამალსაც არა ტოვებდა.

ნახევარ საათში კოტეს რიხიანი შეძახილი გაისმა:

— ვაშა! — გამარჯვება თვითონ მიულოცა თავისთავს, თოხი ძირს დაავდო, იქვე მდინარის პირად აქოჩრილ ბუჩქებისაკენ გზარუნა პირი და ფეხს აუჩქარა.

— საით გარბიხარ! ჯერ შევემოწმოთ, მერე ირბინე! — მიადევნა დათუნამ.

ხუთიოდე წუთში დათუნამაც დასძლია სერელი.

თენგიშმა შემოწმება დაიწყო.

დათუნას სერელში ბალახის ნატამალიც ვერ აღმოაჩინა, მეორეში კი მიწა ოდნავ რომ გადაიჩიქნა, ბალახმა ამოტყო თავი.

— ამას დამიხედეთ, ბიჭებო, მიწა აქა-

იქ შეუპარსავს და ხალასი ყანა დაუქაჩლებია.

— აი, როგორ მაჯობა! — დათუნამ რალაც შევებით ამოიხუნთქა და კოტეს ნაცოდვილარზე სიცილი მორთო.

— აია საქმე?

— ბიჭებო, მომეშველეთ, ხელახლა დაეთოხნოთ, მთელ ყანას სიქაჩლე არ გადაედოს! — გასძახა თენგიშმა.

— მაგ ვირთხას, ქოჩორი ოფოფივით რომ აუყრია, აქა-იქ უნდა შეკრიჭო და კეკუს ისწავლის.

— ესაა კაცობა და ვაქცაცობა?

კოტე არ ჩანდა.

შეგვიანებით, როცა ხადილობის დრო მოახლოვდა, პირდაპინილი და ქოჩორდავარცხნილი კოტე სტუმარივით გამოცხადდა; ცაცხვის ქვეშ მიგდებული ჭილის ქუდი და თოხი აიღო და ნაპირში ჩაადგა.

— ქუდი არ დაიხურო, ქოჩორს დაგიშლის!

— პირი დაუბანია. მარა სირცხვილს ვერ მოიბანს.

— ყმაწვილო, მიწა ღორივით რომ აგვიჩიქნია, ვოკები სად გყავს, — უთხრა თენგიშმა.

— აქედან გამარჯვებული წავედი და თუ თქვენ მარცხი დამახვედრეთ ჩემი რა ბრალია, — ცუდლუტობა რომ ხუმრობაში გაეპარებია, კოტე თავის თავსაც არა ზოგავდა.

— უკბილო ოხუნჯობით გინდა დაფარო შენი წახედნა? — უთხრა თენგიშმა.

— კაცმა რომ თქვას, პირი იმიტომ დავიბანე, რომ თავი ამტკიცდა.

— არ შეგრჩება, კოტიკო, და გვიფრთხილდი, — დაუმატა თენგიშმა.

— ეს ქვეყანა ვის შერჩენია, მარა, აგერ, სადილო მოდის და იქნებ ის შემრჩეს.

სერელი მოათავეს. ცაცხვის ქვეშ მოგროვდნენ. სუფრაც ძირს, მოლზე გაშალეს და შემოუსხდნენ.

— ვაქცაცებს გაუმარჯოს, — მოისმა. მანქანიდან გადმოვიდა წითური, სქელ ულვაშებიანი, დაბალი კაცი.

— აი, უშანცი! — დაიძახა თენგიშმა.

— როგორ ხარო ბიჭებო, ხომ არ ვმით ან არ გწყურიათ? — და მოახლოებულმა უღვაშები გადიგრიხა.

— წყალი არა და ღვინო კი მოსწყურდა კოტესი. — მოახსენა დათუნამ.

— აჰა, ში აფერია, შენ კარვად იყავი! სადაც საქირთა, იქ ღვინოც იქნება და ხაჭაპურიც... ეტყობა, მშვენივრად ვიმუშავნიათ და ბარაქალა, ბიჭებო! სიცხე კი აქერს, სამაგეროდ საღამოს ზღვაში შეცურდებით და გაგრილდებით.

— მზე ზღვაზე ეშვებოდა. საბარგო ავტოს გუგუნდი და ქალიშვილების ტარცალი ერთად მოისმა.

— აი, გოგონები! — შეიძინა მისი არა — ზღვაზე მიდიან!

— ჩვენი დროც დადგა! — მოვეშხადოთ, ბიჭებო!

— ადრეა, მანქანა დაბრუნდება და ჩვენც გავევებით! — მოისმა თენგიზის ხმა.

— ყველა შეჩერდა, ხოლო კოტეს გულმა არ მოუთმინა, თოხი დააგლო, ვზახე გავიდა და ხელები ადაპრო:

— ქალიშვილებო, სად მიდიხართ უჩემოდ! შეჩერდით, მეც თქვენთან მოვიდივარ!

— ჩვენ შენთვის არა გვცალიან; გზა, გზა!

სიცილი დააყარეს ქალიშვილებმა და ჩაიქროლეს.

III

უფროსების რგოლში, სადაც გოგი და გრიგოლი მუშაობდნენ, ის იყო, უკანასკნელი სერელი გაიტანეს და მოახლოვებული ავტოც შეჩერდა.

— ახალგაზრდები უკვე ზღვაზე წაიცილდნენ, თქვენი დროც დადგა, — დაიძახა ძირს ჩამოსულმა მკვრივად ჩამოსხმულმა შეგვერემანმა მძღოლმა.

— ახლაც, გაბრიელ! — გამოეხმაურა გოგი და ამხანაგებს გასძახა: — წავიდეთ.

— ვერა, მე ვერ წამოვალ; შინ მენქარება, — უთხრა გრიგოლმა და თოხი შხარზე გაიღო.

— რატომ?

— ისეთი საქმე მაქვს, არ გადაიდება.

გრიგოლი შინსაკენ გაუღდა ნარჩენები ზღვისკენ მიჰქროდნენ.

მაღე საერთო ყრბაშლით მიადგნენ ზღვას. მოშორებით, ზღვისპირას, გამჟვირვალე ნისლში კისკისებდნენ ქალიშვილები.

მოშორებით გაყების ხმაური ისმოდა. ჟვარცმულივით ხელეგაშლილი ხტებოდნენ ზღვაში და ყიყინით მისდევდნენ ერთმანეთს.

ბანაობა მოათავეს. გზის პირად მუხის ძირას შეგროვდნენ.

ჩავიდა მზე და თითქოს უცრად მოიწყინა ქვეყანამ. ამ ერთ წუთში ყველაფერი სულიერი მთუ უსულო, რაღაც სხვანაირად, თითქოს გულხათხრობით გამოიყურებოდა და სდუმდა.

აქეთენ, ირმის რემასავით წამოსული ქალიშვილები ფეხს მსუბუქად მოადგამდნენ, თითქოს მოღლილობა ზღვაში ჩასტოვესო, ახლოვდებოდნენ. სანამ მანქანები გამოჩნდებოდა, შინსაკენ ფეხით გაუღდნენ ვზახ.

ბინდი ეშვებოდა ჩუმად, ფეხაკრეფით.

ისვენებდა ველ-მინდვრები, მთა-გორაკები. ხეებიც ზანტად არსეოდნენ და გზაზე აქეთ-იქიდან ხეივნებში ფოთლებსაც ხმა ვაეკმიდა.

ჩგუფ-ჩგუფად მიმავალი ახალგაზრდები კი ხმაურობდნენ.

კოტე ისე შეუშინველად გამოძვრა ბუჩქებიდან და შეუერთდა წინ წასულ, ერთმანეთში არეულ ქალ-ვაჟთა ჩგუფს, რომ არავის გაუგია მისი აქ მოსვლა. ის ფეხაკრეფით მიუახლოვდა თავისთვის უხმოდ მიმავალ ნანას, დამფრთხალ მოხვედრევით შეავლო თვალი და ხმადაბლა უთხრა:

— ამათში მხოლოდ შენს ახლოს თუ გაივლის ცაიცი. სხვასთან არა ღირს.

ნანა გაწითლდა, არაფერი უთხრა, თუმცა აათვალეირ-ჩაათვალეირა თავით ფეხამდე, რაც მოხდა, შეუშინველი რომ დარჩენილიყო, გზა უხმოდ განაგრძო. მის თვალეშში, გაკვირვება და შეშფოთება გამოკრთოდა.

— მე არა ვხუმრობ, რაც გულში

შქონდა, ახლა გითხარი. მაკა მოგონილია, შენ ნამდვილი ხარ. ამაში მალე შენც დარწმუნდები.

ნანამ ეს კი ვერ მოითმინა, ყურებამდე გაწითლდა, წამსვე გაშორდა და წინ მიმავალ ქალიშვილების ჭგულს შეუერთდა. ეშინოდა თენგიზს არ გაეგონა, რაც კოტემ უთხრა თენგიზთან ახლო მისვლა ვერ გადაეწყვიტა, სახესაც არიდებდა, რაღაც დანაშაულს გრძნობდა მის წინაშე.

თითქოს სამავიეროდ მაკამ დრო იხელთა, როგორც იყო თენგიზი დაიმართო და გაუღიმა.

— ზოგიერთებს გონიათ, მე კოტე მიყვარს და მაჯავრებენ; სისულელეა, მეც მათ ჭიბრზე დავდივარ კოტესთან და ვიკლავ გულის ჭავრს. ჩემი ოცნება კი მუდამ სხვა იყო.

— რათ შეუბნები? — გაიკვირვა თენგიზმა.

— მინდა, შენ იცოდე.

— რატომ?

— ერთმა მაინც იცოდეს სიმართლე.

— და ისიც... — არ დაასრულა თენგიზმა.

მაკა მიუხვდა.

— დიახ. იქნებ ახლა ჩემს ოცნებასთან უფრო ვარ ახლო, ვიდრე ოდესმე. თენგიზმა უხერხულად გაუღიმა და სიტყვა ბანზე აუჯღო:

— მშვენიერად ვიბანავეთ. კარგი საღამოა. — მერე იფიქრა, რაღაც კიდევ უნდა შეთქვაო და დაუმატა — კოტე კარგი ვაჟაკია. ცოტა თუ ბევრი ნაკლი ყველას გვაქვს. თუ მოისურვებს, შეუძლია უკეთესი ვაჟაკი დადგეს.

— ამით ჩემში ვერაფერს შეცვლის.

— რატომ?

— ოცნებას ვერ წამიშლის.

თენგიზმა შეატყო, აგრე თუ გავყვები, შორს წამიყვანასო და ისევ შეცვალა საუბრის საგანი:

— დღეს ბევრი მოკრიფეთ?

— მოსაკრეფი წინაა, მარა ჭიუტობს; ხელში არ მომყვება. ვნახოთ რაც მოხდება, — უთხრა და გაშორდა.

თენგიზმა თავისუფლად ამოისუნთქა.

ისევ კოტემ და მაკამ დაელოდა უმელო ნეთი და ხმაძალილი ბაასი გააბეს;

— საღ დამეკარგე, ძვირფასო?

— მე შენ გეძებდი, იცრუა კოტემ.

— ნემსი ვარ და ვერ მიპოვიდი.

— არა, დავინახე, მარა მოგერიდე. საამურა საუბარი არ შეგიშალე.

— ჰუმ! საამური! სიტყვა „საამური“ — გააგრძელა მაკამ და ტუჩი აიბზუა. მერე უფრო ლმობიერი თვალით მიანერდა.

— ისევ შენ და ისევ შენ... რა იქნებოდა, რომ შენ არა მყავდე? მომწყინდებოდა. ვინ მომიკლავდა გულის ჭავრს თუ არა შენ? არავენ. — თავისავე კითხვებზე თვით უბასუხებდა და რაღაც უღარდელად, თანაც ყველაფერზე ხელჩაქნევით განაგრძობ გზა. ამ საუბარში გაინაპირეს; საკმაო მანძილით დაშორდნენ სხვებს.

მალე მანქანებიც მოვიდნენ.

ჩასხდნენ, უფრო ახმაურდნენ, სიმღერებიც წამოიწყეს და ამ საერთო კრიამულში წინ გაქროლებული მანქანის გუგუნიც აღარ ესმოდათ.

პირველ სოფელს რომ მიაღწიეს, წინ მიმავალი მანქანა შედგა, შორადილი ჭგული ჩამოვიდა და ახლა ფეხით განაგრძეს გზა.

ამათში თენგიზი და ნანაც ერივნენ.

გოგი და სამიოდე სხვა მეზობელი წინ გაემართნენ. თენგიზი და ნანა ფეხს განგებ ითრევდნენ, სხვების შეუშინებლად უკან რჩებოდნენ, თუმცა ერთმანეთს არც კი უცქერდნენ სახეში; გული თვალზე მახვილია, უფრო შორს და მეტს დაინახავს თუ სიყვარულით ძვრს.

— ნანა, დილაღე?

— დავილაღე.

— თითქოს ნაწყენიც ხარ.

— არა.

— მაშ...

— ჩემს თავზე გული მომდის, რომ უენო ვარ, — მერე იფიქრა: „რატომ არაფერი ვუთხარი, რატომ არ გავციტე კოტე?“

— გრძობას საკუთარი ენა აქვს და მეტის თქმა აღარაა საჭირო.

— ჰო, მარა.. — რასაც გულისხმობდა, ნანას მაინც არ გაამხილა და თავი მოარიდა.

თენგიზი აღარ ჩააცივდა, თუმცა გრძობდა ნანას უხასიათობა მარტო მოლოლოებით არ აიხსნებოდა.

ქამარივით ვიწრო დაგრებილი გზით აღიოდნენ ციტრუსებით შებურვილ გორაკზე და ჩამოვარდნილი დუმილი თავისთავად შეტყველებდა, უფრო ამბულდა, მათ გულს რაღაც ჭვანგი რომ შეეხო.

...როცა თავის კარმიდამოს მიუახლოვდა, გოგიმ ვალაენის მშენებლობით გართული გრიგოლი დაინახა და გაიღიმა:

— აი, რატომ გამოიქცა ყველაზე ადრე.

მეზობლებმა სიცილი ასტეხეს.

— დასაღვლეთში ყრუ კედლები უნახავს და მოსწონებია.

— მიჯნებს და ყრუ კედლებს ახლა აშენებს?

— ჩვენში მიჯნები წაშლილია და ვერ გაიგო?

— გრიგოლმა იფიქრა: ჯობს გვიან, ვიდრე არასდროსო.

— დაგვიანებული გასროლით ტურას ვერ მოკლავს, — ახმაურდნენ.

გრიგოლმა იგრძნო, მე დამცინიანო და ქვაზე დაჯდა, პაპიროსი გაიწყო, გააბოლა, თითქოს პაპიროსის კვამლში მალავსო სახეს.

„იციონ. ეს ალბათ გოგის წამრწყებაა“.

როცა მეზობლები მოსახვევში მიეფარნენ და მათი ხმაც მიწყდა, იმ გზის გადაღმა თავის ეზოში შესულ გოგის რაღაც წყრომით ვაკბედა.

რაღაც ხელს უშლიდა და ვერ ხვდე-

ბოდა რა იყო იგი; გვიან იგრძნო, რომ ჩნეველად მოსული სიბნელე მიშლისო და სახლში შევიდა, ანთებული ჭრაქი გამოიტანა, ქვაზე მომადლოდ დასდო და თავისი საქმე გულდადებით განაგრძო.

შინ დაბრუნებული ნანა შინაურებსაც: სახეს არიდებდა, ვახშმის სამზადისში დედას უსიტყვოდ ეხმარებოდა, ან ეზოში გამოდიოდა; ჩაფიქრებული მიმოდიოდა. ქვის კედლის მშენებლობით გართულ მამას თვალს შეავლებდა, მაგრამ სხვაზე ფიქრობდა, ერთი რამ აზრი არ ასვენებდა:

„როგორ გამიბედა, უტიფრობისათვის რატომ არ ვაგვიცხე?.. თენგიზმა იგრძნო რაღაც მაწუხებდა, მაგრამ თავი შეიკავა, არაფერი მკითხა. ისე ჰო, თითქოს ნაწყენი დამშორდა“.

ვახშამი ადრე მოამზადეს, მაგრამ გრიგოლის შინ შემოყვანა უფრო გაძნელებდა.

— შემოდი, მამა, ვაცივდა ვახშამი, — ერთხელ კიდევ თხოვა ნანამ, მაგრამ შვილს არც უსმენდა, მხოლოდ იმ სურათს ხედავდა, რა სახესაც მიიღებდა ქვის კედლით შემოზღუდული ეზო და სახლკარი.

ბოლოს დედა-შვილმა თვითონ ივახშმეს და გვიან ღამით ჩაწვენენ ლოგინში.

შუალამე გადავიდა, მამლებმა იყიველეს.

გრიგოლი არ ჩანდა.

არც ნანას ეძინებოდა, თუმცა ახლამამაზე კი არა, ისევე იმას ფიქრობდა, როგორ დაამცირეს, მიაყენეს შეურაცხყოფა...

როცა სახლში შემოსული მამის ფეხისხმა შემოესმა, ასე ეგონა, რაზედაც ფიქრობდი, ყველაფერი გაევაზილეოდა უეცრად შეკრთა. თავი მოიმძინარა და გაიტრუნა.

დალო სულაბერიძე

მარცხიანი ღლე

პ ა ე მ ა

წინათქმა

გავჰალარავდით?...
გავჰალარავდით.

პაემანებზე აღარ გველიან.

გაყვითლდა ყრმობის თეთრი ბარათი
და თითქოს რალაც გამოგველია.

გამოგვერია?...
გამოგვერია.

კი არ დაეზეოდით, ადრე გავთეთრდით.
ჩვენი ჰალარა თოვლის ფერია, —
ომში ლამიებს თოვლში ვათევედით.

სიკვიდილმა, როგორც ომობამ, ქსელი
დახლართა...

ეს დღე მიინც ჩვენია, —
ის ახლახუნდა გამოგარღვიეთ,
თეთრი ძაფები თმას შერჩენია.

მანდ მერხზე ზოგის გვარი სწერია,
ისინი მზეზე აღარ თბებიან,
ჰალარა აღარ გამოგერიათ, —
მიწაში თმები არ თეთრდებიან.

გავჰალარავდით?!
ვიარეთ ბევრი.

ეჰ, ქარიშხლებმა სად არ გვარწია,
ყოველი ღერი, ყოველი ღერი
ხან გამარჯვება,
ხანაც მარცხია.

აქ დღენი დაგვრჩა ვარდის ფურცლობის,
აქ სადღაც ყრია ჩემი რითმებიც,
აქ ზოგი დაგვრჩა ამოუცნობი
ინტეგრალები, ლოგარითმები.

ცხოვრების მძლავრი ქარი გვეშტერა,
ძნელ გზებზე

ზოგან დავეცდა ფეხიც,
მაგრამ გვახსოვდა ყრმობის ენძელა,
მაგრამ გვახსოვდა პატარა მერხი.

დიდი ცხოვრების დაფა ვიცანით,
ზედ ვწერეთ სისხლით,
განა ეარცითა.
აქ გაწრთობილი გული აფიცარი
შორს გრივალეზმაც ველარ ვასცივითა.

მოჯარდით, კლასის კარი გახსენით,
ისევ მაკლია ღონე ვარითმვის.
ჩვენ კიდევ დაგვრჩა ამოსახსნელი
სხვა ინტეგრალი,
სხვა ლოგარითმი.

ზოგი გვაკლია, წინანდებურად
აღარ აცვიათ დარაიები.
შორს ახლა იმათ ობელისკებთან
აყვავებულა ლურჯი იები.

ჩვენ მათ სახელებს წავაწერთ კლდეზე,
ჩვენ მათ მაგიერ ვიტყვი: „აქა ვარ!“
არ ვავიშტებთ
ჩვენ შათ იმედებს
და მათ ოცნებებს დასაყარავად.

გავჰალარავდით? გული ცხელია.
არა, ჰალარა არ გაგვჩენია,
ეს იმ ომობას თეთრი ქსელია,
ჩვენ რომ გვაფეთ და თმას შერჩენია.

წინ გვაქვს ცხოვრება ჩვენ-ჩვენი წილი...
და თბება მზეზე ახალგაზრდული,

ჩემი თაობის ქალბატონი თბილისი,
ჩემი თაობის მაგარი სული.

კვირტიანი რტო

აჩერდებიან გზა-გზა ძველები
და ახალბედის აკვირდებიან.
შემწვანებულა მაინც ველები,
იმ ხესაც რტონი აკვირტენია.

ნელ-ნელა თბება მზეზე ხის ტოტი,
კვირტებს ვახეთქვა ავციანდებათ.
წამით იყუნებს წინ ჰორიზონტი,
მერე ისევე აგრიალდება.

ჩემად მოსულა აქაც აპრილი
და თითქოს სანგრესს ამოთარეია.
ვრცელი მინდვრები ჩანს გადათხრილი,
ეს ქარი ახლა სულ სხვა ქარია.

სად არის კიდე ამ გზა-შარისა?!
ეს გზები ახლა სულ სხვა გზებია.
ჩემოდნით ბელში მიდის...
ჯარისკაცს
გზად ფრონტელები აჩერდებიან.

ეხუმრებიან:
„—რა გაქვს მაგაში?!“
(ე მაგ პატარა ჩემოდანშიო).
„—ფრონტზე მიდინარ თუ ანაგაში?!“
„—ხურჯინი მაინც არ გქონდა შინო?!“

უცებ ზეციდან
შოსკდა გრიალი.
შეიქნა ერთი
ორომ-ტრიალი.

და გასკდა ნაღმი...
შეიძრა მიწა.
მყის ჯარისკაცი
ორმოში მიწვა.

და ჩემოდანი,
ძირს რომ დაეარდა,
ვაიხსნა უცებ,
თავისთავად.

ორმოდან თვალი მოჰკრა ქვემოთ
გადმოვარდნილა წიგნი ყდიანი.
ვახაფხულის ცა გრკინავს ზემოდან,
სადღაც აგარდა ცეცხლი ბრდღვლილით.

ქარმა აშალა წიგნი... შრილებს...
კიდე იქუბა ორმოსთან ნაღვში.
ჯარისკაცს ტანში შეაგრიალებს,
თვითმფრინავები წიგნიან მაღლა.

ბეჭებზე მიწა გადაეყარა,
წიგნს დაეყარა შავი ბულტები.
დაპირქვევებას ლამობს ქვეყანა,
ცა მიწის ებრძვის თავგამეტებით.

კიდე გაჭხუდა
შუა გაშლილ ტოშს.
იქვე დაიცა
კვირტიანი რტო.

კვირტიანი რტო,
კვირტიანი რტო,
ჯერ გაუშლელი კვირტი პატარა!..
ნეტავე რატომ,
ნეტავე რატომ

წიგნი ანხელა გზაზე ატარა?!
ან დედამ რატომ გამოატანა
კბილის ფხვნილი და
კბილის ჯაგრისა?!
ლამობს ქვეყნელში ბიჭის ჩატანას
აქ დედამიწის ძვრა უმაგრესი.
რა დროს წიგნია!..
ცახცახებს კვირტი.

გახაფხულს ომი შეჯახებია.

გზა კიდე იქეთ და იქეთ მიდის,
ეს გზები ახლა სულ სხვა გზებია.

არ ცხრება დიდხანს გრივალი მკაცრი.
მიწს ბომბები გლეჯენ და თხრიან.
გაეკრა ორმოს ფსყეოს ჯარისკაცი
და ერთხანს თავი არ აუღია.

ხომ არ სურთ ცოცხლად ჩამარბონ აქა,
ჯერ ხომ ამ ქვეყნად არც უცხოვრია?!
ხმა შემოესმა:
„სადა ხარ, ბაქარ?!“
დედისეული ხმა... შორია...

და იგრძნო დედის კალთების სითბო.
წამით,

ვით სერზე გამქრალი ნისლი,
კინო-ეკრანზე ჩათავდა თითქოს
მთელი პატარა ცხოვრება მისი.

მოულოდნელად,
სად გაჩნდა, როგორ??
ორმოში ჩახტა
პატარა გოგო.

გაწვა მის გვერდით
დამფრთხალი შველი.
გრიანებს თბრილის
გარშემო ველი.

ასულს თმა მხრებზე მიშლი-მოშლია,
წამს შიშტერეს ერთმანეთს თვალი...
და ჩაეცია წყრთა ორმოშიაც
ერთუროს აკრული ვაგი და ქალი.

შეკრთა ბაქარი, წამოიშრთა,
თითქოს ადგილის სურსო დათმობა,
წამს დაავიწყდა ბომბები მართლაც,
გადაავიწყდა წამს სალდათობაც.

ახლოს ყუშბარა დაეცა მყისვე,
აგარდა მიწა, ბოლი და ალი.
ორმოში თავი ჩამალა, ისევ
ერთუროს აეკრა ვაგი და ქალი.

ნაღმებმა მიწა დაგლიჯა, დახრა,
გარშემო მხურვალ ლავის ბულია,
თითქოს მტრის ყველა თვითმფრინავს
ახლა

ნიშანში ორმო ამოუღიათ.

ორმოსთან ჭურვი დაეცა ერთი,
ასულმა ბაქარს მოჰხვია მკლავი,
ბეჭე დააკრა პატარა მკერდი,
ყურთან მიაღო პატარა თავი.

ბაქარს ჯერ ასე ახლოს, ამრიგად
ქალის სხეული არც კი უგრძენია.
მაგრამ ამგვარად რამ გაალიგვა,—
ხმის ამოღებაც არ შეუძლია.

ყურს უგდებს მხოლოდ ბომბების
ხეთქვას
და ქალის სუნთქვა ეხება თბილი.

გოგონას გულის მოტყუებ-ფეფურებს
და ყრულ გუგუნებს პატარა თბრილი.

ყელზე მოჰხვია გოგონამ ხელი,
წივს გატრუნული თბრილში ბაქარი...
ორმოში ჩაწვა პაერი ცხელი,
ორმოს სცემს ქვენა და ზენაქარი.

და ქარი წეწავს
შუაგაშლილ ტომს...
წიგნთან ცახცახებს
კვირტიანი რტო.

2

კოცონი

და ბოლოს დაცხრა მიწაც და ზეცაც—
მთებს მიეფარნენ შაბარდუხები...
აღდა ბაქარი,
შეხედა, შერცხვა,—
შიშვლად უჩანდა ასულს მუხლები.

ჩაჰკიდა ხელი, წამოაყენა,
ქარმა თმა შუბლზე წამოაყარა,
სულ ახალგაზრდა ასულს ტანკენარს
გამორეგვია თმაში ქალარა.

მიმობნეგია ვერცხლის ძაფები
წაბლისფერ თმაში ასე აღრიან.
გოგონა, აგრე რად იზაფრები,
ჯერ, აბა, ქვეყნად რა გინატრია?!

თმას მოარიდა ბაქარმა მხერა
ჩამოიფერთხა გოგონამ კაბა,
„— შენ, ეგებ, ფრონტზე არ იყავ ჯერაც...
ახლა პირველად მიდიხარ ალბათ?!“

„— შეშინდი?“

„— არა.“

პატარა ქალმა

ბიჭს შენათა თვალი ვიზიზა,
გადაუარა ვარდისფრად ალმა
სითეთრეს დაწვთა და ყელ-კისრისას.

და ამოიჭრა ორმოდან იგი:

„— ფრონტი შორს აღარ არის აქედან,
კოტა-ლა დარჩა იმ სოფელს იქით“,—
ქალმა პატარა სოფელს გაჰხედა.

შუბს ჩაუწყდა ხმა
და გაქვავდა.
მერე — „მიშველეთ!“ —
თქვა და გაქანდა.

ბედებს ბაქარი:
ბრიალებს ალი,
ცას წედება კვამლის შავი ზოლები.
— „მიშველეთ!“ — ჰქვიეს პატარა ქალი
და მიჰქრის შარი-გზის გაყოლებით.

მიჰყვა ბაქარი ვაოცებული,
მირბის გოგონა,
მისდევს ბაქარი.
პატარა სახლი აღმოდებულ
იწვის წელანდელ ბომბდანიყარი.

მირბის გოგონა,
მისდევს ბაქარი,
დედა დასტოვა სახლში ეგება,
ვაი, თუ ცეცხლი წვავს ბომბქარი,
ქიშკართან ველარ ზემოეგება!

ვაი, თუ შველას ითხოვს საწყალი,
ვაჰ, თუ გოგონა დარჩეს ობლად!
იქნებ აგდია უკვე დანწევარი,
მშველელი არეინ ყავს მეზობლადაც.

სოფელში არეინ ჩანს სულიერი,
ცეცხლს უყვებს მხოლოდ ერთი ფინია.
განაღებულა ალი ძლიერი,
ჩაუნთქავს სახლი კოცონს ეინიანს.

იწვის პატარა სახლი ძელური,
ჩამოლეწვია თალი მაგარი...
ჯერ უზღვაშო და ჯწვერული
ასულის გვერდით დადგა ბაქარი.

თრთიან ალები,
ფეთებ-ფეთებით
ცისკენ ილტვიან მოკაშკაშენი.
გაშტერდა ვაგო,
თეთრი კედლები
იწვის და აღარ არის საშველი.

ცეცხლს წაფრენია ქარი გზნებითა,
ფრიალებს ალი ქარის კალთებად.
იფრქვივა ცეცხლის შადრევნებიდან
ნაპერწყლები და გარს იფანტება.

ბაქარს არ ძალუძს კოცონს
ლამის გოგონას გულთან მოწოდებას.
შედგა ბაქარი
და წინ ვეება
გამარჯვებული ლაღობს კოცონი.

3

ბუზბარი

დაიწვა სახლი...
დაცხრა ცეცხლიცა...
და ნასახლარზე დარჩა ნაცარი.
ლაწვებზე ფერი მთლად გაეცრიცა
გოგონას ამა ნაავცარიით.

დაიწვა...
ცეცხლთან უკანდახევა
გულს სინანულად მოაწვა ბაქარს.
გასცქერის დიდი ფიჭვების რხევას...
დაიწვა სახლი
და ცეცხლი ჩაქრა.

დაიწვა სახლი.
ოდენ აგურის
ბუზბარი დარჩა მთლად გატრუსული.
ხმაწვეტილი, გულგათანგული
შედგა გოგონა, როგორც უსულო.

და მაღლა ბუზბრის საკვამურიდან
ზე აისვეტა ბოლი ლეგ-ლუგა.
საით მოსულხარ სადაური და
სხვისმა სახმიღმა როგორ შეგბუგა!

ჯერ კიდევ იწვის კედლის ძელები,
გახვეულია ბოლში ბუზბარი.
ინხავლეს,
სადლაც დასხდნენ ძერები,
ძელები თუ ნახეს ჯერ დაუარავი.

პირდარაზული, მუნჯი ბაქარი
მიშტერებია გაბოლილ ბუზბარს,
კერაში ცეცხლი არის დაჰქრალი,
გარს ნაკვერჩხლები კი ყრია უხვად.

ბუზბარი დარჩა. ბუზბარი დარჩა.
და შიგ კერის დარჩა ნაცარიც.
არ ჩანს,
ის ცეცხლი თუმცაღა არ ჩანს,
მაგრამ ბუზბარი არის, რაც არი.

რამდენჯერ ცეცხლი შიგ ჩაუნთიათ,
რამდენჯერ გული ვაძაურებია,
უშენებია გლახკას გუთნიანს,
გაუხანძრ-გაუზაფუსულებია.
ჰოი, ბუხარო, ბუხარო,
გულჩათბრობილი ნუ ხარო.

ხმა შემოესმა ბაქარს... სარდანი?
გულის სიღრმიდან, ფიჭრის სიღრმიდან.
იქედან, სადაც ნიავსავეითა
უბარებია მზით და სიყრმიითა.

იქედან, სადაც ცხელი კეციდან
გაუგონია ნეშოს ტკაცანი.
იქედან, სადაც, თუ კაცს შესცივდა,
ბუხარი არის მაშინ, რაც არი.

მამაბაპური ბუხრის გიზგიზი,
თავსაფრიანი დედა ბუხართან,
აქ ახლა მაინც რამ მოაგონა,
აქ ახლა მაინც რად გაუხარდა!

ბუხარს ეხვევა ციციანთელები,
ბაქარ, გოგონას რაშე უთხარი!
დანაკვერხხალდა კედლის ძელები,
დაიწვა სახლი,
დარჩა ბუხარი.

4

მის წყალი

ქასთან მიიჭრა გოგონა უცებ,
ჩაუშვა ვედრო, შეტოვდა წყალი,
დანაკვერცხლებულ ძელებს და კუნძებს
ცვივა და ცვივა ჯგრო ნაპერწკალი.

ამ ქასთან ბევრი მოსულა მგზავრი,
შემოუღია ქის კარი თვითონ,
დაუღვია ეს ცივი წყალი,
ქასთან უგრძენია კერიის სითბო.

დაუღვია ეს წყალი ცივი,
ქის ახლოს მესრის მარჯილებია.
მზეს ჩაფარდნია ამ ქაში სხივი
და ცხელი სხივი გაგრილებია.

მგზავრი დამჯდარია ამ ქასთან ზოგი
და ფიჭვის ჩრდილი უჩრდილებია.

სხვას წაუღია თუნგი თუ კოჭით,
მგზავრები ერთუროს ქასთან წაღებია.

უმაგრებია შიგნიდან რიყის
ქვებით გლახკას და ქვეზე ხაესია.
აიღებ კენჭებს ამ ქასთან მიყრილს,
და ის კენჭებიც ხომ ძვირფასია?!

ამ ქასთან ბევრი მოსულა მგზავრი,
ქასთან მიიჭრა ახლა ბაქარიც.
ირხევა ფიჭვი, კიშკართან მდგარი,
ფიჭვს კენწეროზე ედება ქარი.

იღებენ წყალს და კოცონს აღვრიან,
ისედაც დაცხრა შლეგი ხანძარი.
აღი,
თითქოს მტრის დაირალია,—
ბრიალებს და ქვეშ რჩება ნაცარი.

გოგონას შუბლზე აყრია ოფლი
და ჩაღვამია თვალეშში ნისლი.
ქის წყალი ძელებს ეღვრება შფოთით-
ცეცხლიან ძელთა შიშინი ისმის.

ბაქარი ხედავს ასულის თვალეშს
და სინანული ედება ელდად,
ეს რომ შეეძლოს,
ამ ცეცხლის ალებს
მტრის დროშებივით ფერბთ
დაუფენდა.

რომ ეს ქის წყალი,
ქის წყალი გრილი,
ალარ აქრობდეს კერიის ლაღარს.
რომ ეს ასული,
ამ სოფლის შვილი,
აქრობდეს ბურს და აქრობდეს ქაღას.

ო, იმ ორმოდან აქამდე როგორ
მცირე გზაა და
რა ცეცხლი ნახა!
მკერდით შეეხო იქ წამით გოგო
და გულიც ცეცხლმა დაბუვა ახლა.

5

პირველი კოცნა

დაიწვა სახლი,
დაცხრა ცეცხლიცა
და ნასახლარზე დარჩა ნაცარი.

ლაწვებზე ფერი მთლად გაეცრიცა
გოგონას ამა ნააგვაცარით.

მის წინ ბაჭარი მუნჯივით შედგა,
მიწას დასცქერის, ვით დარცხვენილი.
ოფლი,—თუ გულში გამლღვალ
სევდა,—
ჩამოვლევნა ლაწვზე ტრემლივით.

თითქოს პირველი წაავო ბრძოლა,
თვალს ვერ უსწორებს ქალს ახალბედა.
სუნთქვას სიტყვები ამოაყოლა,
თითქოს უქიარს და მიინც გაბედა:

„—მე წავეალ ახლა...—
გააბედა შარას...

გოგონას თმაზე შეახო ხელი.
თურმე აქ ერთი წუთიც კი კმარა,
რომ შეგიშფოთოს ცხოვრება მთელი.

„—ნუ წაბედა!—
ასულს აენთო სახე.
ფიქვს კენწეროზე ეღება ქარი.
ბაჭარმა თვალი შეაგლო სახლებს,
მერე ორღობეს გააყუა ბაჭარი.

„—ნუ წაბედა!—
კიდე მოესმა გზაზე.
შედგა.
გოგონა გამოეკანა.
ვაეს ბედნიერი სიცოცხლით სავსე
წამს მოეჩვენა მთელი ქვეყანა.

მეჭრა ბაჭარს ასული,
გრძელი
მკლავებით ყელზე ჩამოეკიდა,
იმ კოკონივით
ამბორი ცხელი

ლაწვზე მოენთო და მოეკიდა.
ეს არის მისთვის
პირველი კოცნა.
არ მოხვევია ჯერ ყელზე ქალი...

...გააყუა გოგონას კოცნა და ლოცვა,
გაუღდა შარას, ვით ბანგით მთერალა.

ლაჩრებო!

ჯერ კიდე გზაზე იდგა ბაჭარი,
გოგონას კვრეტდა და ხელს უწნევდა.
და ბორცვზე, როგორც ნაქანდაკარი,
იდგა გოგონა, გზას უშუქებდა.

და უცებ ატყდა ისევ ზრიალი,
არც თუ ისე შორს,
შეიძრა არე.

და სოფლის იქეთ ველი ტრიალი
ჯარისკაცებმა გადმოიარეს.

შეერთა,
გააბედა წინ გაშლილ ვაკეს,
მოდგა და მოდგა გაშლილი ჯარი
მოეჩქარებათ
და სოფლისაკენ
წინ ეღობება მათ ზენაქარი.

მოუახლოვდნენ,
შესძახეს ბაჭარს:
„—უკან, ძმობილო!..
დავრჩით კარლია!..
სულ მალე მტერი განდებდა აქაც,—
უეცრად ფრონტი გამოთარღვია!

დამარცხებულნი მოვლენ გმირები,
წინ წახრილები და დაქანცულნი,
ქვე დაშვრილი კარაბინებით
და შუბლზე ოფლით ჯარისკაცულით.

მოდიან, უკან იხედებიან,
ფეხს ძლივს ადგანენ ლაღანა ბალახს,
მკერდებზე ქარი მიხეთქებით,
მოუკრებიან ქარს მთელი ძალა:

„—მე თქვენი მიწის
ქარი ვარ, ქარი.
გადმოვიტროლე
ზღვა და ქედები.
შეჩერდით-მეთქი,
იფარეთ ფარი,
იმ ჯადოქარი
თქვენი დედების.
მე თქვენი მიწის
სუნთქვა ვარ, სუნთქვა,

დაუსაბამო,
 შეუღრეკლი,
 ჩემზე ზღაპრები
 მუხებსაც უთქვამთ,
 დამირწევია
 კალთით ნეკერი.
 მომხვეით მკლავი,
 იფარეთ ფარი,
 აქ არ დატოვოთ
 ეს გაზაფხული.
 მე თქვენი მიწის
 ქარი ვარ, ქარი!
 მე თქვენი მიწის
 სული ვარ, სული!*

მოდიან, პირქარს არღვევენ ბეჭით,
 შუბლშეკრულები, თმააჯეჯილინი.
 ფებს არ აღგამენ ბიბინა ჯეჯილს,
 თითქოს მოესმათ მოთქმა ჯეჯილის:

„—ფებს ნუ დამადგამთ!
 ფებს ნუ დამადგამთ!
 მე მოვასწარი
 აბიბინება.
 მე ვინ ვარ, რა ვარ,
 იცით თავადაც,
 გამღეწვით, მერე
 დამდგამთ ზვინებად.
 ჯერ კი მაკალეთ,
 ჯერ კი მაკალეთ,
 ელოდეთ აქა
 ჩემს დაპურებას.
 მერე მომცილეთ,
 თქვენ გინაცვალეთ,
 მერე გამღეწეთ!
 ხომ გეყურებათ!
 თქვენ გივედრებით,
 თქვენ, ჩემს პატრონებს!
 ეს ცა მანანად
 გულზე დამადნა.
 ჯერ ჯეჯილი ვარ,
 ნუ მიმატოვებთ!
 შეჩერდით აქ და
 ფებს ნუ დამადგამთ!“

ბაქარმა ისევ სოფელს გაჰხედა,
 მოჰქრის გოგონა,
 რაა შურდული!

თელს აბრიალებს, როგორც ნულონი
 ნალექსადაც მინქა
 თმაგაწეწილი, თმაბურდული.

წინ გადაუდგა ჯარს და
 გაჰყვია:
 „—საით მიდიხართ, სად ეშურებით?!
 იქნებ მოგშივდათ,
 გსურთ არაყი რამ,
 მოსულხართ ჩემი სოფლის სტუმრები?!“

დარჩით,
 გაგათბობთ და დავაპურებთ,
 მოგართმევთ, ძებო, ჭიქა არაყსაც.
 ჰე, მოგასვენებთ ისე ზღაპრულეზარ,
 არ სიზმრებოდეს მთელ ქვეყანასა!“

მაგრამ მიდიან,
 ისე მიდიან,
 თითქოს არა რა ესმოდეთ მისი.
 ბეჭებით ველარ აუზიდვით
 ამ დღის ღრუბელი და ამ დღის ნისლი.

მიადგენ სოფელს, არ ჩერდებიან.
 ჰა, სადაც არის გაშორდებიან.
 ფიქვებსაც აღარ აჩერდებიან,
 ტანი რომ ცამდე ამოლტებიან.

დაღვრემილები,
 დაღვრემილები,
 ზოგნი—თეთრ ბანდით თავწაკრულები.
 ზოგნი—ფარაჯებ დაღვრემილები.
 ყველა—
 ბრაზისგან გამსკდარ გულებით.

მიდიან...
 „—ჰეი, საით ეშურვით!“—
 გოგონა იმათ მისდევს, გაჰყვირის,—
 „—სად მივაქვთ თოფი და ორღესული,
 რად დავიხრებით, ძებო, მახვილი?!“

მტერს უნდა მისცეთ ჩემი სოფელი,
 ამჯერად ველარ, ვერ გადარჩება!
 ჩემი სახატე და სამყოფელი
 ფერფლად იქცევა!...
 გესმით, ლაჩრებო!...“

უცებ გამოჩნდა შორით ტანკები,
 გადმოახოხდნენ დაბალ ბუჩქნარებს,

გოლოთქვა

თქმული ბაქარის მიერ

დატოვებენ დაღლილი ჯარისკაცები,
ფეხს აუჭქარეს,
ფეხს აუჭქარეს.

და აღარ უსმენს გოგონას არვინ.
ვილაკამ უხმო:
„—მოგვეყვი, დაო!“
გამორდა სოფელს და მერე ჯარი
წაადგა გორზე ძველ სასაფლაოს.

გადმოიხედა ბაქარმა დაბლა:
სოფლის ბოლოსთან თმაგაძეძილი
დგას გოგონა და უწეწავს კაბას
ქარი
და ბლავის, როგორც შეშლილი:

„—ლაჩრებო!...“—
ბაქარს ხმა უცნაური
მოესმა, დაჭკრა ელდამ, გაბრუნდა.
ფეხი წინ წარსდგა
და მეთაურის
ძახილზე ისევ უკან დაბრუნდა.

შეჩერდა, ხედავს:
გოგონა მტრისკენ
შებრუნდა, მოწყდა და გაქეპანა...
„—მე მოვალ!“—
ბაქარს აღმოსკდა ისევ,
თითქოს გასძახა მან მთელ ქვეყანას.

მირბის გოგონა, მირბის და მისდევს
ბუბუნნი ვაჟის, გორზე შემდგარის:
„—მე მოვალ, მოვალ!...“
მე მოვალ ისევ!..“
ეს თითქოს ჯარის ხმა შედგარი.

კლდესავით შედგა სოფლის წინ ქალი,
თითქოს დაუდგა სოფელს ფარადა.
იმისი გულის
რკინა და რვალი
მთელ დედაშიწას დაიფარავდა.

გადაუარა ქალს ტანკმა მყისვე...
ბაქარის თვალში ცეცხლმა იალა:
„—მე მოვალ, მოვალ!..“
მე მოვალ ისევ!..“
ხვადი ვეფხვივით დაიღრიალა.

გავპლარავდით?
ვიარეთ ბევრი,
ეჭ. ქარიშხლებმა სად არ გვარწია!
ყოველი ღერი, ყოველი ღერი
ხან გამარჯვება,
ხანაც მარცხია.

მე გამარჯვებას მოვესწარ დიადს...
მე იმ სოფელამდეც მიველ მეორედ.
ჩვენ იმ გოგონას ძახილმა გვღია
და ხანჯალივით გვჩხვლეტდა მეომრებს.

ჩვენ იმ გოგონას ძახილმა გვღია,
„—ლაჩრებო!“—
გვაწვა მძიმე ტვირთი.
მაგრამ მახვილი არ დაგვიგღია.
ტყვია-წამალი არ გაგვითავდა.

მე მართლაც ისევ დაებრუნდი მაშინ,
სოფელში აღარ დამხვდა არავინ.
თოვდა...
ქალარა ვერიათ თმაში
ფიჭვებს...
მომესმა ხმა შემზარავი.

გოგონას ლანდი შემომეფეთა,
მისი ნაკონი ლაწვზე ამეწვა.
მტრის ჩენი ჯარი ისევ ეჭვითა,
ვდივით და ვდივით
ღმერთს და ღამეცა.

ვით მისი თეთრი თმა აბურღული,—
ფიჭვებმა თოვლი შემომამყარა.
ის მდევდა,
როგორც მამულის სული,
სულ ახალგაზრდა
და სულ ქალარა.

ძღვეამოსილი ჩენი მხედრობა
აზნზარებდა მთას და ხეობას.
ნეტავი მაშინ
შემომხვედროდა,
ნეტავი მაშინ
შემომხვეოდა.

ქონსკანონი გამსახარია დანებთან დაცივი*

11

სენაკის სკოლაში აღარ დაგვაბრუნეს. ამასობაში მოხდა ისეთი უბედური შემთხვევა, რომელიც მე არასოდეს დამავიწყდება.

მე და ვანო სათევზაოდ ვიყავით წასული, შინ მობრუნებულებს ასეთი უხიავი ამბავი დაგვახვედრა დედამ:

ეკაია გარდაიცვალაო.

ატირებული შევევარდი სამზადში. მუხლი მოვიყარე ჩემი გამზრდელის ცხედრის წინაშე, ვკოცნიდი მის ჩაცვნილ თვალებსა და დამქანარ ლოყებს.

მცირე ხნის შემდეგ მამა გამოძვინდა. ვანო ბაქოში გააგზავნა სასწავლებელში, ხოლო მე ქუთაისს წამიყვანა.

გუშინდელ დღესავით მახსოვს, მე და მამაჩემი დავბინავდით სასტუმრო „ფრანციაში“, აქ ჩვენ შევხვდით ჩოხიან აზნაურს, დავით თოფურაძესა და მის ვაჟს, ძიკის.

მე ძლიერ მომეწონა ამ ყმაწვილის კრაპუნა, გაკრიალებული ფეხსაცმელები და ბრჭყვილა ქამრის ბალთა, რომელზედაც ეწერა „ქ. ს. გ.“ (ქუთაისის სააზნაურო გიმნაზია).

იმავე დღეს მამამ მექლანესთან წამიყვანა, რადგან ჩემი წულები ვაგლახად დაქლანულნი იყვნენ.

როცა მამა წავიდა, მექლანემ მკითხა: „ბოშო, ვინ არის ეს ჩოხიანი კაცი?“ „მამაჩემია, სიმონ გამსახარია“.

მექლანემ ღიმილითა სთქვა:

„ჰმ, ასეთი გვარი არ გამოიგონია“.

ამის მოსმენა ძლიერ მეწყინა. მამაჩემი წარმოდგენილი მყავდა როგორც უმამაცესი, უპკვიანესი და სახელგანთქმული ვეჟაკი, დაბე, ეს მექლანე ამბობდა: ასეთი გვარი ჯერ არ გამოიგონიაო.

ქართულ გიმნაზიაში ჩემთან ერთად აღმოჩნდა ჩემი ტოლი, პლატონ შუშანიანი, ამჟამად სახელგანთქმული პროფესორი, ექიმი.

შესვენების დროს ჩვენ განვმარტოვდებოდით, ერთი მეორეს ვთავაზობდით ნამცხვრებს და ტკბილად ვიგონებდით ჩვენს ოჯახებს და მუდამ იმის მონატრულნი ვიყავით, როგორმე მიგვეღწია მეოთხე კლასადის და შემდეგ შინ მივბრუნებულიყავით და ჩვენს სოფლებში გვეცხოვრა უღრტვინველად.

გამოხდა ხანი და მე მეცადინეობამ ძლიერ გამიტაცა. გათენებისას ვდგებოდი, არასოდეს სახელმძღვანელო წიგნი არა მქონია, ხელს წავავლებდი რომელიმე ზარმაც ამხანაგს, ადრე დავიბარებდი სკოლაში, მასაც ვასწავლიდი და მეც ვსწავლობდი.

ქუთაისში იმჟამად არსებობდა ერთადერთი ბიბლიოთეკა, ნასადილევის იქ მივდიოდი და გვიან დამემდის ჭკობულობდი. გიმნაზიის დასარულებამდის ამ ბიბლიოთეკაში გადავიკითხე თითქმის მთელი მსოფლიო ლიტერატურის უმთავრესი შედეგები.

ერთ დღეს მამა ჩამოვიდა და ინახულა გიმნაზიის დირექტორი იოსებ ოც-

* გაგრძელება იხ. „მნათობი“ № 8.

ხელი და აღუყა მას: ჩემი შვილი სკოლიდან უნდა გამოვიყვანო, რადგან მე თავდებითა ვარ ციხიდან გამოშვებული, ალბათ, მალე დამიჭერენ და ბავშვი უპატრონოდ დარჩებაო.

მამაჩემმა დირექტორს არ გაუმხილა, ხოლო მე შეუფარველად მითხრა: ჩვენი დროის სკოლა და წიგნები მხოლოდ რყენიან ახალგაზრდობას. თუ შენ აქ დატოვებ, შენ ძმასავით სოციალ-დემოკრატი გახდებიო.

დირექტორი ოცხელი გაჭიქდა. ბევრი ეთათბირა მამაჩემს, ბოლოს ეს უთხრა: „ეს ყმაწვილი ჩვენი სკოლის ფრიალოსანია, მე მას ვერ დაგანებებო. რაიცა შეეჩება მის უზრუნველყოფას, მე მას დღეიდან სტიპენდიას დავუნიშნავ“.

დირექტორმა დანაპირები შეასრულა. მე დამინიშნეს სტიპენდია და მიმბარეს ჩვენი სკოლის გალობის მასწავლებელს.

მასწავლებელი უცოლო იყო, ოჯახს განაგებდა მისი ძმისწული ბაბო, ბალზა-კისეულ ასაკში ვადამდგარი ქალი. ბაბოს თაყვანისმცემელთა მთელი ლაშქარი ეხვევოდა გარს, მაგრამ გათხოვებას არ აპირებდა. ეს იყო პირველი ქალი, რომელიც შემიყვარდა სავსებით ყრმას.

ბაბო თავს მევლებოდა, მივლიდა, დაძინების წინ მაკოცებდა ხოლმე. წავიდოდა თუ არა, საბანს თავზე შემოვიგრაგნიდი და ვსტიროდი. მე ეს ქალი წარმოდგენილი მყავდა როგორც ღვთაება, მიუწვდომელი და საოცნებო.

არ დამავიწყდეს: ყველაზე ადრე წმინდა სიყვარულით მიყვარდა, იცით ვინ?

იგი, ვინც მთელი საქართველოს სათაყვანოა დღესაც.

თამარი.
ოპ, რამდენი მიტირია ჩემს ბავშვობაში მისი გარდაცვალების გამო! როგორ ვწყვედი ჩემს გამჩენს, თამარის თანამედროვედ რომ არ დავიბადე. აგრე მეოცნებებოდა: თამარის სპასალარი რომ ვყოფილიყავი, როგორ გავეუფავდი საქართველოს მტრებს!

ბაბო მიუწვდომელი იყო ჩემთვის, იგი ვერც წარმოიდგენდა, ჩემი მიყვარდებოდა ოცი წლით ჩემზე უფროსი ქალი.

შაბათობით საღამო ეამს მორიგეობით მოდიოდნენ მისი კავალრები და ეს იყო ჩემი მწუხარების საღამოები. ბაბოს ოთახიდან მომესმოდა მზიარული კისკისი, ხუმრობა, ხანაც დუმილი ჩამოვარდებოდა და სწორედ მაშინ საბანს ქვეშ განაბული ვტიროდი, იჭვიანობით დაზაფრული.

ეს სიყვარული ოდნავ შეანელა ანეტასადმი ტრფიალმა. ანეტა ათი წლით ჩემზე უფროსი იყო. ბოლოს ეს საქმე იმით დასრულდა, რომ მე ქვედა საართულში ვადამასახლეს, ბაბოს პირდაპირ ნახევრად ბნელ ოთახში.

ეს ბალი იყო ჩემი პირველი მიჯნურობის სივანე. აქ ვხვდებოდით ბნელ ხეივანში მე და ანეტა ერთმანეთს. ანეტა ბოლოს დარწმუნდა, რომ ჩვენი „რომანიდან“ არაფერი გამოვიდოდა, თავის ტოლებზე გადაიტანა ვენებები. მე მას ეს „ღალატი“ არ ვაპატიე და მეზობლის გოგონა ჟოზეფინა მომყავდა ხოლმე ბაბოში შაბათ საღამოს.

გალობის მასწავლებელი მოულოდნელად გარდაიცვალა. მე აღარ შემეძლო უკვე ბაბოს კავალრების ატანა, ქომას გზაზე დავსახლდი ერთი მოხუცებული ქერივის სახლში. ეს ქოხი ზედ რიონის პირად იდგა და საღამოობით მეშინოდა, ქარმა არ გადაფარცხოს მეთქი ხევში.

გათენებისას ვდგებოდი. პალტო არა მქონდა, ცხელ მჭადს ჩავიდებდი უბეში და სკოლისაკენ ვავრბოდი.

ერთ ღამეს ამოვარდა საოცარი გრიგალი. მე და მოხუცი დიასახლისი გარედ გამოვედი. ქოხი სანახევროდ დაინგრა. მეორე დღეს დედაჩემის ბარათი მომივიდა.

მამა გარდაიცვალა, იუწყებოდა დედა.

ჩემს ხსოვნაში წარუშლელია ის დღე-ვიდექი ამ დაღეწილ ქოხის ნანგრევებ-

ზე, ვსტიროდი, ქვას ვიცივდი თავში, მოხუცი დიასახლისი მომვარდა და თავათაც ატირებული შევედრა:

ნუ იზამო ასეთ საშინელ საქმეს.

იოსებ ოცხელმა მიხმო, დამამშვიდა: აღარა გყავს მამა, მაგრამ აქა ვართო შენი მამობილები, მე და შენი მასწავლებლები. მართლაც, იოსებ ოცხელმა, სილოვან ხუნდაძემ, გერასიმე ცაგარეიშვილმა, სამსონ ყიფიანმა, იასონ ნიკოლიშვილმა მამობრივი მზრუნველობით გამიტყვეს დაზაფრული გული.

იოსებ ოცხელის ნათელი სახე არასოდეს ამოიშლება ჩემი გულიდან. იგი იყო მესხი, ახოვანი, ბრგე ვაჟკაცი, შვილები არა ჰყავდა, მაგრამ თავის მოსწავლეებს უვლიდა ისე, როგორც ზოგიერთი მამა არ უვლის თავის შვილებს.

მე ახლაც მივირის: როგორ ართმევდა იგი თავს ჩვენი გიმნაზიის მოწაფეებისა და მთელი პერსონალის მოვლას.

მუდამ ფიზიკად იდგა თავის სადარაჯოზე, მოსწავლე ავად გახდებოდა თუ არა, ოცხელი უკვე თავზე დაადგებოდა.

თვით ანგლებსა და ლოთ მოწაფეებსაც მამობრივი მზრუნველობით ეჭყეოდა.

ბრწყინვალე ორატორი, საქართველოს დიდი პატრიოტი, ხშირად ახსენებდა თავის მესხობას.

იგი გულდინჯად ამტკიცებდა: ქართველ ხალხს საბა ორბელიანის მავალითისათვის რომ მიეზამა და კათოლიკურ რელიგიას შესდგომოდა, საქართველო არ დაიღუპებოდაო.

მე დამნაშავედ ვგრძნობ ჩემს თავს, რომ ასეთ უანგარო სულიერ მამას, დღემდის ვერ ვეცი ჯეროვანი პატივი. მათემატიკის შესანიშნავი მცოდნე, იგი კარგად ერკვეოდა ბიოლოგიის, ფილოსოფიის, ისტორიის, არქეოლოგიისა და ნუმისმატიკის საკითხებშიაც.

მისი ყოველი გამოსვლა გიმნაზიის სააქტო დარბაზში, ეს იყო მკვევრმეტყველობის, პატრიოტიზმისა და კაცუცობის მანიფესტაცია.

განუსაზღვრელად ვუყვარდი, ოქროს თუმინანებს შემომამჩიებდა და, როცა

მე ამაზე უარს ვეტყვოდი, შეგხასენებდი სტიპენდია მაქვს მტუქს მტუქოდა: „კონსტანტინე, შენ ბედნიერი კაცი გამოხვალ, რადგან ფული არ გიყვარს“.

არა ერთი ათეული წლის შემდეგ, მეც დავრწმუნდი, რომ ჩემს გამარჯვებას ცხოვრებასა და ლიტერატურაში, თუ ასეთი რამ მომეპოვება, ხელი შეუწყო იმ გარემოებამ, რომ მე ფული არასოდეს მყვარებია, არც ნაბიჯი ამისათვის არ გადამიდგამს და არც არაფერი დამიწერია ფულისათვის.

მე არ მინდა მოვლენათა განვითარებას წინ წავუხსწრო და თავის დროზე მოვითხოროთ, თუ როგორ მიხსნა მე არა ერთგვის უბედურებისაგან ფულისადმი გულგრილმა დამოკიდებულებამ.

იოსებ ოცხელმა მომაწყო ცნობილი მდიდარის, ნარსიას ოჯახში. ამ უკანასკნელს ჰყავდა ყოვლად უქნარა ვაჟი, ხნით ჩემზე უფროსი, მე მას ლათინურს, ფრანგულსა და გერმანულს ვასწავლიდი. მას ძლიერ უყვარდა ცხენი. ბოლოს მთხოვა შევხვეწნოდი მამამისს, სკოლიდან გამოეყვანა და მეფორნედ მოეწყო.

ნარსიას უამრავი ფორნები ჰქონოდა, ერთ-ერთზე მოაწყო ვაჟი. რამდენიმე თვის შემდეგ მოხდა ასეთი რამ: ყმაწვილი დათვრა, რიონში შეაგდო ფორანი და ცხენებთან ერთად დაიხრჩო.

ნარსიას ოჯახობა მთხოვდა დავრჩენილიყავი მათსას, მაგრამ ასეთი სამწუხარო ამბის შემდეგ, მე არ ვინდომე მანდ ცხოვრება. ოცხელმა მომაწყო ქართულის მასწავლებლის, იასონ ნიკოლიშვილის ოჯახში. იასონი მოპასანის მიბაძვით სწერდა პატარა მოთხრობებს და მოცალებობისას მიკითხავდა.

მალე მეც დავიწყე წერა, ჯერ სასკოლო გაზეთში, მერე პრესაში. რედაქტებს ვკითხულობდი, როცა რომელიმე მასწავლებელი ავად გახდებოდა, ჩემსავე ამხანაგებს ვასწავლიდი.

ლათინურის მასწავლებელი კვირაობით თვრებოდა, ორშაბათობით ნაბახუნივით მოდიოდა, მე მიბრძანებდა ტიტლივიუსი, ან ვირგილიუსი მეთარგმნა ამხანაგებისათვის, ხოლო თავათ კათედ-

რაზე მკლავებს დააწყობდა და ზედ ეძინა. ლათინური იმ თავიდან ძლიერ მიყვარდა. ზეპირად ვიცოდი ციცერონის სიტყვა კატილინას საბასრებლად წარმოთქმული, ზეპირად წარმოვსთქვამდი ხოლმე პორაციუსისა და ვირგილიუსის ლექსებს.

იოსებ ოცბელს არ მოსწონდა ლათინურის მასწავლებლის საქციელი, მაგრამ ეს შემთვრალე პედაგოგი ჩინებული მკოდნე იყო ლათინური ენისა და ამიტომაც ითმენდა ასეთ უწყესობას.

გონიერმა დირექტორმა ეს ყოველივე თავის შეგონებათა საფანელად გამოიყენა.

„ყმაწვილებო ხომ ხედავთ, თუ რა საკვალალო შედეგები მოჰყვება შემთვრალეობას“.

ქუთაისში ბარე სამი საქალებო სასწავლებელი იყო, ყოველ ნინობას ჩვენს გიმნაზიას უგზავნიდნენ ეს გოგონები ბილეთებს საცეკვაო საღამოებზე დასასწრებლად. ოცბელის მამობრივი თვალი აქაც ფხიზლობდა. თავათ ითვლიდა, ვის რამდენი მოსაწვევი მოგვიდიოდა.

მანვე გამოარკვია: მე და ერთ ჩემს თანაკლასსელს, ლანდაის მოგვდიოდა ყველაზე მეტი მოსაწვევი ბართი.

მეორე წელს ჩემთვის გამოგზავნილმა მოსაწვევებმა გადააჭარბეს ლანდაისას.

იოსები კლასსში შემოვიდა და საჯაროდ განშიცხადა:

„კონსტანტინე, შენ თუ ორმა რამემ არ დაგღუპა, სახელდობრ, ქალმა და ღვინომ, უთუოდ დიდი კაცი გამოხვალ“

„ავსიტყვებდაც“ ეგ უნდოდა; იმ დღესვე „ღონ ქუანი“ დამარქვეს.

მათ ავიწყდებოდათ, რომ ამ დონ ქუანს ერთადერთი ბლუზა ეცვა ზამთარ-ზაფხულ და ვაგლახ დაქლანული წულეები.

ჩემს ამხანაგებს განუსაზღვრელად ვუყვარდი. როცა მასწავლებელი უცხო ლიტერატურათა შედეგებს არჩევდა, ყოველი რომანის მთავარი გმირის დასახელებაზე შუშანია და თოფურბიე წამოიძახებდნენ:

„ეს გამსახურდიაა“.

ასე რომ, მე მათ თვალში ხან ჰამლეტი ვიყავი, ხან დონ კიხოტი, ხან ოტელო, ხან ვერტერი, ხან რამინი. ზოგი მათგანი ახლაც ცოცხალია და, ალბათ, დამიმოწმებენ: არასოდეს თანატოლს არ ვაწყვინებდი. ქირში მათთან განუყრელი, უკანასკნელ ლუქმას ვუყოფდი შევირვებულებს: უანგაზოდ ვასწავლიდი ჩამორჩენილებს.

ჩემი ცხოვრების გრივალეებმა გამაბოროტეს და გამაუხეშეს, თორემ მანამდის ჩემგან ხმაიწეული ლაპარაკი არვის სმენია.

ახლა ვიამბობთ, ქალებთან ურთიერთობამ როგორ საფრთხეში ჩამავდო ერთხელ: ერთი ლამაზმანი წ. ნინოს გიმნაზიიდან გადამეკიდა: შემირთეთო. ეს გოგონა ჰყვარებია თურმე ჩემს ამხანაგს, შუბლაძეს.

იმ გოგონას მე ვუთხარი:

„რა დროს ჩემი ცოლია, გარდა ამისა, ხომ ხედავ ერთადერთი ბლუზა მაცვია ზამთარ-ზაფხულს“.

მან მომიგო:

„სიღარიბე არაფერია, მამა ჩემი მდიდარი ვაჭარია და ის გავგზრდის ორივეს“.

ასეთი რამ მე შორს დავიჭირე.

ერთ დღეს შუბლაძე მორიგე იყო, მე დირექტორს ქალაქში უნდა გავეგზავნე და კლასსში შესვლა დავაპირე ქულის გამოსატანად.

შუბლაძე კლასის კართან იდგა და საკმოდ გრძელი ბებუთით ფანჯარს თლიდა.

რა დამინახა, დამიბღვირა:

„მე მორიგე ვარ, წადი აქედან თორემ, ამ ბებუთს ჩაგკემ...“

მე ეს ხუმრობად მივიჩნიე და კარის რახას წავეპოტინე.

შუბლაძე მეცა და მარცხენა გვერდზე მაძგერა ბებუთი.

ამასობაში ზარი დაირეკა, მე ჩემს ადგილზე დავჯექი საკლასსო ოთახის ბოლოს. ვგრძნობდი სისხლისაგან ვიცლებოდი, მაგრამ ვსდუმდი.

დირექტორი ოცბელი შემოვიდა და

სისხლიანი ზოლი რა დაინახა, გამოჰყვა მას და ჩემამდის რა მოაღწია, იყვირა: „ვაიმე, შვილო, სისხლისაგან იცლები, ვინა ქნა ეს?“

მე გაფითრებული წამოვდექი.

არ ვიცი მეთქი, ესა ვთქვი და წაქცეულვარ თურმე.

ყმაწვილები წამოიჭრნენ, იყვირეს:

„შუბლაძეა მკვლელი“.

შუბლაძე წამოვარდა, ბებუთმა გაიღევა პაერში, საკუთარ მკერდზე უნდა დეცა ატირებულს, მაგრამ ამხანაგებმა ბებუთი წაართვეს და გარეთ გაიყვანეს.

ოცხელმა ეტლი გაგზავნა სასწრაფოდ და ექიმი მოაყვანინა. ექიმმა ჭრილობა რა გასინჯა, დაასკვნა: ორიოდ მილიმეტრი უკლდაო დანის წვერს გულამდის.

შუბლაძე გამოტეხა დირექტორმა. გამიჯნურებულმა ქალი არ დაასახელა, მაგრამ ის კი აღიარა, იქვიანობის ნიადავზე კინაღამ მოვკალიო ჩემი საყვარელი მეგობარი.

შუბლაძე არ ისვენებდა. დაბეჯითებით არწმუნებდა ოცხელს: თავს მოვიკლაო. ბოლოს მე მიხმეს. გადავკოცნეთ ერთი მეორე და ორივენი ავტორდით.

დირექტორს ძლიერ მოეწონა ეს სანტიმენტური სცენა, თავათაც ცრემლმორეულმა გვითხრა:

„ასე ჰქენით, შვილებო, შეიყვარეთ ერთი მეორე. ჩვენ იგივე გვეყოფა სენი და ზევსური მოსისხარები რომ ზოცავენ ურთიერთს“.

იოსებ ოცხელს არ უყვარდა ქალი. მას ცოლი არ ჰყოლია, არც ოდესმე გაუვლია ქალთან. თავათ ფრიად მორწმუნე კათოლიკე საქვეყნოდ იტყოდა ზოლმე: ქალი სატანის კერძიაო.

მე კი ქალმა შემინარჩუნა სიცოცხლე. ქვევით მოგიტხოვრებთ, თუ რამდენჯერ ვყოფილვარ დუელში გაწვეული, ან მეორე სართულიდან როგორ გადმომვხტარავარ. ეს ყოველივე ქალების გამო.

სამაგიეროდ ისინი ავსებდნენ ჩემს გულს სიხარულით და განუზომელი შრომაც, მეტწილად, ქალისადმი ტრფი-ალმა გამაწვევინა.

ქუთაისში დამიმეგობრდა გალაკტიონ ტაბიძე. ერთხელ ჩემს ბინაზე მოვიდა იგი და მითხრა:

„როგორც გადმომცეს, შენ პარტიეს გცემენ იოსებ ოცხელი და სილოვან ხუნდაძე. მოდი შემავედრე, მე შეიდე კლასსში მიმიღონ“.

მე დაუყოვნებლივ ვეახელი მათ და გალაკტიონის სათხოვარი ვამცნე, თანაც ვაქე გალაკტიონის ტალანტი.

ორივენი უყოყმანოდ დათანხმდნენ: აუცილებლად მოგვევარეო. ამასობაში გალაკტიონს თავისი განზრახვა გადაუფიქრია.

დირექტორისა და მასწავლებლების მიერ გადაჭარბებულმა ქებამ ადრე გამყარა სიყმაწვილეს. ღვინოს არა ესვამდი, ქალებსაც ვანეერიდი. საამისოდ საბაბი მომცა არაერთმა უბედურებამ, ზედინედ მომხდარამ.

• • •

ამასობაში ჩემში აღელდა მემამბოსის სული. მე და ჩემმა ამხანაგებმა დაეარსეთ პოლიტიკური საიდუმლო ორგანიზაცია „ცხრა მუხა“.

ტფილისში გვყავდა ორი თანამზრახველი: ქრისტეფორე რაჰველიშვილი და ვინმე კარბელაშვილი.

მოახლოვდა რომანოვების ბატონობის 300 წლის იუბილე, რომელიც დიდის პომპით გარდაიხადა ჩვენმა უტყვირო თავდაზნაურობამ.

ამ „ცხრამუხელებისაგან“ არც ერთი არ გადარჩენილა ცოცხალი, ჩემს გარდა.

საფინანსო ეკლესიაში შეფიცეთ ღმერთს: უკანასკნელს ამოსუნთქვამდის გვებრძოლა საქართველოს განსათავისუფლებლად. იმ დღესვე დაეთქვით მეორე დღის ნაშუაღამევზე შეგვემტერია ჩვენი გიმნაზიის საექტო დარბაზის კარები და იქ გამოფენილი მეფეებისა და გენერლების სურათები დაგვეფხრაო.

ეს აგრეც მოხდა. მოქვირდ ჩარჩოებში ჩასმული სურათები ძირს ჩამოყვა-

რეთ, დაეფხრიწეთ და ფეხებით ვავთე-
ლეთ.

მეორე დღეს ქუთაისის ქანდარმერია
და პოლიცია ფეხზე დადგა. ბევრი იძი-
ეს, მაგრამ ერთ თვეს ვერას ვახდენენ.

ამასობაში მოხდა ასეთი ამბავი: ქუ-
თათური კლასიკური გიმნაზიის მასწავ-
ლებელმა, შავრაზმელმა კუსტინოვიჩმა
„ძალის ენა“ უწოდა ქართულს.

რევოლუციებითა და ხელკეტებით შე-
ვიარაღდით, სადგურზე დაეუხვდით
ცოლშვილიანად საავარაკოდ მიმავალ
კუსტინოვიჩსა და ვცემეთ.

მეორე დღეს ასოთამწყობის, ლოლო-
ბერიძის დახმარებით დავებჭდეთ და გა-
ვავრცელეთ პროკლამაცია, რომელშიაც
ვგმობდით რომანოვების სისხლიან რე-
ჟიმს და შავრაზმელი კუსტინოვიჩის
საზიზღარ გამოხდომას.

ერთ დამეს, თავს დამესხნენ ქანდარ-
მები და დამიჭირეს

მხოლოდ ერთი წლის შემდეგ, გამო-
ირკვა: კარბელაშვილი „ოხრანის“ აგ-
ენტი ყოფილა და მას გავუცივართ.

მეფეთა პორტრეტების შემოუსვრის
საქმე ვერ დაგვიმტკიცეს.

ჩემთვის ეს პირველი პატიმრობა იყო
უბედნიერესი მომენტი ჩემი ცხოვრები-
სა.

ბედნიერი გრძნობისაგან შეპყრობილი
ვიმოკრებდი ამ ბრწყინვალე სიტყვებს:
„ნეტარ იყავ შენ, რამეთუ გღვეწონ
ჩემი სახელით“.

გასაოცარი ამბავი ვნახე იმ დამეს:
ცბლთვალა, მოხუცი ქართველი ქანდარ-
მი ცრემლმორეული შეუბნება ქართუ-
ლად:

„რად ილუპავთ, შვილებო, თავს, რუს
ხელმწიფეს თქვენ მოერევით?“

ეს პირველად ვნახე ქანდარმის თვალ-
ზე ცრემლი.

„მოვერევი, ძიაკაო, ისე მოვერე-
ვით, მზე მალლა იდგეს“.

მივუგე მე.

იოსებ ოცხელმა ქუთაისის გავლენი-
ანი პირები ფეხზე დააყენა. თავადაზნა-
ურობის მარშალი და დირექტორი ოც-
ხელი ტფილისს ჩავიდნენ და კავკასიის

„ნამესტნიკს“ სთხოვეს ჩვენი შეწყნარო-
ბა.

გამათვისუფლეს თუ არა, გამოცდე-
ბი ფრიაღზე ჩავაბარე და პეტერბურგს
წასასვლელად მზადებას შევუდექი.

იოსებ ოცხელმა სთხოვა ქუთაისის
ქალაქის გამგეობას ჩემთვის დაენიშნათ
ის სტიპენდია, რომელიც განკუთვნილი
იყო რომელიმე ნიჭიერი ახალგაზრდისა-
თვის. პირობა ასეთი იყო: სტიპენდიანტს
უნდა დაესრულებინა ის უნივერსიტეტი,
სახელდობრ, პეტერბურგისა, სადაც
ილია სწავლობდა.

რადგანაც მე ფრიადოსანი ვიყავი და
ჩემი საღიბლომო შრომა კავკასიის სას-
წავლო ოლქში წარადგინეს იმ წელს,
ხსენებული სტიპენდია მე მომანიჭეს.

პეტერბურგს გამგზავრების კვირა-
ძალში ერთი პატარა ხიფათიც შემემთხ-
ვა, დედაჩემი, მე და ჩემი სიყრმის მე-
გობარი, პროკოფი ახვლედიანი სააღ-
გომო ვახშამს შევეჭკეოდი.

მეზობლად მცხოვრებ თერძის ოჯახი-
დან შემხარავი კივილი მოისმა. მე და
ახვლედიანი შევდივართ თერძის ბინაზე
და აივნიდან ვხედავთ:

თერძს ხანჯალი შეემართა და სი-
დედრის უპირებდა დაკვლას. ცოლი კი-
ოდა და ძლივს აკავებდა მთვარას.

ჩვენ დავლენწით აივნის რიკულები,
მე მიუვარდი თერძს და რიკულის ნამ-
სხვრევი დავაბრტყე მჯაზზე.

თერძს სატევიარი გაუვარდა ხელიდან,
პროკოფიმ აიღო იგი.

თერძმა წინააღმდეგობა სცადა, მაგ-
რამ წამოვაქციე და მაგრაღ ვეყევეთ.

მე უკვე მატარებლის ბილეთი მქონდა
აღებული, სასამართლოს უწყება მომი-
ვიდა.

სასამართლოზე ასეთი რამ გამოირკვა:
თერძი, ცოლი მისი და სიდედრი ამტკი-
ცებდნენ: თითქოს მე და ახვლედიანი
მთვარალები მიუუვარდით თერძსა და
ვცემეთ.

ჩვენდა ბედად სასამართლომ არ შეი-
წყნარა მათი მოჭორილი ამბავი და საქ-
მე გააუქმეს.

მეორე დღესვე პეტერბურგს გამაგზა-

ვნა დედამ, ხუთასი ოქროს მანეთი მისაგზლა. მე მუდამ უგერგილოდ ვემტყობოდი ფულს. ეს ხუთასი მანეთი ქილეტის ჭიბეში ჩაყიდევი, ნახევარი საათის შემდეგ აღმოვაჩინე: ფული დამკარგვოდა. უკან გავბრუნდი, ყვითელ ფოთლებში ეგდო ხუთი ასიანი.

• • •

გადაწყვეტილი მქონდა: პეტერბურგში ნიკო მარსს დავმოწაფებოდი. ცნობილი კრიტიკოსი, განსვენებული კიტა აბაშიძე, დიდ იმედებს ამყარებდა ჩემზე; მან სარეკომენდაციო ბარათი გამატანა ნიკო მარსთან.

პეტერბურგში დავბინავდი ჩემი მეგობრის, აკაკი შანიძის პატარა ოთახში. მე ძლიერ მოწადინებული ვიყავი მესწავლა სომხური, არაბული და ირანული, რადგან საქართველოსი და სომხეთის ისტორიების შესწავლას ვაპირებდი. მაგრამ ერთმა კონფლიქტმა, რომელიც შემემთხვა მარსის ლექციაზე, ვითარება საცხებით შესცვალა.

ერთერთ ლექციაზე მარსი შეეხო პატკანოვსა და ილია ჭავჭავაძეს შორის ატეხილ პოლემიკას, ტენდენციურად გააშუქა ეს ამბავი და უდიერად ახსენა ილია.

მე მოკრძალებულად ავწიე საჩვენებელი თითი და ვთხოვე პროფესორს, მცირე რეპლიკის ნება მოეცა ჩემთვის.

მარსი მოიღუშა, მაგრამ ნება დამართო.

მე მოვახსენე:

„თქვენ საცხებით უმართებულოდ, აუგად იხსენიებთ ჩვენს სასიყაძულო ილიას...“.

„დაჯექი მანდ, ილია ისეთ საკითხებში ეჩრებოდა, რაც მისი საქმე არ იყო. არც შენ გესმის რამე, დაჯექი“.

მე გავბრაზდი, ავდექი და ლექტორი უმი დავტოვე.

კონფლიქტი ამით არ დასრულდა. მარსი დეკანი იყო და დეკანატში მიხმო, ჩემი საქციელის გამო განმარტება მომთხოვა.

მე ქართულად ვუპასუხე: „არა, არა, არა, ლექციის დროს ვუთხარხარე: მარსსა კაბრაზდა და მეორე დღეს აკაკი შანიძის პირით შემომითვალა:“

„მე რუსულ სამსახურში ვარ და გამსახურდიას რა ნება ჰქონდა ქართულად შემსიტყვებოდა დეკანატში“.

მესამე დღეს უნივერსიტეტის რექტორის ვთხოვე ჩემი დოკუმენტები დაებრუნებინა ჩემთვის.

არც რექტორისა და არც აკაკი შანიძის რჩევამ არ გასჭრა, პეტერბურგის გენერალ გუბერნატორს ვთხოვე უცხოეთში წასასვლელად პასპორტი მოეცა.

პასპორტის აღების მეორე დღეს ასეთი ხიფათი შემემთხვა: პეტერბურგში შევხვდი ჩემს ძველ ნაცნობს, სტუდენტ ქალს, მ-ს. ეს ქალი სუფრაჟისტი იყო. ლურჯ სათვალეს ატარებდა მუდამ, სქელ პორტფელს დაათრევდა და სტუდენტებთან ერთად არაყსა სვამდა.

ერთ საღამოს ვახშამდ დამპატივა თავის ბინაში. არყის სმაში გამეჭიბრა. მე მაშინაც მაგარი გული მქონდა. ესვით არაყი. ამასობაში შევნიშნე: იგი დათვრა და ლაციცობა დამიწყო.

მე იგი არ მომწონდა, დიასახლისის ვედრებას ყური არ ვათხოვე და შინ წავივედი. ნასმურევი მივდივარ ნევის პროსპექტზე და „მრავალყამიერს“ მივიმღებ.

გოროდოვოვი წინ გადამიდგა.

რას ღრიალებო, მომამახხა და დედა შემავინა. მე იმ წუთშივე სილა ვუთავაზე. პირიდან სისხლი წასცდა და წაიქცის ოჯახქორი.

შემეცოდა, ავაყენე.

წამოდგა თუ არა, ხმალი გააშისულა და ყუთი შემომკრა ნიკაზე.

ახლა მე წავექციე გასისხლიანებულ.

ამიყვანა, ეტლი გააჩერა და საპატიმროში დამტოვა.

აქ გამჩხრიკეს. პასპორტი და ფული ჩამომართვეს, გამაშისვლეს და ქურდების კამერაში შემავდეს.

ეს ტატირებული ჯიბიგები და კაცისმკვლელები რა დაეინახე, კარების მტვრევა დაიწყე.

უბნის უფროსი მოვიდა, ფული, პასპორტი და ტანისამოსი დამიბრუნა და გამომიშვა.

აკაკის მთელი დამე არა სძინებია. ჩემს დანახვაზე გაიხარა. ხელბირი დამაბანინა, შრამზე იოდი წაუსვა, ვახშიმი შემომთავაზა.

მეორე დღეს აკაკიმ მომიტანა ევროპის რუკა. თვალეზი დამიხუტა და მითხრა: საეგებოდ დაადევით რომელიმე ქალაქს თითი.

თითი მოხვდა კენიგსბერგს.

იმ დღესვე ვამცნე ქუთაისის ქალაქის თავს: ილია ჭავჭავაძის სახელობის სტიპენდია აღარ მოეცათ ამიერიდან ჩემთვის. მიზეზიც აუხსენი.

კიტა აბაშიძე დაფაცურდა. ახლა შავი ქვის საბჭოს სტიპენდია დამინიშნეს.

ჩემთვის მარად დაუვიწყარი იქნება კიტა აბაშიძის მეგობრული და ფაქიზი დამოკიდებულება.

ქუთაისის ქუჩებზე როგორც შემხედებოდა, მკლავზე ხელს წამაელებდა და ტოლივით მებაასებოდა პოლიტიკისა და საქვეყნო საქმეთა გამო. საერთოდ ისე მეტყეოდა, თითქოს მე მისი ამხანაგი ვყოფილიყავი.

კიტა აბაშიძემ კენიგსბერგში მომწერა:

„კონსტანტინე, ოლონდ მოეშვი კანტის მაგ ბნელეთს; იტალიას, ან საფრანგეთს წადი და სტიპენდიას გაგიდიდებ“.

საერთოდ კიტა აბაშიძე არაფრად აგდებდა გერმანულ კულტურას, აგრე მიმტკიცებდა: ეს გახულუქებული იუნკერები ევროპას დალუპავენო.

იგი საერთოდ მხოლოდ რომანულ ხალხებსა სთვლიდა ევროპული კულტურის ფუჭმდებლად.

გავიდა წლები და გერმანიაშივე ჩამესახა მე იტალიის, ესპანეთის, საფრანგეთისა და ინგლისის კულტურათადმი ინტერესი.

ინგლისურ სემინარებში ვსწავლობდი ინგლისურს. ამას მოყვა შექსპირით,

პოეპით, რომერტ ბრაუნინგის, კანტის ვენსონით გატაცება.

მრავალ წელს ვსწავლობდი იტალიისა და პაპიზმის ისტორიას, იტალიის მწერლობასა და მხატვრობას.

მიგუელ სერვანტესმა შემაყვარა ესპანეთი.

კენიგსბერგი ძლიერ მომეწონა. უწინარეს ყოვლისა, ვინახულე ემანუილ კანტის ძეგლი. უნივერსიტეტის მატრიკულის აღება ვერ მოვასწარი, ისე მიხმეს უნდარმერიაში.

უცხვირპირო, გრძელუღვაშიანი უნდარმთა შეფი მოლუშულად მეკითხება:

„ყმაწვილო, რისთვის ჩამოსულხართ ამ ქალაქში? თქვენ ხომ იცით, ჩვენი კენიგსბერგი პირველხარისხოვანი ციხე-ქალაქია. საჯაშუშოდ ხომ არ წარმოგზავნათ რუსების მთავრობამ?“

ჯერ ეს მითხარით რა ეროვნების ხართ?

რუსი?“
„არა უფალო, არც რუსი ვარ და არც ჯაშუში“.

„ეგებ ურია ხართ?“
„არც ებრაელი, უფალო“.

„მაშ ვინლა ხართ?“
„ქართველი“.

„სადა ცხოვრობს ეს ხალხი?“
„კავკასიაში“.

უნდარმების შეფმა კედელზე გაკრულ რუკას გახედა.

„ოპო, ახლა ვიცი“.

„მაშ რაკი თქვენ არც რუსი ხართ, არც ურია, შემოდით ჩვენს კონტრდაზვერვაში. ფული და პატივი არ დაგაკლდებათ“.

„არა, უფალო, მე აქ ჯაშუშობის შესასწავლად არ ჩამოვსულვარ. კანტის ფილოსოფია უნდა შევიწავლო, ემეც რომ ვიკადრო, მე რა შესაიღუმლე ვარ ვინმესი“.

„ჰე, ჰე, რა ჰყრია ამ ფილოსოფიაში. თქვენ ჯერ ახალგაზრდა ხართ და ბევრი რამე არ იცით. მეც ფილოსოფიის შე-“

სასწავლად ჩამოვედი კენიგსბერგში და ახლა ხომ ხედავთ, რა დიდი კაცი გავხდი!"

"არა, უფალო, მე ჩემი გზა მაქვს ამ ქვეყნად და სხვათა ქუთუხე არ მინდა ვიცხოვრო.".

წასვლისას იგი წამოდგა და მითხრა: "აბა, ერთ სემესტრს დარჩით აქ, მაგრამ იცოდეთ, ქუთით იყავით, ჩვენს ქალაქში ბევრია რუსის ურჩები, ალბათ, ისინი შეეცდებიან თქვენ ჩაგითრიონ...".

"არა, უფალო, მე გადაწყვეტილი მაქვს განმარტოებულად ვიცხოვრო, გარდა ამისა, არც ისე გამოუცდელი კაცი ვარ ვინმეს აყვევ.".

ამ შეხვედრის შემდეგ, მე მტკიცედ გადავწყვიტე: არავის გავჯარბობდი, ჩემი სწავლის საქმეები მომეგვარებინა მხოლოდ და მხოლოდ.

ერთი თვეც არ იყო გასული, უნივერსიტეტის ბალში ვისვენებდი. ერთი ოდნავ შეეღალეული კაცი გვერდს მომიჭდა და მითხრა:

"კომილტონო, რატომ დადინართ ასე სევდიანი და მარტოხელა?"

"აბა ვისთან ვიარო?"

"თქვენ ხომ ოქის ხართ?"

"არა, უფალო".

"თუ ებრაელი?"

"არც ეგა".

"მაშინ ვინა ბრძანდებით?"

"ქართველი".

"ქართველი, მერმე რა შემოდით ჩვენს ფერაინში. რუსეთიდან ჩამოსულ ებრაელ სტუდენტების გაერთიანებაში".

"რა გავაქეთო მანდ?"

"ჩვენ ხშირად ვმართავთ საღამოებს. შაბათობით ვცემკვავთ და ლუდსა ვსევამთ".

"მე საცეკვაოდ არ ჩამოვსულვარ, არც არავითარ ფერაინში არ შევალ".

მან გვარი მკითხა და თავისიც მითხრა:

"ერის ვაინბერგ".

მე საჩქაროდ გავეცალე ამ კაცს. იგი ბარე სამგზის შემხვდა სტუდენტთა სასადილოში. ერთხელ ლუღზედაც დამპა-

ტიყა. კიდევ მეჩვეწა რუსებშიც უნდა რაელების ფერაინში შევსტუდენტს მხეკამ რამ ამაოდ.

ახლა მე გადავწყვიტე: ეს ვაინბერგი ეანდარმერიის მიერ იყო შემოჩენილი.

კენიგსბერგში მე დავბინავდი ერთი მკერავის პანსიონში. იგი დღედაღამ შილდერის ლექსებს მღეროდა თავის საბელოსნოში. ძლიერ შეეუყვარდი მის პატარა ქალს, ექვსი წლის გოგონას, ევას. როგორც დედა მისი, ისე ბებია უშლიდნენ ევზენს ძია არ შეაწუხოო. მაგრამ ბავშვი დღენიადაც ცდილობდა ჩემს ოთახში ეთამაშნა.

ახალწლის კვირაძალში ერის ვაინბერგი მეწვია, მთხოვა ახალი წელი ერთად გავვეტარებინა. ისიც სთქვა: ამ საღამოს ლამაზი გოგონები გვეყოლებოო სტუმრად, მაგრამ მე უგუნებობა მოვიმიზეზე და უარი ვუთხარი.

"აბა ხვალ დილით შემოვივლით, თუ არ გეწყინებათ".

"მობრძანდით".

ახალ წელს უცნაურად მომენატრა საშობლო, — დედაჩემი და ჩემიანები. მე უკვე შეყრილი მქონდა ის უცნაური სენი, რომელსაც ფრანგები „ნოსტალჯის“ — მამულისადმი სევდას ეტყვიან.

იმავე პანსიონში ცხოვრობდა სომეხი ემიგრანტი, აყოფ არეშიანი. ფრიად თავაზიანი კაცი, ახალგაზრდა დაშნაკი. მე და არეშიანს კარგი მეგობრობა გვქონდა მაგრამ ხანდახან წავიკენწალავებდით პოლიტიკურ საკითხების გამო. აყოფი ბოლოს კომპრომისზე წავიდა.

ახალ წლის წინა საღამოს სთოვდა. მე და არეშიანმა დიდხანს ვიხეტიალეთ ქალაქში, ბოლოს, ზოოპარკში შევიარეთ და რესტორანში ესვით არაყნარევი ლუდი, რომელსაც ჩვენ „დათვს“ ვეძახდით. არეშიანიც უგუნებოდ იყო.

"იცი, კონსტანტინე, მე ვუცდი ომს, ოსმალეთის წინააღმდეგ ომს და მაშინ მოგვეცა ლხენა, სტამბოლში ჩავალ და სულტანს მოვკლავ".

მე ძლიერ შემაწუხა „დათვის“ სმამ, არეშიანს გამოვეთხოვე და ჩემს ოთახში განემარტოვდი. ბოლოს, პირქვე დავემ-

1 კომილტონ-ამხანაგი, სტუდენტი.

ზე შეზღონგზე და ბალლივით ავქვი-
თინდი.

ოდნავ წათვლემის შემდეგ ავღეჭი.
უზარმაზარ ლამაზე ეკიდა ორი გერმა-
ნული ასონიშანი: „A და Z“ (ე. ი. ღიაა
და დახურულია). შეცთომით „Z“-ს ნა-
ცვლად „A“ ჩამომიწევეია და დამძინე-
ბია.

გათენებისას მომესმა კარების მტვრე-
ვა. ნუ იტყვი, პატარა ევას დიდდედას
მისწვდენია გაზის სუნი. მთელი პანსიო-
ნი ფეხზე დაუყენებია.

მერმე ის იყო, ერის ვაინბერგმა, აყოფ
არეშიანმა და პანსიონის პატრონმა კა-
რები შემოლენეს, მე თოვლით დამზი-
ლეს. ვაინბერგი უკანასკნელი კურსის
სტუდენტი იყო საექიმო დარგისა და
დაუყოვნებლივ მოარბენინა წამლები.

ამ ამბავმა მე დამარწმუნა, რომ ერის
ვაინბერგი კაცთმოყვარე ადამიანი ყო-
ფილა.

ჩვენ დღენიადავ ერთად ვსადილობ-
დით. შაბათ საღამოს ლუდხანაში დავ-
დიოდით მე, არეშიანი და ვაინბერგი.

ორივენი ბარე ათი წლით უფროსები
იყვნენ ჩემზე და პირდაპირ მხურ მზრუ-
ნველობას იჩენდნენ ჩემს მიმართ.

ერთ საღამოს კაფე იმპერატორში შე-
ვედით ცოტაოდენი ლუდის დასალევად.

ჩვენს გასწვრივ კორპორანტი¹ სტუ-
დენტები ლოთობდნენ. შუაში უჯდათ
ვილაც ლამაზი ღიაცი, მკერდმოშიშვ-
ლებული და გამომწევე გარეგნობისა.
ეს ღიაცი თვალს არ მავშორებდა, მიცი-
ნოდა, მემანჭებოდა.

მე მას ყურადღებას არ ვაქცევდი, მა-
გრამ მისმა კავალრებმა ეს შენიშნეს და
ბოლოს ისე გაზულუქდნენ, ორი სტუ-
დენტი გამომიგზავნეს და შემომითვა-
ლეს:

„რადგან შენ ჩვენს დამას ავსებდა
დღეულში გიწვევითო. არეშიანი და ვაინბერ-
გები დატრიალდნენ, მაგრამ კორპო-
რანტები თავიანთსას არ იშლიდნენ.

ბოლოს ვაინბერგმა ხერხს მიმართა.
მშვიდი, ამხანაგური ტონით უთხრა მათ:
„ეს ჭაბუკი აზნაური მხოლოდ ოცი
წლისაა, მაგრამ გირჩევთ თქვენს გან-
ზრახვაზე ხელი აიღოთ, თორემ ინა-
ნებთ“.

რათაო? ჰკითხეს.

„იგი ქართველი აზნაურია და რაპირე-
ბით ბრძოლაზე არ დათანხმდება. ავრე
ამბობს: პისტოლეტებით ვიბრძოლო-
თო“.

მე მაშინაც რიგიანად ვისროდი, რო-
გორც იტყვიან, ტყვიას ტყვიაში ვაჯენ-
დი, კენიგსბერგის სპორტხალაში სრო-
ლასა და ფარიკაობაში ვვარჯიშობდი,
მაინც ვთხოვე ვაინბერგსა და არეშიანს,
პისტოლეტებით ორთაბრძოლაზე დაე-
თანხმებინათ კორპორანტები.

ეს უკანასკნელი ვაჯიქდნენ, მაინც და
მაინც რაპირებთ უნდა ვიბრძოლოთო.

სხვა გზა არ იყო, არეშიანი და ვაინ-
ბერგი სეკუნდანტებად ავირჩიე და მეო-
რე დღეს, კვირას კაფე იმპერატორში
უნდა შევხვედროდით ერთმანეთს.

გერმანელი კორპორანტები ზუსტად
პირველ საათზე გამოცხადდნენ. ჩემი მე-
გობრები ძლიერ ღელავდნენ და კვირა
ღილასვე იფიდეს ჩემთვის რაპირა.

ქალაქს გარედ წავედით ორი ეტლით
და მდინარის პირად ერთ უკაცრიელ
მინდორზე დაიწყო სეკუნდანტების თა-
თბირი.

რაპირებით დღელი ათასგზით აღწე-
რილია ლიტერატურაში, და მე აქ სიტ-
ყვას არ გავაგრძელებ. არ დამავიწყდეს:
ჩემს მოპირდაპირეს ერქვა კურტ ფონ
იქსიკელ კამეჩის მოზვერვივით ჩასუ-
ქებული ჭაბუკი, ცისფერთალები, ფრი-
ად კეთილი გამომეტყველებისა, რომე-
ლიც განგებისად იქლანავდა თავის მშვე-
ნიერ სახეს. იგი კარგად ხმარობდა რაპი-
რას.

მესამევერ შეტევისას მან ნიკაპში
დამჭრა, სწორედ იქ, სადაც ჭერაც მან-

¹ გერმანიის უნივერსიტეტების სტუდენტთა
დიდ ნაწილს ერქვა „თავისუფალი სტუდენტო-
ბა“, ხოლო არისტოკრატულ წრეებიდან გამო-
სულთ ჰქონდათ საკუთარი ფორმა და დროშა,
მათ ერქვა კორპორანტები. ისინი დღენიადავ
ჰეიდობდნენ, დებოშებს ახდენდნენ. დღეულში
იწვევდნენ ყველას, ვინც არ მოეწონებოდათ.
სახეზე ნადუელაჰი შრამები აჩნდათ და ეს დიდ
ბედნიერებად მიიჩნდათ.

და პეტერბურგელი პოლიციელის ხმლისგან მიყენებული შრამი. ახლაც მახსოვს: რაპირების ჯახისგან ამდგარი ნაპერწკლების ცქრიალი. ბოლოს, კურტ ფონ იქსკაულ მე დაგვოდენ ყურში, მასაც ბლომად დადინდა სისხლი.

ვაინბერგს მზად ჰქონდა მედიკამენტები და სახვევი. ბოლოს ორივე მხარე ჩავსხედით ცალცალკე ეტლში და კენიგსბერგს მივბრუნდით.

ჩემმა მეგობრებმა კაფე იმპერატორში წამოყვანეს და ეს ავანტიურა დასრულდა „დათვის“ სმით.

აქვთ არეშიანმა მითხრა:

„მე ვახარებული ვარ, კონსტანტინე, რომ შენ იმ ბარონს ყური ვაუხვრიტე. ეს რომ არა, მე ძლიერ შევწუხდებოდი, მე და შენ უნდა ვეცადოთ, მთელი ჩვენი სიცოცხლის მანძილზე ყური ვაუხვრიტოთ ევროპას და ვაგრძნობინოთ, რომ ჩვენ და საქართველო ვიყავით ფორპოსტები ქრისტიანული ცივილიზაციისა და როცა ევროპელები ნეაპოლში, რომში, ვენეციაში, პარიზსა და ენაში შიშისაგან ცახცახებდნენ, ქართველები და ჩვენ ვებრძოდით ისლამური რეაქციის ვეშაპს.“

ეს მე შენგან მაქვს გაგონილი და ეს აგრე იქნება, ჩვენ არავის დაუთმობთ ჩვენს მიღწევებს და ჩვენს გამარჯვებებს.

მე შენ გიჭვრეტდი ბრძოლის დროს და გაეხარე იმითაც, რომ შენ არც ერთი დარტყმა არ შეარჩინე იმ ბარონს. როცა შენ მასზე იერიში მიიტანე უკანასკნელად, ეს დეკაკი ბარონი გაფთხორდა, მაგრამ უნდა ვითხრა, არც ის ყოფილა დედალი, მაგრამ შემოგიტა. მე და ვაინბერგი შევკრთით, მაგრამ შენ ზედიზედ აუკარი რაპირა და როცა ყურში აძგერე, ბარონი ოდნავ გაიდრიაკა წელში და წამოვიდა შენსკენ გაბორბტებული, და მაშინ შენ უკანასკნელად აუკარი რაპირა და ელვასავით ავესდნენ თქვენი რაპირები.

იცოდენ, კონსტანტინე, შენ რომ სასიკვდილოდ დაეკოდენ იმ ბარონს, ჩემს რევოლვერს ამოვიღებდი და მაგ ღორის-

დასმულებს თავისი დევეუბრეფი დავხოცავდი. მოგეხსენება მე სომეხი ნაციონალისტი ვარ და ანაბანასთან ერთად ვსწავლობდი სროლას.

ჩვენ დიდად უნდა ვუმადლოდეთ კორპორანტების იმ კახპას, — რომელმაც მეთურამეტე საუკუნის დღეულების ერთი სპექტაკლი გავვაიმეორებინა“.

ერთი თვის შემდეგ მოხდა სამწუხარო ამბავი: ერიხ ვაინბერგი ბალკანეთის ომში წავიდა მოხალისედ, ბულგარელების დასახმარებლად, და თურქებმა იგი მოკლეს.

მთელი კვირა ხორცი არ მიკამია და ამგვარად გამოვიტრე ჩემი ძვირფასი მეგობარი, ერიხ ვაინბერგი; რომელიც მე ჯაშუში მეგონა და დიდი უანგარო რაინდი აღმოჩნდა.

იმ დღეს მე დავუთქვი ჩემს თავს: ნუ აქჩარდები ადამიანების შეფასებაში და ნურც იტყვი მათ საყვედურს, სანამ სათანადო საბუთი არ მოგეცემა.

ერთი კვირის შემდეგ, მე გამოვეთხოვე ჩემს მეგობარს, აქვთ არეშიანს, ჩემი პანსიონის პატრონებს, პატარა ევას და ლიპცივს გავემგზავრე.

ლიპცივს ჩემი წასვლა გამოწვეული იყო უპირატესად იმ გაფრთხილების მეოხებით, რომელიც მომცა კენიგსბერგელმა ჟანდარმერიის შეფმა. წამოსვლის წინ მან კიდევ ერთხელ დამიბარა და მიჩჩია: კენიგსბერგიდან წავსულიყავი.

წვიმიან ღამეს ჩავედი ნისლიან ბერლინში.

ეს იყო პირველი დიდი ქალაქი, რომელიც მე ვნახე ჩემს სიცოცხლეში. ბერლინის სადგურიდან ავიყვანე ტაქსი...

მოდულული ვზივარ მანქანაში და გავცქერი ბურუსიან ქუჩებს. შოფერი პაპიროსის სასყიდლად წავიდა.

უზარმაზარ ყავახანიდან გამოცვივდნენ მთვრალი დიაკები და ხორხოციოთ, კისკისით შემომიცივიდნენ მანქანაში, გვერდით მომისხდნენ და დამიწყეს ლოყებზე ჩქმეტა.

გოგონები ლამაზები იყვნენ, მაგრამ ერის ვაინბერგის შეგონებანი მუდამ მახსოვდა: მოძალებულ დედაკაცებს უფრთხილდით.

ტაქსის შოფერი მათ მიუბრუნდა: სად მიბრძანდებითო? შეეკითხა შეზარბოვებულ ქალებს.

— „ამ ყმაწვილს ვაცილებთ“, მიუგეს მათ ერთხმად.

„შოფერმა ახლა მე მომშარათა:

„მართლა თქვენ ვაცილებენ, ჰერრ“.

„არა, ჰერრ, მე საერთოდ არ მიყვარს, როცა მაცილებენ“.

შოფერი გაჭიქდა, ახლა კატეგორიულად ეუბნება დიაცებს:

„თუ ლაიპციგის სადგურზე მიდიხართ, ფული გადაიხადეთ წინასწარ“.

ქალებმა ტარცალი ასტეხეს, ახლა უკვე ყვრიმალზე კოცნა დამიწყეს და თითქმის ერთხმად წამოიძახეს:

„ეს ახალგაზრდა ბარონი გადაიხდის ჩვენს მაგივრად“.

მე ჩავიდუღუნე:

„არა, ქალბატონებო მე ამდენი ფული ვინ მომიკა?“

„ფული თუ არა გქონდა, მაშ რატომ გვკოცნიდით?“

შოფერი გაბოროტდა.

„აბა დასცალეთ ჩემი მანქანა, მე ვხედავდი თქვენ კოცნიდით ამ ბატონს და მას ერთხელაც თქვენთვის არ მიუზღავეს სამაგიერო“.

დედაკაცებმა მანქანა დასცალეს და მეც მშვიდობით მივალწიე ლაიპციგის სადგურამდის.

ვერობაში პირველად ჩასვლისთანავე შენიშნავს უცხოელი ვეროპელი ქალების უცნაურ აქტიურობას. ეს ითქმის განსაკუთრებით ჩრდილო-აღმოსავლეთის მკვიდრთა მიმართ.

იგულისხმება პრუსია და სკანდინავია.

უნდა აღინიშნოს: იტალიელ და ფრანგ ქალებს ცუდი სამსახური გაუწიეს ბოკაჩიომ, ბალზაკმა, ფლობერმა და მოპა-

სანმა, უფრო მეტი, მათ საქვეყნოდ ყველა ვი მოსჭრეს ამ ქვეყნების ქალებს.

მე მგონია ამ ავტორებმა გადააჭარბეს კიდევაც ამ საქმეში. ფლობერს მე დიდად ვაფასებ, როგორც ბრწყინვალე სტილისტს მაგრამ ჩემის აზრით, მდამბოვარის გამოზება არ იყო იმდენი ყურადღების ღირსი, რამდენიც მიუზღო ამ ამბავს თავათ ვუსტავ ფლობერმა და უფრო გვიან ლეე ტოლსტოიმ ანნა კარენინაში.

ბოკაჩიო „ათას ერთი ღამის“ ნოველების ზეგავლენის ქვეშ მოექცა, ცნობილია: ისლამი ქალს სატანის კერძად სთვლიდა. რუსთაველმა, დანტემ, იტალიელმა დიდმა მხატვრებმა ჯერ კიდევ რენესანსის ეპოქაში ქალის დეეფაკციას შეუწყვეს ხელი. შექსპირს მრავალი ნეგატიური ხასიათი აქვს მოცემული ქალთა სამყაროდან, მაგრამ მისი ოფელია მაინც ბრწყინვალეა და გოეტეს გრეტხენიცი ოფელიას ზეგავლენითაა შექმნილი.

ქალების მცირე ნაწილი ყველა ქვეყანაში ეწევა მრუშობას, მაგრამ მათ გვერდით ხომ მრავლად არიან ზომიერნი და წესიერნი. მხატვარი მემატინეა თავის ეპოქისა და თუ ეს აგრეა, მან პოზიტიური ადამიანებიც უნდა შეინიშნოს და გამოსახოს კიდევაც.

გამოგონებითს ხელოვნებას განუზომელი დიდი შესაძლებლობა აქვს, მაგრამ მხატვარს, ხელოვანს მუდამ უნდა ახსოვდეს ძველბერძენთა ბრძნული შეგონება: არც ზედმეტად ბევრი და არც ზედმეტად ნაკლები.

ლაიპციგში დამიხვდა ჩემი სიყრმის მეგობარი და ბიძაშვილი ჯოდოლი თოფურიძე. ბიძაჩემი მილიონერი იყო და არ იცოდა როგორ გაენებივრებინა ეს ყმაწვილი.

ჯოდოლი შესანიშნავი მოცეკვავე იყო, მან ლაიპციგში ჩამოიტანა დოლი და დუდუკი, აქ გერმანულ სტუდენტებს ასწავლა ამ ინსტრუმენტებზე დაკვრა, პირველხარისხოვან რესტორნებში ჭეი-

ფობდა და დროს ატარებდა, თანაც ვაჭრობის აკადემიაში სწავლობდა.

ჯოდოლის მე ძლიერ ვეცოდებოდი მუდამ წიგნებით დატვირთული და ბიბლიოთეკებში მოფუსფუსე.

მეუბნებოდა კიდევაც:

„კოტე, მოეწვი ამ წიგნების მტერის ყლაპვას. ქვეყნის საქმე ისე მიემართება, შალე ყველანი ფეხშიშველანი დავრჩებით.“

აჰა, ფული და ყოველივე სიკეთე, რომარ ხაიაში ვიკითხოთ, ლამაზ ქალებს მოეუღბინოთ.

ზომ გეუბნებოდა განსვენებული ბიძია სიმონი, რაც დასაწერი იყო, უკვე დაწერილია ვეფხისტყაოსანსა და ფსალმუნში. ამოდ ნუ შვრები ამდენი წერით“.

ეს სიტყვები ხშირად მომგონებია ჩემი ცხოვრების უმძიმეს წუთებში, როცა ხელისმოცარვა წილად მხვდებოდა, მაგრამ საბოლოოდ მე მუდამ ოპტიმისტი ვიყავი, მუდამ მჭეროდა, რომ ადამიანური შრომა და სიბეჭითე ყოვლისშემძლეა.

მე ჩემი მოკრძალებული ბაუჭეტი მყოფინდა. არასოდეს სხვის ხელს არ ვიყავი მიჩერებული, ჯოდოლი ყოველთვის დასაწყისში მომიტანდა ხოლმე მამის მიერ გამოგზავნილი ფულის ნახევარს, მაგრამ მე თავაზიანად უკან ვუბრუნებდი მას ამ თანხას.

ლაიპციგში მე ჭერაც არა მქონდა გამორკვეული თუ საითკენ მივყავდი ამდენ ლექციებს, კითხვასა და რეფერატების წერას. არც თუ ოდესმე რაიმე მისწავლია იმისათვის, სადმე და ოდესმე გამომდგომოდა. პრესტორიას ისეთივე გულისყურით ვსწავლობდი, როგორც ფილოსოფიასა და ლიტერატურის ისტორიას.

იმდენი ენერგია შევალე ვუნდტის პსიქოლოგიას, ერდმანის ლოგიკას კანტის წმინდა გონების კრიტიკას. ამდენი ჯაფა რომ გამეღო, სომხურს არაბულსა და ირანულს შევისწავლიდი.

უცხოეთში სწავლის დროს არავინ მყავდა მრჩეველი, ამიტომ განუზომელა

ენერგია დაეხარჯე აბსტრაქტულ მეცნიერებათა შესწავლაზე.

მაგრამ აგრე მგონია: ეს ხვეწ ურთვეარი გიმნასტიკა ინტელექტისა და ეს ყოველივე სადღაც გამომადგა ალბათ.

მუზეუმებისა და მხატვართა გამოფენების, კონცერტების მუდმივი სტუმარი დღენიადაგ უნივერსიტეტის აულებსა და სემინარებში ვიჭეჭი.

ლაიპციგის უდიდეს ბიბლიოთეკაში მქონდა ჩემი უჭრიანი მაგიდა, ამ მაგიდის გასაღებისთვის ვიზდიდი წელიწადში ხუთ მარკას.

მომშვიდებოდა თუ არა, ქვემოსართულში ჩავიღოდი და ბუტერ-ბროტებით ვიკვებებოდი. ხანაც ერთი ჭიქა ლუდის დაღვევის ნებას ვაძლევდი ჩემს თავს. პაპიროსს არა ვწევდი და არც ვთვრებოდი იმ ხანებში არასოდეს.

შაბათობით ჯოდოლის მიეყავდი ზოოპარკში, ჩვენი საყვარელი ცხოველებისა და ფრინველების მოსანახულებლად. ხოლო საღამო უამს ტანცლოკალში მივდიოდით და ლაიპციგელ გოგონებთან ცეცქავდით ტანგოს.

ლაიპციგშივე გამეღვიძა დიდი ინტერესი გოეტეს მიმართ, გოეტეს სემინარში ვმუშაობდი, სემინარის ბიბლიოთეკაში ბეჭითად ვსწავლობდი გოეტეს არქივს.

გაზაფხულზე ნავიგაცია იწყებოდა მდინარე პლაიზეზე, მე და ჯოდოლი ნავეებს ვჭირაობდით, თითო გოგონას ჩავისვამდით ხოლმე ნავში და ტყეებს მივასურებდით.

ეს იყო ჩემთვის დიდი დასვენება და უბედნიერესი წუთები ჩემი სიჭაბუკისა, რაც ამ ნაოსნობის საღამოებზე განმიცდიდა.

ამ ხანებში მე გამიტაცა რუდოლფ შტაინერის თეოსოფიამ. ამერიკელმა კვაკერებმა გამომძებნეს და ხშირად ვესწრებოდი ხოლმე მათ სენსებს.

რუდოლფ შტაინერისა და სვედენბორგის ნაწერებით დაინტერესებამ ერთი სიკეთე მომიტანა: მე უკვე გამომინელდა ფრიდრიხ ნიცშესადმი სიყვარული.

არ დამაიწყდეს და ნიკშეთი გატაცება მომცა პირველი ბიძგი გერმანული ენის შესწავლის საქმეში. მე უკვე ქუთათურ ქართულ გიმნაზიაში ყოფნის დროს ისე კარგად ვიცოდი ეს ენა, „აგრე იტყოდა ზარატუსტრა“-ს¹ პირველი თავები იმ ხანებში ვთარგმნე.

შტაინერისა და სვეტენბორგის გარდა, მე უნდა ვახსენო გოეტე.

ჭერაც ჭაბუკმა შევიგნე, რომ გოეტე იყო სწორედ მიბაძვის ღირსი. იგი დიდი ხელოვანი იყო არა მარტო მწერლობაში, თვით ცხოვრებაშიაც.

მე, როგორც მკირერიცხოვანი ერის შვილს, უკვე აღარ მომწონდა ნიკშეს „ჰერონ მორალ“¹ და ჰერნენფილოსოფია.

ლაიპციგში ვცხოვრობდი კენიგშტრასსზე, ერთი ღარიბი მეწაღის ოჯახში. ოთახის გატფობა ღირდა ხუთი ფენიგი, მე ეკონომიას ვეწეოდი და ღამის თორმეტ საათამდე ბიბლიოთეკაში ვიჯექი. მხოლოდ შაბათობით ვაძლევი ჩემს თავს ნებჲს ხუთი ფენიგი დამეხარჯა ნახშირისათვის, რათა შემძლებოდა კვირა დღიას ტფილ ოთახში წამოვმდგარიყავ ლოგინიდან.

ლაიპციგში ხშირად დაედიოდი ხოლმე გლეჲანდჲაუზში, ხანაც წ. თომას სახელობის ეკლესიაში, სადაც თავის დროზე ბახი უკრავდა ორგელზე. იმ ეჲმად ყოველ ხუთშაბათს ორგელზე უკრავდნენ ბახის ფუგებს.

მე მუდამ ვესწრებოდი ამ კონცერტებს.

იმ ხანებში მუსიკამ გამიტაცა, ვახეთში გამოვაცხადებდი: მუსიკის მასწავლებელს ვეძებ-მეთქი. მაგრამ მუსიკის მასწავლებლად მოდიოდნენ ხოლმე ჩემთან საგანგებოდ ღამაზი გოგონები რატომღაც და მუსიკალური შტუდიები ამურული სეანსებით თავდებოდა. ამიტომაც ნაბიჯი წინ ვერ წავდგი ამ საქმეში, რადგან ამური და საქმიანობა ვერ იბოგინებენ ერთად.

მალე ლაიპციგელმა ქართველმა სტუ-

დენტებმა ქართული სათეგეტოქოსთავმჯდომარედ ამირჩიეს, მაგრამ მოუხერხებულად მისი მეთხებით ამ საქმეს თავი დავანებე ორიოდე თვის შემდეგ. ლაიპციგში დავუახლოვდი შესანიშნავ ადამიანს, ოცდაათიან წლებში საქართველოს მთავრობის თავმჯდომარეს, გერმანე მგალობლიშვილს.

ერთ წელს მეშვიდე სართულის სხვენზე ვცხოვრობდი, ჩემი ოთახი ფანერით იყო გადახურული.

გერმანეს ეშინოდა, ვირთხებმა არ დაგვბინოსო.

ვირთხების მეც ძლიერ მეშინოდა, მაგრამ ჩემი რევოლვერი მუდამ შეწყობილი მქონდა და როცა ისინი ნამეტნავად აგრესიული გახდებოდნენ, ვესროდი ხოლმე მათ.

ერთხელ ნაშუადამეჲამდის ვიმუშავე, წავთვლიძე თუ არა, ვნახე ჩემი საწოლის გვერდით მდგარ ტუმბოზე ვირთხა ამოსულიყო და ნახტომისათვის ეშხადებოდა. სასთჲმალიდან ფრთხილად გამოვიღე იარაღი და ზედ შუბლზე ვახალე აბეზარს ტყვია.

ბოლოს შეგობრებმა მთხოვეს ამ მანსარდს გავცლოდი, რადგან პრესსაშიაც არა ერთგზის გაიღეჲა ვირთხების მიერ მძინარე ადამიანების დაკბენის ამბავმა.

ლაიპციგშივე გაშეღვიძა განსაკუთრებული ინტერესი პსიქოლოგიისადმი. ბეჲითად ვისმენდი ცნობილი ფსიქოლოგის ვილჲელმ გუნდტის ლექციებს.

აქვე დამაინტერესა პროფესორი კესტნერის ფრიად შთამავონებელმა ლექციებმა ლიტერატურის ისტორიის სფეროდან.

ერთხელ გვიან დავბრუნდი გევანდჲაუზის კონცერტიდან.

ეზოს ჭიშკარი დაკეტილი დამიხვდა. რაზაზე ზელი წიველო სათვალთან, ჭერა კაცს და მაგრად აბრაზუნებდა. მე გასაღები ამოვიღე და შევეკითხე ამ ყმაწვილს:

ვინ ბრძანდებთ-მეთქი.

მან დამტერული გერმანულით მიბასუხა:

„რაიმონ მენდო, ფრანგი“.

¹ ბატონკატური მორალი.

შევატყვე: ის ქაბუჯი მთვრალი იყო. მან იდაყვზე ხელი მომიცაღუნა და მითხრა:

„მე თქვენ შორიდან გიცნობთ, თქვენს მეზობლად ვცხოვრობ. თქვენმა დიასახლისმა მამცნო: თურმე თქვენც მწერალი ბრძანდებით, მე გვევანდჰაუზშიაც გხედავთ ხშირად კონცერტებზე.“

პანსიონში მიბრუნებულს ეს ყმაწვილი არ მომეშვა, შინ შემომყვია და მთელი ღამე მიკითხავდა ვერლენის, შალარმესა და რემზოს ლექსებს. ბოლოს საკუთარნიც გამაცნო. რაიმონდი ჯეროვანად ვერ აფასებდა გერმანელ ფილოსოფიასა და პოეზიას, იგი დაბეჭდებით ამტკიცებდა: გერმანელები მუსიკის ღმერთებია, სხვა ნიჭი მათთვის არ მიუციათ ღმერთს.

გოეტეს ლექსებსა და პოემებს „ზეთის სუნნი“ უღისთ. თუმცა მან გერმანული ენა არ იცოდა, მაინც შეუწამებლად იმეორებდა ცნობილი ფრანგი კრიტიკოსის ბარბე დორველის მკრეხელურ აზრებს გოეტეს შესახებ.

მუდამ მეჩინებოდა: იტალიაში, ან საფრანგეთში წავეყოლოდი „მას და იქ გვესწავლა.“

იგი იყო თანამედროვე მოგზაური პოეტი, მთელი ევროპა შემოვლილი ჰქონდა ერთი ხელჯობისა და ზურგისტოპრაკის ამარა. ფული არ აკლდა, მაგრამ ფეხით სიარულს ეტანებოდა უპირატესად. მეც მირჩევდა: აზნაურობას მოეშვი, ფეხით სიარულს მიეჩვიეო.

გავიდა რამდენიმე კვირა და ჩვენ ისე დაემეგობრდით, ვადაწვევით: იტალიის წაესულიყავით.

ჩვენ მატარებლით ვიარეთ იტალია-შვეიცარიის საზღვრამდის, აჭედან ლავო მაჯორეს ვუწიეთ ფეხით. ამ ტბაზე ნავეებით ვისეირნეთ, ბოლოს მილანომდის ვიარეთ ფეხით.

გზადაგზა არც ერთხელ პოტელში არ შევსულვართ, თივის ბულულებში ვათევდით ღამეებს.

ერთ სოფელში ვაშლის მპარავები ვეგონეთ, მთელი სოფელი გამოგვიდგა, მაგრამ ჩვენი გაჭახილებული იტალიუ-

რით, როგორც იქნა, დავბრუნებთ მღვევარი, რომ ჩვენ მოგზაური სტუდენტები ვიყავით და არა ქურდები.

მილანოში, უწინარეს ყოვლისა, ვეწვიეთ ლეონარდო და-ვინჩის სერობას, ჩიეზა დი სანტა მარის დელლა გრაცია დავათვალიერეთ. ვნახეთ მსოფლიოს მოედნებს შორის უბრწყინვალესი — „პიაკო დუომო“, კოშკისებური ძველი „ლა მადონინა“, „ვალერია ვიტორის ემანუილო“, შადრევანი „სალუტა დამილანო“, შადრევანი „ფონტანო და ს. ფრანჩესკო“, მოედანი — „პიაკო დუკა დაოსტა“, შშვიდობის ჭიშკარი — „არკო დელლა პაჩე“.

ბოლოს „ლა სკალაში“ ვერდი მოვისმინეთ და მილანო რომის თეშმარას დავადექით.

ამ გზაზე ჩვენ ვნახეთ უცნაური სანახაობა: ვიდაც ჯიოვანი უხამურს თავი გამოეცხადებინა ქრისტედ. იგი არა მარტო უხამური იყო, ტანზეც არაფერი ეკვა, დაფხრეწილი არდავით ჰქონდა დაფარული სარცხვინელი.

ექვსი უხამური და ტიტველი ვაჟაკი მორიგეობით ებმებოდა ვაგლახად დანჯღრეულ მის ეტლში, რომელზედაც ესვენა გარდამოხსნა, საკმაოდ უნიჭოდ გაკეთებული ხატი.

გზადაგზა იმდენი გვიჩინინეს ამ უხამურებმა, ჩვენც მორიგეობით ვებმებოდით ჯიოვანის ეტლში და აგრე ვშველოდით ამ ქრისტეს მიერ გლახაკს, რომელიც გაუგონარ ამბებს რომავდა ქრისტეს მეორედ მოსვლისა და ვენებათა გამო. ღამეებს სამიკიტნობებში ვათევდით.

რომამდის ბარე ასი კილომეტრი გვიკლდა, ერთ ღამეს რაიმონდმა მიზოვა: ამ გლახაკებს ვაველოდით და მატარებლით წაესულიყავით რომს.

ლაიბეციგიდან წასვლის კვირძალში დედაჩემმა ათასი ოქროს მანეთი გამომიგზავნა. ეს ფული უბეში მქონდა ჩაკერებული, ასე რომ, ახლა ჩვენ ღარიბობაზე ხელი ავიღეთ, საერთაშორისო ვა-

გონის ბილეთები შევიძინეთ და რომს მიმავალ ექსპრესში ჩავსხედით.

ჩვენს მახლობელ კუბეში ორი ლამაზ-მანი მიდიოდა რომს. რაიმონდი დიდი ლოველასი იყო, მაგრამ ვერაფრით ვერ გამოიტყუა ეს გოგონები თავიანთ კუბედან. მას ტიროლში მოგზაურობის დროს ესწავლა „იოდელნი“ — ე. ი. დაახლოებთ ჩვენებური კრიმანჭული.

რაიმონდის ეს იოდელნი რა შემოესმათ გოგონებს, თავი შემოპყვეს ჩვენს კუბეში და მოკრძალებულად ითხოვეს მოსმენის ნება.

„არა, ლამაზებო, ეს სიმღერა მე დიდის ჯაფით შევისწავლე ტიროლში, თითო სტროფი თითო კოცნა ღირს“.

მათ ბევრი იცინეს და დადუმდნენ. ჩვენ ეს დუმილი თანხმობად მივიღეთ.

მირში საქმე ისე წავიდა, რაიმონდმა მათაც ამცნო, რომ ეს უნდა ჩაგვეთვალა საქორწინო მოგზაურობად („ვოდაჟ დენოს“).

ბოლოს რაიმონდმა გამოარკვია, რომ ეს გოგონები ყოფილან ნეაპოლელი ბარონ დელა კახას ასულები. ისინი ჩინებულად ეუფლებოდნენ ფრანგულს, თუმცა ჩვენ მაშინაც ვიცოდით, რომ ამურს არავითარი თარჯიმანი არ სჭირდება.

რაიმონდი უკვე აღარ მალავდა, რომ ჩვენ ნეაპოლში უნდა ჩავსულიყავით როგორც „სიძებები“.

როცა ვანემარტოვდით, მე ვუთხარი რაიმონდს, ამ გოგონებს ნუ ეუბნები ასეთ რამეებს, თორემ, ხომ იცი, ქალები მალემრწმენებია, მართლაც, დაიჭრებენ და შევრცხვებით-მეთქი.

რაიმონდმა მომიგო:

„ეჰ, ჩემო კონსტანტენ, მე ხუთი წლით შენზე უფროსი ვარ, დიაცს ჩემზე უკეთ ვინ იცნობს. როგორ გეტყობა, შენ რომანტიკოსი ხალხის შვილი რომა ხარ.“

შენა გვონია ეს გოგონები ვერ ამჩნევენ, რომ ჩვენ ვერაფერი სასიძოებო ვართ. განა ვერ ხედავენ ჩვენ გამოხუნებულ შარულებსა და ჟაკეტებს“.

გადაწყდა: ერთი კვირა რომში დაერ-

ჩენილიყავით, ახალი კონსტანტინე მოვიყვინო
 ციდა, ნამდვილ სიძეებსავეთ გაეგვიმუ-
 ლიყავით და მერმე თუ გოგონები გაგ-
 ვიმეორებდნენ ნეაპოლში მიწვევას, თან
 წავყოლოდით.

რომში ჩვენი დაბეჭედილი ძველმანები გადავყარეთ და მოდური კონსტანტინეები შევიძინეთ.

უკვე შევატყვეთ: ჩვენ გოგონებს ახლა უფრო მოვეწონეთ, შეგვეკითხნენ: ვიხა ხართო და სადაურები?

რაიმონდი არ დაიბნა. ჩემზე მოაშვირა საჩვენებელი თითი და მიუგო:

„ეს ბატონი გახლავთ ქართველი აზნაური, ახალგაზრდა რომ არის, ამას თქვენცა ხედავთ, პოეტია და ამაში მერმე დარწმუნდებით. ლაიპციგის უნივერსიტეტის დოქტორანდია.“

ამ უკანასკნელ ამბავში გადააქარბა ჩემმა მეგობარმა, მე ჯერაც არ ვიყავი დოქტორანდი!

„ხოლო მე, განაცხადა რაიმონდმა პათეოურად, მსოფლიო მოგზაური, დიდი პოეტი და მომღერალი რომა ვარ, ამაში ჩემი გუშინდელი ექსპრომტები დაგარწმუნებდათ, ალბათ“.

რომში ჩვენ ჩამოვხტით ფეშენებლურ სასტუმროში „პოტელ რუადალ“.

ჩემს გოგონას ერქვა ანჯელიკა, ხოლო რაიმონდისას, — ფორნარინა. ისინი ტყუპები იყვნენ, ნიგვზის ნებალივით ჰგავდნენ ერთმანეთს. მხოლოდ საყურეები ჰქონდათ სხვადასხვა ფერისანი.

მესამე დამეს ანჯელიკა ნაღვლიანი მეჩვენა. მიზეზი ვკითხე. „კონსტანტინო, წაიღუდუნა მან, მე ის მაწუხებს, რომ შენი მეგობარი დიდი ცინიკია. ხომ იტყვიან ფრანგები: შენ მითხარი ვისთან მეგობრობ და მე გეტყვი, ვინცა ხარ შენი... ვაი, თუ შენ არც აზნაური იყო და არც დოქტორანდი.“

შენ თუ აზნაური არ აღმოჩნდი, ჩვენ უნდა გავიყაროთ, რადგან მამა ჩვენი ბა-

1. დოქტორანდი — უკანასკნელი კერძის სტრუქტურა, რომელიც დისერტაციას ამხადებს დოქტორის ხარისხის მისაღებად.

რონია და არაახნაურს არ გამაყოლებს“.
მცირე ხანს თავდახრილი იჭდა ეს
შშვენიერი ანჯელიკა. მერმე მზერა გამი-
მართა და სთქვა:

„აბა შენ მითხარი, კონსტანტინო, თუ
მე მართალი არა ვარ. ჩემის აზრით,
ვინც ახნაური არაა, იგი არც ჩაითვლება
კაცად. ყველა დიდი მწერალი, ყველა
დიდი ფილოსოფოსი, ან მხატვარი ახ-
ნაურები ყოფილან. ახნაურებმა შექმ-
ნეს იტალიისა და საფრანგეთის დიდი
კულტურა“.

მე გაოცებული შივაშტერდი ანჯელი-
კას და ჩამოეუთვალე როგორც ძველი,
ისე თანამედროვე მწერლების, ფილო-
სოფოსებისა და მხატვრების პლეადა,
რომელნიც არა ახნაურები ყოფილან.

ანჯელიკა მაინც ვერ დავითანხმე.

ამ მეგონებათა მიუხედავად, ყველა
წმიდანი დავიმოწმე, რომ მე ახნაური
ვიყავი, ხოლო დოქტორანდობის გამო
უკან დავიხიე, ეს იხუმრია მეთქი რაიმო-
ნდმა.

ანჯელიკა ჩაფიქრდა.

„შენ, ახნაური რომ ხარ, ეს ზედ გე-
ტყობა, ეს ავრეც უნდა იყოს, კაცს ზედ-
ვე ეტყობა ასეთი რამ. მე ამას იმიტო-
მაც გეუბნები, რომ შენ თავშეკავებული
ვაფი ხარ, კონსტანტინო!“

გულწრფელად რომ ვითხრა, ის შენი
მეგობარი არ მომწონს, ყბედია და თავ-
ხედი. ჩემს დაიკოს, ფორნარინას ჩემს
თვალწინ კოცნიდა და უყოფდა კორ-
საეში ხელს.

ალბათ, პლებეია ის შენი რაიმონდი.
მე არ დაგიმალავ, კონსტანტინო, ვე რა-
იმონდი შენი მეფისტოფელი უნდა
იყოს. ნუ გეწყინება და ამასაც გეტყვი,
მე მეშინია მან გარყვნილების უფს-
კრულში არ გადაგჩეხოს“.

ისევ დამჭირდა წმიდანების შეწუხე-
ბა. ვარწმუნებდი ჩემს ბარონესას:

„რაიმონდი განგებისად ანგლობს,
თორემ იგი შესანიშნავი პოეტია, ის
ლექსები, რომელთაც გზაში გვიკითხავ-
და, არც ვერტუნისა და არც შალარმე-
სი, არამედ მისი საკუთარია, იგი სორ-

ბონის აბსოლუენტია, მასზე დოქტორი
გახდება. მამა მისი დიდი მეცნიერია,
ნუმზმატიკოსი“.

ანჯელიკა დამწვიდდა და იმ დღიდან
ჩვენ მოვეშვით კაბარეებში სიარულს.
სასტუმროს გიდი ვიხმეთ და დილის
რვა საათიდან შევეუდექით რომის დათ-
ვალეირებას.

უბირველესად მოვინახულეთ პეტრე
წმიდას ტაძარი, ავედით მახლობელ ეკ-
ლესიაში, რომელსაც 365 კიბე აქვს
მლოცველების მუხლისთავეებისაგან და-
კბილული, შემდგომ ამისა, ვეწვიეთ სიქ-
სტინეულ კაბელას, ბოლოს ვეახელით
ანგელოზის ციხესა და ვატიკანს.

რაიმონდი განაგრძობდა ანგლობას:

„მოდი ევახლოთ რომის პაპსა და ჭვა-
რი დაეაწერინოთ“.

გოგონები შეცბუნდნენ, რადგან, რო-
გორც შევატყვე, არც ფორნარინას სჯე-
როდა რაიმონდის კაცკაცობა.

სალამობით მე დავიმართოხლებდი
ფორნარინას და შევეუდგებოდი რაიმონ-
დის აპოლოგიას.

ერთხელ მე და რაიმონდი განვმართო-
ვდით.

„აბა, რას გეტყვი რაიმონდ, ეს ბარო-
ნესები უწყისო დიაცები ხომ არ არიან,
პაჲ“

ვეკითხები რაიმონდს.

„უპ, ჩემო კონსტანტენ, იტალიაში
ერთადერთი ბეატრიჩე იყო უბიწო, ბო-
ლოს იგიც შეაყთინეს“.

ნეაპოლში გამგზავრების გამო სდუმ-
დნენ ჩვენი დამები.

მე უსიტყვოდ ვამჩნევდი: ფორნარი-
ნასა და რაიმონდს შორის შავი კატა
უკვე გავლილი იყო. ჩვენ ლუქსში
ვეტოვრობდით და ლამაზობით მე და
ანჯელიკას მოგვესმოდა ფორნარინას ის-
ტერიული ტირილი.

როგორც წესია, ტრევის შადრევანში
ვერცხლის ფულები ჩავყარეთ, კოლი-
ზეო მოვინახულეთ და ფორუმ რომანუ-

შე ენახეთ ის ძუ მგელიც, რომელიც
ლეგენდის მიხედვით, უნდა ყოფილიყო
შვილთა შვილის, შვილის, შვილის შვი-
ლი იმ ძუმგლისა, რომელმაც რომელუ-
სსა და რემს აწოვა ძუძუ.

დრო ვატარეთ ფრასკატში.
ჩვენ ვატყობდით ჩვენს დამებს მოს-
წყინდათ ამდენი მუზეუმებისა და ძეგ-
ლების თვალიერება.

ერთ საღამოს, კაბარეში ყოფნის
დროს, ფორნარინამ გვთხოვა ნეაპოლში
წასასვლელად ავექლო ბილეთები მათ-
თვის, თანაც ათასი ფრანკი გაუწოდა
რაიმონდს.

მე და დე მალერებმა კიდევ სამი დღე
ვათვალიერეთ „ეტერნა რომა“ — მარა-
დიული რომი, გამოვეთხოვეთ ანგელო-
ზის ციხესაც და ლაიპციგს წავედით ექ-
სპრესიით.

ერთი თვის შემდეგ მე და რაიმონდი
გამოვემშვიდობეთ ურთიერთს, ერთი
სემესტრიც დავეყვი ლაიპციგში და საქა-
რთველოში მივბრუნდი ვარშავაზე გზა-
გავლით. ეს ქალაქი ძლიერ მომეწონა,
მაგრამ იქ არავის ვიცნობდი, სასახლეე-
ბი, მუზეუმები, ძეგლები დავათვალიე-
რე და მესამე დღეს აფხაზეთს ვეწვიე.
დედაჩემის დანახვამ გამახარა.

1914 წლის მაისში ისევ პოლონეთზე
გზავილით მდუნხენს ჩავედი. მდუნხენს
პატარა პაროზს უწოდებდნენ. მომეწონა
მისი შესანიშნავი პინაკოტეკ-სურათე-
ბის გალერეა, მისი მუზეუმები, მხატ-
ვართა სალონები და საქვეყნოთ ცნობი-
ლი კაფე „სიმპლიციისსიმუს“, მხატვრებ-
სა და მწერლების საყვარელი ყავახანა.

გვიან გავიგე: ამ კაფეში სტუმრობდ-
ნენ თურმე პენდრიკ იბსენი და კნუტ
ჰამსუნი. იქ მიჩვენეს მარმარილოს პა-
ტარა მაგიდა, რომელსაც მთელ საღა-
მოს უჯდა თურმე იბსენი.

უნივერსიტეტში გავიცანი ცნობილი
ორიენტალისტის, ფრიც პომელის ვაჟი,
რომელმაც მეორე დღესვე მიმიწვია თა-

ვის ოჯახში. მარწმუნებდა მთელი
ქართული ენისა და კულტურის სპეცია-
ლისტი და შენი წვევა ფრიად ეამებათ.
პროფესსორი პომელი ქართულად
დამელაპარაკა. იგი ჩინებულად ერკვე-
ვოდა როგორც ქართული ენის, ისე
ქართული კულტურისა და ისტორიის
საკვანძო საკითხებში.

ამ ოჯახში გავიცანი მეორე, აგრეთვე,
ცნობილი, კავკასიოლოგი, პროფესსორი
ალოფ დირი. იგი კარგად იცნობდა აგ-
რეთვე დალესტანსა და სომხეთს.

მდუნხენში მე ვთარგმნე ცნობილი გე-
რმანელი რომანისტის, თომას მანნის
ერთი ნოველა და ეს ამბავი მოკრძა-
ლებული ბარათით ვამცნე მას.

მესამე დღესვე თომას მანნმა მიმიწვია
თავის ვილაში. პომინგენ შტრასეს
№ 1.

თომას მანნს არასოდეს ენახა ქარ-
ველი, გაეხარდა ჩემი გაცნობა, დიდხანს
მესაუბრა საქართველოსა და საერთოდ
წინა აზიის ისტორიებისა და კულტუ-
რების გამო, იმ საღამოსვე მთხოვა შემ-
დეგ შაბათს სადილად ვეწვევოდი.

შაბათს თომას მანნის ოჯახში დამიხ-
დნენ ძმა მისი, პაინრიხი, მაშინაც სახელ-
ვანთქმული რომანისტი. იგი თომას
მანნზე უფრო მშრალად მეჩვენა. სუფ-
რაზე თითქმის არ ლაპარაკობდა; სხვათა
საუბართს მღუმარედ მიუგდებდა ყურს.

ამ სადილს ესწრებოდა რამდენიმე
მხატვარი და ერთიც საინტერესოდ მო-
უბარი მოხუცი, კომერციული მრჩევე-
ლი. მას ხანგრძლივად უმგზავრია თურ-
მე კავკასიაში.

იმ თვეების პრესისაში უკვე იწყებოდა
პირველი მსოფლიო ვაჭხანაღის წამომ-
წყები პროპაგანდა.

ეს კომერციენარტ თომას მანნის სიმა-
მრი აღმოჩნდა, პანოფერელი დიდი კო-
მერსანტი და მილიონერი.

მასპინძელმა შენიშნა ჩემი გამუდმე-
ბული დუმილი და თავაზიანად მთხოვა:
აზრი გამომეთქვა მეფისეული რუსე-
თის აღმოსავლური პოლიტიკის გამო. მე
ჯეროვნად დავაბასიათე ეს რუსეთი.

ვახსენე 1832 წლის შეთქმულება, ქართ-ველ შწერალთა როლი ამ საქმეში, მოვიგონე მთიულეთისა და კახეთის აჯანყებანი.

თანდამსწრენი გულდასმით მისმენდნენ.

კომერციული მრჩეველი ჯერ სდუმდა და მერმე თავაზიანად მომმართა:

„იცი თ ახალგაზრდავ, მბაბტიეთ და მე უნდა მოვახსენოთ, თქვენ ჯერხნობით ნაკლებად ერკვევით დიდი პოლიტიკის საქმეებში. მე რუსეთს ჩინებულად ვიცნობ, მაგრამ მისი მეგობარი არასოდეს ვყოფილვარ, მოგეხსენებათ.

ღმერთმა დიდხანს გაცოცხლოთ, და ჩემი ხნის რომ ვახდებოთ, ჩემს ნათქვამს მოიგონებთ. ეს ბუნებრივია, რომ თქვენ რუსეთზე გაბოროტებული ხართ, მაგრამ ეგეც უწყოდეთ, თქვენ უნდა ისწავლოთ რუსთა მეფის სისხლიანი რეჟიმისა და რუსი ხალხის ურთიერთისაგან გარჩევა.

მე რომ ქართველი ვიყავე, ჩემს ხალხს ვურჩევდი მუდამეამს იმეგობროს რუს ხალხთან. ცხადია, როგორც უძველესი კულტურის ერისაგან რუსები ბევრს ისწავლიან თქვენგან, მაგრამ თქვენც ისწავლით ზოგ რამეს მათგან და ეგეც მოგეხსენებათ, ალბათ: თქვენს კომერციულ საქმიანობას, თქვენს შწერლობას სარბიელად არ ეყოფა ის შედარებით მცირე ტერიტორია, რომელსაც კავკასია ეწოდება.

ამას ყოველთვის მრავალგზის აწონდაწონვა უნდა, მოგეხსენებათ. ჩემი სიძეც დამეთანხმება სთქვა მოუბარმა და თომას მანნს გადახედა: „ჩვენ, გერმანელებს სულ სხვა ანგარიშები გვაქვს რუსებთან, მოგეხსენებათ. მე აგრე მგონია: ჩვენ და ფრანგებმა უნდა შეეკრათ კავშირი რუსეთისა და ინგლისის წინააღმდეგ.

ინგლისი, მოგეხსენებათ, მუდამ იმის ცდაში იყო ევროპის ჰეგემონი გამხდარიყო, ამიტომაც მრავალი საუკუნის მანძილზე ებრძოდა იგი საფრანგეთსა და გერმანიას და ახლაც ებრძვის.

ნაპოლეონის იმპერიის დაშლის შემდეგ ინგლისი ევროპის ჰეგემონად აქცია, მოგეხსენებათ.

კაიზერ ვილჰელმი ამას ვერა ჰხედავს და მეც აგრე მეოცნებება: მომავალ ომში კვლავ ინგლისი გაიმარჯვებს და საბოლოოდ ჩვენა და ფრანგებს ინგლისის სატელიტობა მოგველის.

დიდი ზიანი მიაყენა გერმანიას კაიზერ ვილჰელმ პირველმა, იმ ერთი ციდა ელზას-ლოტრინგენის გამო სამუდამოდ გადაიკიდა საფრანგეთი, მოგეხსენებათ.

რუსეთის იმპერატორი შლეგი რომ არ იყოს, რუსეთს ბრილიანტი მდგომარეობა აქვს. ინგლისი მას ევრასოდეს მისწვდება სამტროდ.

რუსეთს განუზომელად დიდი მატერიალური რესურსები აქვს და ჰკვიანი მთავრობა რომ გაუჩნდეს მას, იგი მსოფლიოს უდიდეს სახელმწიფოებს წამოეწევა.

ეს ყოველივე მსოფლიო მნიშვნელობის პრობლემებია და ვაჰ, მას, ვინც ამ ამბებში ვერ გაერკვევა“, — დაასვენა კომერციულმა მრჩეველმა.

იმეამდ მე ვერ ვიზიარებდი ამ მოხუცის აზრებს, მაგრამ უკვე დიდი ხანია, ამ ნათუბარის სიმართლეში დაერწმუნდი.

• • •

მაღუნხენშიაც მივაგენი შესანიშნავ ბიბლიოთეკებს, პოლიტიკაზე ფიქრს მოვეწვი და ისევე შევუღდევი გამუდმებულ კითხვასა და ენების შესწავლას.

თომას მანნის ოჯახში გაეოცანი ლიტერატურის ისტორიის დიდი სპეციალისტი, ჟრიდრიჰ ფონ დერ ლაიენ, მაღუნხენის უნივერსიტეტის პროფესორი.

მან თავის ვილლაში მიმიწვია, ხანგრძლივად მესაუბრა ქართული ფოლკლორის გამო, როცა ვიჯა ფშაველა დავუხანიათე, მთხოვა: გერმანული ლექსით მეთარგმნა გველისმჭამელი.

პირველი თავების ნიმუშები წარგულდ-

გინე მას და ბოლოს ფონ დერ ლაიენმა წააკითხა თომას მანს.

ამ მშვიდობიან მუშაობაში ისე ვიყავი გართული, რომ არც კი შემიძინებია მსოფლიო პრესის შეშფოთება. იმ უამად მე ვათვალეობდი თოთხმეტ გუზეს. მაგრამ რატომღაც ისე გამიტაცა საქმიანობამ, უმთავრესი რამ ვეღარ შევნიშნე.

ერთ დღეს ჩემი პანსიონის კეთილი დისახლისი მეკითხება:

გაზეთებს თუ კითხულობთ? მათთვის არა მცალია მეტში. ადგა და ახალი გაზეთი მომიტანა.

ბოსნია ჰერცეგოვინას მეგვიდრე პრინცი მოუკლავთო, იფწყებოდნენ. იქვე იყო ცნობა: კაიზერ ვილჰელმი შვეციაში წასულაო სამოგზაუროდ. არ გასულა. ორი დღეც და ატყდა სამინელი ვაკხანალია. ბრბოები მოედნენ ქუჩებსა და მოედნებს.

ატყდა დემონსტრაციების დაუოკებელი სტიქია. ერთ საღამოს ბავარიის მეფის, ლუდვიგის სასახლის კარზე მოგროვილი ბრბო აბლაღლდა: „დოინლანდ, დოინლანდ, აუბერალესე!“¹

მეორე დღეს ერთმა ჩემმა მეგობარმა ბალერიანმა მაჩუქა პატარა ლეკვი, ტაქსას ჯიშისა. იგი ძალიან ლამაზი და ჰევიანი არსება იყო, შნუკი ერქვა სახელად ამ ცხოველს.

ერთხელ ნასადილევს სამეფო პარკში ვიჭექე მწვანე სკამზე. შნუკი იქვე თამაშობდა.

გამოიარა ფეშენებლურმა ლანდომ, რომელშიაც ორი ჯიშისანი ცხენი იყო შებმული.

ლანდო შორი-ახლო შეჩერდა. ლივრეებიანი მსახური ჩამოხტა, ჩემთან მოვიდა და მეუბნება:

„ახალგაზრდა ბატონო, თქვენა გთხოვენ.“

მე ავდექე და ლანდოს ღია კართან მივხვედი. იქიდან გამოიხედა თეთრწვერა მოხუცმა, გრაფსგოტტ², მომესალმა

ბავარულად — (ღმერთი მოგმარებდეს სო.).

მეც სამაგიერო მოვახსენე. „ყმაწვილო, თქვენს ძალს გასასყიდლად ხომ არ შეეუღლით?“

„არა, უფალო, მე ეს ძალი მეგობარმა ქალმა მაჩუქა. გარდა ამისა, მე ცხოველების გამყიდველი არ ვახლავართ.“ მოხუცმა ბოდიში მოიხადა და როცა ლანდომ გაიარა, მე მივხვედი შიმვალის ეტლის კოფოს, სამეფო ვენზელი შევნიშნე. ბავარიის მეფე, ლუდვიგ მესამე შევიცანი.

სამიოდე დღის შემდეგ, მე მივიღე დაზღვეული ბარათი, რომელზედაც ორთავიანი არწივი ეხატა. რუსეთის სამიპერიო ელჩი, იზვოლსკი აწერდა ხელს ამ წერილს.

ელჩი თითქმის ბრძანებით ტონით მომმართავდა: დაუყოვნებლივ დამეტოვებინა გერმანიის ტერიტორია და რუსეთს დავბრუნებულვიყავი „მეფისა და მამულის დასაცავად.“

მე გადავაბრუნე იგივე ბარათი და მეორე კიდეზე დავაწერე:

„უფალო იზვოლსკი, მე თქვენს მეფეს არად ვაგდებ, არც მისი და არც თქვენი სამშობლოს დასაცავად არა მცალია. ამჟამად საუნივერსიტეტო მუშაობითა ვარ გართული.“

კაიზერ ვილჰელმი სკანდინავიიდან დაბრუნდა, ომი გამოცხადდა. მე მთელი დღე საუნივერსიტეტო ბიბლიოთეკაში ვმუშაობდი, ბოლო საღამო ეამს ჩემს ძალს, შნუკის ვასიერნებდი სამეფო პარკში.

ერთხელ მწვანე სკამზე ვიჭექე. სამი დაჯღანული მოხუცი ჩამოსხდა იქვე. ერთმა სათვალთანმა მითხრა:

„ყმაწვილო, თქვენ ფრანგი ხომ არახართ?“

„არა, უფალო.“

„არც ინგლისელი?“

„არც ეგა.“

„არც რუსი.“

„არც ეგა, უფალო.“

„მაშა ვინა ბრძანდებით?“

„ქართველი ვახლავართ?“

¹ გერმანია, გერმანია ყველაზე მაღლა.

მოხუცები ვერ გაერკვნენ, თუ რას ნიშნავდა ქართველი.

ახლა მეორე მოხუცმა შეიტხა:

„ხო, მაგრამ თქვენ ქართველები ომში არ მონაწილეობთ?“

„არა, უფალო“.

„რატომ?“

„ჩვენი მეფე ჰყვანია“.

ახლა მეორე დაინტერესდა:

„თქვენი მეფე რა გვარისაა?“

„ბაგრატიონი“.

ეს ვთქვი და თავით შემეშინდა: ვაჟ, თუ, პეტრე ბაგრატიონი მაინც გაახსენდეთ-მეთქი.

ახლა მესამე შეკითხება:

„ყმაწვილო, სად ცხოვრობს თქვენი მეფე?“

„მცხეთაში, ჩემო ბატონო“.

ამასობაში შნუკიმ ვილაცის ძაღლს მოჰკრა თვალი, იმას გამოუდგა მე გამოვეშვიდობე მოხუცებს და თავს ვუშველე.

ჩემი დიასახლისი დიდ პატივსა მცემდა, ენერგიულად მიჩვევდა: ქუჩაში ნულარ გახვალთ. თუ ფული გაკლიათ მე გადროვებთო.

„თქვენ ნუ ლეღავთ, ფრაუ ცუცკაიერ. ფულიცა მაქვს და არც არავისი შეშინია, რადგან მე არც რუსი ვარ, არც ფრანგი, არც ინგლისელი“.

მეორე დღეს, სამეფო სასახლის მოედანზე აღტყინებულმა ბრბომ დახოცა სერბიელი და რუსი სტუდენტები და იქვე დაწვეს სერბიული და რუსული გაზეთები და ბროშაურები.

მე უკვე ვხედავდი განსაცდელი ახლოვდებოდა. დილიდანვე ბიბლიოთეკებსა და მუზეუმებში შევიყუყუებოდი რესტორანებს, ბაღებსა და მოედნებს ვერიდებოდი.

საერთოდ „არალეგალურ“ ცხოვრებაზე გადავედი.

ფრიც ჰომელი და მისი ვაჟი დაბეჭი-თებით მიჩვევდნენ: ლანდაუმდის მატარებლით წავსულიყავი, ერთი სადგურით აღრე ფეხით შეარჩა და გერმანია-შვეიცარიის საზღვარზე გადავპარულიყავი. (მე გადაწვევით: აგრეც მოგქცე-

ულიყავი.) ერთ დილაჟ მერსედესში მეგობარი, სტუდენტი, მანძი: მერსედესს, სამხრეთათრიკელი ბური.

დე მალერბმა სთქვა:

„ამაოდ შიშობ, კონსტანტენ, შენ ქართველი ხარ და მე ბური, ჩვენ ვინ გვახლებს ხელს. დავრჩეთ მაუნხენში, ჩვენი მეცადინეობა განვავრძობთ, ხანდახან ლამაზ მატრონებთან ლაციციტ გავერთობთ“.

მე შვეიცარიაში ნამყოფი ვიყავი. ეს ქვეყანა მაინც და მაინც არ მიყვარდა, ხოლო საფრანგეთში ჩასვლაც არ მიმაჩნდა მიზანშეწონილად, რადგან ვიცოდი: იქაც დემონსტრაციები და ალიაქოთი დამხვდებოდა.

ჯერაც ვყოყმანობდი, მაგრამ იმ საღამოს ვავიარეთ მაუნხენის ერთ-ერთი გაზეთის რედაქტორის მეუღლის, ფრაუ ლენცის სალონში და არც მან გვიჩინა ბავარიიდან წასვლა.

„ბავარელები არც ისეთი მზეცებია, როგორც პრუსიელები, დარჩით მაუნხენში, სხვა არ იყოს რა, მე დაგშალავთ აქ“.

ამბობდა ფრაუ ლენც.

ბოლოს მე და დე მალერბმა გადავწყვიტეთ: განგვევრძო „არალეგალური ცხოვრება“. ჩემი მეგობარი გადმობარგდა იმავე პანსიონში, სადაც მე ვცხოვრობდი. მხოლოდ შუალამეს ვავიდოდი ხოლმე ქალაქში სასიერნოდ.

დე მალერბს უუამზე ის ამბავი, თუ როგორ არ მიყვადე მე ჩემი ძალღი შნუკი, ბავარიის მეფეს, ლუდვიგ მესამეს.

„მასლას, სთქვა დე მალერბმა, მე რომ შენს აღვილას ვყოფილიყავი, ბარე სამ ძაღლს ვიშოვნოდი და მიყვადიდი მაგ ბებერს. ჰაი, ჰაი, ახლა ხომ გამოგვადგებოდა მაგ წვერძაღლი“.

იმ დღეებში ვეწვევო თომას მანსს, არც მან მიჩინა გერმანიიდან წასვლა.

„ახლა ამ სახელმწიფოებს ძლიერ ესპირობათ ადამიანის ხორცი ზარბაზნებისათვის“.

ამ ქვეყნად მხოლოდ ერთხელაა მოცემული ცხოვრება.

აქ დარჩით, თუ რაიმე გავიჭირდეთ, მე ნაცნობები მყავს ბავარიის გენერალურ შტაბში, ზომებს მივიღებ“.

თუმცა ფრაუ ადელე ლენცის მეუღლე ფრიდ ცოფიანი გაზეთის რედაქტორი იყო, ამ ქალის სალონში სავსებით აპოლიტიკური პაციფისტური საზოგადოება იკრიბებოდა, მაუნხენელი მხატვრები და ესპანელი მოცეკვავენი, დიდი თანამედროების ოფიცერთა მეუღლენი, რომელნიც ამ ომს განიცდიდნენ, როგორც მეორე მოსელას, ისინი არც კი მალავდნენ თავიანთ ჰედონისტურ განწყობილებებს.

• ფრაუ ლენცს ზედმეტი ეტყობოდა, რომ მას ჭირის დღესავით სძაგდა თავისი მოხუცი, გაბოროტებული ქმარი ალბათ, ამიტომაც ამტკიცებდა:

„მე მგონია, კარგი იქნებოდა, რაც ქვეყანაზე გაზეთების მკლამელები და მინისტრებია, ყველანი მოედნებზე რომ ჩამოახრჩონ, არავითარი ომი არ იქნება“.

რაკი ჩემი სიცოცხლე საფრთხის წინაშე წარსდგა, პირდაპირ განსაცვიფრებელი ყურადღება გამოიჩინა ჩემს მიმართ ადელემ. მისი ქმარი ღამეებს ათევდა რედაქციაში, ხოლო ცოლი მისი ჩემთან და დე მალერბთან პოკერს თამაშობდა, ან სპირიტისტულ სეანსებს აწყობდა, ხოლო ნაშუადამევს დანარჩენი სტუმრები როგორც კი წავიდოდნენ, თავის ქმრის კაბინეტში მაწვენდა დიდ შეზღონგზე.

რამდენჯერმე მკითხა კიდევაც: ფული ხომ არ გაკლიაო?

მე ჩემს დღეში ქალებისაგან არ მიმიღია მატერიალური დახმარება, ამ შემთხვევაშიაც უარს ვეტყვოდი ხოლმე.

დე მალერბი ხითხითებდა:

„ჰერიპა, ქართველო აზნაურო, შენს ადგილას ფულსაც გამოვართმევდი ფრაუ ლენცს და მის ბებერ ქმარს ოფიციალურად გამოვიყენებდი“.

ოფიციალტობამდის ბევრიც არ უკლდა ამ უბედურ კაცს. იგი იყო ერთი იმ ქმრებთაგანი, „პანტოფელ მანსს“—ფოსტლის კაცს, რომ ეტყვიან გერმანელე-

ბი. ერთხელ ავად გავბდი, რატომღაც ყვეაილები მომიტანა ჩემს მანსსს, ფრაუ ლენცმა გაახლათო.

ერთ-ორ დღეს თუ არ მივიდოდი მათსას, ბატონი ლენცი ტელეფონით მირეკავდა, ჩემი ჯანმრთელობის გამო შემეკითხებოდა: ამაღამ პოკერზე გიცდითო ჩემი მეუღლე.

ერთი კვირის მანძილზე მე არა ერთგზის შემომხვდნენ ვილაც ცნობისმოყვარენი, შემეკითხებოდნენ ხოლმე: რა ეროვნებისა ხარო?

იტალიელი ვარ მეტიქი, მივუგებდი და გავუცლებოდი.

სექტემბერი მიიწურა და ქალაქში მისვლა-მოსვლა გვიძნელებოდა მე და დე მალერბს.

ხანდახან ავსტრიელად, ან უნგრელად ვასალებდი ჩემს თავს.

ერთ დღეს სამეფო ბაღში ვიჭექი და ჩემს მეგობარ ბალერინას ვუცდიდი. ბაღში შემოლაშლავდა მოხუცებისა და დედაკაცების ბზბო.

რატომღაც პირდაპირ მოაშურეს ჩემსკენ. ერთმა ჯოხიანმა კოჭლმა მოხუცმა დამჩხავლა:

„ფრანგი, ფრანგი“.

„არა, მე იტალიელი ვარ, ჰერბ“.

მივუგე იტალიურად.

ხალხი გარს შემომერტყა, დედაკაცებმა ქოლგები აღმართეს, მე წამოვეარდი და პირდაპირ მივაშურე მახლობელ ქუჩას და იქ მდგარი ცალიერი ეტლი დავიკავე, ცხენებს შევუძახე და პოლიციის პრეზიდენტისაკენ გავქანდი.

დაუყოვნებლივ შევედი პოლიციის ასესორის, ბარონ შტენგელის კაბინეტში და ვთხოვე დავებატიმრებინეთ. ბარონ შტენგელი უცნაურად ჰკავდა მეფისტოფელს. მან კმაყოფილება გამოსთქვა, რომ მე ასე ნდობით მოვექეცი ბავარიის სამეფოს კანონებს და თავათ გამოვცხადდი. დამპირდა კიდევაც: საუკეთესო კამერაში მოგათავსებო.

ეს კამერა ჯოჯონეთზე ცოტათი უკეთესი აღმოჩნდა.

აქ დამხივდნენ დე მალერბი და ინდოეთის ერთ-ერთი პროვინციის გუბერნა-

ტორყოფილი, ოქსფორდის უნივერსიტეტის პროფესორი, მისტერ ანრი ემერი და რამდენიმე რეციდივისტი, ქურდი.

ჩვენ სამნი ერთ კუთხეში ვიყავით მყუდროდ შეუუქულნი, კამერაში დიდი სისუფთავე სუფევდა, მაგრამ მაგარი ის იყო, დღისით ჩვენი რკინის საწოლები ავტომატურად აიკეცებოდნენ ხოლმე და ჩვენ ზეზე დავრჩებოდით.

კარტოფელის სუპს იატაკზე ფეხმორთხმულებს მოგვართმევდნენ. საჭმელი გულისამრევი იყო და საბოლოოდ ქურდებს გადავულოცავდით ხოლმე.

ამ ამბავს შეეჩვიეთ, მაგრამ ახალმა გასაჭირმა იჩინა თავი. ხანდახან რეციდივისტები ამბოხს ასტებდნენ ხოლმე, კარტოფელის სუპის უღუფის გადიდების იმედით, ამასობაში აღმინისტრაცია ზომებს მიიღებდა.

ერთბაშად გაგვიტობდნენ კამერას და ისეთი სიციხე დავარდებოდა, პერანგისამარა ტანტალიც ვერა გვშველოდა. გატფობის დაწყებას ყველაზე ადრე მისტერ ემერი იგრძნობდა რატომღაც, დამდულურულივით წამოიყვირებდა:

„ოლრაიტ“ (ე. ი. ყოველივე რიგზეაო).

სექტემბრის დამლევს გათენებისას წამოგვეყარეს ჩვენ სამნი, დერეფანში გვიცილიდა სამასიოდ ინგლისელი, ფრანგი და ბელგიელი, რამდენიმე ზანგი და ერთი პოლანდელი მეჩინიბე, უზარმაზარი დეკაცი, გვარად მენკენ.

ქანდარმების ექსკორტმა სადგურზე მიგვიყვანა. აქაც დიდალი ტყვეები დაგვიხვდნენ. ყველანი საქონლის ვაგონში ჩაგვეყარეს.

მისტერ ემერიმ გამოკითხა ქანდარმთა შეფს:

სად მიგყავართო?

გამოირკვა: ჩვენ უნდა წავეყვანეთ მდუნხენის ფორშტატში, ერთ კოშკში, რომელსაც ისმანინგი ერქვა.

ისმანინგში თავის დროზე ისვენებდა თურმე ნაპოლეონ ბონაპარტი. კოშკში

მისვლისას ჩვენ გვაჩვენეს მისი საწოლი ოთახი. მაგარი მისი მუზარადი და კედლებზე ეკიდა ნაირნაირი ხმლები.

შემოდგომის მშვენებრი დღეები იდგა. ვრცელ პარკში ძოწისა და ქარვის ფერადები კიაფობდნენ, უკანასკნელი ვარდები ჰქნებოდნენ ყვავილნარში. უზარმაზარი მუხები, ფიჭვები და ნაძვები საოცნებო პანორამასა ქმნიდნენ.

ქანდარმთა ღებების ჩხარი და ავადმყოფი ტყვეების ხველება არღვევდა მხოლოდ მყუდროებას.

ბრინჯის სუპითა და გაყინული ხორციტ გვეკვებავდნენ, ქანდარმები თავდაპირველად წესიერად გვეჭეოდნენ.

ისინი ხედავდნენ ამ საზოგადოებაში მოხვედრილიყვენ სორბონის, ბრაჟსელისა და ოქსფორდის უნივერსიტეტის პროფესორები სხვადასხვა ეროვნების მხატვრები, ყურნალისტები, პიანისტები და სტუდენტები.

პატიმრები ბაღში დასეირნობდნენ, ზოგნიც აივნებზე ისხდნენ და ჭადრაკს თამაშობდნენ. მხატვრები ხატავდნენ, პიანისტები ძველმოდურ ფორტეპიანოზე უკრავდნენ ბახის ფუგებს, ბეთოვენის სონატებს და ლისტის რაფსოდებს.

მისტერ ემერი აგრე ამბობდა:

„ამ კოშკში თუ დავგეტოვეს ომის დასრულებამდის, მადლობა შევწიროთ უფალს“.

არც თუ ხანგრძლივი აღმოჩნდა „შლოს ისმანინგში“ დაწყებული იდილია.

ერთ დღეს, გათენებისას, მოხუცებისა და დედაკაცების ბრბო მოაწვა რკინის უზარმაზარ ჭიშკარს კოშკისას და ქვეში დაუშინეს.

„გეყოფათ ჩვენი მტრების კვება! ნიდერ მიტ რუსსლანდ, ნიდერ მიტ ფრანკრაიხ, ნიდერ მიტ ენგლანდ!“.

ყვიროდა ქალი და კაცი.

ქანდარმების კომენდატურამ მთელი პოლკი გამოიწვია. მეორე დღეს, გათე-

1 ძირს რუსეთი, ძირს საფრანგეთი, ძირს ანგლისი.

ნებისას, წამოვეყარეს და რკინიგზის სადგურისაკენ წაგვასხეს.

გამორტყმული ხალხი ქვევს ვეცს-როდა, გვაფურთხებდა, ღრიალებდა.

როცა საქონლის ვაგონი ჩამოდგა, მისტერ ემერი თავაზიანად შეეკითხა ჟანდარმების შეფს:

სად მივყავართ?

„კურორტებზე“, გესლიანი ღიმილით მიუგო კითხულმა.

მეორე დღეს, ჩაგვიყვანეს პატარა ქალაქ ტრაუნშტაინში. ეს „კურორტი“ არც ისე სახარბიელო აღმოჩნდა.

ჩვენ მიგვიყვანეს მარილის ქარხანა-ყოფილში. აქ დაგვიხვდა რამდენიმე ათასი ტყვე.

ამ ლაგერის ფანჯრები სავსებით ჩალეწილი იყო, ვრცელ ეზოში მუხლამდის ტალახში მოგვიხვდა ტოპვა.

შიშველ ნარებზე დაცილი ტომრები ეყარა. მეორე დღეს მოვიდა მთელი პოლკი ჟანდარმებისა, მხედრულად დაგვამწყრივა ფელდვებელმა, ყოველ ჩვენთავანს თითო ცალიერი ტომარა შემოგვაჩვენეს.

მალე ვაგვიყვანეს ქალაქს გარეთ მინდორში და გვიბრძანეს: ყოველ ტყვეს თივით დავტენა თავისი ტომარა.

როცა ქალაქში შემოვბრუნდით, ყოველ ჩვენგანს თავზე ეღო გატენილი ტომარა. ქუჩებში ხალხი მოზღვაედა, მოხუცები, დედაკაცები და ბავშვები ქვევს გვიშენდნენ, გვაფურთხებდნენ, გვლანძლავდნენ.

ჩვენ ოდნავ მივაგავდით დანტეს სალხინებელის ცოდევილებს, რომელთაც წისკვილის გელაზები ჰქონდათ წამოდგმული თავზე.

ლაგერში სასტიკი დისციპლინა დამყარდა. წითელულვაშა ფელდვებელი ფრიც მაიერ, მამალივით აფხორილი დარბოდა, ყოველ კაცს ლანძლავდა, „შვაინე-ჰუნდეს“¹ გვიწოდებდა.

მისტერ ემერი ხუმრობდა:

„საინტერესოა რატომ ღორობას, ან

ძალლობას არ გვაკმარებს ჰერმან მუსტერის ვებელი“.

გათენებისას ყვირილითა და გინებით წამოგვეყრიდნენ, დაგვამწყრივებდნენ, კანტინამდის მიგვიყვანდნენ, კარტოფლის პურსა და უშაქრო ყავას დაგვირიგებდნენ, მერმე როტებად დამწყრივებული პატიმრები მიყავდათ ზოგი ხერხის ქარხანაში, ზოგი პურის სამკალად.

მისტერ ემერის, დე მალერბსა და მე, ეზოს დაგვა დავვაკისრეს. ხის ქოშები დაგვირიგეს ისეთი მოურგები, მისტერ ემერი რამდენჯერმე წაიქცა ტალახში.

კვირაობით ნება გვექონდა გველოცნა, ხანაც გვეთამაშა. აქა იქ გაიმართა პინგ-პონგი. ჩვენი მთავარი ვასართობი იყო „სპილოს“ თამაში. სამასიოდე კაცი ერთიმეორეზე შესდგებოდა და ეს ახოხო-ლებული გიგანტი სიარულს დაიწყებდა. ხანდახან შაბათ საღამოს აბანოში დაყვავდით ჟანდარმებს.

აბანოს პატრონი იყო ორი და, ორივე იშვიათად ლამაზი, ისინი ყოველთვის დაგვახვედრებდნენ ზოლმე ნამცხვარებს, ლუდს, ვახტერებს დაჭრთამავდნენ და აცლევინებდნენ. (ევროპაში მიღებულია ქალები ტანს ბანენ ზოლმე აბანოს კლიენტებს და ჩვენც ამ ჩვეულებას ვეროვნად ვიყენებდით.)

კვირა დღეს, ვახტერები მორეკავდნენ მრეცხავებს. უცნაური სანახავი იყო ლაგერში გამომწყვედელულ პროფესორებისა და მხატვრების გამიჯნურება ამ მაზინჯ დიაციებთან.

ერთ დღეს, ზანგები მორეკეს. ევროპელები აღშფოთდნენ: ზანგები მოგვაცილებით.

ფრიც მაიერმა ჩვენს სამს მოგვამაგრა ორი მოხუცი რაბინი: აბრამ და არონი. ისინი ვერ ართმევდნენ ნავით დატვირთულ ორბორბალას.

რაბინებმა ვედარ შესძლეს ორბორბალას ორევა, ისინი სარდაფში დაამწყვდიეს. აქ მათ ვალობა დაიწყეს, ვალობისათვის ისევ უთავაზებდნენ ხიშტებს.

მე ვამტკიცებ: გერმანული ფაშიზმი პიტლერზე ადრე დაიწყო. კაცთმძულ-

¹ შვაინე-ჰუნდ — ღორძაღლი.

ვარება და საღიზში ომის დაწყებისას გაიფურჩქნა.

ერთ დღეს ელზასიდან მოასხეს დატყვევებული გერმანელები, რომელთაც ფრანკოფილობაში დასდებოდათ ბრალი.

ჩვენს გვერდით ერთი პელერინიანი ფრანგი იწვა, როცა მის მეზობლად ელზასელი გერმანელი მძულლური მოათავსეს ნარზე, იგი წამოდგა და ეუბნება ახალმოსულს:

„შენ, ალბათ, გერმანელების ჯაშუსში იქნებოდი, ჰე“.

ელზასელი გაბრაზდა, უზარმაზარი დანა ამოიღო და მუცელში აძგერა ამ ფრანგს. ახლა ჩვენ ვნახეთ საკუთარი თვალთ, ამ გამხეცებულმა მოხუცმა ფრანგის ნაწლავები ხელზე დიხვია, ნარზე შეხტა და მარსელიოზა იმღერა.

ამ სიმღერის გაგონებაზე ფრანგები წამოცვივდნენ და მარსელიოზა შემოსძახეს.

ფელდვებელი ფრიც მაიერ შემოვარდა რევოლვერით ხელში და სროლა აგვიტეხა. მის უკან მომავალ ქანდარმებს კარაბინები ეჭირათ. და დანდობილად ისროდნენ. ფრანგები არ შეკრთნენ, ნარები დალუწეს, ფიცრების ნაშუსრევები დაუშინეს ქანდარმებს.

მისტერ ემერიმ პირდაპირ გვიბრძანა მე და დე მალერბს: მატრაცების ქვეშ შევმძვრალიყავით. ბარე ასიოდე ტყვე გასისხლიანებული დაცივიდა ნარების ოლებში.

მალე ლაგერის კომენდანტი მოვარდა და სროლა შეწყდა. მე და დე მალერბი გაოგნებულნი ვამბობდით:

„აფსუს ვისთვის ვკვდებით!“

„თქვენზე მტრებისათვის“, ღიმილით მოკვიგო მისტერ ემერიმ.

მეორე დღეს, გათენებისას წამოგვყარეს, უსაუზმოდ დაგვამწყრივეს. უკვე თოვდა. მოხუცები ეცემოდნენ თოვლში.

ტყვეში შევედით თუ არა, პოლკის უფროსმა გვიბრძანა: არ გაინძრეთო.

ამის თქმა და ტყვიამფრქვევები აკაკანდნენ.

ემერი დაბეჭითებით ამბობდა: ალ-

ბათ, სადღაც დაუზოცნიერე, სამხედრო ტყვეები, სამაგიეროდ ჩვენს წამოგვხვრეტნო.

მისტერ ემერის ვარაუდი არ გამართლდა. აჩქარებული მარშით შემოგვამარუნეს, ლაგერში მოსულები კანტინას წინაშე დაგვაციენეს და უშაქრო ყავა გვასვენეს.

მერმე ჭადაგად დავარდა ფელდვებელი ფრიც მაიერ და შეგონებანი დაგვიწყო:

„ტყვეებო, იცოდეთ, კიდევ ერთხელ თუ ვანმეორდა ისეთი ექსესსი, რომელიც გუშინ მოხდა, იმ ტყვეში წავასხამთ, სადაც დღეს იყავით და თავგებივით დაგხოცავთ ყველას განურჩევლად.“

ესეცაა გამოქვეყნდა ლაგერის კომენდანტის ბრძანება: ჩვენ გერმანელები კაცთმოყვარენი ვართ, მაგრამ ვახსოვდეთ, ამ კაცთმოყვარეობას თავისი სამანი აქვს.

იმრომეთ და ილოცეთ, ლაგერის კომენდანტურის ყოველი ბრძანება ზუსტად შეასრულეთ, თორემ დახვრეტა არავის აცდებთ, იცოდეთ“.

ერთხელ დე მალერბმა გამანდო: ესპანეთის ელჩი მალუნენში ჩემი ნათესავია, ამას წინათ მივწერე: ინგლისელები ჩვენი მტრებია, რად უნდა ვიტანჯო მეთქი მათთვის. ვთხოვე თავდებად დამდგომოდა და ამ გასაჭირისაგან დამიხსენი-მეთქი.

მართლაც, ერთი კვირა გავიდა და დე მალერბი გაანთავისუფლეს და ნება მისცეს მალუნენის უნივერსიტეტში განეგრძო სწავლა.

ამ ამბავმა მე დამაფიქრა. ვიდრე დე მალერბი თავის ნიეთებს თავს მოუყრიდა, პატარა ბარათი მივწერე თომას მანსს.

მთელი ჩემი ახალგაზრდობა რუსების მეფის მტერი ვიყავი, ციხეშიაც ვიჯექი მეთქი ერთხელ. ვთხოვე ეშუამდგომლა ვისთანაც ჯერ არს და პატიოსანი სიტყვით გავენთავისუფლებინეთ.

ჯერბნობით თუნდაც ტრაუნშტაინში დამტოვონ-მეთქი.

დე მალერბმა ეს ბარათი შარვალში

ჩაიკერა და მე და მისტერ ემერის დაგვემშვიდობა.

მე აღრეც ვაპირებდი თომას მანნისათვის ბარათის მიწერას, მაგრამ ჩვენ მიწერ-მოწერა აღკვეთილი გვქონდა.

ათი დღეც არ იყო გასული, თომას მანნმა პატარა მოსაკითხი გამომიგზავნა. წიგნები, შოკოლადი და ტფილი წინდები.

ამანათში ბარათი იყო. მაუწყებდა: მე ვინახულე მისი მეფური უდიდებულესობა, ლუდვიგ, ბავარიის მეფე და მისი ბრძანებით ამ დღეებში ლაგერიდან გამოგვიშვებენ. ორიოდე თვის შემდეგ მანუნენის უნივერსიტეტში სტუდენტად აღგადგენენო.

ცას ვეწიე სიხარულსაგან. შაბათს, ნაშუადამევს მოვიდა ფელდეველი ფრიც მაიერ და ის კაცი, ვინც „შეინე-ჰუნდით“ მიმასპინძლდებოდა ყოველდღე, გამომეგვიმა და მითხრა:

„ლაგერის უფროსის მოადგილე, მაიორ ულმერი ვინმობთ“.

შევედი თუ არა კომენდატურაში, მაიორ ულმერი წამოდგა, ხელი ჩამოართვა და მითხრა:

„მისი მეფური უდიდებულესობის, ბავარიის მეფის, ლუდვიგის ბრძანებით განთავისუფლებთ ლაგერიდან რამდენიმე თვით. ერთადერთი ვალდებულება გვეისრებათ: ყოველდღე უნდა გამოცხადდეთ კომენდატურაში და ეურნალზე მოაწეროთ ხელი...“

თუ თქვენ რიგინად მოიქცევით და ჩვენ ამაში ეჭვი არ გვეპარება, ალბათ, მალე მანუნენს მოგვბედებათ წასვლა“.

მალლობა მოვახსენე მაიორს და ბნელ ქუჩებს მივყევი. ულმერი მანუნენიდან მიცნობდა. იგი დრამატული თეატრის მსახიობი იყო. ულმერი არაფრით ჰგავდა ლაგერის უფროსს, ცხვირწითელა პოლკოვნიკს, რომელიც მუდამ გვემუქრებოდა და გვაგინებდა.

დიღხანს ვიარე ქალაქში და ბოლოს წავაწყდი ერთ პატარა ქობს, რომლის

ფანჯარაზე განცხადება იყო გაკრული: ოთახი ქირავდება.

საოცარი სიღარიბე სუფევდა ირგვლივ.

დანჯღრეულ საწოლზე დამაწვინეს. მეორე დღეს აღრე გავედი ქუჩაში და ბინის ძებნას შევუდღე. ქალაქს გარეთ, ვილუბის რაიონში წავაწყდი ერთ ვილას, დაუკითხავად შევედი შიგ.

პირველი ბინის ზარი დავრეკე. გამოვიდა მშვენიერი, ახალგაზრდა დიასახლისი და საღამუზე თავაზიანად მიპასუხა.

ეს ქალი სიამოვნებით დათანხმდა ბინის მოცემას და ნათელი ოთახი მიმიჩინა. მას ჰყავდა პატარა გოგონა, რომელიც მობილიზაციის პირველ დღეს კიბიდან ჩამოვარდნილიყო და ცალი ფეხი მოემტრია. კაპიტანი ყოფილა ამ ქალის ქმარი და ფრონტზე წაეყვანათ. ბავშვს უცნაურად შეეუყვარდი.

ერთ ღამეს ნასმურევეზე გავუმიჯნურდი კაპიტანის ცოლს.

გაწითლდა და მითხრა:

„მე პატროსანი სიტყვა მაქვს მიცემული ჩემი ქმრისათვის, ოღონდ დღეს თავი დამანებეთ და ერთ ქალს გაგაცნობთ, რომელზე უკეთესს მთელს ბავარიაში ვერ იპოვით.“

ეს გახლავთ გერმანიის პეკინელი ელჩყოფილის გრაფ ბერნსტორფის ქვრივი.“

ერთ დღეს დერეფანში გამაცნო იგი ჩემმა დიასახლისმა. იგი მართლაც მზითუნახავი იყო, ორმოცი წლისა. ფრიად მუსიკალური დამა. შესანიშნავად ლაპარაკობდა ფრანგულად.

მე აღარ ვიცოდი, როგორ დავახლოებოდი მას.

დიასახლისმა დამარიგა.

„ასე დავუქვათ, ვითომდაც თქვენ ავად გახდით, მე მას შევეზვეწები და გინახულვებ. დანარჩენი თქვენ იცით“.

მეორე დღეს მე ჩემს ოთახში დავუწიე. გრაფის ქვრივი შემოვიდა და ვარ-

დების ბუკეტი შემომიტანა... მისი სახელი იყო მალვიდა.

იმ დღიდან დაიწყო ჩვენი რომანი. მე თითქმის ყოველ საღამოს მალვიდას სტუმარი ვიყავი.

მე მას ფრანგულ სონეტებს ვუკითხავდი, ზანაც გერმანულად ვწერდი ფრივოლურ მადრიგალებს, ხოლო მალვიდა ფორტეპიანოზე უკრავდა ბახის ფუგებსა და ბეთჰოვენის სონატებს.

მალვიდას ჰყავდა ლამაზი მოახლე, აგრეთვე, აზნაურის ქვრივი, ლუიზე. ბოლოს ფრონტიდან ჩამოვიდა მალვიდას ერთადერთი ქალი, ლიზბეტ. ლუიზე გიტარაზე უკრავდა, ლიზბეტი ციტრაზე, ხოლო—მალვიდა ფორტეპიანოზე.

ერთ დღიას მალვიდამ შემომთავაზა მარხილით წავსულიყავით ტიროლში, ბავარია-იტალიის საზღვარზე.

მე არ მინდოდა მშვიდობა ჩვენს ქვეყნის სასურველს, თუმცა ვერასრულდებოდა ჩემი რის კომენდატურას ეს არ გაეგო. იმ დღიდან ყოველ კვირა დღე მივიდიოდი საზღვარზე და ვტკბებოდი თურთიერთის აღერსით და ბუნების მშვენიერებით.

თითქმის ყოველ საღამოს ჩემი „იადონები“ კონცერტებს მართავდნენ.

ორი თვეც არ იყო გასული, კომენდატურაში მიხმეს და წინადადება მომცეს: დაუყოვნებლივ წავსულიყავ მამუხენს.

ჩემმა იადონებმა ძლიერ მოიწყინეს, მაგრამ სხვა გზა არ იყო, გამოვეთხოვე მათ, დიასახლისსაც დიდი მადლობა ვუთხარი და ზალცბურგ-მამუხენის ექსპრესს გავყევი.

პ. პასაძე

ორი მოთხრობა

ზ ზ ა

როცა თბილისთან ლაპარაკს მოვრჩი, მადლობა ვუთხარი მხიარულ, ცისფერ-თვალემა გოგონას, რომელიც ვიწრო სარკმელიდან მიღიმოდა და ფული გადაეუხადე.

— აბა, რისი მადლობა... — მომიგო მან და ლოყები ოდნავ შეუწითლდა.

მას ალბათ იმიტომ მოვწონდი, რომ ამ მიყრუებულ მთებში ქალაქური იერი დამკრავდა; მეც მისი უბრალო, გული-თადი ღიმილი სიამოვნებას მგვრიდა.

წასვლის წინ ფარდულში ქურნალები ვიყიდე, მერე ეზოში ჩავედი და მანქანის საჭეს მივუჯექი. ვილისმა რამდენჯერმე დააცემინა და დინჯად დაიძრა ადგილიდან.

გულანისაკენ ნელა მივდიოდი. ვიცი-ღრ ხაზზე უკვე დამთავრებული ექნებოდათ მუშაობა, რადგან შუადღეს გადაცილებული იყო. დასავლეთის მთებისაკენ დახრილი მზე ზურგში მირტყამდა და ჩემივე ჩრდილი გზაზე ხტუნვა-ხტუნვით მისწრებდა წინ. პაერში საღამოს სიგრილე იდგა. „ყველაფერი გაცილებით უფრო მარტივია, ვიდრე კაცს ჰგონია“, — გავიფიქრე, როცა მანანასთან ტელეფონზე საუბარი გამახსენდა:

— იალო, მანანა ხარ?

— ხო, მე ვარ ჭემალ... როგორა ხარ?

— კარგად, ძალიან კარგად, შენ რას შერები?

მანანამ მიკიბულად მიაშბო თუ რას აკეთებდა იმ თვეების განმავლობაში, რაც მე ქალაქიდან წამოვედი და ბოლოს დაუშატა: — ქეთის დღეობაზე შენი საღღერძელო გვიმ დალია... — მან განსაკუთრებული ნიშნისმოგებით წარმოსთქვა გვიის სახელი და დადუმდა.

— დიდი მადლობა გადაეცი, — ვუთ-

ხარი და გულში გვარიანად შევეუტრთე. ეს ის გივი იყო, რომელსაც „მატილ-ნი გზის გასაყვანად ჩემთან ერთად გზავნიდნენ, მან კი თავი მოიავადმყოფა და უარი განაცხადა.

— ამოსვლას არ აპირებ? მახსოვს, ივლისისათვის გინახულებო, დამპირდი.

— მეე...? — ერთხანს მანანა ხმას არ იღებდა. — იცი, დანამდვილებით ვერ გეტყვი, მაგრამ ალბათ ამოვალ... ისე კი ჩვენი გოგოები სულ ზღვაზე მიდიან.

უცებ მივხვდი, რომ მანანამ ჩემს კითხვაზე თავი უხერხულად იგრძნო და გადაეწყვიტე, რაიმე სხვა შეთქვა. საბედნიეროდ, სამი წუთიც მალე გათავდა და გაგვთიშეს.

აღმართი დაიწყო. ვილისი ყურის წამლებად აღმუკვდა, დაიძაბა. „ჯანდაბას მავათი...“ — ვთქვი ჩემთვის და მესამე სვლა ჩავრთე.

* * *

დათო შინ არ დამხვდა. იქვე მაგიდაზე მისი წერილი იდო: „ბისოში ვატიკასთან მივედივარ. შაბათი დღეა და კარგი არაფერი მაქვსო. ჩქარა ამოდი.“

წერილი მაგიდაზევე დავდე, ქურა ავანთე, რომ ყაუა მომეხარშა და ლოგინზე წამოვწექი. სიჩუმე იყო. საიდანღაც მოვალური გაუთავებლად იძახდა. მე ფანჯრიდან გავხედე ფერდობებს, რომლებსაც მსუყე სიმწვანე გადაჰკვროდათ. ფერდობებს იქით მაღალი მთების კალთებზე დახერგილი ღრუბლის ბოლოები უკვე გავარდისფერებულიყო.

თვალები მიმეღულა, ჩემდარუნებურად მანანაზე დავიწყე ფიქრი. გამახსენდა ჩვენი პირველი შეხვედრა, ერთად გატარებული საღამოები და დამენანა, რომ

უწინდებურად ველარ ვინახულგბდით ერთმანეთს. როცა შატილში გზაზე სა-მუშაოდ გამოიმგზავნეს, მისგან ყოველ დღე ველოდი ამ უხერხულად ვაგრძე-ლებულ „მე“-ს, და, ამიტომ, არც თუ ისე მწყენია ასეთი საუბარი. მხოლოდ ხანდახან, როცა მის გვერდით წარმო-ვიდგენდი ვინმე სხვას, ვინც ჩემს აღ-ვილს დაიკავებდა, სიბრაზე ამიტანდა და პირში გაურკვეველად უსიამოვნო გე-მოს ვგრძნობდი.

ყავა აშიშინდა. ქურა ჩავაქრე და თა-როდნ თინჯანი ჩამოვიღე. ყავა და ჩე-მივე ხელით მოწული საგარძელი ერ-თადერთი ქალაქური ვანცხრომა იყო, რომელსაც ყოველ საღამოს ვეძლეოდი. ვიჯექი ფანჯარასთან, ხარბად ვყნოსავდი სასიამოვნო სურნელებით აღვსილ ორთქლს და ვუყურებდი, როგორ ეხვე-ოდნენ მთის კედლები ბინდში. ეს ძალიან კარგი იყო. უკეთესი, ვიდრე ქალაქში გვიის გვერდით ყანწით ხელში სუფრას-თან დგომა.

შატილში გამოიმგზავრების წინ გვიის ქუჩაში რომ შევხვდი, მან თანაგრძნო-ბით დამადო მხარზე ხელი და მითხრა:— იქ დიდხანს ვერ გაძლებ, გენაცვალე, გა-მოიქცევი. ისე, ოცნებას რა ჯობია...

მისთვის შატილში გზის გაყვანა მარ-ტო რომანტიკა და სენტიმენტალობა იყო. ჩემთვის კი ეს აზრი ყოველდღიურ ფიქრად არსებობდა. ამაზე ფიქრი ჯერ კიდევ მაშინ დაიწყო, როცა მამამ აქეთ სამოგზაუროდ ამომიყვანა. დაცარიე-ლებულ სოფლებს რომ ჩავუვლიდით, იგი შეუზნებოდა ხევსურების ბარში გა-დასახლების მიზეზი უგზოობა არისო. და მე მწყინდა, რომ მხოლოდ ამის გამო ცარიელდებოდა ეს მხარე, რომ ეს კოშ-კები ამის გამო უნდა მოშლილიყვნენ და უკაცურობა დაბუდებულიყო ნასახლა-რებზე... დავდიოდი მასთან ერთად სოფლიდან სოფელში და ვინ იცის, რა-ზე არ ვოცნებობდი. შემდეგ ეს ოცნება ფიქრში გადაიზარდა და ფიქრი კი ერთ-გვარი თავისდალწევა გახდა ჩემთვის. თავისდალწევა ყველაფრისაგან, რაც მე-ჯავრებოდა. ბოლოს, მე თვითონ აღარ

მახსოვს, რა უფრო მინდოდა ქალაქს მოშორება, თუ გზის განსაქვანად მთაში ამოსვლა. ერთი კი იყო, რომ ახლა, რო-ცა კარავში ვიჯექი და ფანჯრიდან ვაეც-ქეროდი გზას, ჩუმი სიხარული მიტანდა, ისეთივე ჩუმი სიხარული, როგორიც ბავშვობისას ვანშიცდია, მოხვეწილ კლდეზე გადმოქანებულ კოშკს თვალს რომ გავუსწორებდი.

დალამდა. მე ხელის ფარანი ავანთე და ლოგინში ჩავწექი. ბარისახოდან ამო-ტანილი ყურნალები გადავეფურცლე-მციროვნის შემდეგ დათოც მოვიდა. კარგა მავრად შემთვრალი იყო.

— რატომ არ გამოიარე, ბიჭო? რომ იცოდე რა ხინკალი ვკვამე? — შემოსე-ლისთანავე მითხრა და მაგიდასთან დაჯ-და.

გამხდარი და ვიწრომხრებიანი დათო სიმთვრალის დროს სასაცილოდ გამოი-ყურებოდა. მოვრძო, კეთილი პირისახე უცნაურად შეეცვლებოდა ხოლმე, და ფეხები ზამბარასავით ეკეცებოდა.

— დამეზარა, ცოტა დაღლილი ვიყა-ვი...

დათომ გახდა დაიწყო.

— თბილისს თუ ელაპარაკე? — მკითხა და მაგიდაზე მდგარი მყავე წყლით სავსე ბოთლი ხარბად მოიყუდა.

— ველაპარაკე... ფულს იმ კვირას გადმოგირიცხავთო.

— იფ, კარგია. სხვა?

— დედასაც ველაპარაკე.

— მანანას?

— მანანასაც. ჩქარა ჩამოვა.

დათო დაწვა. მე ჩვეულებისამებრ ძი-ლის წინ სიგარეტს მოვუყიდე. კვამლი ღრუბლის მსგავს პატარ-პატარა ფთი-ლებად გაიშალა ოთახში და ფანჯრისა-კენ გაცურდა. ფანჯარაში კლდეებად დატეხილი მთების თავები მოჩანდა.

მეორე დღეს გვიან გამეღვიძა. უქ-მე დღე იყო და სანამ მზემ პირდაპირ თვალეზში არ დამაჭირა, ძილს თავი ვერ ავირთვი. ბოლოს ავდექი. დათო უკვე სანადიროდ წასულიყო. დათო და ვაი-

კა იქაღნებოდნენ, დათვი უნდა მოვეკლათო და კვირაობით ტყეში დადიოდნენ, პირველად მეც იყუყუე, მაგრამ მალე დავრწმუნდი, არაფერი გამოგვივიდოდა და ისევ სახლში ყოფნა ვარჩიე.

დაცხა. მზე კარავს მოადგა და შიგ დარჩენა აუტანელი გახდა. პირსახოცს წამოვაველე ხელი და უკვე მდინარისაკენ საბანაოდ წასვლას ვაპირებდი, როცა ფრთხილი კაკუნი მომესმა.

— შემოდი! — დავიძახე და კარი გამოვაღე.

ჩემს წინ თეთრი ყვავილებით დაწინწკლულ ლურჯ კაბაში გამოწყობილი ხევსური გოგონა იდგა. ხელში მოზრდილი ჯამი ეჭირა. რომ დამინახა, ოდნავ გაიღიმა და მითხრა:

— ეს თაფლია. პაპისთვის გითხოვნიათ და გამოგიგზავნათ.

ერთხანს ვათვალიერებდი მისი სახის ხორბლისფერ კანს და ნატიფ, სწორ ნაკეთებს. „აღბათ ნანულია“ — გავიფიქრე, როცა ბოლოებში წამახულ წარბებს თვალი შევაველე და ჩვენი ვაყიკას სიტყვები გამახსენდა, ნანულიზე ლამაზი ამ მხარეს არავინ არისო.

— მადლობთ, ნანული... ხომ არ შე-
მოხვალ? — ვკითხე და ჯამი გამოვართვი.

რამდენიმე დღის წინათ მე და დათოს, მართლაც, მოგვინდა თაფლი. დათოს ვაყიკასთვის დაუვალეგია, რომ სოფელში ეშვოვა. ვაყიკას კი, როგორც ჩანდა ნანულის პაპისათვის ეთხოვნა.

— ჩემი სახელი საიდან იცი? — იმ-
წამსვე მომახალა ნანულიმ და გოცმბული თვალებით შემომხედა.

ჯერ არ მიწოდდა გამეცა ამხანავი, მაგრამ მერე მიინც ვუთხარი:

— შენზე ერთხელ ვაყიკა მეღაპარაკა. რომ დაგინახე, ვიფიქრე, ნანული იქნება მეტქი.

ნანულიმ თავისი თეთრი კბილები ოდნავ გამოაჩინა.

— შემოდი ცოტა ხანს...

— არა, მეჩქარება. უნდა წავიდე. —
თქვა და შებრუნდა.

როცა დავრწმუნდი, არ შემოვიდოდა,

ჯიბიდან ხუთმანეთიანი ამოვეფულე ჰერონის ვეცი. ნანულიმ ფული მორცხვად გამო-
მართვა. მე ერთხელაც დავაცქერდი მის მშვიდ, დაწმენდილ სახეს. მხოლოდ ახლა შევნიშნე ლოყებსა და შუბლზე ოდნავად, სულ ოდნავად დაყრილი მსუ-
ბუქი ჭორბული. „მართლა ლამაზი ყო-
ფილა,“ — გავიფიქრე ჩემთვის და ეუთ-
ხარი:

— შენსკენ მოვდივარ, თუ დამიციდი,
ერთად წავიდე.

მან წამით ქვემოდან ამომხედა დიდ-
რონი, ერთმანეთისაგან უცნაურად და-
შორებულნი თვალებით და დავიციდითო,
წაიბუტბუტა.

გარეთ მზე წვავდა ყველაფერს. ჩვენ
ფერდობზე ხეების ჩრდილში გავყევით
ბილიკს, რომლის ორივე მხარეს ბალახი
მუხლებამდე აზიდულიყო. სხივები
ფოთლებს შორის მკვეთრად ატანდა და
ათინათებად ეცემოდა მიწაზე.

— ცხელა.

— ჰო, ძალიან ცხელა...

მე ნანულის გამხდარ, ბავშვურ მხრებ-
სა და მსხვილად დაწულ ნაწნავეებს მა-
ლულად ვათვალიერებდი. რაღაც უჩვე-
ულო და მიწვილდელი იყო მასში.

— თქვენი სახლი სად დგას, ნანული?

— აი იქ, სოფლის ბოლოს, — მიპა-
სუხა მან და შორს, ხეგსურულ სამბა-
ნიან სახლზე მიმოითთა.

მისი ოჯახის შესახებ ცოტა რამ წი-
ნათვე გამეგონა. ვიცოდი, რომ დედამა-
არ ჰყავდა და პაპა ზრდიდა. მოხუცი
გაბრიელა კი ხანში უკვე ღრმად შესუ-
ლიყო და ეზოში მოშენებულ ოციოდე
სკის მოვლის მეტს ვერაფერს აკეთებდა.
„საწყლებს, უჭირთ“ — მითხრა მაშინ
ვაყიკამ. „ორი ძროხა და შერჩენიათ და
ესაა მათი სარჩო“.

— პაპაშენი რამდენი წლისაა?

— ოთხმოცდა ცხრის. იქნება მეტი-
საც იყოს. — ვაიცინა და შემომხედა. —
რომ ჰკითხო თვითონაც აღარ ახსოვს.

მოსახვევამდე ისე მივედი, მეტი
აღარაფერი გვითქვამს. მხოლოდ მაშინ,
როცა უკვე მდინარისაკენ უნდა გადა-
მეხვია, შევეკითხე:

— თქვენ ალბათ რძეც გეჭნებათ? კარგი იქნებოდა, მოგეტანა ხოლმე.

ნანულის თითქოს და გაუხარდა ჩემი ნათქვამი.

— რატომაც არა? რამდენი მოგიტანოთ?

— ერთი ბოთლი. ან, ორი იყოს...

როცა ის ბისოსკენ მიმავალი გზას დაადგა, მე უწინდებურად ვადასავლელთან ვიდექი და მას ვუყურებდი. მერე დაღმართზე რიყისაკენ დავეშვი.

ბულდოზერმა ფარი მიწას დააბჯინა და დახორავებულ, უხარმახარ გორბებს ხოამისაკენ მიაწვა. ხრამის იქითა მხარეს მეორე ბულდოზერი ეწეოდა. ხეობა მათი მოტორების ჩახჩახს აევსო. უკან დაუშთაერებელ გზას ასწორებდნენ მუშები, რომელთაც დათო თავს დასდგომოდა. ირგვლივ სიცხისაგან გახურებული მიწისა და მტერის ბული ირეოდა.

დღეები სწრაფად სცვლიდნენ ერთმანეთს. ჩვენი გზა კი შეუძინველად სოფელს უახლოვდებოდა. ბარისახოსაკენ მიმავალი ხევსურები ბულდოზერებთან შეჩერდებოდნენ ხოლმე და მადლობას გვიხდოდნენ.

— ვაჟიკა, ორჯერაც შემობრუნდი და დღეს გვეყოფა, დავისვენოთ! — დავუძახე ბულდოზერის კოფოზე შემომჭდარ ვაჟიკას და კარავისაკენ გავწიე.

უცებ ყველაფერი მიჩუმდა.

მუშები ხეების ჩრდილში მიმოიშალნენ, იქვე მიწყობილი აბგები გახსნეს და ჭამას შეუდგნენ.

მე კარავთან მოღზე წამოვიწეკი. სანამ დათო მოვიდოდა, ცას ავხედე და ღრუბლების გასწვრივ, წერტილად ქვეულ მობოინე ქორს თვალი გავაყოლე. წინათვე შემჩნეული მქონდა, რომ ცაში ყურებისას გონება მიმშვიდდებოდა და ახლაც დაღლილობის დროს, ყოველთვის ცას ავხედავდი ხოლმე.

— დღეს მაგრა დავიდალე, ხომ იცი, —

თქვა დათომ, როცა ისიც ჩემს გვერდით წამოიწვა და ხელები თატქვეს სამსხატბა — მგელივით მშია.

ერთხანს გაუნძრევლად ვიწეკით. მერე ისევ დათო ადგა და წავიდა კარავისაკენ, საიდანაც რამდენიმე წუთში ჩემამდე საჭმლის სურნელმა მოაღწია.

— თუ ძმა ხარ, მითხარი, იმ რძეს, ჩვეთან ვინ დაატარებეს? — მკითხა დათომ, სადილს რომ ვამთავრებდით. მან აქამდე არაფერი იცოდა ნანულის შესახებ. მთელი კვირა ისე გავიდა, ხან ბარისახოში იყო ჩასული, ხან ვაჟიკას მიყვებოდა ლუღის სასმელად, ხან კიდევ ღმერთმა იცის რა.

— ჩქარა ნახავ. — სიცილით მივეუგე.

— რა, საიდუმლოა?

— თითქმის...

ნანულის მოსვლის დრო უკვე მოახლოვებულიყო. დათომ ქურნალებს მოჰკიდა ხელი და სავარძელში ჩაესვენა. მე ერთხანს მაგიდასთან ვიჯექი და ყოველ წამს ველოდი ნანულის გამოჩენას. მერე ფანჯარას მიუახლოვდი, ბილიკს გავხედე და სწორედ ამ დროს ოდნავ შემოიღო ოთახის კარი. დათო სწრაფად წამოხტა და სტუმარს შეეგება.

ოთახში ნანული შემოვიდა. საგულდაგულოდ დაწული ნაწნავები მკერდზე გადმოეყარა და ხელში რძით სავსე ორი ბოთლი ეჭირა. პირველად მე რომ არ შევხვდი უცებ შეცბა და დაბნეულმა მიმოიხედა.

— გაიცანი... დათო ჯაფარიძე, ჩემთან ერთად გზაზე მუშაობს — მიუახლოვდი და ბოთლები გამოვართვი.

ნანული ამ დღეს, მართლაც, საოცრად ლამაზი იყო და სულ არ გამკვირვებია, რომ დათომ რამდენიმე წუთის განმავლობაში თვალი ვერ მოაშორა.

— დასხედით, რას დგახართ. — ვუთხარი ორივეს და ბოთლები თათოზე დავდგი.

ნანული სკამზე ჩამოჯდა. დათო კი ჯერ ვერ გარკვეულიყო და ხან მე შემომხედდავდა, ხან ისევ ნანულის მერე კუთხეში მდგარ თუნგს წამოავლო ხელი და შემეკითხა.

— წყალია არა მოსატანი, ჯემალ?

— ჰო, წესით მოსატანია — ვუბასუხე მე.

ნაწული ჩემს წინ უხმოდ იჭდა და თავი დაბრილი ჰქონდა. როცა დათო ოთახიდან გავიდა, მან ჯიბეში ჩაიყო ხელი და წინდები ამოიღო.

— ეს პაჭიკები მე მოგქსოვე. ნახეთუ მოგეწონება, შენი იყოს. — ჩაიბუტბუტა და ჭრელი წინდები მაგიდაზე დადო.

იმ დღეს შებინდებამდე ჩვენთან იჭდა ნაწული და დათოს ხუმრობაზე მზიარულად იციროდა. წასვლის წინ მან დალია ყავა, რომელიც თურმე აქამდე არ ეგემნა და ჩვეულებისამებრ სახლში მაგვიანდებოთ განაცხადა.

— გავაცილებ... — ვუთხარი და პასუხისათვის არ დამიცდია, მხრებზე ისე წამოვივდე ტყაბუჭი.

ბილიკს რომ ავყევით, ჩამოხნულდა კიდევ.

ბინდთან ერთად სიჩუმე ჩამოვივდე და მხოლოდ ხანდახან, ნიავის წამოქროლისას ფოთლები ამრიალდებოდნენ. ყველაფერი ზღაბრულ სურათებად იშლებოდა გარშემო: ვარსკვლავებით მოჭედული ცა, ლანდებულ აყუღებული მაღალი მთები, ნაწული... მღუპარე ფერში გახვეულ ფერდობებს თვალი შევავლე, სუფთა ჰაერი ჩავისუნთქე ღრმად და ვიგრძენი სისხლი ძარღვებში როგორ მომაწვა. მერე მთვარეც ამოიწვერა და მე უკან გავხედე გზას, რომელსაც ახლა მკრთალი ვერცხლისფერი გადაკრავდა.

— კარგია, არა? — ჩაჩურჩულე ქალიშვილს და ფრთხილად, ისე რომ მასაც არ შეემჩნია, ხელი მოვხვიე.

— ჰო, ძალიან კარგი. — მიპასუხა მან, გაყურდა და თავისი შავი მინდობილი თვალებით შემომხედა.

ა ი ვ ა ნ ზ ი

საათობით ზის ხოლმე აივანზე.

სალამო რომ მოაწვევს, გამოიტანს თავის სამფეხას, ჩამოჯდება, და იქით იმზირება...

იქით იმერეთის ნაზად აჭრელებული ფერდობებია, მწვანე ყვავილას ქათქათა ეკლესია და ტანამომშრალი რიონის ჩქერები.

გვიან ღამემდე ზის, და იქით იმზირება.

— რას უყურებ? — ეტყვის შვილიშვილი და გვერდით მიუჯდება.

— არაფერს... ისე, ვუყურებ.

— მაშ ალბათ ფიქრობ?

— ჰო, რაიმე თუ გამახსენდება — მოვიგონებ. აბა სხვა რაღაზე უნდა ვიფიქრო. — უპასუხებს ის და სახეზე ღიმი გადაჰკრავს.

მზე თანდათან ჩადის, დასაუღოეთსაყენ იხრება, და თან მთელ ცას მიათრევს მთების იქით. მისი შუქი ნაზად იღვრება კაბის კალთებში. ის ხელაღს ამას და კა-

ბას გაღუშლის სხივებს. მერე ზედ ხელს ალარსით გადაუსვამს.

ბინდლება...

მწვანე ყვავილიდან ნიავი ჩამოუქროლებს. ბურუსში ეხვევა ფერდობები და სახლებში ნათურები ინთება.

— იცი ახლა რა გამახსენდა? — იტყვის და ერთხანს დადუმდება. ისევ ათამაშდება ღიმი დამჰქნარ ბაგეებზე, წყლიან, გამჰვირვალე თვალებზე ოდნავი ციავი გადაუვლის. — აი, პირველად რომ პაპაშენმა აქეთ წამომიყვანა, თქვენსმეტისა ვიყავი. მანამდე კი ბათომში ვცხოვრობდი, ზღვის პირას...

ზღვა ძალიან მიყვარდა მაშინ. მთელი დღე შემეძლო მისთვის მეტყვირა. რომ მოღამდებოდა, გავიდოდი ხოლმე აივანზე და ვუყურებდი გემი ნაპირს როგორ შორდება. ის მიყვარდა, გემი ღრმად რომ გავიდოდა და მერე ნათურასავით გამოანათებდა იქიდან. სანამ

ჩაქრებოდა, მე სულ აივანზე ვიდექი და ვუყურებდი...

დაბნელდა.

ირგვლივ მიჩუმდა ყველაფერი.

საღლაც, სულ ახლოს, კრიჭინამ თავისი დაუთავებელი და ღამესავეთ მოსაწყენი სიმღერა გააბა.

შვილიშვილი: მერე?

ბებია: მერე?... მერე, აქეთ მოვყავედი და გულში მენატრებოდა. ჯერ იმისად, მშობლებს რომ ვშორდებოდი, და მერე ზღვაში მიმავალ გემებს რომ ვეღარ ვნახავდი. პატარა ვიყავი, შენზე პატარა თორემ.

დადუმდა და ისევ დაფიქრდა — შენდევ მომხდარს თუ იგონებდა.

შვილიშვილი: ჩემხელა რომ ყოფილიყავი, არ იღარდებდი, ბები?

ბებია: არ ვიცი ახლა არ ვიცი... კოდა, რომ ჩამომიყვანა, აქ, აივანზე გამოვედი იმ ღამეს. რიონი დიდი იყო მაშინ, — ეს ნაპირები სულ დაფარული ჰქონდა. წინ ფერდობზეც ახლა ბევრი სახლი რომ დგას, მაშინ ერთი იყო მხოლოდ — მეტყვევის ქოხი. ვიდექი ასე, მესმოდა წყლის შხუილი. და ბნელში კი ვერაფერს ვხედავდი, უცებ შორს მარტო სინათლე აინთო. მე ყველაფერი გადამავიწყდა, ისე მომეჩვენა, თითქოს იმ ბნელში ზღვა იყო გადაშლილი და მას-

ზე გემი მიცურავდა. თითქოს ისევე ჩემს სახლში ვიყავი, ბათუმში და ჩემს აივანზე ვიდექი... თითქოს ყველაფერი უწინდებურად დაჩაბა, და მეც გულში აღარ მეტირებოდა.

ვაჩერდა და სიბნელეში უხმოდ ჩაიხედა.

— იმ ღამის მერე ამ სახლში აღარავინ შეუცხოვა, არც არაფერი...

ნიავე ჩადგა.

მხოლოდ კრიჭინა ავრძელებდა სიმღერას.

საღლაც ძალი დაგვიანებულ მგზავრს უყევს.

შვილიშვილი: — ახლა ბები? ახლა როგორ არის? კიდევ გახსოვს ზღვა?

ბებია: — ახლა?... ახლა აღარა. მახსოვს მხოლოდ რომ კარგი იყო, ძალიან ლურჯი და კარგი. სხვა არაფერი.

შვილიშვილი: — გემი, ბები?

ბებია: — გემი?

კითხვითვე პასუხობს და იღიმება. მერე კრუსუნით იწევა, თან სამუცხას თიღლითებს და თათხში გადის დასაძინებლად.

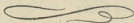
ჭრრ...

ჭრრ...

ჰყვება კრიჭინა თავის ამბავს.

მერე ისიკდუმდება

სიჩუმეა.

ზ. შარაზარიშვილი

ჩემი მკურნალი

ქარმა წამგლიჯა სიცოცხლის აფრა,
სიკვდილი სადღაც ახლოს დაეშვა,
და ის უჩინო მტრედა მძაფრად,
მოაგორებდა მთებად ქაეშანს.

ჩემი გული და ჩემი ოცნება
დღეს ძველებურად გრძნობენ, ბორგავენ,
ყველა ქრილობა რჩება, ხორცდება,
რადგან სიცოცხლე ისევ მომგვარეთ.

ისევ მომგვარეთ, პოვეთ, მოძებნეთ,
განსხლტარი, როგორც ცხენი უხედნი
და თქვენ რომ არა, ჩემო მოძმენო,
დამაჩოქებდა იგი მუხლებით.

არა, მაშინდელ ქარსა და ქარბუქს,
რა დამაფიწყებს, მახსოვს ყოველი,
სიცოცხლე ისევ მომგვარეთ ქაბუქს,
თითქოს ამ ქვეყნად ორჯერ მოველი.

მომგვარეთ,
როგორც ცხენი,
უნალო,
სიკვდილმა ახლა ველარ დამხუროს,
თქვენ იდღეგრძელეთ, ჩემო
მკურნალი,
ჩემი სიცოცხლის წალმა მსახურნი!

სვებითსოველი

რომელმა ძალსკო
მოენიჭებია სიცოცხლე, მარადი,
შენი დიდების წინაშე,
შუაღლის ჩრდილივით დაემატარაედი.

შენი სარკმლები და ლავგარდანები,
ასე ნატოფები,
იქნებ გწაპს,
ცისაყენ,
თუ აქამდე არა,
აწი ვაფრინდები?!

ჩემთა წინაპართა
იმედო და სასო ყოველო,
ასაფრენად
ფრთაბაწურულო,
სვეტო,
ცხოველო.

შენი თეთრი ქვეები,
მართლა ცოცხლობდნენ, ნუთუ,
გათლისას?!

ცხოველო სვეტო, ნიშან-სვეტო,
ლონევ ქართლისა!

უ შ ე ნ ო დ

საქმე რომ წახდება,
რა უნდა უწველო,
მე უკვე ვიყავი
რაქაწი,
უშენოდ.

უშენოდ,
უშენოდ,
აბა, თქვე, უშენოდ,
სიყვარულს სასახლე
რა რიგად ვუშენო?!

აქვესაჲსა ბოლოი
გულგულის ბალი

პ თ ე მ ა

1

ზღვა მიიქცევა, და ქარი მეხრე
რალა მეხრეა, თუ არ გახედნა...
შევალ, მოკანგრევე პიტალო კლდე-ღრეს
და ღორღს აგვიდებ დაღლილ სახედარს.

საცალფეხოთი ავითანთ მაღლა,—
რკინიგზისაა ქვეცა და ღორღიც.
მერე კი ზღვისკენ მივყევართ დაღმართს
და ჩემი ვირი მოჰყვება ყროყინს.

კუდაწეული ყროყინებს ლაღად,
თავებზე მუდამ გული უხარის.
გზის შორიხლო შრიღლებს ბაღი,
ბაღი კი არა, ტყვა უღრანი.

ტოტებს იწედიან ვარდები გარეთ,
გალანის ჩრდილქვეშ გათანგულები.
ახლოს, ფოთლებში ბულბული გალობს,
შორს ჩურჩულებენ ნაკადულები.

ისე არ წავა. დიდყურამ იცის,
აქ თუ კისერი არ შოიღერა,
ბაღში კი ჩუმაღ ვიღაც იცინის
და მერე შორით მესმის სიმღერა.

იარე-მეთქი, დავეუცახანებ,
რა უცნაური, ტბილი ხმა ისმის;
ცა იფერფლება ნელი ცეცხლივით,
ზღვას ეფინება ლურჯი დაისი.

2

თითქოს იყო და არა იყო რა,
ის სიმღერა კი გულში ხშიანობს.
მომაცქვრდება ჩემი დიდყურა:
„რამ ჩაგაფიქრა, აღამიანო?“

იქნებ დასიბუღს ამტიკედა თავი
და მომენატრა მწუხრში ცხონება?
ფიქრში ათასი იმედი ჰყვავის,
კვლავ დამესიზმრა უცხო ცხოვრება...

ზაინც რა ვნ ხე ჩემ ქერქვეშ კარგი
ან რას მოშიტანს ბედკრულს ტაროსი,
თუნდ ვილიდინო ის ტბილი ჰანგი,
სიმღერა ტურფა საბაღნაროსი?

იქ არ იციან დარდი და ხინჯი,
ან ქვეყანაზე რა ქარბუქია.
ფრიალებს კაბა ისფერ ბინდში,
კაბა კი არა, მთვარის შუქია.

ყოველ საღამოს წავალ, ავივლი,
და თვალს მოაპყრობს ჭიშკარს ლამაზი.
ქალი კი არა, თეთრი ყვავილი
თავისკენ მიხმობს ცეკვა-თამაშით.

გამოვქცევივარ შხამსა და ბაღლამს,
ამ ქვეყნად თითქოს ის აღარა ვარ.
შემიყვარდება აქ დგომაც, დაღლაც,
გიფიფით ვკოცნი მაღალ გაღავენს.

3

ნაჯაფი ვირა დასცქერის წერაქვს,
ჭეიშაში დგას და მოკვდა ლოდინით.
რა ქნას, პატრონი გაიჭრა ველად,
დახეტიალობს გულდაკოდილი.

წაველ, დაისთან შევკარი პირი,
მარტო მან იცის, ქვეყნად ვინ მიყვარს.
მივდეგ იღუმალ გზადქცეულ ბილიქს,
კვლავ იმ დაბურულ ბაღთან მიმიყვანს.

ვაიმე, ფერი უცვლიათ ვარდებს,
სულში ერთბაშად შიშმა დარტყა
და შემომიწვა დაქანცულს დარდი,
ყველა იმედი მოინარეკლა.

ჯილდო კი არა, იქნებ სასჯელი
და უარყოფა მომელის მწარე?
ან მოტყუებულს, დაცემულს ასჯერ
იქნებ არც ახლა მიღებენ კარებს?

იმ ზღვამ წამართვა მუხლი და მკლავი,
წასვლას აქ მიჯობს სიკვდილი უმალ:
გუმანით ვიცი, ხელს არა მკრავენ
ბულბულის ბაღში სასურველ სტუმარს...

4

კიდევ კარგი, რომ აფეი გუნებას,
არ მოვაშორე გალაყანს თვალი,
არც კი დამჭირდა დაკაჟუნება,
თვითონ გამიღო ღამაზმა კარი.

ნაკადულებმა ჩაიდუღუნეს
და ყვითელ შროშანს გაუკრთა რული,
იქით ბულბულმა უხმო ბულბულებს,
ჩუმი აღერსით წარმტაცეს სული.

არ ვეუცხოვე ღვიფურ სამყოფელს,
ზედ წაგადექი ბედნიერებას.
წერაქვისა და ზღვის უარყოფელს
ჩემი შეგონა ქვეყნიერება.

მერე წითელი ღვინით დაეთვერი,
ვიყავი უფრო მხნე და ამაყი.
ალარ მახსოვდა აღარაფერი —
არც ის ძველი გზა, არც ამხანაგი.

5

ზღვამ უცნაური იცის ბუბუნა,
კედელშიც ატანს და თაებრუს მახვევს.
ამაოდ უსტვენს ბაღში ბულბული,
ვერ დამავიწყებს ქვეყნიურ ნაღველს.

არ ირხვევიან ბნელში ვარდები,
ალარც სიმღერა დამათრობს ტკბილი
და უცაბედად მომელანდება:
შარავზას მისდევს დაღლილი ვირი...

ვაითუ ავად მიხმობს წარსული,
კვლავ დამატყუევა, ალარ დამინდობს,
თავს დამტრიალებს ტურფა ასული:
„რა დაგემართა, ჩემო რაინდო?“

ცოტაც, და ვიცი მოვიკლავ წყურვილს,
ალარ ვაქნები ქვეყნად ეული,
მაგრამ ბინდივით მამნელებს ურვა
და არ მასვენებს ხმა შორეული.

6

ვინ იცის, უკვე რომელი დილა
წამომეპარა ცივი თვალბობით.
ტურფა ასულს კი ჩემ გვერდით
სძინავს,
თითქოს მიღიმის და ვეზმანები.

ვარდი კი არა, ბადრი მთვარეა,
გამნათებელი ქვეყნად უკუნის!..
გარეთ, წალკოტში, ჯერ სიწყნარეა,
მერე კი ზღვიდან ისმის გუგუნა.

და გამოვადე ლურჯი ფანჯარა,
იქნებ დაეცხო ნიავს სახმილი.
ზღვაურთან ერთად, როგორც არჯალი,
გულს დაეძგერა შორი ძახილი.

ის ხმა კენესას და მოთქმასა ჰგავდა,
ჩემი დიდუფრა შეძახდა ხიზანს.
და ჩამოფეშვი ცისფერი ფარდა,
ვერ შეველიე წუხანდელ სიზმარს.

მერე წავედი, თვალთ ბინდი მეკრა,
არა ვყოფილვარ თურმე აბუჩა,—
არ წახვიდეო, მოწვედა ეკალი,
ქალის ხელივით ჩამებლაუქა.

7

ანდრეუ წაველ, მიეყე გულდაგულ
ბალახგადავლილ და ქვიან ბილიკს.
დიდხანს ვუტკირე ზღვისპირს უდაბურს,
ვერსად ვიპოვნე ქობი და ვირი.

ვაითუ ნისლში მხარი მეცვალა?
იქნებ ამებნა საწყალს გზა-კვალი?
არა, რას ამბობ, ის კლდე ვიცანი,
ის ხმელი ბუჩქიც აგერ, აქ არი...

ქობი? რა იქნა ის ჩემი ქობი?
კრინტი ვერ დაეძარ, სი ზუფ: ვერა ვთქვი.
ფეხი დაეადგი დარჩენილს ოხრად, —
იქ სველ ქვიშაში ეგდო წერაქვი.

დავავლე ხელი და ძველებურად
(იქნება სულაც სიზმარი მზარავს?)
იმ ლამაზ ბაღში დასვენებულმა
გულში დავარტყი წერაქვი ქარაფს.

და აციმციმდნენ თეთრი თვალები,
ცისფერი წყალიც აიშლვრა მერე,

ნელა შეირხნენ კიბორჩხალები
და მოაშურა ცხრაფეხამ სძელღეს.

მზერა სკოდნია ცხრაფეხას ავი,
თითქოს მიფრთხილდა, მაგრამ არც
იმდენს.

ახლა მეორემ ამოყო თავი
და ორივენი წყალში ჩაცვივდნენ...

თავდაღმართზე კი, ძველ ნაქობართან,
სადაც დაისთან შევკარი პირი,
წერაქვიან კაცს ცემით მოჰყავდა
ჩემი საწყალი, დაღლილი ვირი!

თარგმანი: გუკამ გომიანოვილი

პედაგოგიკური მუშაობის

იროდიონ ევლოვიძე

ყოველ ეპოქას თავისი დიდი და სწორ-
უპოვარი მესიტყვე ჰყავს. მხატვრუ-
ლი აზროვნება საზოგადოებრივი ცხოვ-
რების უშუალო ანარეკლია და საზო-
გადოებრივ ცხოვრებაში მომხდარი
ცვლილებები პირდაპირ ზეგავლენას
ახდენს მთელი მხატვრული კულტურის
განვითარებაზე. იწყება კანონზომიერი
ძვრები მხატვრულ მწერლობაშიაც,
მოდინ აღამიანები, რომლებსაც აღარ
აკმაყოფილებთ ძველი ნორმები, წარ-
სულს გაბედულად უპირისპირდებიან,
დრომოკმული „ტრადიციების“ მსხვრე-
ვას იწყებენ და ახალ იდეებსა და გამო-
სახვის ახალ საშუალებებს ამკვიდრებენ,
თაობის სულიერ განახლებას სათავეს
უდებენ.

ისტორიულად ჭეშმარიტად ასეთი
განმაახლებლის როლი ხვდა წილად
პოეტ იროდიონ ევლოვიძეს.

მეცხრამეტე საუკუნის მიწურულსა
და მეოცე საუკუნის დასაწყისს, მუშათა
კლასის შეგნებული ბრძოლის სარბი-
ელზე გამოსვლით, ჩვენი საზოგადოებ-
რივი ცხოვრების განვითარების ახალი
ეპოქა დაიწყო. პროლეტარიატის განმა-
თავისუფლებელმა მოძრაობამ ახალი ეს-
თეტიკური პრინციპები წამოაყენა და
მწერლობის წინაშე სრულიად განსხვავ-
ებული ამოცანები დასახა. ჩვენი მწერ-
ლობა, მუდამ რომ ხალხის ცხოვრებას-
თან, მის სასიცოცხლო ინტერესებთან
სიახლოვით გამოირჩეოდა, განვითარე-

ბის შეუგზაზე ვერ შეჩერდებოდა. კრი-
ტიკული რეალიზმის პრინციპები მეტრ-
ძოლ პროლეტარიატის მოთხოვნილე-
ბებს ვერ უპასუხებდა და წინაპართა
მხატვრული და მოქალაქეობრივი ტრადი-
ციები შემოქმედებით გაღრმავებას
მოითხოვდა.

ქართული ლიტერატურის განახლე-
ბისა და განვითარების ამ საფეხურზე
იროდიონ ევლოვიძემ ფრიალ თვალ-
საჩინო როლი შეასრულა. იგი თავისი
ეპოქის ღირსეული შვილი და ბრწყინ-
ვალე მხატვარი იყო. არც ერთ მის თა-
ნამედროვე მწერალს ისე ზედმიწევნით
და მკვნებარედ არ გამოუხატავს ხალ-
ხის ფართო მასების სასიცოცხლო ინ-
ტერესები და დროის აქტუალური მო-
თხოვნილებები, როგორც ეს იროდიონ
ევლოვიძემ გამოხატა. ყოველი მისი
ლექსი, მოთხრობა თუ სატირული ნა-
წარმოები გამსჭვალული იყო პროლე-
ტარული ჰუმანიზმით, სამშობლოს უსა-
ზღვრო სიყვარულით. ისინი მკითხველს
ატყვევებდნენ იდეური სიახლით და შე-
მართების პათოსით.

იროდიონ ევლოვიძემ როგორც
მწერალმა დაუცხრომელი ძიებისა და
შინაგანი ბრძოლის ვრცელი გზა გაიარა.
მისი არც შემოქმედებითი ცხოვრების
დასაწყისი ყოფილა წყნარი და უშფოთ-
ველი და არც დასასრული. ეპოქის სირ-
თულემ წარუშლელი კვალი დააჩნია
მწერლის მხატვრულ აზროვნებას. რე-

ლიეფურად გამოაჩინა მისი ძლიერი და სუსტი მხარეები.

* * *

იროდიონ ევდოშვილი სამოციანელთა პატრიოტულ პოეზიაზე აღიზარდა. ახალგაზრდა პოეტს ილია ჭავჭავაძის ლექსები აძლევდნენ შემოქმედებითს შთაგონებას, ილიას ლექსებში მოაზნიეს სიკეთის პირველი თესლი ნორჩი იროდიონის სულში, მათ ვალდებენ „ბედისგან დაჩაგრულისადმი სიყვარულისა“ და თანაგრძნობის კეთილშობილური იდეალები. 1892 წელს დაწერილ თავის პირველ ლექსს ახალგაზრდა პოეტმა ილიას დიდებული სიტყვები წარუძღვარა: „რომ ბედში მყოფი შენ ძმად მიგაჩნდეს, ეგ ვერაფერი სიყვარულია“.

ილიას მადლი, მისი პოეზიის იდეურ-ზნეობრივი შეხედულების გავლენა იროდიონ ევდოშვილის მომდევნო ლექსებშიც მკაფიოდ გამოიხატა. ლექსში „გაზაფხული“, რომელიც 1895 წელს არის დაწერილი, პოეტმა დახატა და ერთმანეთს შეუპირისპირა საზოგადოებრივი ცხოვრებისა და ბუნების სურათები. ამ ლექსში მკითხველმა მაშინვე შეიცნო ილიას „მამულო, საყვარელოს“ დიდებული ეხო... გაზაფხული დადგა, ბუნებამ გამოიღვიძა, არე-მარე ლამაზად მოირთო, მთა და მდელო აყვავდა, ფრინველებმა ფრთა-ფრთას ლალად შემოჰკრეს და ჭიკ-ჭიკ-ვალობა მორთეს, ერთი სიტყვით, ბუნებაში სიცოცხლე ზეიმობდა, მაგრამ ეს ზეიმი პოეტს გულს არ უხარებდა, რადგან ცხოვრებაში იგი საპირისპირო სურათს ხედავდა, რაც უფრო ლამაზი და მომხიბვლელი იყო ბუნების სილამდე და ზეიმი, მით უფრო მეტად უკლავდა გულს მეტყველთა უსაზღვრო კვნესა და მწუხარება. დიდი მასწავლებლის მსგავსად ახალგაზრდა პოეტიც ამ დროს შენატროდა როცა ხალხს თავისუფალს, მამულს კი განახლებულსა და აყვავებულს იხილავდა. დიახ, მამულს! მამული ჩვენი სამოციანელებისათვის ფართო ცნება იყო და იროდიონისათვისაც ის მხო-

ლოდ მიწა-წყალს როდი წყნად დაქმულში პოეტი პოლიტიკურად დინჯვრულ სამშობლოს გულისხმობდა, მის თავისუფლებას და აყვავებას შენატროდა.

მაგრამ სამშობლოს თავისუფლებაზე ოცნება—ეს ჭერ კიდევ ის არ იყო, რაც პოეტს თავისთავად, ორიგინალურ შემოქმედად, ახალი ეპოქის ინტერესთა გამომხატველად აქცევდა. ეს უფრო აღრინდელი ჰუმანიზმის ემოციური გამომხატურება იყო და სამოციანელთაგან მიღებულ რაციონალურ მარცვალს გაღვივება ესპირობოდა, პასიური ლოდინი აქტიური ბრძოლით შეცვლას მოითხოვდა. მხოლოდ ამ გზას შეეძლო ერთი თავით აუმალებინა ევდოშვილი და თავისუფლებისათვის საბრძოლველად აშლილი მასების საყვარელ და შთამაგონებელ პოეტად გაეხადა. ამ პერიოდში იროდიონ ევდოშვილი მხოლოდ თანაუგრძნობს „ტვირთ მძიმეთ“ და არ ერევა მათი „ბედის ტრიალში“, ამ ბედის ტრიალს შორიდან გულისტკივილით შეჰყურებს, გაბატონებული სოციალური უკუღმართობის, ჩაგვრის მძაფრსა, მაგრამ პასიური სურათებს ხატავს:

მელო ტილაჲ, ამა რად,
რად შემომიჩნდი ჭირადა?
არ გამოალე, არ იქნა,
ცრეში მარგუნე წილადა.
რა ხანი ვემუდარებო,
არც თუ ჩამავდე ჩირათა,
ჭაბუკი წელში მომლენე,
გალამაქციე მწირადა...

ასეთი ხასიათისაა დამწყები პოეტის სხვა ლექსებიც. ისინი ყურადღებას იქცევენ ცხოვრების ცოდნით, მაგრამ სიმართლე მათში „ფოტოგრაფიული“ სიზუსტითა და სიმშვიდით არის წარმოსახული და ჭერ კიდევ ვერ ვხედავთ პოეტის მეს. სანიმუშოდ შეიძლება მოვიტანოთ ნაწყვეტი ლექსიდან „ყორანის ბრალია“:

დილას ყორანმა დამხაველა,
ზედ კალოს ვადამიარა,
მაშინვე თითზე ვიკინე,
შევძახე: „გაგატიალა“,
ვიფიქრე, ვიცი ფაურაკს

რამეს შემამთხვევს წვეული,
 კარგად არა მყავს დაცილი
 შვი, შეჯება, ეული...
 არ გაუვლია ერთ წუთსა,
 შევხედე, მოდის ომარა,
 ხელში უჭირავს ჩანახტი,
 ცხენს უკიდია ტომარა.
 წამოიხოქა ხევის წინ,
 მკლავი მოუშვა, მოხარა.
 პურს ეილა ჩივის, უღმერთომ
 კინალამ მიწა მოთხარა.

მაგრამ პასიური ჰერეტის პერიოდი იროდიონ ევდოშვილის შემოქმედებაში დიდხანს არ გაგრძელებულა, პირველ მიღწევებზე არ შეჩერებულა, ნატურითა და ლოდინით თვითმამყოფილებას დიდხანს არ მისცემია. იმ ხანებში პოეტი მკვიდრო ურთიერთობას ამყარებს მოწინავე, სოციალ-დემოკრატიულად განწყობილ ინტელიგენციასთან, უკავშირდება მუშებს, ეცნობა მეცნიერული სოციალიზმის იდეებს, „მესამე დასაშვადის და რევოლუციურ მოძრაობაში აქტიურად ებმება. ამიერიდან იგი მიხვდა, რომ მხოლოდ ოცნებით შორს წასვლა შეუძლებელი იყო, რადიკალურად შეიცვალა შეხედულება მხატვრული მწერლობის დაწინაურებაზე, პოეზიას მან უკვე შეხედა არა როგორც ცხოვრების უბრალო სარკეს, არამედ როგორც მისი (ცხოვრების) გარდაქმნის მძლავრ საშუალებას.

თვითმპყრობელობისა და ექსპლოატატორთა წინააღმდეგ შემართული მასების შუაგულში მოქცეულმა პოეტმა მაშინვე იგრძნო, რომ რთული და ძნელი გზა აირჩია, მაგრამ ამ სირთულეს იგი არ შეშინებია, გაბედულად ჩადგა მანერალთა და ტვირთმძიმეთა სამსახურში:

ჰე, მეგობრებო, შეგვხედა ეპი
 შეგებდიანი,
 ჩვენ უნდა განვლოთ უდაბურო
 გზა ეკლიანი,
 დღეს შევლასა გვთხოვს დამწვარი და
 თვალცრემლიანი.

პოეტის აზრსა და სიტყვას სიმწიფე დაეტყო, ემოციები დაიმორჩილა და წინ გონება გაიძლირა, „წარსულის

სიტყვო აწმყოსათვის არარადქვეყნებულ ზურგი შეაქცია „ტკბილ ხმაზე“ მანტიკას და თავის შემოქმედებითს იდეალად მშრომელთა თავისუფლებისათვის ბრძოლა გაიხადა, — ბრძოლა პირდაპირი და შეუპოვარი. რაც უფრო მკვიდროდ უკავშირდებოდა მუშათა რევოლუციურ მოძრაობას და ღრმად ებმებოდა პრაქტიკულ მოღვაწეობაში, მით უფრო იხვეწებოდა და მეტ ემოციურ ძალას იძენდა ევდოშვილის პოეტური ხმა, ფართოდებოდა პოეტის შემოქმედების დიაპაზონი, მდიდრდებოდა მისი გამოსახვის საშუალებანი და თემატიკა.

იროდიონ ევდოშვილის რევოლუციურმა პოეზიამ მაშინვე მიიქცია ყურადღება იშვიათი უშუალობითა და გულწრფელობით. მასში მთელი სიცხადით მოჩანდა მწერლის ფართო ნატურა, მისი უკიდევანო სიყვარული ცხოვრების მრავალმხრივი სილამაზისა. ცხოვრების სილამაზეს პოეტი უპირველესად ადამიანში ხედავდა და ამიტომაც იყო, რომ ადამიანისადმი ერთგულებაში თავგანწირვამდე მიდიოდა. პოეტის შემოქმედების ნოვატორული თავისებურება ის იყო, რომ მან ჰუმანიზმის სწორედ ეს ახალი პროლეტარული თვისება გამოხატა, თვისება, რომელიც ჰუმანიზმს ჰუმანიტად საერთო-საკაცობრიო მნიშვნელობას ანიჭებს, სანტიმენტალიზმიდან ანთავისუფლებს და ყველა დროსათვის მებრძოლ პროგრესულ სულს ჰბერავს.

იროდიონ ევდოშვილის პოეზიის მთავარ თემად შრომის თავისუფლების თემა გახდა. ეს, ერთი შეხედვით თითქოს არც თუ ახალი თემა იყო ქართულ ლიტერატურაში, მაგრამ ეს მხოლოდ ერთი შეხედვით, რადგან ის ისტორიული და სოციალური გაგება, რომელიც მას ევდოშვილმა მისცა, ნამდვილად ახალი იყო. შრომის თავისუფლებას პოეტმა შეხედა როგორც ადამიანის, ხალხის სოციალური და პოლიტიკური თავისუფლების ერთადერთ

საშუალებას. თავისუფლების ყველა წმინდა იდეალის განხორციელება ევდოშვილმა პროლეტარიატის განმათავისუფლებელ მოძრაობასთან დააკავშირა და ამ მოძრაობას მთელი ხმით უმღერა, როგორც მისმა ტრუბადურმა.

პოეტის თანამედროვე მწერლებიდან არავის ისე არ სწამდა პროლეტარული რევოლუციისა და მისი გამარჯვებისა, როგორც ევდოშვილს. ამიტომ იყო მისი სტრიქონები ნათელიც და ამბლუბულიც, მისი მისწრაფებები კი ოპტიმი-სტური. მებრძოლი პროლეტარიატის პოეტს ურყევად სჯეროდა, რომ „რაც არის აღარ იქნება და ხალხს ვაუღიშებს დღის განთიადი“. იროდიონის ამ პერიოდის „სევდიანი“ ლექსებიც კი შინაგანი ოპტიმიზმით არის განათებული, ისინი არასოდეს გულგატეხილობას არ იწვევენ, მკითხველს მტრისადმი სიძულვილს უნერგავენ და გამარჯვების იმედით უნათებენ გზას. აი მისი ყველაზე უფრო მწუხრით დანისლული სტრიქონები:

ოჰ, მეგობარო, ემსა მძიმესა,
ოდეს ცრემლები მოაწევს თვალებს,
და ეთ უორანი დაიძულ არწივს,
შავბედი შწარედ ჩავიყრის ბრჭყალებს,
ნუ, ნუ შედრკები, ნუ დაეცეპი,
სამარადისოდ ნუ ვაიტებს გულს!
სხვა თუ არა-რა, ცრემლის ზღვა შინც
დუბჭირ ცხოვრებას ამოშეთქავს სულს!

1895 წელს დაწერილ ლექსში „მოჩვენება“ ევდოშვილმა უკვე თავისი მოქალაქობრივი იდეალი და ესთეტიკური პრინციპები ჩამოაყალიბა. ამ დროს ის სრულ შემოქმედებითსა და მსოფლმხედველობრივ სიმწიფეში შედის. დაღლილ პოეტს, რომელიც დროთა სიავისაგან გულმოკლული, მძიმე ფიქრებში არის წასული, მშვენიერი ქალწული გამოცეხადება და მდგომარეობიდან გამოსავალზე მიუთითებს: ოხვრა-ტირილი ვერც შენ გარგებს რამეს და ვერც ქვეყანას, მთას იქით წვიმა აბა რა სიკეთეს მოუტანს მთას გადმოღმა დამწვარ ყანას, საბრძოლველად აღსდგეკი, წამოაყენე სულდავრომილი, განუმტკიცე

რწმენა, ალაგზნე ცეცხლეკი სუფთარული-სა, რომ სხვამ თავისად მცნოს მხევისა წყლულიო.

მხოლოდ მუშათა მოძრაობასთან მჭიდროდ დაკავშირებულ პოეტს შეეძლო ასეთი სენისმოგრაფიული სიზუსტით ეგრძნო ის ცვლილებები, რაც საზოგადოებრივ ცხოვრებაში უახლოეს მომავალში უნდა მომხდარიყო. ევდოშვილის მახვილმა პოეტურმა სმენამ ზუსტად შეიცნო განმათავისუფლებელი მოძრაობის შორეული ხმები და პირველი შეეგება მას. პოეტის ლექსებში შეიცნობა არა უბრალო პოეტური რეფლექსები, არამედ მოვლენების ისტორიული განვითარების მეცნიერული ჰერეტიკა. მას პოეტური ალლო არ ატყუებს, რასაც უმღერის, რწმენითა და დაჯერებით უმღერის. 1895 წელს დაწერილი პოეტის ლექსი „მეგობრებს“ ახალი ხანის მათწყებელი მერცხალივით შემოფრინდა ჩვენს საუკუნეში. ის ნამდვილ ელვასა და ქვეა-ქუხილს ჰგავდა. შემართების პათოსით აღსავსე სტრიქონები ხალხს პირდაპირ ბარკადებისაგან მოუხმობდა. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ასეთი ამბლუბული საბრძოლო სულისკვეთებით გააღწეოთილი და მხატვრულად სრულყოფილი ნაწარმოები იშვიათი იყო მთელს იმდროინდელ მოწინავე ლიტერატურაში. ამ ლექსმა ევდოშვილს იშვიათი პოპულარობა მოუპოვა და ნამდვილი სახალხო პოეტის სახელი დაუმკვიდრა. ლექსი მაშინვე გავრცელდა მასებში და საბრძოლო რევოლუციურ ჰიმნად გადაიქცა:

მეგობრებო, წინ... წინ ვასწით,
ნუ შედრკება თქვენი გული,
დე, მკერდს სისხლის დაღი აწინდეს
და შუბლს ოფლის ნაკადული!

პოეტმა ათი წლით აღრე იგრძნო რუსეთის პირველი რევოლუციის მოახლოება. და როცა მეოცე საუკუნის გარიყრაზე უკვე დაიწყო მუშათა პირველი ორგანიზებული გაფიცვები, მის ალტაეებს საზღვარი არა ჰქონდა. ამ გაფიცვებში რევოლუციის მოახლოება შეიცნო და სიხარულით აუწყა ქვეყანას:

უკვე იდგა ქარიშხალი
და გრიალებს კილით-კიდე,
რომ ცას პირზე შეახოს
სუდარა და შავი რიდე!
უკვე იდგა ბრახით სავსე,
შამაიცი და ფრთა შედგარი,
რომ განთიადს გადაეხსნას
მიჯაჭვეული კლითთ კარი!

მაგრამ იროდიონ ევდოშვილი გულ-
უბრყვილო როდი იყო, რომ ერთი
მერცხლის გამოჩენა გაზაფხულის დად-
გომად მიეჩნია და ანგარიშმიუცემელ
აღტაცებას მისცემოდა. ცხოვრების
ღრმა და ყოველმხრივი ცოდნა საშუა-
ლებას აძლევდა კარგად გარკვეულიყო
მოვლენების სირთულეში; ეს პირველი
ბრძოლები წყვედიადში ციციანთალების
ციმციმს ჰგავდა და მათი ფრთების შუქ-
ზე რევოლუციის წინსვლის გზა იოლად
არ ესახებოდა, მითუმეტეს, რომ პირ-
ველ ცალკეულ ბრძოლებს წარუმატებ-
ლობა უფრო ხშირად მოსდევდა, ვიდრე
წარმატება. მაგრამ ამ პირველ დროებით
წარუმატებლობის მიღმაც პოეტი მომთ-
ვალი გამარჯვების გარდუვალობას სჭე-
რტდა, გულგატეხილობას არ ეძლეო-
და და ბნელ ღამეშიც განთიადის შუქს
შესტრფოდა:

მოიგონეთ განთიადი ამ ბნელ ღამეში,
შორით მორბედი მომავალი, სხივები
შისა,
მადლმოფენილი დედამიწა ყვავილ-გარ-
ღებში,
ღროშა სიმათლის და გვირგვინი სიყვარ-
ულისა!
მოიგონეთ, უბედურნო, რომ ტანჯულ
სულსა
იმედმა მაინც მწარე ზვედრი შეუძსუ-
ბუქოს,
და განთიადსა ვახუსენით კარი გულისა,
რომ წულღულებიდან ძალამ ცვალად
აიოიფეთქოს!

იროდიონ ევდოშვილის პოეზია ცისკ-
რის ვარსკვლავივით ჩახჩახებდა და მკე-
თხეულს იმედით უნთებდა გულს—რა-
გინდ ძლიერიც არ უნდა იყოს მტერი
და რაგინდ პირქუშიც არ უნდა იყოს
ღამე, რევოლუცია მაინც გაიმარჯვებს,
წყვედიადს ნათელი გაფანტავსო:

ღამე ბუი გაჰყოფეს, ზღარაჯობდეს
წყვედიად ღამეს,
გველ-ბაყაყინი აიშალნენ და მარცხდნენ
არე-მარეს,
მაინც ველით განთიადსა, განიბნევა
ღამე ბნელი,
შის სხივებზე აყვავდება, შეიქცება შთა
და ველი.

პოეტს სიმნელეები გულს არ უტეხდა
და დაეინებინათ უმღეროდა იგი საზოგა-
დოებრივი ცხოვრების გაზაფხულის
დადგომას. მოუსვენარი ძიება, ეპოქის
სიურჩე და მუდმივი შემართება პოეზი-
აში გადასული მისი პიროვნული სტიქია
იყო. აქ ამბობდა კიდეც თვითონ:

შე დროს შეილი ვარ, მაგრამ ურჩი ჩემი
მშობლისა,
დაეგზე მე მასში რაც ღირსია კრულვა-
გმობისა!
გაჯრუმდე?! თითქოს ხელთა მქონდეს მე
ჩემი გული,
ვანა თქვენ ძალგიით დაამშვიდოთ ზღვა
აგზნებელი?

მთელი ათი წლის მანძილზე პოეტი
აღტაცებით უმღეროდა განთიადს და
პირველი რევოლუციის წინა დღეებს
ასე შეეგება:

გულში, გულში გაზაფხულის
სხივმა დაჰქრა, ვაიციან
და იმედმა, ფრთაშესხმულმა
აღმადგინა, აღმადგინა!
ქარი კენესის, ჩანგი მღერის,
სიხარულით თრთოლავს გული,
ეს პირველი სხივი არის:
მეგობრებო, გაზაფხული!

1905 წლის რევოლუცია და იროდი-
ონ ევდოშვილი განუყოფელნი არიან,
მათ ერთიანობაში რაღაც შინაგანი კა-
ნონზომიერება მოსჩანს, თითქოს ეს
რევოლუცია იმიტომ მოხდა, რომ ევ-
დოშვილი წარმოეშვა, ან ევდოშვილი
დაიბადა იმისათვის, რომ რევოლუცი-
ისათვის ემღერა, ედიდებინა იგი. რე-
ვოლუციის გარეშე მის პოეზიას ვერც
გაიგებთ და ვერც წარმოიდგენთ. ევ-
დოშვილმა სრულყოფილად, იშვიათი
თანმიმდევრობით გამოხატა თავისუფ-
ლებისათვის საბრძოლველად ბარიკა-
დებზე გამოსული მასების მისწრაფე-
ბები, პირველი რევოლუციის ეპოქის
სულისკვეთება და ქართული ლიტერა-

ტურის ისტორიაში იგი ამ რევოლუციის პოეტის სახელით შევიდა. არ დარჩენილა ეპოქის არც ერთი ცოტა თუ ბევრად მნიშვნელოვანი მოვლენა, რომელსაც გამოხატულება არ ეპოვის ევდოშვილის შემოქმედებაში. როცა ცხრა იანვრის შემდეგ მუშებისა და გლეხების განმათავისუფლებელი მოძრაობა, მათი გაფიცვები და აჯანყებები მთელ იმდროინდელ რუსეთს მოედო, როცა ხალხმა აშკარა და თავდადებული იერიში მიიტანა თვითმპყრობელობის ციხე-სიმაგრეზე, ევდოშვილის შემოქმედების ცხოვრებაში უმაგალითო გააქტიურება დაიწყო. მისი ლექსები მუშებმა, გლეხებმა, მოწინავე ინტელიგენციამ, მოსწავლე ახალგაზრდობამ ზეპირად იცოდა, მათ მღეროდნენ ყველგან — ქუჩებში, კრებებზე, დემონსტრაციებზე და მიტინგებზე. ხშირად ევდოშვილის ლექსის სტრიქონებით იწყებოდა ან მთავრდებოდა პროკლამაციები და მოწოდებები, რომლებსაც მაშინ ბოლშევიკური პარტია უშვებდა. კერძოდ, რევოლუციამდე ათი წლით ადრე დაწერილი „მეგობრები“ ნამდვილ ქართულ მარსელიოზად იქცა.

საბჭოთა ეპოქის გამოჩენილი პოეტი ვლადიმერ მაიაკოვსკი, რომელიც მაშინ ქუთაისის გიმნაზიაში სწავლობდა, ხშირად აღნიშნავდა, თუ რა ვატაციებით ესწრაფებოდნენ მოსწავლეები იროდიონ ევდოშვილის ლექსებს, როგორ უყვარდათ მათ ისინი და რა გამარეოლუციონერებელ ზეგავლენას ახდენდნენ ხალხის ფართო მასებზე. ვლადიმერ მაიაკოვსკიმ ზეპირად იცოდა ევდოშვილის მთელი რიგი ლექსები და როცა პირველი რევოლუციის მშფოთვარე დღეებს იხსენებდა, მაშინვე ზეპირად წარმოსთქვამდა ხოლმე:

მეგობრებო, წინ... წინ გასწით...

ამით მაიაკოვსკი აღნიშნავდა, იმ კეთილმოყვულ გავლენასაც, რაც იროდიონ ევდოშვილის პოეზიამ მის მომავალ შემოქმედებაზე მოახდინა.

იროდიონ ევდოშვილმ *მ. ქუთაისი* რევოლუციის პოეტმა, *მ. მტრის* ცენტრი დააჩნია არა მარტო მეოცე საუკუნის ადამიანის სულს, არამედ მეოცე საუკუნის ქართული ლიტერატურის განვითარებასაც. ევდოშვილის რევოლუციური პოეზია შეიძლება მივიჩნიოთ ჩვენში სოციალისტური რეალიზმის პოეზიის სათავედ. მისმა შემოქმედებამ ხელი შეუწყო ჩვენს ლიტერატურაში რევოლუციურ-დემოკრატიული მიმართულების განვითარებას და ამ მიმართულების მთელი თაობა წარმოშვა. თავის დროზე რევოლუციის პოეტის მეტნაკლები გავლენა განიცადეს შიო მღვიმელმა და გიორგი ქუჩიშვილმა, ნოე ჩხიკვაძემ და შალვა დადიანმა, სანდრო შანშიაშვილმა და ალექსანდრე აბაშელმა, იოსებ გრიშაშვილმა და გალაკტიონ ტაბიძემ... არ იყო ცოტად თუ ბევრად პროგრესული მწერალი, ხალხთან დაკავშირებული და ხალხის ტკივილებსათვის მწუხარე, რომ ევდოშვილის ბუკის ხმას მის გულში გამოძახილი არ ეპოვა. ევდოშვილის პოეზიის საბრძოლო რომანტიკა, მისი შემოქმედების აღმავლობასთან ერთად სულ უფრო და უფრო ძლიერი, ამაღლევებელი და შთამაგონებელი ხდებოდა. ევდოშვილმა უბრალო ადამიანის, მებრძოლი მუშისა და გლეხის განცდები პირველმა აქცია ქეშმარიტ პოეტურ განცდებად. „იმედის ტალღამ გულს დაჰკრა, სიმებმა დაიწყკრიალეს, ბაღში იფეთქა, კოკორმა, მერცხლებმა შეიფრთხილეს“, გაზაფხულის შემქმნელი ქარიშხალი ამოვარდა და დეე, „მოხდეს რაც მოსახდენიაო“ — გასძახოდა პოეტი ხმაშალა და ხალხს ერთიანი შეუპოვარი იერიშისაკენ მოუწოდებდა:

პროლეტარებო, შემოკრებით ერთად,
მეურად!
წავიდეთ წინ, წითელი დროშით.
პროლეტარებო, მტერს დაეჭდეთ
მტრულად
და გზა შევდებთ სისხლით და ოფლით!
აბა, ძებო, თამაშად
წავიდეთ, წავიდეთ
წინ, წინ..

ეს ხმა აღვიძებდა, ფეხზე აყენებდა, შემართების სულს უღვამდა დიდსაც და პატარასაც, მუშასაც და ინტელიგენტსაც, სიტყვის ოსტატსაც და ფერმწერელსაც. პოეტი სამართლიანად ამბობდა თავისთავზე: „ჩემი სატრფოა აწ ქარიშხალი, ზღვა აგზნებული, ზღვა ბო-ბოქარი, ხალხის გულიდან ამოვარდნილი ქვეაქუხილი და ნიაღვარიო“. უკეთესი დახასიათება შეუძლებელია..

სამწუხაროდ ეს სულიერი სილამაზე და ძლიერება იროდიონ ევლოშვილმა ბოლომდე ვერ შეინარჩუნა. რევოლუციის აღმავლობის დაქვეითებასთან ერთად თანდათან გული გაუტყდა და ბოლოს რადიკალურად დასცილდა თავის ადრინდელ პოზიციებს. რევოლუციური ოპტიმიზმი მის პოეზიაში წვრილბურკუხაზიულმა ინდივიდუალიზმმა და უკიდურესმა უიმედობამ შესცვალა. რასაკვირველია, ეს სწრაფად და უმტკივნეულოდ არ მომხდარა. სანამ იგი თავის ადრინდელ შეხედულებებს გადააფასებდა, მძაფრი და რთული შინაგანი, თავისთავთან ბრძოლის ძნელი გზა გაიარა.

რეაქციის პირველ წლებში პოეტი ერთხანს მტკიცედ იდგა პროლეტარიატის საბრძოლო პოზიციებზე, ამაყობდა, რომ ზღვის მღელვარე ზვირთებს შეაბერდა და გულწრფელად ჰგმობდა ტბის სიწყნარეს, კვლავ მშფოთვარე ცხოვრების მოუსვენარი ტალღებისაკენ მიილტვოდა. თუ სიყვარული სიმშვიდეა და დასვენება, — ამბობდა, — მაშინ მე ეს გრძნობა სიყვარულისა არასოდეს არ განმიცდიაო. რევოლუციის დამარცხების შემდეგ დაწერილ ლექსში „გასწი, იარე ეკლიანი გზით“, მეგობარს მოუხმობდა ხულით არ დაცემულიყო და ეკლიანი გზით თამამად ევლო:

დღე ავ ვენებმა ვარს ვისრიალონ,
ვისისინებდნენ ასპიტ ველოვით,
ვიდრე ვაქვს ღონე, დაჩაგრულთათვის
ატარე ღროშა ვკლიანი გზით.

მაგრამ ევლოშვილის დასუსტებულმა ნერვებმა რეაქციის სუსხს ვერ გაუძლო,

თანდათან გული გაუტყდა, მის პოეტურ ფანტაზიას ბურუსი ჩამოაწვა და ცრემლი გაერია. ჭერ მხოლოდ თანაგრძნობით შეხვდა მოღლილ მეგობარს:

შენ დაიღალე, მეგობარო, მიეყარნე ჩემ მკერდს,
მე მინდა ენახო შენი სახე — ეგ შენი წალღული,
მხოლოდ ნუ აწლი მოგონებით მწარე იარებს,
უსიტყვოდ თვითონ მივიხედება მეგობრის გული

ვხედავ შენ სახეს, ჩამკვანარსა და დაავადებულს,
დუხპირი ცხოვრებას, მათრახებსა შენს შიშველ ტანზე,
მაგრამ, ეჰ, ძმაო, ვინ უწყს კიდევ რამდენი მსხვერპლი
ღონემიზიდლი დაეცემა ვკლიან გზაზე!

ადრინდებულად აღარ ამხნევებს გულგატეხილს და კვლავ ეკლიანი გზით სიარულს აღარ ურჩევს. არც წარსულის მოგონებით უნდა მწარე იარები აიშალოს. მაგრამ არც ის უნდა, რომ „საფლავის პირას მოღლილი გულის ამოკვინისით“ მტერი გაახაროს. სამშობლოში ბევრია უმადური და მწარე საყვედურს გაავაგონებსო, — ეუბნება პოეტი ბრძოლებით მოღლილ მეგობარს, — მაგრამ მოკვდი ისე, რომ სინანულის სიტყვა არ წამოგცდესო:

მოკვდი უსიტყვოდ, მოკვდი ზეშად,
არვის უჩვენი შენი იარა, შენი ტანჯვა და შენი წალღული,
და სამარეში თან ჩაყვება, თან ირი გრძნობა:
მტარვალის ზიზღი, ხალხისადმი კი — სიყვარული.

პოეტმა ბოლოს ეს მცირე სულიერი სიამაყეც დაჰკარგა, უიმედობამ შეიპყრო და ცხოვრება დაუსრულებელი დამის წყვედიად მოეჩვენა. ადრე ხალხის მღელვარე ცხოვრებასთან შეზრდილი პოეტი, ახლა მარტოობისა და სიმშვიდისაკენ მიილტვის, — მოვიღალე, აღარ შემიძლიან, გასწი ხომალდო, მოვმორდეთ ამ არემარეს, მარტოდ ყიალი ჩვენი ჰუნეთო. ევლოშვილის წარმოდგენით ახლა ყველაფერი წარმავალია, მხოლოდ ნალღელია მარადიული და აღარაფერს

შეუძლიან მის გულს სიხალისე მოპგვაროს:

მე რად მინდა გაზაფხული,
მისი მოსვლა მე რას მარგებს,
სიცილებს ვერ აათრთოლებს,
ვერ ამიწყობს ჩანგზე პანგებს!

პოეტი თვითონვე გრძნობდა, რომ მის პოეზიაში უცხო პანგები შეიჭრა, რომ ახლა ის ისე აღარ მღერის, როგორც აღრე მღეროდა:

ეს ის სიმღერა არ არის,
ის ხმა არ არის ჩანგისა,
გულს ცეცხლის მოშკალეხელი,
დამყუხმებული ნაღვლისა.
ეს ის სიმღერა არ არის,
გუგუნი ქარიშხლისა,
და არც თუ ირმის კაშპრა,
არც ტალღა ზღვათა ზეგვისა.
აბა, ის ზაყედა, ჩანელდა,
ჩანგსა დაუწყედა სიმები,
ჩემო ლამაზო, გშვენოდა
ყელი და ყელის მძივები,
ვხლა რაღა ხარ? საფლავზე
ყორნის ხარობა წვარია,
მომწყინდა შენი ქვითინი,
მომწყინდა გლოვის ზარია.

პოეტის გამოთხოვება წარსულისადმი ასეთი შინაგანი ტრაგიზმით იყო აღსავსე, და როგორც უკვე ვსთქვით, ეს პროცესი უტბად და იოლად არ მომხდარა. იგი, გარდა რევოლუციის დამარცხებისა, სხვა მოვლენებშიც განაპირობეს. რეაქციის წლებში პოეტი წვრილბურჯუაზიული ინტელიგენციის გარემოცვაში მოქცევა. ამ ინტელიგენციის ყალბმა პატრიოტულმა ილუზიებმა ბრძოლებით მოღლილი პოეტი თანდათან დაიპყრეს, პროლეტარულ რევოლუციაზე გული გაუტეხეს და ხელში „ერთიანი ნიადაგის“ მოძველებული დროშა შეაჩჩეს.

პოეტი დაიბნა. გაიზიარა რა „ერთიანი ნიადაგის“ ბურჯუაზიული თეორია, მან უარყო კლასობრივი ბრძოლის პრინციპები, გამოეთხოვა თავის ადრინდელ ესთეტიკურ იდეალსაც და ხელოვნების

დანიშნულების იდეალსაც. „სიკლასობრივი თვალსაზრისი გაიზიარა.“

ამ პერიოდში სავსებით შეიცვალა პოეტის შემოქმედების თემატიკა და პათოსი, ის უპირატესად განყენებულ და მწუხარე ლექსებს წერდა სამშობლოზე, ბუნებაზე, მხოლოდ აქა-იქ გამოანათებად ხოლმე შფოთიანი დღეების სხივთა ციმციმი და პოეტის თაყვანისმცემლებს ერთგვარ იმედს აღუძრავდა, მაგრამ ამაოდ... ფიზიკური ავადმყოფობაც ხელს უშლიდა პოეტის სულიერ განკურნებას.

იროდიონ ევდოშვილი გარდაიცვალა მაშინ, როცა იგი უკვე გრძნობდა თავისი შემოქმედების ტრაგიზმს. ბოლოს მას სენით მიყენებული ფიზიკური ტკივილები ისე არ აწუხებდა, როგორც სულიერი. სამშობლოსა და პოეზიაზე ფიქრი მოსვენებდას უკარგავდა, „ზღვის მოსაუბრე ტალღებისაკენ“ იშვერდა ხელს, მაგრამ კიდევაც რომ სურვილი ჰქონოდა ახალი შემოქმედებითი ცხოვრების დაწყებისა, აღარ შეეძლო, შინაგანი ენერგია აღარ ჰყოფნიდა. პოეტი მოკვდა, მაგრამ სამშობლომ გაუგო მას გამოუთქმელი ბოდმა და იღუმალი ფიქრები, ღირსეული ადგილი დაუმკვიდრა იმ სახელოვან წინაპართა შორის, ვინც ხელი შეუწყვეს ხალხის სულიერ ამაღლებას და ერის მხატვრული კულტურის წინსვლას, ვინც გულწრფელად და შთაგონებით უმღერა რევოლუციას, ხალხის გაზაფხულს.

ევდოშვილისთანა პოეტები არა კვდებიან, მისი მემკვიდრეობა ძვირფასია თანამედროვეობისათვისაც. საბჭოთა ადამიანებს უყვართ პირველი რევოლუციის დიდი ტრიბუნი, მისი საუკეთესო ლექსები დღესაც გვალეღვებენ, გვაბნევენ და ახალი გამარჯვებებისაკენ მოგვიწოდებენ.

„მეგობრებო, წინ... წინ გასწითო!“

საკვი ჰილიაი

მიგვატყვიებს ღმერთის ტაში

ჩვენ ახლა ისეთ დროში ვცხოვრობთ, რომ მწერალს, თუ ის ნამდვილი და ქვეშაირიტი მხატვარია, უფლება არა აქვს მღელვარე ცხოვრების მიღმა იდგეს, თავს ირთობდეს წვრილმანი და ნეიტრალური თემებით. ქვეშაირიტი მწერალი ხალხის, ყოველი სიკეთისა და დოვლათის შემქმნელი ხალხის, სიხარულითა და ტკივილებით უნდა ცხოვრობდეს, შრომობდეს და მოღვაწეობდეს. და ის, ვინც ახერხებს უშუალო შემოქმედებითი კონტაქტი დაამყაროს თავის ხალხთან, თავის მკითხველებთან, ის თვით ხალხის მიერ აღიარებული მწერალი ხდება. მკითხველების აღიარება და მოწონება კი დიდი ფაქტორია და დიდი ჯილდოც მწერლისათვის.

იოსებ ნონეშვილი მკითხველისაგან საკმაოდ განვებიერებული და აღიარებული პოეტია. და ის ფაქტი, რომ ი. ნონეშვილის ლექსების უკანასკნელი წიგნის ორი ტირაჟი ასე ერთბაშად გაიყიდა, პოეტის პოპულარობაზე მიუთითებს უთუოდ.

იოსებ ნონეშვილს საინტერესო პოეტური ბიოგრაფია აქვს. იგი დიდი სამამულო ომის, ჩვენი ხალხის ამ მძაფრი ფიზიკური და სულიერი გამოცდის წლებში დაეაყვავდა როგორც პოეტი.

დიდი სამამულო ომის ქვეშევრდების გუგუნიში პოეტი მთელი გზებით უმღეროდა საბჭოთა მეომრებს, ფოლადისმუზარადიან ჭარისკაცებს, იმათ, ვინც თვით ომში, ომისა და სიკვდილის წინააღმდეგ, სიცოცხლისა და სიყვარულის გამარჯვებისათვის იბრძოდა. იმათ, ვინც ხალხთა გამარჯვებას სჭედდა, ვინც ჩვენი ხალხის სიცოცხლის გაზაფხულს

იცავდა. პოეტი თავის ლექსებში ნიღაბს ხდიდა ომის, განადგურების, ხალხების დამონების მოსურნე პიტლერელ კაციქამიებს.

ი. ნონეშვილის ეს ლექსები იბეჭდებოდა ჩვენს ჟურნალ-გაზეთებში, თვითონ ჭარისკაცი-პოეტი უკითხავდა ამ ლექსებს საბჭოთა ჭარის ქართულ შენაერთებს და ისინიც ტაშით აჯილდოებდნენ ახალგაზრდა ავტორს, რომელმაც ხალხის სიყვარული და პატივისცემა დაიმსახურა. ი. ნონეშვილი ერთბაშად პოპულარული პოეტი გახდა. პოეტის ეს სამწერლო გზა თანმიმდევრულად განვითარდა ომის შემდგომ წლებში — „მეც მსურდა მეთქვა ისეთი ლექსი, არ ყოფილიყო სტრიქონში ომი“ და, აი, პოეტი უმღერის საბჭოთა ხალხის დიად შემოქმედებით შრომას, ეხმაურება მის ყოველდღიურ ცხოვრებას, მის მრავალფეროვან სულიერ ინტერესებს.

ახლა, ჩვენ წინ დევს პოეტის ოცდახუთი წლის შემოქმედებითი შრომის ნაკოფი. მისი ყოველი ფურცელი ჩვენი ცხოვრების მატიანეა, სავსე მღელვარებით, გულწრფელი განცდით.

ყოველი წიგნი იმ თვალსაზრისით უნდა შეფასდეს, თუ რა როლი შეუსრულებია მას ჩვენი ხალხის სულიერ ცხოვრებაში. თუ ამ პრინციპით განვიხილავთ იოსებ ნონეშვილის ლექსების წიგნს, მაშინ, პირდაპირ უნდა ითქვას, რომ მისი ლექსები თავის დროზე ეხმაურებოდა ჩვენი ხალხის ცხოვრებას; ეს ლექსები სამამულო ომის წლებში მოგვიწოდებდა, გვეძახდა დაგვეცვა ჩვენი სამშობლო, პირველი სოციალისტური სახელმწიფო. ომის შემდგომ წლებში იოსებ

ნონეშვილის ლექსები კვლავ მოგვიწოდებს გმირული შემოქმედებითი შრომისაკენ, მშვიდობისა და სიცოცხლის დასაცავად; სიყვარულში გვაფაქიზებს, ძმობაში გვაჭიბრებს...

აი პირველი ლექსი, პირველი სიტყვა... („მობრძანდით, გელით“...) იგი ეკუთვნის იმას, რითაც ვამაყობთ და მოგვაქვს თავი, რაც ყველაზე ძვირფასი, ყველაზე სანუკვარი და ყველაზე სათაყვანებელია: იგი მიმართულია ჩვენი დედა-სამშობლოსადმი. მათდამი, ვინც დაიცვა მძაფრ განსაცდელში ურიცხვი მტრისაგან ჩვენი სამშობლო, ჩვენი ხალხი და ჩვენი ენა ქართული. რა უბრალოდ, რა სადად არის გამოთქმული ქართველი კაცის მადლიერების გრძნობა დედა-სამშობლოსადმი. სიტყვის სისადავე ყველაზე დიდი სიბრძნეაო, ამბობდა სოციალისტური რეალიზმის ფუძემდებელი მაქსიმ გორკი, ამავე დროს ეს სისადავე ძნელად მისაგნები და მოსაბოვებელია. ი. ნონეშვილი ხშირად ახერხებს ერთბაშად დაიპყროს მკითხველი ლექსის გადამღები ემოციური ეფექტით. განსაკუთრებით ძლიერია ამ მხრივ მისი პატრიოტული ლირიკა. მოვიგონოთ ლექსები: „თუ დედაენით არ ხარ გაზრდილი“, „თუ საქართველო არის ედემი“, „არის ასეთი ქვეყანა“, „კახეთი“, „ჩვენი ქართული“. ამ ლექსებში პოეტი ახერხებს პატრიოტულ აზრს მაღალი პოეტური გაბრწყინება მიანიჭოს, საგანს ზუსტი მისამართი მისცეს:

ჩვენ კარგად ვიცით სიბრძნე ნამდვილი,
შენს წმიდა წიგნში ამოქარვული;
თუ დედაენით არ ხარ გაზრდილი,
გულში გაკლია ცეცხლი ქართული.

ან ავიღოთ ლექსი „საქართველო“. შეიძლება ითქვას, ჩვენში არც ერთ საგანზე იმდენი არ დაწერილა, რამდენიც საქართველოზე, მაგრამ მაინც ახალი და დაუბერებელია ეს ძველი თემა. ი. ნონეშვილის დასახელებულ ლექსში კვლავ მაღალი პატრიოტული ძღერა მოიპოვა ამ თემამ. ლექსში პოეტი არ ივიწყებს წარსულის სურათს. მართალია, „მტერს

მტრულად ხედებოდა ძველი ქართული და კოლხიდა“, მაგრამ მაინც შევლ დროში „სიკვდილი პქროდა ველებზე, ნასახლარს ხავსი ჰფარავდა“. საქართველოს ნამდვილი განახლება, მისი აყვავება და აღორძინება ჩვენს დროში მოხდა: „მარჯვნივ შავი ზღვა ლივლივებს, მარცხნივ ამაყი მთები“ და ყველგან აქ შემოქმედებითი შრომის ზემოქმედება. შხიანი, ბარაქანი გამხდარა საქართველო, ყველგან „გამარჯვებული ხალხის გუგუნი“ გესმით. ასე გამოხატავს პოეტი საბჭოთა პატრიოტიზმის აზრსა და გრძნობას. ი. ნონეშვილის ლექსებში ქართველი კაცის სამშობლოზე ფიქრი და აღმაფერცა დახატულია დიდ პოეტური ძალით და ხშირად პოეტური ჰიპერბოლაც ამ პატრიოტულ აზრს ემყარება:

აბა ვინ სთქვა: თავის მითი და ბარბთა,
პატარაა საქართველოს მიწა...
შხეს ეხება, ისე მაღლა ავიდა,
იალბუხით შემყიდვ ცას მიწვდა.
(„არის ასეთი ქვეყანა“)

ცალკე უნდა აღინიშნოს ლექსი „ლენინი“. ეს საინტერესო სიუჟეტთან ლექსია. 1942 წელი... ცაზე შავი ღრუბლები ჩანდა, მძიმე ჩექმებით, სავლე ჩანთებით ოშში მიმავალი ჯარისკაცები ფიცს დებენ, დიდი აკლამის წინაშე“:

ვერს ვაკლებდა
ტყუი წყვული,
რადგან სიკვდილთან კვეთების დროსაც
ფარავდა მარად
ცად აწეული
დიდი ლენინის ფრთალაი დროშა

ასე მიდიოდა ღლები და გამარჯვება მოქონდა წლებს. გამარჯვების დროსაც გვალდებდა, გვახარებდა დიდი ლენინის დროშა. ლენინის დროშა წინ მიუძღოდა არა მარტო ჩვენს ხალხს, არამედ ყოველ პატიოსან პატრიოტს. როცა პრადასთან მოკლულ ჩეხს დახედეს, ნახეს „ჩეხს სურათი ლენინისა დაემალა გულთან“. ოშში გამარჯვებულ ხალხს შრომაშიაც ეს დროშა მიუძღვის წინ. ახლაც იგი უღდას მშვიდობის მომხრეთ

შხარში: „ეს ქვეყანამ იცის, მტერმაც კი იცის, რომ ჩვენი დროშა არის ლენინი“. ასეთია ამ ლექსში გადმოცემული აზრები. ეს ერთი საინტერესო ლექსთაგანია იმთა შორის, რაც დიდი ლენინის შესახებ დაწერილა.

ი. ნონეშვილის პოეტური დაკბამუცა, როგორც ზევით ვთქვით, ომის წლებში მოხდა. თუ რამდენად ნაყოფიერად მუშაობდა პოეტი ომის წლებში, ეს ნათლად ჩანს ამ წიგნში, აქ ყველაზე დიდი ადგილი სამამულო ომის თემაზე დაწერილ ლექსებს უჭირავს. ამ ლექსებში ხშირად გვესმის მრისხანე ხმა მტრის წინააღმდეგ მებრძოლი ხალხისა, ხშირად სევდიან სტრიქონებსაც შევხვდებით, რომელშიაც გამოხატულია ის ძვირფასეული, რაც მრისხანე ომმა მოიტანა, მაგრამ აქაც იმედი, გამარჯვების რწმენა მთელი ხმით ღალღებს.

ღრმა ლირიკული განცდით არის დაწერილი ლექსი „ჭარის კაცის სიმღერები“. ამ ლექსიდან ნათლად ჩანს: მკედელი თუ ხარატი, მევენახე, მწყემსი თუ გუთნისდედა როგორ გამიზღოდ იცავდა საბჭოთა მიწის ყოველ მტკაველს. თუ რამდენი წმინდა სისხლი დაეპყრა მიწას, რომ გვეხილა შექნათელი ვახუფხულის დარი... ამ ბრძოლაში ბევრი ახლობელი ადამიანი დაეცა. ამით გამოწვეულ გრძნობას გამოხატავენ გულის დამწველი სტრიქონები:

სად ხარ, ძმაო, ჩვენ სიმღერა ერთად უნდა გვეთქვა.
ტყვიამ, როგორ ჩაჩუმა შენი გულის ფეთქება?!
თებერვალი მიიწურა მარტი კარებს აღებს.
მზემ დიმილით ვადმოხედა საქართველოს ბაღებს.
ალბათ, ახლა ჩრდილოეთშიც ჭარისკაცის საფლავს, უკვე ვაპკრა ვახუფხულმა, ფრთამალალი აფრა,
და პირველი ია...ი, შენს საფლავს რომ შეენის, სამშობლოზე ოცნება,
ოცნება შენი.

პოეტმა იცის, რომ უკვდევს...
ბლოსათვის თავდადებულთა სახელი.

„მე ენახე როგორც უკვდავი სიცოცხლის გამომხატველი, თავზე დადგა მათ საფლავს მარადიული ნათელი“. იოსებ ნონეშვილი ბატალურ სცენებს, ომის სურათებს, მომწოდებელ მებრძოლ ხმებს ხშირად ლირიკული ინტერმეციოთი ცვლის, და ეს ისე ბუნებრივია, თითქოს ის ერთგვარ სულიერ შესვენებას ემსახურება. როცა მიწყნარდება ქვემეხების გრივანი სანგარში შექალ გამოჩნდება სატრფოს აჩრდილი:

წამით, როცა მიწყნარდება
ზეცა ნაკრავლები,
სანგარს შექალ დაადგება
შენი წყნარი თვალები,
დამიდგები ისევ თვალწინ
თვლის ფერი კაბითა...
პეპლებს იჭერ ცისფერ ბაღით,
წყაროს მწვანე ნაპირთან.

პოეტი ქმნის ჭარისკაცის ინტიმური სულიერი ცხოვრების გამომსახველ შესანიშნავ ლირიკულ პასაჟს. შემდეგ კვლავ, ამ რომანტიკულ თბრობას სცვლის მებრძოლ ქალთა სახეები, სამშობლოსათვის სიცოცხლედაუზარელი „თუთრი და ქერათმიანი“ გოგონების თავგადასავალი. მათ შორის დაუეცწყარი პოეტური ძალით არის გაცოცხლებული ზოია კოსმოდემიანსკაიას, ამ გმირი ქალის სახე:—„მოდინ და შენ საფლავთან ქედს იხრიან გმირები...“ შეუღრეველი, გუტეხელი გმირობა ჩვენი დროის ახალგაზრდა ქალიშვილისა დახატულია აქ დიდი პოეტური ძალითა და მაღლით. ანდა ავიღოთ მეორე ლექსი „ჩვიდმეტნი“. ჩვიდმეტმა ვაყკაცმა ზღაპრულად ისახელა თავი: უთანასწორო ბრძოლაში ხოცეს და ხოცეს ყვაფ-ყორნები, მაგრამ სძლია მტრის ჰარბმა ძალამ. ტყვედ ჩავარდნილ დაჭრილებს წინადადებას აძლევენ, თუ უნდათ მათ სიცოცხლე შერჩეთ „უნდა ყველამ დაიძახოს გაუმარჯოს პიტლერს“. სამშობლოს პატრიოტებმა თვლით გასინჯეს ერთმანეთი და შემდეგ ერთხმად სამშობლოს უსურვეს გამარჯვება.

* * *

იოსებ ნონეშვილის ლექსები ჩვენი ხალხის შემოქმედებითი შრომის და სულიერი ცხოვრების გამოძახილია. ეს იქნება სამგორის ველის ნაკადულის ხმით ამღერება, ახალი საქართველოს სიამაყის, რუსთავეის, ქუთაისის ავტოქარხანის, თუ სოციალისტური სოფლის შრომის გმირების თვალწარმტაცი შემოქმედებითი შრომა, პოეტი გვიხატავს იმას, რაც საბჭოთა ადამიანის გულშეურვალე გამოხმაურებას და აღტაცებას იწვევს. იგი უმღერის ჩვენი ადამიანების პატრიოტულ ღვაწლსა და გმირობას და ყველგან ყურადღების ცენტრში ახალი, საბჭოთა ადამიანი, მისი შემოქმედებითი ცხოვრება, დაუსრუტელი ენერჯია, მისი მართალი გრძნობა და კეთილშობილური მიზნები. ამ მხრივ გვიტაცებს ამ წიგნში წარმოდგენილი ლექსების ციკლი „ახალი თბილისი“. პოეტი უმღერის ახალ თბილისს, საქართველოს დედაქალაქს, მის გამშვენიერებას და აღორძინებას, „ჩემი თბილისის მხრები ბებერი, გამხდარა ტახტი გაზაფხულისა და ნათელი მზის საბრძანებელი“. დედის გულივით ალაღ-მართალი, დედასავით დასაფიცარი თბილისი ჩვენი ნატერის თვალია. თბილისი მშვენიერია არა მარტო თავისი ლამაზი ხეივანებით, პარკებით, „ბაღებით და ფოთლებს ენით“, არამედ თავისი მოწინავე ადამიანებით, — თბილისი, გმირთა საბუდარი, „ხარაჩოების გვირაგინში ელავს“. პოეტი უმღერის ინდუსტრიულ თბილისს, ახალ ქარხნებს, თავდადებულ მუშებს, ვისი ალაღი ხელითაც ლამაზდება ჩვენი ქალაქი; აქ მრავალი საინტერესო ლექსია. მათ შორის უნდა დავასახელოთ „ღენინის რაიონის მუშებთან“, „ავლაბრის სტამბასთან“, „რას ამბობს მტკვარი“, „შემოდგომა თბილისში“.

ი. ნონეშვილის პოეზიაში თვალსაჩინო ადგილი უჭირავს სატრფიალო ლირიკას. ნათელი პოეტური საღებავებით გვაძენობს პოეტი თავის სულის ინტიმს. ამ მხრივ საინტერესოა ლექსები: „შენ საქართველოს დედოფლობა დაგშვენდე-

ბოლა“, „გამიგონია“, ^{ქვეყნის} ~~შეგონა~~ ^{შეგონე} ~~შეგონე~~ ^{შეგონე} და“ და სხვ.

ამ წიგნში ხალხთა მეგობრობის თემას რამდენიმე ლექსი მიეძღვნა. ეს ლექსები ჩვენ გვიტაცებენ იმ მართალი, გულწრფელი უშუალობით, რომლითაც ხატავს პოეტი სურათს. აქ საგანს თავისი კონკრეტული სახელი და გამოხატვა აქვს. აი „ულიანა ბაბინა“. ამ ციმბირელ გოგონას კრემლში გაიცნობს საკ, ალკას მეთერთმეტე ყრილობის დელეგატი-პოეტი. პოეტი უყვება მას ქართველ მონადირეთა ზღაპრულ თავგადასავალს, მაგრამ მისმა მონათბრობმა — „ამბაზემ ვასაოცარმა“ — როდი გააკვირვა ქალიშვილი, ეს ცისფერთვალი, კაფანდარა, პატარა ციმბირელი გოგონა თავად ყოფილა ცნობილი მონადირე:

...და როდესაც ყრილობაზე
ყურს ვუდებდით ხარბად
იმ პატარა მონადირის
ღიღს, ვეფაცურ ამბავს.

სიბარულის, სიამაყის
ფიქრმა გამკრა გულზე.
ღე. იცოდეს ვინც ჩვენს წინსვლას
მკლური თვალთ უშურს,

რომ პატარა გოგონასაც
ჩვენში გმირი ჰქვიან
და ორფხე ნადირებსაც
არ აცუდუნს ტყვიას!

ასე აბერებებს პოეტი, უაღრესად ადამიანური გრძნობების ფონზე, დახატოს ხალხთა მეგობრობის ნამდვილი სურათი. ეს სურათი გვიხიბლავს უშუალობითა და ხალასი გრძნობით.

ი. ნონეშვილმა ხანგრძლივად იმოგზაურა და შექმნა ლექსების მთელი ციკლი ყაზახეთსა და სომხეთზე. აქ ჩვენ გვხვდება ისეთი მშვენიერი ლექსები, როგორიცაა „ბიჭო, იქნებ პაპა იყო შენი“, „ყიზი ყუ“ — „დეწივე ქალიშვილს“, „ოჯახი, დროშა, ჭეშმარიტება“. ასევე გულწრფელად უმღერა პოეტმა დიდ აშულს საიათნოვას, რომელიც სამ ენაზე უმღეროდა ძმობას, „ოცნებობდა ხიდის გადებას სამ ძმათა შორის“, მხო-

ლოდ ჩვენს დროში განხორციელდა მო-
წინავე ადამიანების ეს სანუკვარი ოც-
ნება:

სამი ვი არა, ასობით ხალხი
ძმად შევიფიცულვართ... სხვა
ჩვენთან მოვა.
გაიხარებდი დღეს ჩვენი ნახვით,
ჩანგეცხლანო, საიანოვა.

ძმობისა და მეგობრობის ფიციტ შეკ-
რულ საბჭოთა ხალხებს მშვიდობა სურთ,
მაგრამ მტერი გულშავი არ ისვენებს
„ზღვის გაღმა ღრინავს მტერი ტიალი“.
თავისუფლების მოყვარე ხალხი არავის
მიცემს ნებას კვლავ ზარბაზნების კვამ-
ლით დანისლოს მსოფლიოს მიწა, ხალ-
ხი ამხელს ომის გამჩაღებელთა ზრახ-
ვებს.

მაგრამ თუ მტერი თავხედი კვლავ მა-
ხელს აღმართავს ჩვენი დედა-სამშობ-
ლოს წინააღმდეგ, ჩვენი ხალხი ძლიერი,
ნატყვიარი დროშებით აღდგება, რო-
გორც ერთი კაცი. კარგად ამბობს პოე-
ტი:

დედა სამშობლოს დიად ძახილზე
მოვა გმირების რაზმი ფრთაშალი,
ამ მთებზე უფრო გოლიათები,
ამ ვარსკვლავებზე უფრო მრავალი.

იოსებ ნონეშვილის ლექსების ამ წი-
გნში ყველაფერი როდია უნაკლო. მგა-
ლითად, სუსტია ლექსი „არწივო, წაიღე
გული სისხლიანი“.

ჩამოდა სიწვემი,
ეთ ეფხვება დაჭრილმა
ვრივალმა ომისამ
შორს ვადიდრიალა,
ნისლითი ჩივილს
სიკვდილის აზრლიო
და ყრვოლა დაუვლის
ნომარ იარაღს.

სამწუხაროდ, ასეთი დაშტამბული ლე-
ქსები გვხვდება ამ წიგნში.

საქართველოს ალკე მე-17 ყრილობა-
ზე, იოსებ ნონეშვილი, მიმართავდა რა
ახალგაზრდობას, ამბობდა — ჩვენ ვალ-
დებულნი ვართ თქვენი გმირობა კალამს
გავანდოთ, თქვენი ვაჟკაცური სახე პოე-
ტურ სიტყვაში გამოვხატოთ. მე უნდა
ვთქვა იმით შესახებ, „ვინც სიკვდილს

შეება ასე ძლიერად, რომ ქვეყანად სი-
ცოცხლეს ებედნიერა“:
სიმფეროპოლის ბნელ ჩრდილულიდან
გვიხმობს ზოია რუხაძის ლანდი.

ი. ნონეშვილი წავიდა ამ გმირ ქალაქ-
ში, ყოფილი ბრძოლის ველი თვალით
შოინახულა, იქ ზოია რუხაძის მშობლე-
ბის ამბავი დაწვრილებით გამოიკითხა,
გაიგო და, სამი წლის შემოქმედებითი
ფიქრისა და შრომის შემდეგ, თვალით
ნახულისა და გაგონილის გაციოცხლება
სცადა პოემაში „ამბავი ერთი ქალიშვი-
ლისა“. ზოია რუხაძის თავგანწირვა სა-
მშობლოსათვის, მისი პარტიზანული
ცხოვრება პოემაში უთუოდ კარ-
გად არის მოთხრობილი. საინტერესოა
პოემის თავები: „ფიქრები მშვიდობაზე“,
„ყრიმის ტყეში“, „წამება“ და „უკვდა-
ვება“. პოეტი ზოია რუხაძეს სახელოვან
წინაპრებთან, სამშობლოსთვის წამებულ
შუშანიკსა და ქეთევანთან აკავშირებს
და ასკვნის:

მაგრამ თემურაზ, შენც ცურბაველო.
ზღაპრადაც არც ვი ვაგიგონიათ...
იქნება ფიქრშიც არც ვი ვაგველოთ
როგორ აწამეს ჩვენი ზოია.

ზოია რუხაძე პოემაში დახატულია,
როგორც ზოია კოსმოდემიანსკაიას მო-
ქმედებით ჩავგონებული გმირი. ასე გამო-
ხატავს პოეტი ამ სულიერ მეგობრო-
ბას:

მე შენ მოგბაძე ბრძოლის დიდ გზაზე,
მეც ჩვენი ქვეყნის სიკეთე მსურდა,
ვამბედაობას და სიამაყეს,
დაო, მე შენგან ესწავლობდი მუდამ.
ჩვენ ხომ ორივეს გესურდა მშვიდობა
სწავლა გვინდოდა, შრომა გვინდოდა...

პოეტი აზოგადებს სამშობლოსათვის,
თავგანწირულ ადამიანთა უკვდავების
იდევს. ახლაც, შორეულ კორეაში ამერი-
კელების მიერ ხეზე მიკრული, მკერდზე
საკინძჩამოხეულ, გოგონებს როცა ეკ-
ითხებიან, ვინა ხართ? სად იყავ, თქვენი
ნაწილი სად არის? ისინი შეუდრეკლად
უპასუხებენ: ჩვენი ნაწილი სულ ყვე-
ლგან არის, სახელი გინდათ? ზოია მქვია,
მოყავთ მეორე, მოყავთ მესამე, ზოია

მჭვია, სამშობლოსათვის მებრძოლ ქალიშვილს, ყველა ქალიშვილს ზოია ჰქვია. ასე ქვეულა ზოია გმირობისა და ვაჟკაცობის სიმბოლოურ სახელად. პოემას აქვს ნაკლი. ჩვენი აზრით, არ არის მხატვრულად დამაჯერებელი და ნათლად მოტივირებული ზოია რუხაძის მიერ გერმანელი ოფიცერის შეტდომამში შეყვანა, ასევე მეტი სინათლე და მოტივირება სკიბიდნობა გერმანელ ფაშისტ ოფიცერების ტანისამოსში გადაცმულ ქართველებსა და ზოიას პირველი შეხვედრის სცენას, პოემა არც კომპოზიციურადაა შეკრული.

* * *

პოეტური მეტყველების ღირსება უმთავრესად მის ორიგინალობაში უნდა ვეძიოთ. ოღონდ პოეტური ორიგინალობა როდი ნიშნავს, რომ პოეტი არავის აგრძელებდეს, არავის ეხმარებოდეს. ყოველ ორიგინალობას ლიტერატურულ ტრადიციაში აქვს ღრმად გადგმული ფესვები, მასში აღბეჭდილია ნაციონალური ღირსება თუ თვისება წარსული პოეტური კულტურისა. ი. ნონეშვილის შემოქმედებაში თქვენ ბევრჯერ იპოვით ჩვენი პოეტური კულტურის ტრადიციებთან პირდაპირ დამაკავშირებელ ძაფებს და ხაზებს, მაგრამ ეს ნაკლი როდია.

პოეტური ნაწარმოების უმთავრეს ღირსებას საღებავების, ფერების, სიტყვების ორიგინალური შერჩევა, მოვლენისა და საგნის მხატვრული დანახვა ქმნის. რამდენადაც მდიდარია ლექსის მხატვრული ინვენტარი, იმდენად საინტერესოა ლექსი და, პირიქით. ლექსმა, როგორადაც არ უნდა იყოს იგი აქტუალური, შეიძლება საესებით საწინააღმდეგო შედეგი მოგვეცეს, ვიდრე ჩანაფიქრით იყო ნავარაუდევია, თუ ის პოეტურად ღარიბია. აქტუალურ თემაზე დაწერილ ლექსს არავითარი აზრი არ ექნება, თუ ჩვენ აქ მხოლოდ საკითხის შიშველ თემატიკურ მხარეს ვივლდისხმებით და მკაცრი არ ვიქნებით ლექსის მხატვრული მხარის მიმართ.

მაგრამ აქვე უნდა ვთქვათ, რომ ვრსაც პოეტობა მართოდენ რთიმეზის შეწყობა ჰგონია, ის არასოდეს არ განდებამ შერთხველის საყვარელი პოეტი. რითმების შეწყობა ელემენტარული პირობაა. უმთავრესი მაინც ის არის, თუ როგორი პოეტური ძალით, ორიგინალობის გამოჩენით არის შესრულებული პოეზიის ძირითადი მოთხოვნილება, სახეებით აზროვნება. ვინც ახერხებს ადამიანის ბუნებრივი გრძნობა, ხალხის ფიქრი, განწყობილება და სურვილი სილად, მაგრამ მდიდარი პოეტური ინვენტარის ორიგინალური შერჩევით გამოხატოს, იგი ხდება ხალხის საყვარელი პოეტი, მისი ნაწარმოები ხალხის კუთვნილებად იქცევა. სწორედ ამიტომ იდგა მუდამ მწერლობაში მწვავედ შინაარსისა და ფორმის ერთიანობის თუ მთლიანობის საკითხი, მით უმეტეს დღეს, სოციალისტური რეალიზმის უპირველესი მოთხოვნაა საბჭოთა სინამდვილის, საზოგადოების ისტორიაში სრულიად ახალი ტიპის ცხოვრების შესაფერისი მაღალი მხატვრული ღირსებით გამოსახვა.

ლექსის ღირსება მის ემოციურ ძალაშია, თუ რამდენად ზღვება ის ჩვენს სულსა და გულს, რამდენად აგვადლეგებს, ალგავნებს, გადაგვდებს იმ გრძნობას, რომელიც პოეტს განუცდია და ლექსში გამოუხატავს. მრავალი ლექსი კამინეტური აკადემიზმის სრული დაცვით იწერება, პოეტის წესით აქ ყველაფერი რიგზეა, მაგრამ ხშირად ამგვარ ლექსების წიგნს ვფურცლავთ, ვხურავთ და შემდეგ კი არაფერი ვვჩვენებ.

ჩვენ ბევრჯერ ვყოფილვართ შემსწრე ასეთი ფაქტის: ტრიბუნაზე იოსებ ნონეშვილი, ლექსების კითხვით მოხიბლული აუდიტორია აღარ ეშვება პოეტს... გვიან, სულ გვიან ჩადგება ტაშების ქაროშხალი. დარბაზიდან გამოვდივართ და თან მოგვაცილებს ლექსების ტაში... ცნობილი ამერიკელი პოეტი ლუის სიმპსონი აცხადებს: მე ვერ ვიტან პოეტებს, რომლებიც საზოგადოებაში, ტრიბუნაზე შედგებიან და ლექსებს კითხულობენო, მაგრამ მეორე, არანაკლებ ცნობი-

ლი პოეტი წერს: ვისაც კარგი ლექსების ემოციურად წაკითხვა არ შეუძლია, არც გრძნობა აქვს პოეზიისათ. პოეტი ვალდებულია გაახალისოს თქვენი გრძნობა ლექსების კარგი კითხვით. პოეზიის მოყვარულეებზე ძლიერ შთაბეჭდილებას ახდენს კარგად წაკითხული ლექსი, ოღონდ ყველანი როდი ასერხებენ დეკლამაციით დაგვატკბონ, მხოლოდ ზოგიერთები აღწევენ ასეთ შედეგს.

ი. ნონეშვილი დიდი ოსტატობით ასერხებს მკითხველამდი მიიტანოს ლექსის ყველაზე მთავარი მხარე, ის აზრი, რომლის გამოც დაიწერა ეს ლექსი.

ი. ნონეშვილს ჩვენი ქვეყნის ყველა კუთხეში ტაშით ხვდებიან და გულისყურით უსმენენ, უყვართ და პატივსცემენ მას. რით აიხსნება ეს? ზოგიერთს ჰგონია, ეს გამოწვეულია იმით, რომ ი. ნონეშვილი კარგად, უადრესად არტისტულად კითხულობს თავის ლექსებს. რასაკვირველია, არტისტულ კითხვას დიდი მნიშვნელობა აქვს და ლექსის ემოციურ ზეგავლენას დიდად უწყობს ხელს, მაგრამ თუ თეთონ ლექსში არაფერია პოეტური, მაშინ კარგი წაკითხვა, რაგინდ არტისტულიც არ უნდა იყოს იგი, საქმეს ვერ უშველის. უმთავრესი მაინც თავად ლექსია, მისი იდეურ-მხატვრული ღირსება.

ი. ნონეშვილი უადრესად ნაციონალური პოეტია, ეროვნული ემოციების პოეტი, ამავე დროს მახვილი და იდეურია მისი ლექსები. როდესაც ი. ნონეშვილის ლექსებს კითხულობთ თქვენ გრძნობთ ქართული ლექსის სურნალებას, მის ეროვნულ სულს, პოეტი ყოველივე ამას თავისებურად უფარდებს თავის სათქმელსა და განცდებს, ამავე დროს მისი ლექსების ინტონაცია ხალხურია, ფართო აუდიტორიისათვის განკუთვნილი. ამ ინტონაციების მახვილი კი ყოველთვის გამომწვევია, მიზნობრივად გაანგარიშებული და ეს აძლევს მის ლექსებს თავისებურ იერს და მაღლს. დაღვარკნილი, განგებ გაბუნ-

ღოვანებული, დანისლული ლექსები არა აქვს ი. ნონეშვილს. ბარაქიანი ქართული ენა თავისუფლად და ძალდაუტანებლად მიედინება. ოღონდ ზოგან პოეტური ფრაზის კონსტრუქციაში. ფრაზეოლოგიაში თავს იჩენს კლასიკოსების ლექსებთან უშუალო მსგავსება. მაგალითად:

მილღუნებენ ჩონგურნი,
ზედ ლამაზები ვალობენ,
ქალები ვარდებს წუნოვენ,
ვარდები ყმაწვილქალობენ.
მთას შეწენის ელვის პირბაღე,
ცას — ცისარტყელის ქამარი.
თეთრად თოვს თეთრი ზამბახი
მუქმღურად — ისამანი.

ამ ლექსის წაკითხვისას უთუოდ მოგავონდებათ აკაკის ფრაზეოლოგია და ვაყის სტრიქონებიც. ი. ნონეშვილი იცნობს, ზედმიწევნით ზუსტად იცნობს ქართული ლექსის ტრადიციას და თავისი პოეტური სიტყვით ეხმარება ქართული ლექსის სახელოვან წინაპრებს. მაგრამ ზემოთ მოტანილ შემთხვევაში სხვა პოეტების ინტონაციაა, აკაკისა და ვაყის ინტონაციაა გადმოტანილი. ეს კი უკვე სუსტი მხარეა.

ი. ნონეშვილის წერის მანერის ზოგად ნაკლად ჩვენ ის მიგვაჩნია, რომ პოეტი ხშირად სადეკლამაციო მომენტს წირავს პოეტურ დაფიქრებას. ფარული, ღრმა ქვეტექსტები ნაკლებად გვხვდება ი. ნონეშვილის ლექსებში. მის ლექსებში ერთბაშად ყველაფერი გასაგებია და ამ მიზეზით განგებ გამარტივებული, მეტისმეტად გამარტივება კი ლექსს აღარბეებს და პოეტი უნდა ერიდოს ასეთ ზღვარზე ყოფნას.

ი. ნონეშვილმა ერთ ლექსში მდინარე იორის მიერ გაცოცხლებულ სამკობრის ველს ხალხის მიერ მოტანილი გაზაფხულის სიმღერა უწოდა: „ვით ბუნების და ხალხის გულისხმა, ისმის სიმღერა გაზაფხულისა“. კარგად არის ნათქვამი. ეს ოპტიმისტური ხალისი და პათოსი დამახასიათებელია ი. ნონეშვილის პოეზიისათვის.

რავით თავზაპი

„კოლხეთის ცისკარის“ მხატვრული თავისებურებაანი

რეალისტური ლიტერატურის მთავარ თემას თანამედროვეობა წარმოადგენს. ბუნებრივია, თანამედროვეობა მთელი თავისი ძალით მკლავდება მნიშვნელოვან თემებში, რომლებიც ასახავენ ეპოქის ძირითად ტენდენციებს, სოციალურ ძვრებსა და გარდაქმნებს. წვრილმანი თემები, რომლებსაც ზოგჯერ „ჩვეულებრივის“ ეპითეტით ამკობენ, ვერ სწვდება ეპოქის მასშტაბებს.

კ. ლორთქიფანიძის „კოლხეთის ცისკარი“ იწერებოდა მთლიანი კოლექტივიზაციის წლებში. (რომანის პირველი თავები გამოქვეყნდა 1931 წლის იანვარში), ეს უკვე ნაწარმოების აქტუალობაზე მიგვიჩივებს. ცხადია, თემის მარტოოდენ აქტუალობა ვერ განსაზღვრავს მწერლის გამარჯვებას. როგორც აღვნიშნეთ, მნიშვნელობა აქვს თემის მასშტაბსაც, რომელიც ცხადდება ლიტერატურულ ეპოქაში, მის ფორმაში. მაგრამ თემის მასშტაბურობა და მისი ნამდვილი არსი ვლინდება აგრეთვე სიუჟეტში, ნაწარმოების პერსონაჟების ხასიათებში, სახეთა სისტემაში.

აქ უკვე, სამწერლო ტალანტთან ერთად, აუცილებელი ხდება ცხოვრების ღრმა ცოდნა, მისი განვითარების კანონზომიერების გაგება. ცნობილია, რომ ყველა დიდი შემოქმედი უშუალოდ ეცნობოდა სინამდვილეს, ბეჭითად აკვირდებოდა და სწავლობდა იმ მოვლენებს, ტიპებს, რომელთა შესახებ კქმნიდა ნაწარმოებებს. მაქსიმ გორკი სავანებოდ მოგზაურობდა, ეცნობოდა ცხოვრებას, იმახსოვრებდა ადამიანებს, მათ სახეებს, ფრაზებსა და სიტყვებს, ზოგიერთ შემთხვევაში ჩაინიშნავდა

კიდევ. მხოლოდ და მხოლოდ ამ გზით, სინამდვილესთან უშუალო მჭიდრო კავშირით შეიძლება ხელოვანმა შექმნას ქეშმარიტი მხატვრული ნაწარმოები.

„კოლხეთის ცისკარის“ დაწერასთან დაკავშირებით, კ. ლორთქიფანიძე დადი ხნით მუდმივ სამუშაოზე გადავიდა იმერეთში, სოფელ გუბში და წლების განმავლობაში ცხოვრობდა სოფლის ცხოვრებით, იქაური გლეხობის ინტერესებით, აკვირდებოდა და სწავლობდა იმ ტიპებს, ვისზედაც წერდა. ბევრი მათგანი თავისი ჩვევებით, ინტერესებითა და მეტყველებით შემოიყვანა რომანში.

„კოლხეთის ცისკარი“ ფართოდ გამოხატავს საზოგადოებრივ მოვლენებს. კლასობრივი ბრძოლის ვრცელ მხატვრულ სურათს და იგი წარმოადგენს სოციალურ რომანს. მოქმედება გაშლილია იმერეთში. მაგრამ რომანში განვითარებული მოვლენები საესკებით გამოხატავენ მთელი საქართველოს, მთელი საბჭოთა კავშირის, უფრო სწორად, საერთოდ საკოლმეურნეო მოძრაობის არსს.

ნაწარმოებში განვითარებული სიუჟეტი გადმოსცემს კომუნისტი ხაზარაძის ბრძოლას სასოფლო-სამეურნეო არტელის დაარსებისა და განმტკიცებისათვის. რომანის მთავარ ამბავს ერთვის მეორე ფაბულაც — მოჭამაგირე მექის ბრძოლა ადამიანური უფლებებისათვის. მისი განათვისუფლება კულაკური კაბალისაგან, შესვლა კოლმეურნეობაში და საზოგადოებრივ სარბიელზე გამოსვლა.

ეს ორი ძირითადი ამბავი ორგანულად

უკავშირდება ურთიერთს: მექის ბრძოლა ადამიანური პირობებისათვის განუხორციელებელია კოლექტიური ცხოვრების გარეშე, არტელის დაარსების გარეშე, ხოლო ეს უკანასკნელი გარკვეულადაა დამოკიდებული პირველზე (მოვიგონოთ მიტინგი და მექის შემდგომი ბრძოლა არტელის განმტკიცებისათვის), საბოლოოდ კი ორივე ხაზი ერთმანეთს ერწყმის და რომანის ერთ დიდ, მაგისტრალურ ამბად იკვრება: ეს არის ბრძოლა არტელის დაარსებისა და განმტკიცებისათვის.

რომანში არის სხვა — მეორე და მესამეხარისხოვანი ე. წ. პერიფერიული ფაბულური ნაკადებიც, რომლებიც მეტნაკლებად დაკავშირებული არიან ძირითად ფაბულურ ხაზთან, ანდა გამოუხატავენ მაშინდელი საბჭოთა სინამდვილის სოციალურ ურთიერთმიმართებას, სხვადასხვა ხასიათის მნიშვნელოვან პროცესებს სოფლად.

საესებით ბუნებრივია, რომ ავტორმა გაშალა ორი ამბავი და ნაწარმოების ცენტრში დააყენა არა პიროვნებათა ისტორია და ერთეულების ინტერესები, არამედ კლასთა ბრძოლა, ადამიანთა წგუფები, სოციალური ფენები, რამდენადაც ეს ხელს უწყობს მწერალს მიზანდასახულობის განხორციელებაში, საკოლმეურნეო მოძრაობის პირველი ეტაპის, ქართული სოფლის სინამდვილის, მისი მრავალმხრივ მნიშვნელოვანი სოციალური მოვლენების ფართოდ ასახვაში. ფაბულისა და სიუჟეტის განვითარება, პეიზაჟის ხატვა მწერალს დაუმორჩილებელია ნაწარმოების გმირთა ბუნების სრულყოფილად გამოვლინებისათვის. ადამიანი-ტიპი, მხატვრული სახე, მისი სულიერი სამყარო და ცხოვრება — აი, რას უთმობს ძირითად ყურადღებას რომანის ავტორი.

რა ნიშანდობლივი თვისებები გააჩნიათ რომანის გმირებს?

უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს მათი ხალხურობა. ხალხურობაში ჩვენ ვგულისხმობთ არა მხოლოდ იმას, რომ ნაწარმოების მოქმედი პირები სი-

ნამდვილიდან არიან აღებული, არამედ, განსაკუთრებით გვესმის, რომ ის, რომ რომანის პერსონაჟთა დიდი ნაწილი ხალხის ფართო ფენების, ინტერესების გამომხატველია.

შეიძლება ითქვას, რომ „კოლხეთის ცისკრის“ ყველა ტიპი, მხატვრული სახე თავისი ხასიათით, ტემპერამენტითა და ზნე-ჩვეულებებით ეროვნულია. მექი ვაშაქიძე, ტარასი ხაზარაძე, საშუალო გლეხი მარგველაძე, ღარიბი გლეხები ჭიშკარიანი და მიქაძე, ბობოლა სავანელიძე, ჩარჩი პირტახია და ა. შ., მართალია, შინაარსით, საქმიანობით, ინტერესებით არ განსხვავდებიან რუსი, უკრაინელი და ყირგიზი გლეხებისაგან, მაგრამ ისინი განსხვავდებიან თავიანთი ენით, ხასიათებითა და ჩვევებით. ვინც იცნობს ქვემო იმერეთის გლეხობას, მას არ გაუჭირდება მოიგონოს თავისი ნაცნობი ადამიანები ხაზარაძის, მარგველაძის, ჭიშკარიანისა და სხვათა სახეებით.

რომანის ტიპები და სახეები უაღრესად ინდივიდუალიზებული არიან. ნაწარმოების თითქმის ყველა პერსონაჟს გააჩნია საკუთარი, შინაგანი, სულიერი ბუნება, ინტერესები, ტემპერამენტი და საერთოდ ისეთი თვისებები, რომლებიც ინდივიდუალობას ანიჭებენ მათ. ინდივიდუალობა კი ისეთი განსაკუთრებული მადლია მხატვრული სახისათვის, რომელიც ასულდგმულებს და დასამახსოვრებელს ხდის მას.

უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგ შემთხვევაში სახის გამოსაკვეთად მწერალი მიმართავს ჭარბ საღებავებს, ეს განსაკუთრებით შეინიშნება მექი ვაშაქიძისა და დახუნდარა ტურაბელიძის სახეების დახატვისას, მაგრამ ეს სახის შექმნის როგორც ერთ-ერთი მხატვრული ხერხი, დასაშვებია. ამ დებულების მაგალითი მრავალია ლიტერატურაში („დონ კიხოტი“, „რევიზორი“, „კაცია ადამიანი!“ და სხვ.).

ყველა მოქმედ პირს მონახული აქვს თავისი ნიშანი, ჩვევა, მანერა, სიმაღლე, თმის ფერი და ა. შ. მაგალითისათვის

საკმარისია დეასახელოთ რომანის ისეთი უმნიშვნელო პერსონაჟი, როგორც — ცაა აღმასკომის მდივანი. „ისაკო ქაბუზინაძე ძველი ღროის მწერალი იყო, — ვკითხულობთ რომანში, — წვერთხელი სახე ცუდად გაპუტულ ქათამს უგავდა, კაცი ვერ გაიგებდა რა დანიშნულება ჰქონდა ისაკოს ცხვირზე შედგმულ სათვალეს. წერის ღროს სათვალეს მოიხსნიდა, საუბრის ღროს ნიკაპი მკერდზე ჰქონდა მიბჯენილი და კაცს სათვალის ზემოდან გაჰყურებდა“. ამ შემთხვევაში მწერალი კალმის ერთი მოსმით ჰქმნის ორიგინალურ პორტრეტს. მოვიგონოთ სხვა პერსონაჟები, მაგალითად, ერემო პირტახია, რომელიც ავტორის თქმით, „კამეჩივით კაცია“, „ბუღავაშლივით გაყინილებული“, მკლავი აქვს „ბანჯგვლიანი“, მუშტი — „ბათმანიანი“ და ა. შ.

შალომა რიეინაშვილი — ეს პატარა ეპიზოდური სახე — „ცანცარა ნაბიჯით“ დადის, „საქამრემდე დაფენილი აღისფერი წვერები აქვს“ და ა. შ. პერსონაჟთა პორტრეტული დახასიათება „სულს უდგამს“, აცოცხლებს, ინდივიდუალობას ანიჭებს სახეს და ხელს უწყობს იდეური მიზანდასახულობის წარმატებით გადაწყვეტას, ეხმარება მკითხველს მკაფიოდ შეიცნოს ავტორის ჩანაფიქრი.

„კოლხეთის ცისკრის“ სახეთა სისტემაში წამყვანი როლი ავსრია რომანის გმირს — მექი ვაშაიძეს. ძირითადად მთელ რომანში მოვლენათა განვითარებას ეს სახე განსაზღვრავს. ნაწარმოების თითქმის ყველა პერსონაჟი, ყველა საკვანძო და კულმინაციური ადგილი უშუალოდ ნაწარმოების გმირის (მექის) აქტიური მონაწილეობით წყდება. ამ მხრივ კ. ლორთქიფანიძე აგრძელებს კლასიკური ლიტერატურის ტრადიციას.

„კოლხეთის ცისკრის“ ავტორს რომანის ყველა პერსონაჟისადმი გამოქვლავებული აქვს თავისი პოზიცია, თავისი დამოკიდებულება. მწერალი სავსებით ბუნებრივად განსაკუთრებულ

სიახლოვეს ამეღავენებს მწიქნადას ამ სახეს თანაუგრძობს. ეს განსაკუთრება. მწერალი მექი ვაშაიძისადმი სიახლოვეს ამეღავენებს არა მარტო იმ ლირიკულ სტრიქონებში, სადაც იგი არღვევს ეპიკური ტილოს ობიექტურობის მყარ კანონს და მექის ავი ბედისადმი აშკარად გამოთქვამს გულისტკივილს, არამედ ამ სახის განვითარების მთელ მანძილზე.

საზოგადოდ მწერალი რომანის პერსონაჟებს დიფერენცირებულად უცქერის. მკითხველისათვის აშკარაა, რომ ავტორი აქტიურად უქერს მხარს ხაზარაძეს, დიდი სიყვარული აქვს მექისა, ჯანსაღად, მაგრამ კრიტიკულად უცქერის წვრილბურჯუაზიული შეგნებას მქონე ასლან მარგველაძეს, გლეხური, კერძომესაკუთრული ფსიქოლოგიით გაყდნითილ ჯიშკარიანსა და უშეგრიძეს. ნიღაბს ხდის და ააშკარავენებს, შეურიგებელ კლასობრივ მტრებს: საგანელოძეს, პირტახიას, გელოვანსა და სხვ.

რევოლუციამდელ ქართულ მწერლობაში შეიქმნა მრავალი ლიტერატურული ტიპი და სახე ღარიბი და საშუალო გლეხის, კულაკის, ჩარჩ-ვაჭრისა და სხვათა, მაგრამ ისინი სავსებით განსხვავდებიან საანალიზო რომანის პერსონაჟებისაგან. „კოლხეთის ცისკრის“ სახეების თავისებურება მათ სიახლოვეშია, მათს ეპოქალობაშია. მართალია, ისინი, ერთი მხრით, თავიანთი ბუნებით, ცხოვრებით რევოლუციამდელ სინამდვილეს მოგვგონებენ — იქაა მათი ყოფის ფესვები, მაგრამ, მეორე მხრით, რამდენადაც მათს ბუნებაში, ხასიათში, ჩვევებში, მათს აწმყოსა და მომავალში ხდება თვისებრივი გარდატეხა, ისინი სავსებით ახალი ლიტერატურული ტიპებია, ახალი, ეპოქალური მხატვრული სახეებია.

„კოლხეთის ცისკარში“ მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ბუნების სურათებს.

მწერალი მდიდარი ფერებით ხატავს დასავლეთ საქართველოს, კერძოდ, იმერეთის მრავალფეროვანი ბუნების კო-

ლორიტს, იმ ადგილებს, გარემოს, რომელშიც უხდებოდა ცხოვრება და ბრძოლა რომანის პერსონაჟებს.

...აგერ მოედანია სამი ვეება ცაცხვით. მას ერთი მხრივ აკრავს წყავების ხეივანი, რომლის ხმელი ფოთლები ქარიში კაკლებივით ჩხრიალებენ, იქით დიდი შარავზა, მდინარე, ქალა, მთის ღამაზი ფერდობები; ხან ჩაბნელებული ხეები და ხან ლილისფერი სერები...

ლურჯად ჩაუბნელებული ყანები, ახლად შეწამლული ვენახები, საჩრდილებელი ცაცხვები, ნიგვზის ხეები... წალკეილო სათიბები... შებინძვებიდან გათენებამდე ლერწმების დაუცბრომელი შრიალი; თითქოს მთელი ღამე რაღაც უცნაური სულდგმული ოხრავსო.

...ციხის ნანგრევები, რომლის ყანვგადასული კედელი ხავსსა და სუროს დაუფარავს... ბროწეულის ბრიალა ყვავილები... ხეხილის ბაღებში დაყურსული ნაყოფი და ა. შ. — ყოველივე ეს ერთ განსაკვიფრებელ სურათს ქმნის, რომელსაც თავს დასტრიალებს ხან „გადარეული ქარწვიმა“, ხან „ჭინჭარივით მკბინაი სუსხიანი ქარი“, ხან მოულოდნელად ფარავს თოვლი ანდა აყრუებენ მდინარის მღვრიე საზარელი ტალღები. ხან კიდევ „აფუებულ მიწას ახალი გაზაფხულის ტკილად მთენთაი მზე ეალერსება“ და „წყაროს წყალივით კამკამა ჰაერში ნიავეც არ ირხევა“, ხან კიდევ მიწის სიმღერასავით გაისმის ნაცნობი ღელეების ჩხრიალი და ა. შ.

ვიმეორებთ, მეტად ცოცხალი და მრავალფეროვანი ფერებითაა დახატული ბუნების სურათები და დინამიკურადაა წარმოდგენილი ბუნების მოვლენები.

პეიზაჟი მწერლის მიერ გამოყენებულია არა როგორც განყენებული საგანი, რომელიც რომანში ქმნის თვითმიზნურ სურათს, თვალისმომჭრელ სამკაულს, არამედ როგორც კომპოზიციური მთლიანობის ერთ-ერთი უშუალო და აუცილებელი აქსესუარი.

რომანის პეიზაჟი ზოგიერთ შემთხვევაში შესაფერ ფონს, გარემოს წარმო-

ადგენს და სათანადო ტონს ეძლევა მოვლენას, ან მოქმედ პირებს.

მაგალითად: „თებერვლის მიწურულში კატისწვერიდან თბილმა ქვენამ დაუქროლა და იმერული ზამთარი ერთ დღეში გათავდა.

შეჭირბული ხეები აცრემლდნენ. გალზობილი მიწა ღონივრად შეიშმუშნა და აბოლდა.

თბილმა წვიმებმა ბუჩქებისა და ღობის ძირებში მირჩენილი თოვლიც გააღნეს. დღელამე მხიარული ნაკადების სიმღერა ისმოდა. გაზაფხული კარზე იდგა...

მუშაკაცს მიწა ეძახოდა:

— ერთი კვირაც და მიწა გაშრება, მინდორში გულთან გავიტანთ, — ეუბნებოდა კირილე კოლექტივის თავმჯდომარეს... და ა. შ.

ასევე მარჯვედ დახატული სურათი გვხვდება რომანის მეორე ნაწილის მე-6 თავის დასაწყისში და სხვ.

ზშირად მწერალი ბუნების სურათებს მიმართავს პერსონაჟის განცდის მკვეთრად გადმოცემისათვის, გმირისა და ბუნების ურთიერთობის გამოვლინებისათვის, მაგალითად: „აგერ შავქლიავისფერ ცაზე ხარიპარია ამოვიდა, ღამე უფრო ჩამუქდა... მექი ისევ მოუსვენრად მისჩერებოდა ბნელში აღანდულ კატისწვერას, ერთი სული ჰქონდა, სანამ ინათებდა“. ანდა, „მეტად ღამაზია თამარის ციხე მთვარიან ღამეში. ქალაღამის ჩრდილებში იკარგებოდა და ძველი ციხის მაღალი კედლები, მთვარის შუქზე გათეთრებული, შორიდან ისე მოსჩანან, თითქოს ისინი ცაზე იყვნენ დაკიდებული. მაგრამ მექის გულს ისე არაფერი ატკობდა, როგორც ეს ბრიალა ყვავილები“...

ზოგჯერ ბუნების სურათი გამოხატავს გმირის სულიერ მდგომარეობას. ამ შემთხვევაში ბუნების აღწერა თავის მხრივ კიდევ უფრო ამჟღავნებს და დიდ შემოქმედების ძალას ანიჭებს მხატვრულ სურათს.

მაგალითად, უდიდეს სიხარულს განიცდის მექი, იგი ტრაქტორის საქვს

უზის და მღერის. მღერის ლაღად, ხალისიანად და მის სულიერ ზეიმს უერთდება ბუნებაც: „გუბისწყლის მინდვრებზე ზენაქარი დარეოდა აყვავებულ ტყემლებსა და ცაში ყვავილების წიოკი იღვა“.

რომანში გადმოცემულია წელიწადის თითქმის ოთხივე დრო, მაგრამ განსაკუთრებით გამოირჩევა შემოდგომა: ოქტომბრის მიწურული ყველაზე ლამაზი იყო ზემოციხეში. აღარ ილეოდნენ ერთიმეორეზე უკეთესი ტბილი დღეები.

„წყაროს წყალივით კამკამა ჰაერში ნიავეც არ ირხეოდა და ისეთი სიჩუმე იღვა, რომ სოფელშიც კი ისმოდა კატისწვერას ფერდობებზე გაშლილი ნახირის ეყვნების წკარუნი.“

ჭიორას სერებზე ბრიალი ვაჰქონდათ წითელ-ყვითლად ანთებულ ხეებს. წიფელს პირდაპირ ცეცხლი წაჰკიდებოდა, ისე ერთიანად დასწითლებოდა ფოთოლი.

მხოლოდ ნაგვიანვე ბალახს ჯერ კიდევ შერჩენოდა სიმწვანე. ასე გასტანდა გიორგობამდე, მერე კატისწვერიდან გადარეული ქვენა დაუბერავდა და ხეებს ერთბაშად გახდიდა ამ შრიალა აბრეშუმს.

მაშინ უნდა გენახა ჩვენი სოფელი!

აგერ უცნაურად ჭარი მალა შეაგდებდა უშველებელ თითისტარს და იმ თითისტარს მაშინვე ფარშევანგის ბოლოსავით გამოებმებოდა უთვალავი წითელ-ყვითელი ფოთოლი.

დაჰქროდნენ ეს ლამაზი ბოლოები აღმა-დაღმა. ხან მიწას გაეკროდნენ, ხანაც ცაში ავარდებოდნენ და ჩვენი სოფლის სერებზე იყო ერთი ფერხული და ორომტრიალი“.

შემოდგომის მიმზიდველი სურათი რომანის მე-4 ნაწილში ასეა აღწერილი:

„შუადღე იყო.“

შემოდგომის მზე თაფლივით აღნებოდა დედამიწას. მოთმინება არ ჰყოფნიდა მისი შარბათით გაფუეხებულ ნაყოფს: წაბლი ხეთქავდა ბუძვებს, სკდებოდნენ ლეღვები და თითქოს სიმღერას

აპირებენო. პირს აღებდნენ დღისგური ბროწეულები“. ეს სტრამპუნის ნამდვილი პოეზიაა. ჭეშმარიტი შემოქმედებითი ნიქისა და ოსტატობის ბრწყინვალე ნიმუში.

რომანის ავტორი ორიგინალური თვალთახედვით ახერხებს გაღვიძებული ბუნების „სუნთქვის“ გადმოცემას, მის გაცოცხლებულ საამო სურნელებას.

„კარგი დღე იყო.“

ნაადრევად დათესილმა კოინდარმა წუხელ წვერი ჰკრა და წამოვიდა.

აფუებულ მიწას ახალი გაზაფხულის ტბილად მთენთავე მზე ეალერსებოდა, ჰაერში სველი მიწის სუნი ტრიალებდა. აყვავებული ტყემლები უმიზეზო სიხარულით ავსებდნენ გულს“.

ალსანიშნავია რომანის მეორე ნაწილის მე-5 თავის მეორე ქვეთავიც (გვ. 142).

საყურადღებოა, რომ ნაწარმოებში ყველა მნიშვნელოვანი მოვლენა: მიტინგი, ტრაქტორის შემოყვანა და „ბოლშევიკური თესვის“ პირველი დასაწყისი (რომანის ფინალი)— გაზაფხულზე ხდება. ამ დროს მშრომელი ხალხის ზეიმს ბუნებაც უერთდება. „გაზაფხულს მზე დაჰხარის“, „ღლეების ჩხრიალი სიმღერასავით ისმის, ყვავილების წიოკი დამდგარა ჰაერში“ და ა. შ.

ჩაბნელებულ, პირქუშ ბუნებაშიც კი ყოველთვის თავს იჩენს სიცოცხლე, სიხალისე, მაგალითად, „პირქუში, ნაწვიმარი დილა გათენდა. კაცი ვერ გაიგებდა, დილა იყო თუ საღამო. ისე დაეთალხა ბუნება სერებზე გაბმულ ნაცრისფერ ღრუბლებს და მხოლოდ ბროწეულების წითელი ყვავილები ახალისებდნენ კაცის თვალს. წუხანდელ საფურცლო წვიმას უხვად დაებერტყათავისი მადლიანი კალთა“.

რომანის ავტორს კარგად ეხერხება საღამოსა და ღამის სურათების გადმოცემა.

„მზე გადაიხარა, ნელ-ნელა აკრიფა ქალაზე ვაფენილი ჩრდილები და ლეხუმერას ტყის იქით დაეშვა. ახლა ტყე

შორიდან ისე მოსჩანდა, თითქოს კენწეროზე ცეცხლი ეკიდა, მერე ეს ცეცხლიც ჩაქტრა და ერთბაშად აგრილდა: ნიაგა გაიღვიძა.

...ჩაბნელები კატისწვერას მთის ძირები. იისფერი მსუბუქი ბინდი ჩამოვიდა. ჭალაში...

...სატურაის ჭალაზე ყველაზე კარგი ვარსკვლავები კაშკაშებდნენ.

რომანის სხვა ნაწილში ვკითხულობთ: „დაღამდა.“

ცაზე თანდათან ჩნდებოდნენ ფეტვივით წვრილ-წვრილი ვარსკვლავები.

დიდი წითელი მთვარე ნელა მისცურავდა წიფლის ტოტებში.

ჩვენ მიერ მოყვანილი ამონაწერები ადასტურებენ, რომ მწერლისათვის ბუნების სურათები არ არის უძრავი, სტატიკური, ერთხელ და საბოლოოდ ჩამოყალიბებული, არამედ უაღრესად დინამიკურია, ცვალებადი და მრავალფეროვანი, მდიდარი ფერებითა და მომაჯადოებელი სურნელებით შემკული.

„კოლხეთის ცისკარში“ ივრძნობა ავტორის მდიდარი ლექსიკა. გადაჭარბებული არ იქნება, თუ ვიტყვით, რომ კ. ლორთქიფანიძე კარგად ფლობს მდიდარ ქართულ ლექსიკას. მწერალს გააჩნია უხვი ენობრივი საღებავები, იგი საჭიროებისამებრ ნაირ-ნაირ სიტყვებს მიმართავს იმის შესაბამისად, თუ ვინ ლაპარაკობს, ვისთან ლაპარაკობს და როგორია შექმნილი ვითარება.

„კოლხეთის ცისკარის“ ლექსიკა ხალხურია. რომანის ავტორმა კარგად იცის, რომ „კაბინეტში მოგონილ სიტყვებს ყოველთვის სჯობია ის ბუნებრივი ქართული სიტყვები, რაც ხალხში მოიძებნება“ (აკაკი წერეთელი). მისი სიტყვები მოკლებული არიან მწიგნობრულობას ამ სიტყვის უარყოფითი ვაგებით. მწერალი არც სიტყვის ვარგევან ელვარებას — „სილამაზეს“ ეძებს.

საინტერესოა აღინიშნოს, რომ მწერალს შედგენილი აქვს „საქმეები“ ავრონომის, კოლმეურნე გლეხის, კოლმეურნეობის თავმჯდომარის, რაიკომის

მდივნისა და სხვათა შესახებ მწერლის ხეობაში — განაცხადა მწერალმა, რომ მწერ დამახასიათებელ სიტყვებს, ფრაზებს და ზოგჯერ მთელ წინადადებებს, ვნიშნავ ცნობებს აღამიანთა დახასიათების, ინტერესებისა და ურთიერთობათა შესახებ. ერთი სიტყვით, ხალხის სიბრძნის ვაკერდები და ვსწავლობ. ამით ენაში ვაღწევ სისადავესა და სიზუსტეს. ხოლო სიზუსტე მეტყველებაში ჩემთვის უდიდესი მოწაპოვარია“.

რომანში იშვიათად ნახავთ ისეთ სიტყვას, რომელიც ალებული არ იყოს უშუალოდ ცოცხალი სინამდვილიდან. ამიტომ ამ შემთხვევაში მაგალითების მოყვანაც ზედმეტად მიგვაჩნია. რომანის ლექსიკა ყოველთვის ზედმიწევნით ზუსტია, ნათელი და სახოვანი.

მწერალი ხალხურ სიბრძნეს მიმართავს აზრის სხარტად ვადმოცემისა და სიცხადისათვის, თავისი ნათქვამის — აზრის დასასაბუთებლად. მაგალითად, აი, როგორ აღწერს იგი მექის ბუნებას: „დასცინებდნენ, აწყენინებდნენ, — ხმას არ ამოიღებდა, წყენას გულში ვერ მოისკენიდა... ვის ფაცერს მოუწნავდა, ვის ბადეს ათხოვებდა, ვის რა სამსახურს გაუწევდა, იქნებ სიკეთეს ქვეყნის გული მოეღებო; მაგრამ, ნათქვამია, დაგორებულ ქვას გამარჯობა ვერ შეაჩერებსო“.

რომანში ყურადღებას იპყრობს ავტორისეული ორიგინალური მხატვრული შედარებანი: „მიტინგი ისე ირწეოდა, როგორც ქარში სიმინდის ყანა“, „დამფრთხალი ჭალები ნიაღვარივით შეცვივდნენ მდინარეში“ (გვ. 225), „ბილიკზე თალიკო მოდიოდა... თეთრები ეცვა, თითქოს აყვავებულ ტყეშალს ფეხი აუღგამსო“ (გვ. 304), „ისეთი დავლური ჩამოუარა მაგიდაზე, ბოთლები მთვრალევივით ქანაობდნენ“ (გვ. 107).

მწერალი, შეიძლება ითქვას, კალმის ერთი მოსმით, ორიოდ ფრაზაში ოსტატურად ძერწავს ამა თუ იმ პერსონაჟის შინაგან ბუნებას და გარეგნულ სახეს. მაგალითად, „უეცრად მექი წამოდგა და საგანელიძის გოგოს გაუბე-

დავად შეხედა, მერე მშვიდად გაუღიმა და იმ ღიმილში იმღენი უთქმელი მორჩილება გამოკრთოდა, იმღენი უთქმელი ღარდი, — კაცი ვერ დაიჭერებდა, თუ ეს კაბაუკი მხოლოდ 15 წლისა იყო. მექის ამ წამიერი მდგომარეობის ვადმოცემით ძირითადად მოხაზულია გმირის ბუნების დამახასიათებელი ნიშანთვისებები: გაუბედაობა, მორჩილება, კეთილი ბუნება და გულუბრყვილობა.

რომანის ავტორმა შექმლო ნაწარმოების თითქმის ყველა მოქმედი პირის მეტყველებაში მოენახა ის დამახასიათებელი, განსაკუთრებული ნიშნები, ინდივიდუალური ინტონაციები, რომლებშიც გამოხატულებას პოულობს ამა თუ იმ პერსონაჟის სოციალური წარმოშობა, საქმიანობა, კულტურული დონე, ასაკი და ტემპერამენტი.

მექის მეტყველებისათვის დამახასიათებელია სიძუნწე (იგი ცოტას ლაპარაკობს, მრავალსიტყვაობა არ უყვარს) ზოგჯერ სიტყვებსაც ვერ პოულობს. მისი წინადადებები, სიტყვა-პასუხი მოკლეა, რამდენადმე მოუხეშავიც, თუმცა აზრიანი, მოკვეთილი და დამაჯერებელი.

მაგალითად, მოვიგონოთ რომანის მეორე თავიდან (I ნაწილი) ის მომენტი, როდესაც მექი წინ გადაუდგა ხაქომიას.

— „მოიცადე, სიტყვა მაქვს:

— რა სიტყვა!

— რა და...

მექი მის სიტყვა ვერ იპოვნა (ხაზგასმა ჩემია — დ. თ.) და უმწუროდ მიიხედ-მოიხედა, მერე უეცრად უთხრა:

— ასწევ ამას?

სამკვედლოს საჩეხში ეანგიანი გრდემლი ეგდო“.

საყურადღებოა აგრეთვე მექისა და თალიკოს შეხვედრის ეპიზოდი წარმოდგენის დაწყების წინ.

მექი ვაშაქიძის ბავშვური, გულუბრყვილო ბუნების ვადმოსაცემად საინტერესოა მექისა და ხაქომიას დიალოგი:

— „თუ ძმა ხარ, დამეკიდე! — ხმაში ცრემლი ჩაეწვეთა მექის — ერთხელ

კიდე ვსინჯოთ, ნუ გრცხვენია! ყმატყე არავინ დაგვინახავს!

— რას ჩამაცივდი, სულელი! ერთხელ დავგდე და გეყოფა.

— დედა უფრო გიყვარს თუ მამა? ორივეს გაფიცებ, დამეკიდე, ყველაფერს შეგისრულებ. ტურის ხაფანგს გაგიკეთებ. თუ გინდა, ბადეს მოგიქსოვ... ნუ გამაწბილებ... — შევეედრა გულადუღებული მექი“.

რომანის მეორე ნახევარში მექის მეტყველება უფრო გაბედულია, პირდაპირი და მოქნილი. ავიღოთ მაგალითად, რომანის ფინალში მექის მიმართვა ხაქომიასადმი:

— „ხაქომიავე! ერთ ქარქაშში ორი ხანჯალი არ ჩაეგება! ამ სოფელში ან შენ უნდა იყო, ან მე!“ ამ შემთხვევაში მექი უკვე არ ტოვებს გულუბრყვილობისა ანდა დაბეჩაებულ ახალგაზრდის შთაბეჭდილებას. პირიქით, მისი მეტყველება ძლიერია, გამაჩრვებაში დარწმუნებული ადამიანის ბუნებას გამოხატავს.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია ასლან მარგველაძის მეტყველება, მისი დახვეწილი, ძარღვიანი და ბუნებრივი ქართული, სადა და სურათოვანი ფრაზები, იგრძნობა რომ დაკვირვებული და პრაქტიკოსი ადამიანი ლაპარაკობს. ასლანის ყოველი წინადადება, ყოველი სიტყვა საგანგებოდაა მოფიქრებული, აწონილ-დაწონილი.

ტარასი ხაზარაძის მეტყველებაში არ იგრძნობა ტრაფარეტულობა, მევირაღა ფრაზეოლოგი, ყალბი პათეტიკა. მას ეზარება „ბრტყელ-ბრტყელი სიტყვები და სწორედ ეს აძლევს მის სიტყვას შნოს.

თავისებურია ტუნა დაშნიანის მეტყველება: „ბიჭუა, ცხენი შეუჯახმე შენს მთავრობას!“ — ეს ერთი ფრაზაც საუკეთესოდ ახასიათებს მთქმელის ცარიელ და ქედმაღლურ ბუნებას.

საერთოდ, „კოლხეთის ცისკრის“ პერსონაჟების მეტყველება გამოირჩევა ხალხურობით, აზრთა სინათლითა და სურათოვნებით.

რომანის დიალოგი სადაა, სხარტი და მსუბუქი. ავტორის რემარკები მოკვეთილია. იგი თუ შეიძლება ითქვას, მხოლოდ „შუამავლის“ მოვალეობას ასრულებს მოლაპარაკეთა შორის, აერთებს მათ ფრაზებს, აზრებს, და თავის მხრივ, უფრო რელიეფურად გამოხატავს პერსონაჟის სულიერი მდგომარეობის იმ ნიუანსს, რომლის დანახვასა და გადმოცემას ხელოვნებაში უდიდესი მნიშვნელობა აქვს.

„კოლხეთის ცისკარში“ ავტორისა და პერსონაჟთა მეტყველებაში იშვიათად, მაგრამ მაინც შეინიშნება ერთი და იმავე სიტყვის განმეორება, მაგალითად: „რამდენჯერ უნატრია მექის, — ბონდზე მიმავალ თალიკოს ჩელტი ჩამტვრეოდა და თავად იქვე ყოფილიყო სადმე“...

„უნატრობდა, საგანელიძის სახლკარს ცეცხლი გასჩენოდა შუადამით და თავად იქვე ყოფილიყო სადმე“.

„უნატრობდა, სოკოს მოსაკრეფად წასულ თალიკოს მგელი შეფეთებოდა ლეხუმურას ტყეში და თავად იქვე ყოფილიყო სადმე“.

ორიოდე შემთხვევაში ადგილი აქვს წინადადებათა მთელი ჯგუფის განმეორებას (შეადარეთ გვ. 37 და 261), მართალია, ამ ხერხს რომანის ავტორი მიმართავს მექის საგანგებო მდგომარეობის გადმოსაცემად, მაგრამ ჩვენი აზრით, ეს გზა შემოქმედებისათვის მაცდუნებელია.

„კოლხეთის ცისკარში“ მოვლენათა განვითარებასა და მოქმედ პირთა ბედს განსაზღვრავს სინამდვილის რეალისტური ასახვა და არა მწერლის წინასწარ აკვიტებული შიშველი ტენდენცია საკოლმეურნეო მშენებლობის გამარჯვებისა და კაპიტალისტური ძალების და-

მარცხებისა. სინამდვილის მკაფიო და ლაუტანებელი მიდგომა, მწერლის მიერ ცხოვრების ჭეშმარიტად რეალისტური ასახვა აღიარებს დასავლეთ ევროპის ლიტერატორებმაც. გამოჩენილი ფრანგი პროზაიკოსი და პუბლიცისტი ანდრე ვურმსერი „ლეღეტრ ფრანსეზში“ წერდა: „კონსტანტინე ლორთქიფანიძეს აქვს უფლება თქვას ის, რაც ოდესღაც თქვა რასინმა: „მთავარი, რასაც მე ვესწრაფოდი, ეს იყო ის, რომ არაფერი შემეცვალა ხალხის ზნეჩვეულებებში, სწორად გადმომეცა იგი, თანაც განსაკუთრებით ვცდილობდი არაფერი მეთქვა ისეთი, რაც არ შეეფერება მის ისტორიას“... ავტორს ვისიმე გადაწყვეტილებით და ბრძანებით კი არ ჩაურთავს პოლიტიკა თავის რომანში, პოლიტიკა თვითონ შევიდა ყოველი ადამიანის ყოფაში, ვინააზლა იგი, მწერალმა — რეალისტმა ეს დაინახა, გაიგო და დახატა“.¹ ამ თვალსაზრისით ინტერესმოკლებული არ არის აგრეთვე ანრი მარკეტის მოსაზრებაც: „ეს შესანიშნავი რომანი („კოლხეთის ცისკარი“ — დ. თ.) — წერს იგი „გაზ. „ლუმანიტეში“, — აცოცხლებს საბჭოთა კავშირის ისტორიის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს, ურთულეს და დამაბულ პერიოდს, და ვისაც სურს გაიგოს ეს ისტორია, აუცილებლად უნდა წაიკითხოს ეს წიგნი“.² ეს სტრიქონები აშკარად მეტყველებენ „კოლხეთის ცისკარის“ ავტორის, როგორც ჭეშმარიტად რეალისტი მწერლის, გამარჯვებაზე, ლიტერატურაში ხალხურობის პრინციპის გამარჯვებაზე.

¹ „ლიტ. გაზეთი“ 21 აგვისტო, 1959 წ.
² ციტირებულია ბ. ნეესკაიას წერილიდან: „წიგნი სუნთქავს პოეზიითა და შიშის სურნელს“, „ლიტ. გაზეთი“, 15 იანვარი, 1960 წ.

ნიკო ყიასაშვილი

ჩარლზ პერსი სნოუ

წერილი პირველი

ჩარლზ პერსი სნოუ ომის შემდგომ ინგლისურ ლიტერატურის თვალსაზრისით წარმომადგენელია.

სნოუს შემოქმედების ძირითადი თვისებებია მის თემატიკაშია საბრძოლველი. მწერილი განსაკუთრებული ინტერესითა და სიყვარულით ხატავს თავის თანადროულ ინგლისის ინტელიგენციის, საკუთრივ კი სამეცნიერო ინტელიგენციის ყოფა-ცხოვრებას. მის მხატვრულ ალღოსა და ნიჭს ისიც ემატება, რომ სნოუ ზედმიწევნით კარგად იცნობს იმ ადამიანურსა თუ საზოგადოებრივ ურთიერთობებს, რის მხატვრულ ხორც-შესხმასაც უძღვნის ყველა თავის ნაწარმოებს.

30-იან წლებში სნოუ ინტენსიურ მეცნიერულ მუშაობას ეწეოდა. იგი ბრწყინვალე ფიზიკოსად ითვლებოდა და მეტად საინტერესო დაკვირვებებს ეწეოდა მოლეკულარულ ფიზიკაში. ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მეცნიერული პრობლემის დამუშავებისას სნოუმ უხეში შეცდომა დაუშვა გამოთვლებში და სერიოზული მარცხი განიცადა. ეს შემთხვევა საბაზი გამოდგა იმისათვის, რათა სნოუს თავისი ჰეშმარიტი მისწრაფება გამოემჟღავნებინა და პირველი გაბედული ნაბიჯები გადაედგა სამწერლო ასპარეზზე. მაგრამ რომანების წერასთან ერთად სნოუ არ ტოვებს კემბრიჯის უნივერსიტეტს და წლების მანძილზე განაგრძობს ნაყოფიერ პედაგოგიურ მოღვაწეობას.

მეორე მსოფლიო ომს ჩარლზ პერსი სნოუ შეხვდა, როგორც უკვე საკმაოდ

ცნობილი რომანისტი, დიდი გამოცდილების მქონე პედაგოგი, მთელი რიგი ქვეყნების (მათ შორის საბჭოთა კავშირისა და ამერიკის შეერთებული შტატების) განათლების სისტემების შესანიშნავი მკვლევარი, ბევრი სახელმწიფოებრივი მეცნიერის, ხელოვანისა და საზოგადო მოღვაწის პირადი ნაცნობი და მეგობარი. ყველა ამ მონაცემების წყალობით სნოუმ მაღალი საზოგადოებრივი მდგომარეობა მოიპოვა და ომის დროს დიდ ადმინისტრაციულ თანამდებობასაც მიაღწია. მთავრობის სპეციალური დაჯილდებით იგი მეცნიერული კადრების (განსაკუთრებით ფიზიკოსების) დაკომპლექტებას შეუდგა ინგლისის უმაღლესი სასწავლებლებისა და სამეცნიერო დაწესებულებებისათვის. ამავ დროს იგი გახდა ცნობილი „ინგლიშ ელემენტრი კომპანის“ ერთერთი დირექტორი.

სახელმწიფოს წინაშე განსაკუთრებული დამსახურებისათვის ჩარლზ სნოუს ინგლისის დედოფალმა რაინდობა უბოძა: ფართო ლიტერატურულ წრეებში კარგად ცნობილი სახელი ჩარლზ პერსი სნოუ 1957 წლიდან სერ ჩარლზ სნოულ იქცა, თუმცა თვითონ მწერილი კვლავ ძველ სახელს ჩ. პ. სნოუს არჩევს.

დიდი ლიტერატურული სახელი სნოუმ მოიპოვა რომანების სერით „უცხონი და ძმანი“. დღესდღეობით ამ სერიის რვა რომანი აქვს დაწერილი მწერალს. ამათგან „საქმე“ და „ახალი ადამიანები“ პიესებადაც გადაკეთდა და წარმატებით იდგმება ინგლისისა და ამერიკის სცენებზე. საბჭოთა მკითხველი სნოუს,

ორი რუსული თარგმანით იცნობს („საქმე“ და „ქამი იმედისა“.)

რომანების ვრცელ სერიაში თანამედროვე ინგლისური საზოგადოების დახატვა სწორედ შემოქმედებითს ამოცანას წარმოადგენს. და თუმცა მწერალი ერთგვარად საზოგადოების ერთი ნაწილის ასახვით იფარგლება, მისი საერთო ამოცანა და ამ ამოცანის გადაწყვეტის ხერხები ბევრი რამით ანათესავენ სწორედ ბალსაკთან.

სწორედ სამყაროს თავისი გმირის ლუის ელიოტის თვალებით უყურებს. პროფესიით იურისტს ლუის ელიოტს საზოგადოების სხვადასხვა წარმომადგენლებთან უხდება ურთიერთობის დამყარება. ეს ურთიერთობანი ზოგჯერ საქმიანი, ზოგჯერ პირადი მეგობრულია, ზოგჯერ კი ელიოტი უცხო ადამიანთა ურთიერთობის გარეშე მკვრეტელადაც გვევლინება. მაგრამ სწორედ გმირების მოქმედების ძირითადი ადგილი მინც კემბრიჯის უნივერსიტეტის კოლეჯებია. აქ საუნივერსიტეტო ატმოსფეროში, პროფესორთა და მეცნიერთა შორის, მათს ურთიერთ სიმპათია-ანტიპათიებისა, ინტრიგებისა თუ თბილ მეგობრულ და საქმიან კოლეგიალურ დამოკიდებულებათა გარემოში მწერალი თავს თავისუფლად და ლაღად გრძნობს. ეს ის გარემოა, რომელშიც თვითონ სწორედ მეცნიერული თუ მოქალაქეობრივი ინტერესები ეკლიბდებოდა, რომელშიც მომწიფდა და გამოშვებულა მისი სამწერლო ნიჭი, ცხოვრებისა და ადამიანთა ურთიერთობათა დაკვირვების დიდი უნარი.

სწორედ ერთ-ერთ ადრინდელ რომანს „ძიებას“, რომელიც 30-იან წლებშია დაწერილი და რომელიც არ შედის „უცხოების და ძმანის“, ან როგორც მას ხშირად უწოდებენ ხოლმე „ლუის ელიოტის“ სერიაში, ამ ბოლო ხანებში მეტ ყურადღებას უთმობს ლიტერატურული კრიტიკა. ამის მიზეზი ისაა, რომ მას შემდეგ რაც სწორედ „ლუის ელიოტის სერიის“ რვა დიდი რომანი გამოაქვეყნა, მკითხველისათვის უფრო ნათელი შეიქნა „ძიებაში“ დასმული პრობლემები. ამას

გარდა, ამ ადრინდელ რომანში ნათლად არის ნაჩვენები ის მიზეზები, რომლებიც განწყობილება, რამაც სწორედ ლიტერატურულ სარბიელზე გამოსვლა განაპირობა.

რომან „ძიების“ ექსპოზიცია მკვეთრად ავტობიოგრაფიულია. პირველი თავი „ვარსკვლავები“ იწყება იმის აღწერით თუ როგორ ბრუნდება მამა-შვილი ერთ კვირა დღეს ეკლესიიდან შინსაკენ. თხრობა შვილის პირით წარმოებს. ორივენი ვარსკვლავებით მოჭედულ ცას უყურებენ.

„მამაჩემმა თქვა:
— საინტერესოა, ისინი მართლაც ისეთები არიან, როგორადაც გვეჩვენებია? ვარსკვლავები! ასეთი ვარსკვლავები! — მან ხელი გაიქნია ცისაკენ. — ადამიანები ფიქრობენ, რომ ჩვენ ზოგი რამ ვიცით მათ შესახებ. განა მართლაც ვიცით რამე!

მე ქვემოდან მივაჩერდი მამაჩემს.
— განა შეგვიძლია ვიცოდეთ რამე — დასძინა მან.

მე არ ვიცო, რას ფიქრობდა მამაჩემი. უცებ მეჩვენა თითქოს ყოველი საგანი ჩემს გარშემო ხელშესახები და ხელმისაწვდომი სათამაშო იყო, თითქოს პაწაწინა სამყაროს მფლობელი გახდი.

— საინტერესოა ისინი მართლაც ისეთები არიან, როგორადაც გვეჩვენება — გაიმეორა მამაჩემმა.

— მოდი გავივით — წამოვიძახე და იქვე დავსძინე:

— მე გავიგებ.
მამამ გაკვირვებით შემომხედა:
— შენ იცი!

ლაშქმ მთლიანად დაიპყრო ჩემი სული. მინდოდა რაიმე მომეხერხებინა ამ ვარსკვლავებისათვის. რიგაინად არც კი ვიცოდოდა რა, მაგრამ ალტონებამ ამიტაკა. მათმა სილაშქრემ ამალღეუა; მაგრამ იყო კიდევ რაღაც მეტი. ცოტა უფროსი რომ ვყოფილიყავი, ალბათ, ვიტყოდი, რომ მინდოდა მცოდნოდა, გამეგო, გარდაქმნა. მსურდა ავგარდნილიყავი ცაში და დავპატრონებოდი ვარსკვლავებს“.

ასე დაიწყო რომანის მომავალი გმი-

რის პატარა არტურის ინტერესი მეცნიერებაში. შემდგომ მწერალი გვიჩვენებს არტურს უკვე სკოლაში: საშობაო არდადეგების წინ მასწავლებელი ასე მიმართავს არტურსა და მის ამხანაგებს:

«—დაივიწყეთ ყველაფერი, რაც იცოდით, თუკი იცოდით რამე... როგორ ფიქრობთ, რისგან არის გაცეთებული ყოველი საგანი, რისგან შესდგება ყოველი ნივთიერება სამყაროში? ყოველი ჩვენი ნაწილი, თქვენ და მე, სკამები ამ ოთახში, პაერი, ყველაფერი? არავინ იცის? კეთილი, შესაძლოა, ეს თქვენისთანა პატარა სულელებისაგან არც იყოს გასაკვირი, რადგან ამ ორიოდ წლის წინათ საერთოდ არავინ არ იცოდა. მაგრამ ახლა ჩვენ ვფიქრობთ, თითქოს რაღაცას ვხვდებით. სწორედ ამის შესახებ მინდოდა მეტყვა თქვენთვის ცოტა რამ. თქვენ, რა თქმა უნდა, ვერაფერს გაიგებთ. მაგრამ მე მსიამოვნებს თქვენთან ამაზე ლაპარაკი... მაშ ასე: თქვენ თუ აიღებთ ტყვიის პატარა ნაჭერს და გაყოფთ შუაზე, შემდეგ იმ ნახევრებს კიდევ გაყოფთ და ასე შემდეგ, როგორ ფიქრობთ, სადამდე მიხვალთ? თქვენ გგონიათ, რომ სულ მუდამ ტყვიას მიიღებთ? თქვენ გგონიათ, რომ შეგქმლებათ უსასრულობამდე დააქუცმაცოთ ნაჭერი და ისევ პაწაწინა ტყვიის ნაწილაკები შეგვრჩეთ? არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს იმას, თუ რას ფიქრობთ. ჩემო პაწია მეგობრებო, თქვენ ამას ვერ შესძლებდით. თუ საკმაოდ დიდხანს არ აქუცმაცოთ, ბოლოს ტყვიის ატომამდე მიხვალთ, ატომამდე, გესმით, ატომამდე. და თუ ესეც გაყოფით, ტყვია აღარ შეგრჩებათ. რა გგონიათ, რა შეგვრჩებათ? ამის პასუხი ყველაზე უცნაურია, რაც კი აქამდის გასმენიათ. თუ ტყვიის ატომს გაყოფთ, მიიღებთ დადებით და უარყოფით ელექტრონის ნაწილაკებს. ეს არის და ეს. მხოლოდ და მხოლოდ დადებით და უარყოფით ელექტრონის ნაწილაკებს. მატერია სხვა არაფერია. თქვენც ეს ხართ. მხოლოდ და მხოლოდ დადებითი და უარყოფითი ნაწილაკები და, რაღა თქმა უნდა, უკვდავი სული».

სკოლაში ჩაეყარა საფუძვლიანი მკვლელობის დაინტერესებას ატომური ფიზიკის. ლონდონის უნივერსიტეტში კი არტური სერიოზული მკვლევარი დადგა. მაგრამ მას არ ასვენებს ფიქრი იმის შესახებ, თუ რა უფრო აინტერესებს მას საბოლოოდ — მეცნიერება თუ ადამიანთა ურთიერთობანი.

სწორედ რომანში „ძიება“ აყენებს საკითხს იმის შესახებ, თუ რა უფრო გვსაკვირობა — ბუნების საიდუმლოებათა მეცნიერული ცოდნა, თუ ჩვენი საკუთარი თავის შეცნობა, ე. ი. ცოდნა, რომლის მოცემაც მეცნიერებას არ შეუძლია? არტური თანდათან სწორედ იქით იხრება, რომ უფრო მნიშვნელოვნად ჩვენი საკუთარი „მეს“ გაგებას თვლის. ეს მეცნიერებასთან შედარებით უფრო მეტად გვაახლოვებს ჰუმანიტეტს. მიუხედავად იმისა, რომ არტური ბრწყინვალე წარმატებას აღწევს თავის დარგში და მას ახლად დაარსებული მოლეკულარული ფიზიკის ინსტიტუტის დირექტორად დანიშნა არ ასცდება, იგი მაინც უფრო მეტად ამ ინსტიტუტის ჩამოყალიბებისათვის დანიშნულ კომისიის წევრებს შორის არსებულ რთულ ურთიერთობათა დაინტერესებული, ვიდრე საკუთრივ ინსტიტუტის საქმიანობით. მისი კოლეგების შურიანობა, დაფარული ინტრიგები, იდუმალი და დახლართული მანევრები, მოჩვენებითი კეთილგანწყობილება და აშკარა, დაუფარავი სიძულვილი, ყოველივე ეს იმდენად იტაცებს მას, რომ სათანადო ყურადღებას ვეღარ აქცევს მეცნიერულ საქმიანობას, უშვებს უხეშ შეცდომას და კარგავს ინსტიტუტის დირექტორის თანამდებობას.

არტური საბოლოოდ გადაწყვეტს, რომ მისი ნამდვილი მოწოდება მწერლობაა და ჩამოსცილება მეცნიერებას. რომანის ბოლოს მისი მეგობარი შერიფი, რომელმაც განაგრძო მეცნიერული კვლევა, იმ პრობლემით დაინტერესდება, რომელსაც თვითონ არტური ამუშავებდა თავის დროზე. არტური კითხულობს შერიფის შრომას ერთ-ერთ მეცნიერულ ჟურნალში და გულისტკივი-

ლით აღმოაჩინეს, რომ მეგობარს მისი მასალა გამოუყენებია. მეცნიერული კეთილსინდისიერება კარნახობს არტურს, რომ შერიფის მიერ ჩადენილ სიყალბეს საჯაროდ ახადოს ნიღაბი. იგი სწერს წერილს ერთ-ერთ მეცნიერულ ჟურნალისათვის, მაგრამ წერილს ვერ აგზავნის. არტური ასე მსჯელობს:

„რატომ უნდა შევეშალო ხელი ჩემს მეგობრის კარიერას? თითქოს ამას მეცნიერული ჭეშმარიტებისადმი ერთგულება მაკეთებინებს. მაგრამ მე ხომ აღმოვაჩინე, რომ არა ვარ ერთგული მეცნიერებისა. მე ხომ მივედი იმ დასკვნამდე, რომ მეცნიერული ჭეშმარიტება არ არის ყველაზე მნიშვნელოვანი ჭეშმარიტება. ამიტომ წერილის გაგზავნის მიზეზი მეცნიერებისადმი ერთგულება კი არა, პატივმოყვარეობისადმი ერთგვარი ხარკის მოხდაა.“

შეცდომა იქნებოდა თვითონ სნოუს მთლიანად გაიგივება რომანის ფმირთან. მწერალი „ძიების“ ახალ გამოცემაში (1958 წელს) ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ არტურ მაილის ბევრი რამით განსხვავდება მისგან. მაგრამ მიუხედავად ამისა რომანი მაინც ავტობიოგრაფიულია. არტურ მაილის მეცნიერებრივ ლიტერატურაზე ვადასვლა და ის სულიერი განწყობილება, რომელმაც ეს მეტამორფოზა განაპირობა, თითქმის მთლიანად ნაკარნახევაა თვით ჩარლზ სნოუს ცხოვრებითა და მსოფლალქმით.

„ძიება“ 1934 წელს დაიწერა. მაშინ სნოუ 29 წლის ახალგაზრდა იყო. 25 წლის შემდეგ სნოუ კვლავ უბრუნდება ამ საკითხებს, მხოლოდ ახლა იგი თავისი შემოქმედების ერთ-ერთ ძირითად პრობლემას უკვე თეორიულ პლანში განიხილავს. 1959 წელს გამოქვეყნდა სნოუს მიერ საჯაროდ წაკითხული ლექციების ციკლი „ორი კულტურის“ სახელწოდებით. ამ ლექციებს ფართოდ გამოეხმაურნენ როგორც ინგლისში, ისე საზღვარგარეთაც, და მათ სნოუს კიდევ უფრო მეტად გაუთქვეს სახელი, როგორც საინტერესო მოაზროვნე მწერალს.

დღევანდელი დასავლეთის ინტელექტუალური ცხოვრება, სნოუს მსჯელობის მიხედვით, სულ უფრო და უფრო მკვეთრად ითიშება ორ ანტაგონისტურ ბანაკად. ერთ მხარეს თავს იყრიან ე. წ. ლიტერატურული ინტელიგენციის წარმომადგენლები (რომელთაც, სხვათა შორის, თავისი კასტის პრივილეგიად მიიჩნიათ სახელწოდება „ინტელიგენცია“), ხოლო მეორე მხარეს ჯგუფდებიან მეცნიერები, განსაკუთრებით, ფიზიკის დარგის წარმომადგენლები. ამ ორ ბანაკს შორის ურთიერთ უნდობლობა და, რაც მთავარია, ერთმანეთის დარგის სრული უცოდინარობა სუფევს. ეს ბაღებს ურთიერთ ანტიპათიებს და ზოგჯერ (განსაკუთრებით კი ახალგაზრდებში) სიძულვილსაც კი.

როცა სნოუ სახელმწიფო სამსახურში იმყოფებოდა, მას უხდებოდა საუბარი სხვადასხვა მეცნიერებთან, რომელთაც ამა თუ იმ თანამდებობაზე ნიშნავდნენ. ამ საუბრების დროს სნოუ ეკითხებოდა მეცნიერებს თუ რა წიგნებს კითხულობენ ისინი, თავისი სპეციალური ლიტერატურის გარდა.

„დ-დიან—თავდაბლურად გამოტყდებოდნენ ხოლმე ისინი — მე ვცადე ცოტაოდენი დიკენსი“ — თითქოს დიკენსი ისეთი მწერალი იყოს, რომლის გაგება მხოლოდ და მხოლოდ ოდნავ მოუცნაუროს სპეციალისტებს შეეძლოთ.“

მაგრამ სნოუ არც მეორე ჯგუფს იწოდებს. იგი ყველა იმ შემთხვევებს შესახებ, როცა ლიტერატორთა შეკრებილობაზე ჰუმანიტარული დარგის წარმომადგენლები მეცნიერთა უეცობაზე მოთქვამდნენ. რამდენჯერმე სნოუმ ვერ მოითმინა და შეეკითხა მათ, თუ რომელ მათგანს შეეძლო აეწერა მისთვის თერმო-დინამიკის მეორე კანონი. (ეს ის კანონია, რომლის მიხედვითაც სამყაროს ენერჯია სულ უფრო და უფრო ნაკლებად გამოსაყენებელი ხდება; ასე, მაგალითად, თუ დავწავთ ნახშირის ნაჭერს, მასში „ჩაიკეტილი“ ენერჯია იფანტება და, თუ იგი არ გამოვიყენებთ,

სამუდამოდ დაიკარგება). სწოფს შეკითხვას საზოგადოება ცივად შეხვდა. პასუხი არავინ იცოდა.

„მე კი ისეთ რამეს ვეკითხებოდი, ამბობს სწოფს, რაც, თუ შეიძლება ითქვას, მეცნიერული ექვივალენტია კითხვისა — შესპირის ნაწარმოები თუ წაგვიკითხავთ? და მე დარწმუნებული ვარ, რომ მეკითხა — რას ნიშნავს მასა ან აჩქარება-მეთქი, რაც იგივეა, კაცმა რომ იკითხოს — კითხვა თუ იცითო, ათში ერთი ამ ბრწყინვალე განათლების მქონე ადამიანებისა თუ მიხვდებოდა, რომ ჩვენ ერთსა და იმავე ენაზე ვლაპარაკობთ.“

ჰუმანიტარული დარგის წარმომადგენლები თვლიან, რომ მეცნიერები ზერელე ოპტიმისტები არიან, რომ მათ არ ესმით ადამიანის ტრაგიკული მდგომარეობა, — ტრაგიკული, რადგან ადამიანი სიკვდილისთვისაა დაბადებული და თვით იმ მოკლე დროის განმავლობაშიც, როცა ის ცოცხლობს, მიუხედავად სიყვარულის ილუზიებისა, იგი უვაცი და ყველასათვის უცხო რჩება.

მეორეს მხრივ, ზუსტ, ანუ ტექნიკურ მეცნიერებათა წარმომადგენელი თვლიან, რომ ლიტერატორები და ხელოვანი სრულიად მოკლებული არიან მომავლის განჭვრეტის უნარს, რომ მათ არ აინტერესებთ მოძმეთა ბედი, რომ ისინი თითქოს თავისი არსით ანტიინტელექტუალურნი არიან, რადგან ცდილობენ ხელოვნებასა და აზრიც ეგზისტენციალურ მომენტამდე დაიყვანონ მხოლოდ.“

აქედან, სწოფს აზრით, იბადება მეცნიერთა რწმენა მომავლისადმი და ე. წ. ტრადიციული კულტურის წარმომადგენელითა ღრმა პესიმიზმი: მეცნიერებს მოშავალი ძვალსა და რბილში აქვთ გამჯდარი, ტრადიციული კულტურის წარმომადგენლებს კი (ე. ი. ისეთი კულტურის წარმომადგენლებს, რომელიც მხოლოდ და მხოლოდ ლიტერატურასა და ხელოვნებას ემყარება) სურთ, რომ მომავალი საერთოდ არ არსებობდეს.

ეს ანტაგონიზმი, სწოფს აზრით, არა

მართო ინტელექტუალურად უფრო მაკონკრეტოვდა, არამედ იგი მორალურ ღრმად უფრო შედეგებსაც ბადებს. ჰუმანიტარული ინტელიგენცია ვულგარულად შეეგება, როგორც მე-19 საუკუნის სამრეწველო რევოლუციას, ისე ჩვენი დროის ტექნიკურ რევოლუციასაც. ამ ტექნიკური რევოლუციის შედეგად, მაღალგანვითარებული მრეწველობის მქონე ქვეყნები თანდათან უფრო მდიდრდებიან, ხოლო სუსტად განვითარებული ქვეყნები კი უკეთეს შემთხვევაში, ერთ ადგილზე არიან გაყინული. არსებობს იმის საბუთიც, რომ ამ ქვეყნებში წინა თაობასთან შედარებით ნაკლები სანოვავე იხარჯება. ხალხთა ასეთი მდგომარეობისადმი, სწოფს რწმენით, ლიტერატურული ინტელიგენცია ინდიფერენტული რჩება, რადგან ეს ტრადიციული კულტურა მორალური კრახის საშიშროების წინაშე დგას.

ტრადიციული ჰუმანიტარული კულტურა ძირითადად კონკრეტული ინდივიდის სულიერ მდგომარეობითაა დაინტერესებული და მას არავითარი სოციალური პრობლემატიკა არ აწუხებს. ინდივიდის მდგომარეობა კი თანამედროვე სამყაროში უიმედოა: მას მართობა და სიკვდილისა და არაბოების აუნსნელი, მისტიკური განცდა უწერია. ამ ტრაგიკული მსოფლალქმის მიხედვით კი რა მნიშვნელობა აქვს იმას, რომ ინდივიდი საშუალოდ 30 წელიწადს ცოცხლობს, ხოლო ინგლისელი კი 60 წელს. ცხოვრება მაინც ჯოჯობეთია და სიკვდილია ყველაფრის ბოლო. ეს მორალური ხაფანგია, — ამბობს სწოფს, — ასეთი მსოფლალქმა ადამიანს აიძულებს სავარძელში ჩაეშვას, ტრაგიკულ რეფლექსიას მიეცეს და არ იფიქროს სხვების შიმშილსა და უბედურებაზე.

ეს ინდიფერენტისმი სხვების შიმშილისადმი, — ამბობს სწოფს, — არა მართო მორალურად არის მკდარი. თუ მას არ შეგებრომღეთ, იგი პოლიტიკურ უბედურებამდის მიგვიყვანს. მსოფლიო ვერ იარსებებს ნახევრად მდიდარი და ნახევრად ღარიბი ქვეყნებით,

ათიოდე წლის შემდეგ, ამ ტექნიკური რევოლუციის წყალობით, მსოფლიოს დაყოფა მდიდარ და ღარიბ ხალხებად კიდევ უფრო გაღრმავდება ამას კი არ შეიძლება არ მოჰყვეს დიდ და მოულოდნელი სოციალური ძვრები და ცვლილებები. თუ ჩვენ სიბეცე, უნებისყოფობა, ეგოიზმი გამოვიჩინეთ, შეიძლება ომამდე და შიმშილობამდე მივიდეთ. ამიტომ, თუ გვსურს ომის უბედურებათა თავიდან აცდენა, სწორედ მიხედვით, საჭიროა ვიბრძოლოთ იმ უფსკრულის მოსასპობად, რომელიც ამ ორ კულტურას შორის არსებობს. რადგან სწორედ ღრმა რწმენით, სწორედ ლიტერატურისა და ხელოვნების ეს ტრადიციული კულტურაა რომ განაგებს თანამედროვე დასავლეთს. დასავლეთის სახელმწიფოთა მმართველები აღზრდილი ამ ტრადიციულ კულტურაზე. შინაგანად მოდუნებულნი და უმოქმედონი არიან, მათ აკლიათ მომავლის ცოდნა და რწმენა, ისინი გაურბიან ყოველგვარ სოციალურ ცვლილებებს.

ერთ-ერთ თავის ლექციაში სწორედ პირდაპირ წერს, რომ დასავლეთის მთავრობებმა მთლიანად დაჰკარგეს მომავლის შეგარქნება, რადგან მათი მსოფლალქმა ხელოვნების კულტურამ და არა მეცნიერების კულტურამ განაპირობა და განსაზღვრა.

როგორც ვხედავთ, რომან „ძიების“ დაწერის შემდეგ, სწორედ შეხედულებებმა ამ საკითხებზე საგრძნობი ევოლუცია განიცადეს. თუ რომანის გმირი ატომგულის დაშლაზე ფიზიკოსთა მუშაობის გარეობაზე ჰუმანიტარული კულტურის უბრატესობაზე ფიქრობდა, რადგან, მისი აზრით, მეცნიერული ცოდნა საკმარისი არ იყო აღმნიანის არსებობის მთავარი მიზეზების გასაგებად, ახლა, როცა სწორედ მსოფლიოში აღიარებული მწერალია და მისი ფიზიკით დაინტერესება მხოლოდ ბიოგრაფიულ მომენტს წარმოადგენს და არა შემოქმედების, იგი მტკიცედ დაადგა იმ თვალსაზრისს, რომ

ტექნიკის გრანდიოზული **კომუნისტური** არა მარტო წმინდა მეცნიერული **სწავლა** მდ ზოგად საზოგადოებრივსა და ამდენად სახელმწიფოებრივ - პოლიტიკურ სფეროს განეკუთვნება. ახლა სწორედ ამის სიტყვა „მეცნიერება“ (იგულისხმება „ტექნიკური მეცნიერება“) უკვე მხოლოდ ატომების, მოლეკულებისა და ატომური ფიზიკის მეცნიერებას კი არ გულისხმობს, არამედ ამ მეცნიერების და მისი მეთოდების ცხოვრებაში გამოყენებას იმ აღაშიანთა მიერ, რომელთაც სახელმწიფოს მართვის მაღალი პასუხისმგებლობა აკისრიათ.

მაგრამ ყოველივე ეს ისე როდი უნდა იქნეს გაგებული, თითქოს სწორედ ახლა უბრატესობას ტექნიკურ განათლებას ანიჭებდეს. როგორც თავის თეორიულ ნაწერებში, ისე საჯარო ლექციებში და თვით რომანებშიც სწორედ დაუდგრომლად იცავს ჰუმანიტარულ და ტექნიკურ განათლების ერთიანობის, მტკიცე სინთეზის იდეას.

თეორიული განზოგადობისადმი მიწრაფება და ინგლისის თანამედროვე ინტელიგენციის მომავლის მეცნიერული განეკუთრების სურვილი თავისებურ დასს ამჩნევს სწორედ მხატვრულ მანერას. მისი თხრობის სტილი, როგორც „ძიებაში“, ისე შემდგომ რომანებშიც ზოგჯერ დამძიმებულია რომანის გმირის რეფლექსიითა და საუნივერსიტეტო ცხოვრების ზედმიწევნით გულმოდგინე აღწერით. თუმცა, ამავე დროს, სწორედ არ ღალატობს მხატვრული ალღო და ზომიერების გრძნობა. ამ მხრივ იგი ინგლისური რეალისტური რომანის ტრადიციის ღირსეული გამგრძელებელია.

ჩარლზ პერსი სწორედ იმ მოწინავე მწერალთა რიცხვს ეკუთვნის, რომელთაც საკუთარ ქვეყანაში მოპოვებული ავტორიტეტისა და მაღალი საზოგადოებრივი მდგომარეობის გამო დიდი პროგრესული როლის შესრულება შეუძლიათ ევროპული ცივილიზაციის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე.

ბიოგრაფიული

ბადაჭიონ ტაბიძის ღირსის ზოგიერთი მოტივი

გ. ტაბიძის ღირსის სიახლის მაჩვენებელი მომენტები ყველაზე მკვეთრად იმ პერიოდში ვლინდებოდა, როდესაც მისი ერთი უფრო მეტი სიმძაფრით ეხმარებოდა კაცობრიობის განახლებასა და განვითარებას. ეს მომენტი პირველად შესაძლებლობისთანავე მკვეთრად გამოვლინდა რევოლუციისა და რევოლუციის შემდგომი პერიოდის გ. ტაბიძის ღირსიაში. მაგრამ შეცდომა იქნებოდა გვეფიქრა, რომ გ. ტაბიძისათვის ეს იყო ისეთი ფსიქოლოგიური გადახალისების პროცესი, რომელმაც თვისობრივად შესცვალა მისი მსოფლგანცდა. მიუხედავად სიმბოლიზმის ფორმალური გავლენისა, იგი პრინციპულად დარჩა კლასიკური ხელოვნების ტრადიციებზე. ეს მომენტი ნათლადაა ასახული გ. ტაბიძის იმ ლექსებშიც, რომლებიც ტექნიკის სრულყოფითა და პოეტური ფორმის ბევრი ნიშნით ქართული სიმბოლიზმის გამარჯვებად იყო მიზნული. ავიღოთ თუნდაც „ლურჯა ცხენები“. ეს არის ლექსი მისტიურ ფანტაზიაში წარმოსახული არაფრობის შესახებ. პირველივე სტრიქონებიდან ავტორს შევეყვართ არარსის სფეროში, რომელიც შიშის შემზარავი გრძნობითა და უარყოფითი განწყობილებით აღგვექმევიანებს აღნიშნულ სურათს.

არ ჩანდა შენაპირი, ვერ ვნახე ვერადგრი,
 ცოცხალი და მღვდლის მღვდლის ვარგე.
 მღვდლის ვარგე და სიცივის თარგში,
 სამუდამო მხარეში მხოლოდ სიმუხარაჲ!

უარყოფითი თეზისის საბით არარსის განცდა გ. ტაბიძის პოეზიაში გამოიწვევა მთელი სიმბოლისტური და მისტიკური მსოფლგანცდისა, რომლის საპი-

რისპიროდ ავტორი გვეუბნება, რომ ის, ანუ არარსი, განტვირთულია ყოველგვარი ადამიანური ტყვილისა და სიხარულისაგან, საერთოდ, სიცოცხლის ნიშნებისაგან, რომ მას დაკარგული აქვს მშვენიერების განცდისა და, მით უმეტეს, მისი შექმნის უნარი. აქ არაა სიცოცხლე, არ არის სიხარული. მაგრამ ეს მხოლოდ ერთი მოტივია „ლურჯა ცხენების“ კონტრაპუნქტში ისევე როგორც სიკვდილი მხოლოდ ერთი თვისობრივი მომენტია მთელი სიცოცხლისა. სიკვდილი არ წარმოადგენს მასთან დაპირისპირებულ საწყისს, რადგან იგი შეიძლება არსებობდეს მხოლოდ იქ, სადაც სიცოცხლეა, მათი ერთიანობის საფუძველს ცოცხალი ბუნების მარადიულობა განაპირობებს. გ. ტაბიძემ იცის, რომ არარსში შესული სიცოცხლე არ ნიშნავს სიცოცხლის სამუდამო მღვდარებას. მის აბსოლუტურ გაქრობას. სიცოცხლისათვის დამახასიათებელია არარსისაგან მოქცევისა და უკუქცევის პრინციპი. „ლურჯა ცხენების“ მომდევნო სტრიქონებში ელერენ მისი მთელი ლაიტმოტივის პირველი აკორდები.

ეთი ცეცხლის ზეტილი, როგორც ბედის
 ტრილი,
 ზგარბი ვრგვინვა-ვრგალით ქრიან ლურჯა
 ცხენები!

აქედან იწყება თვით „ლურჯა ცხენების“ იდეის გახსნა. „ლურჯა ცხენები“ სიცოცხლისა და შემოქმედების მარადიული არსებობის გამომატველი ფენომენია. ამ ლაიტმოტივში იწყება ახალი ინტონაციური ელერადობა, რომელიც ლექსის მთლიან ქსოვილში ბადებს „უხასარულო მელოდის“ შთაბეჭდილ-

ბას. ლაიტმოტივების დინამიზმი შინა-განად წარმოადგენს განვითარებას არა კონტრასტული დაპირისპირებით, არამედ ვარიაციული სახით. არარსის „ლურჯა ცხენების“ და „შუქთა კამარის“ ლაიტმოტივებს თუ ერთმანეთს შევადარებთ, აღმოჩნდება, რომ ლექსის მთლიან ქსოვილში პირველი ხასიათდება მინორის დახშული, ხოლო მეორე — ღია, დრამატული ზმოვანებით. მათი დრამატიზმი ტრაგიკული მღელვარების, მოძრაობის, არსისა და არარსის მიმოქცევის დეფორმაციითაა გამოწვეული. ამ თვისებით კი მხოლოდ სიცოცხლის სფეროა აღბეჭდილი. ესაა სფერო, რომელშიც ყოფნა უდრის არყოფნას, არსებობა — არარსებობას. მაგრამ სიცოცხლის უძლეველობა მარადიულია და ლექსში მთელი ძალით აელვარდება მისი ლაიტმოტივის ახალი, მეორე ვარიაცია:

მხოლოდ შუქთა კამარა ვერაფერმა დაფარა:
მზალ რიცხვების ამარა უღაბნოში ლულდება!

„ლურჯა ცხენების“ დაუდგრომელი ქროლის აღქმას ლექსის შემდგომ სტრიქონებში მოსდევს „უსულდამულო დღეების“, როგორც ადამიანური აზრითა და მოქმედებით შეუესები სიცარიელის განცდა. მკითხველის წინ მკრთალად გაიელვებს ფიქრი ბუნების დაუსაბამო და უსასრულო დროზე, რომელიც, ერთი შეხედვით, თითქოს ყველაფერს ნთქავს და რომელზეც თითქოს კვალიც კი არ აღბეჭდვება ადამიანური ვნებების და შემოქმედებისა. ეს განცდა წუთიერია. წარმავლის პარალელურად არსებობს გარდუვალობაც, რომელიც დაუსრულებელ მიმოქცევაში, სიცოცხლის ნაკადში ისახება. მაგრამ ტრაგიზმი იმაშია, რომ „ზევით“ ანუ ზესკენელში და „სამარეში“ ანუ ქვესკენელში, ორივე ერთია არარაობის სულისკვეთებით და მანც —

როგორც ზღვის სტილი, როგორც ბედის ტრაილი,
ჩქარი გრგვინვა-გრაილით ქრიან ლურჯა ცხენები!

„ლურჯა ცხენების“ სიმბოლოა დი აზრობრივი და ემოციური დატვირთვით ხასიათდება. გალაქტიონი ლურჯა ცხენებში ხედავს სიცოცხლის მატარებელ ფენომენებს, იმ დაუდგრომლობას, რომელიც ჩვენი სინამდვილის უაწყაფითი ტენდენციის მოვლენათა შეტაკებებში ვლინდება როგორც სიცოცხლის ძლევა მოსილებს მატარებელი ენერგია, რომელიც ელექტრონივით გადის ბუნების სხეულში.

სიკვდილისა და არარაობის დაპირისპირება სიცოცხლის ფენომენტან გალაქტიონის სხვა ლექსებშიცაა გამოვლენილი:

მოდის ზამთარი, მოდის სიცივე,
მოდის სიკვდილი... ჰეი, ლურჯა რაშო,
მედვარად, კეილით მოედ ტუევიც...
უსწორო იყო შენი აედარი...

აქ ლაპარაკია სიცოცხლის გამძლეობაზე და თუ ლურჯა ცხენები ვანიცდიან ტრაგიკული სინამდვილის დეფორმირებას და მიიჭრებიან არარსში, მიიჭრებიან არა იქ მოსაპოვებელი შევებისა და სამუდამო განსვენებისათვის, არამედ გაათკეცებული წყურვილით ისევ სიცოცხლის დაწაფებისათვის. არარსიდან, მღუმარებისა და სიმწუხარის სფეროდან ისმის „ჩქარი გრგვინვა-გრაილი“. ეს ხმაა დაუთრგუნავი სიცოცხლისა, მაუწყებელი იმისა, რომ „შუქთა კამარა ვერაფერმა დაფარა“. გალაქტიონი იღებს არარსს, როგორც მთლიანი სინამდვილის თვისებას. სიკვდილი, როგორც სიცოცხლის თვისება, მისაღებია სწორედ სიცოცხლის უძლეველობაში. ამ თვალსაზრისით იგი ესთეტიური განცდის ისეთივე ობიექტია, როგორც მზე და სილამაზე, რომლებშიც სახიერდება თვით სიცოცხლე და მისი ტრაგიკული თვისება — სიკვდილიც. ვინც იღებს პირველს, იღებს მეორესაც:

ამაღლი, სულო, თეთრ აელდამაზე
მშენიერების ლექსით მჭებელი;
დღეს ვველან მზე და სილამაზე,
სიკვდილთან ჩემი შეპირიგებელი!
(„შერიგება“)

როგორც დავინახეთ, „ლურჯა ცხენებში“ ტრაგიკული განცდის ფაქტორი

ქართული

არ იქცევა საბაბად მთელი სინამდვილის ერთი ფერით დაბნობისათვის. ლექსში მოცემული ლაიტმოტივების განვითარება ერთი მდგომარეობიდან მეორეში გადასვლის ვარიაციებს წარმოსახავს და „სამულამო მზარეს“ წარმოგვიდგენს „ცივ და მიუსაფარი მღუპარების“ სტატიურობაშიც და „გრვენივა-გრილის“ დინამიზმშიც, წარმოგვიდგენს თვალეზში ჩამდგარი სამულამო წყვლიადითაც („ცეცხლი არ კრთის თვალეზში...“) და „შუქთა კამარის“ აელვარებაშიც.

კლასიკურ ხელოვნებაში მშვენიერების განცდა დადებითი ემოციის აღმძვრელია. იგი ოპტიმიზმის ფორმაცაა, რადგან მშვენიერების განცდა უკვე მიუთითებს იმ სინამდვილის მიღებაზე, რომელშიც იგი ვლინდება. კლასიკური მსოფლგანცდისათვის ესთეტიკური იდეალის საფუძველი სინამდვილისა და სიცოცხლის უზენაესი ძლევამოსილების არსებაშია. მისთვის არსებობს სინამდვილის მხოლოდ ერთი ფორმა, რეალური, სიცოცხლისეული ფორმა.

უარყოფითი ტენდენციის მქონე მოვლენა, მაგალითად, სიკვდილი, როგორც ესთეტიკური ათვისების ობიექტი, კლასიკურ ხელოვნებაში არ სწყდება სინამდვილისა და სიცოცხლის სფეროს, არ შეიგარძნობა როგორც სინამდვილის რაღაც უნივერსალური საზომი, რომელიც აბსოლუტის ფორმით გვეძლევა. მისი არსებობა უკვე მიუთითებს მის ჭეშმარიტებაზე, მაგრამ აბსოლუტის ზარისხში მისი აყენა ხელოვნებას ხვევს მისტიკის ქსოვილში და რეალურ სინამდვილეს ირეალობით ცვლის. დეკადენტურ ხელოვნებაში ძირითადია სწორედ ეს ტენდენცია. აქ ფორმის ესთეტიკა, სილამაზე გვიზიდავს არა სინამდვილის ღირებულებათა მიღების საფუძველზე, არამედ სიკვდილის განცდით. კლასიკურ მსოფლგანცდაში კი უარყოფითი ტენდენციის მქონე მოვლენა სინამდვილის სინთეტიკური წარმოსახვის სფეროშია მოქცეული და ამდენად მას დამოუკიდებელი აბსოლუტის მნიშვნე-

ლობა ეკარგება. ამის კლასიკური ხელოვნების სულსკვეთება, სიცოცხლისეული სფეროს მიღებისა და მასში დამკვიდრების ტენდენციითაა აღბეჭდილი.

გ. ტაბიძე შინაგანი პარმონიის მატარებელი პოეტია და პირადული განცდის სიღრმე მასთან არასოდეს არ იჭრება სუბიექტივიზმის სფეროში. გ. ტაბიძის განცდის ფორმა პარმონიის საბით გვეძლევა. ასეთია მისი ლექსი: „შერიგება“.

ტოტემს ქარისას ვადაყვა მარტი,
თეთრ ტანსაცმელში მე მოვირთვები
და წავალ ჭარში, როგორც მოცარტი,
გულში სიმღერის მსუბუქ ზვირთებით.
დღეს ყველგან მზეა. ახლა ამ ბაღებს
და მყინვარს, მაალ ზრახვათა მეღვს
შახი ალით აზამბახებს,
ვით შეყვარებულს და მეოცნებეს.
ჩვენ გვირგვინები ვაქვს ოდნავ მსგავსი,
ლამაზი, შუქთა მარადი ნთებით:
მე—მსუბუქ დაფნის ფიორლებით სავზე,
მყინვარს—უძმომეს იაფუნდებით.
ამაღლი, სულო თეთრ აკლამაზე,
მშვენიერების ლექსით მქებელი:
დღეს ვეულგან მზეა და სილამაზე
სიკვდილთან ჩემი შემრიგებელი!

ეს ლექსი გ. ტაბიძის მსოფლშეგრძნების რაობისა და ესთეტიკური ბუნების ნიმუშიცაა, რომელშიც განცდისა და აზრის სუბიექტური შინაარსი გვეძლევა არა თვითკმარი ღირებულებით, არამედ ყოფის ობიექტური პარმონიის სამოსელში. ლექსის პირველსავე სტროფშია მძაფრი დრამატული სიტუაცია, რომელიც ისეთივე თანაფარდობით ღრმავდება, როგორც მისივე დაძლევის განცდა. აქ ერთდროულადაა მოცემული დრამატული სიტუაცია და მისი შემსუბუქების აქტიც. მარტის ქარის გულისწამლები შრიალი და თეთრ ტანსაცმელში მოცარტივით ქარში გასვლა ნათელი კოლორიტით ავსებს მთელ დრამატულ სიტუაციას.

სიცოცხლის პარმონიისა და მისი დამკვიდრების პათოსი გ. ტაბიძემ კიდევ

უფრო მეტი სიმძაფრით გამოხატა რევოლუციისა და მის უახლოეს პერიოდში დაწერილ რამდენიმე ლირიკულ შედეგში, რომლებიც თვისობრივად აფართოვებენ კლასიკური ხელოვნების ზნეობრივი იდეალის სფეროს და ამ ტრადიციების ვაგრძელებას წარმოადგენენ.

ყველასათვის ცნობილია ის აღტაცება და ენთუზიაზმი, რაც ამ დიდმა ხელოვანმა თავის ქმნილებებში რევოლუციის მიმართ გამოხატა. ეს მოსალოდნელიც იყო, როგორც გ. ტაბიძის შემოქმედებითი ევოლუციის ლოგიკური შედეგი და, რაც მთავარია, აუცილებელიც. ასევე ნათელია ის ეროვნული და მსოფლმხედველობრივი პოზიცია, რომელმაც იგი რევოლუციის იდეამდე მიიყვანა. რევოლუციის სულისკვეთება ძველის ნგრევისა და განადგურების გზით გამოვლინდა. სწორედ ეს მომენტი აისახა იმ ტრაგიკული განცდის მღვლვარებაში, რაც ბლოკთან რევოლუციის სიდიადისა და გრიგალის ქროლვის გაორებულ აღქმაში აღიბეჭდა. გაიხსენეთ მისი „თორმეტი“.

გ. ტაბიძემ რევოლუცია, უპირველეს ყოვლისა, აღიქვა როგორც ხელოვანმა და მისი ძლიერებისა და პროგრესულობის პათოსი აითვისა ესთეტურ პლანში. გ. ტაბიძესთან არ გვაქვს რევოლუციური ბრძოლის კონკრეტული სურათები და პლაკატურობამდე მისული საბრძოლო მოწოდებების პათეტიკა. რევოლუციური გრიგალის ქროლვა იქცა მისი არტისტული სტიქიის შემადგენელ ნაწილად:

შე დავინახე მცურავი სული,
შე მისი წელი მეგონა თლილი
ვენერას წელი.

მას იტაცებდა ელვათა რკალი
და სული იგი იყო გრიგალი.

ეს სტრიქონები საინტერესოა არა მარტო რევოლუციური გრიგალით გამოწვეული აღტაცებით, არამედ სწორედ სინაზისა და სინატიფის სფეროში განცდის თავისებურებით. აქვე ნათლად ისახება მისი ლირიკის უაღრესად ჭეშ-

ნიური პოზიციის თავისებურება. მელიც სიკეთის ძლევამოსილების პათოსითაა გარემოცული. გ. ტაბიძის ლირიკის ეს ასპექტი უაღრესად საინტერესოა და უშუალოდ კლასიკური ხელოვნების ტრადიციებთანაა დაკავშირებული.

გ. ტაბიძე აქტიური სულის პოეტია და სიკეთის სფერო მისთვის არაა ტკბობის სიმწვიდე; პირიქით, ესაა განუწყვეტელი ბრძოლა, მოძრაობის სარბიელი:

მოადგა ნაბირს ათასი ნავი,
ო, სიხარული! იყავ, იდიდე!
გოხრან, სეტყვისთვის დახარე თავი,
პასუხად ცეცხლი შემოიკადე.
ცეცხლი აღიან ცამდე ავიდა,
ო, მეომარო, ბრძენო პოეტო,
ყველა ამ ერთი სანახავიდან.

აქ ასახულია არა მარტო სიკეთის ძლევამოსილებით გამოწვეული სიხარული, არამედ მისი გამარჯვების უზრუნველმყოფელი ბრძოლის განცდაც, რაც კლასიკურ ხელოვნებას ახასიათებს.

გ. ტაბიძის ლექსებში „სინამდვილეში ოცნებისას“, „რაც უფრო შორს ხარ“, „არ ღირს იმ ერთ ცრემლად“ და სხვა, ჩანს ბრძოლის პათოსი. ბრძოლა მისი სულიერი მოთხოვნილების პირობაა, რომლის დაცხრომაც მხოლოდ გამარჯვების აპოთეოზშია შესაძლებელი:

შენ ნუ დავიწყებ, შენ ნუ შეშინდები,
გულის უღამნოსთან ბრძოლას ეგ არ იგებს,
ყველა ამაოა, ვერ არ შეშინდდება,
მხოლოდ გამარჯვება ბედთან შეგვარიგებს.

გალაკტიონს შინაგანად აქვს სინამდვილის ორივე თვალთ და ნახვის უნარი:

მე დემონები ქოლვით მარადით,
მომავლონებენ დაფარულ შხამით,
რომ უიშვოდ მიქროდი ლამით,
ვატეხილ შეშობი და მუხარადით.

აქ მითითებაა სერვანტესის სფეროსთან, მაგრამ შეფასებაცაა პრაქტიციზმს მოკლებული მოქმედებისა.

იმავე დროს გ. ტაბიძისათვის ნათელია უკანდაუხვეველი მოქმედების ფილოსოფია: „და იცის მხოლოდ ერთი

გრძნობა: არ დაბრუნება“, მაგრამ რეალისტური აზრით, ყველა ბრძოლაში შეუძლებელია არსებობდეს გამარჯვებათა დღესასწაულების პათეტიკა, და გალაკტიონთან ბრძოლის უსასრულო განცდაა მოცემული:

გებები ყველგან... მახრობდა სიცხე
და მწვანეა ჭვარის მხურვალე რიანა,
მე ყველაფერი გადავიფრევე,
არ არის ზეცა... არ არის ბინა.
არის ჩვენს შორის მთელი კედელი
და ბრძოლა მძაფრი ცეცხლის მღებელი,
ჩემში აღმოჩნდა ბედის მკენებელი
ჩემში აღმოჩნდა ამფოტეზელი,
ო. მე იმედი დავკარგე ზეცის;
არც მინდა შენი ყალბი ტახტები,
მსხვერპლი ქვეყნურ ძალის ასეციის—
—მტერი იყავი, მტერი გახდები.
არის სიბრძნე ბნელი ცხეღარი,
მის ტანზე შავი ცეცხლის გაჩენა,
აბოკალიპსის მძაფრი მხეღარი,
ვინც ქაოსებში შეშაიქვანა.

ადვილი შესამჩნევია, რომ აქ უძმაფრეს დრამატულ მღელვარებაში ჩაქსოვილია ბრძოლის პათოსი, რომელშიც არა ჩანს ვმირის გამარჯვების საზეიმო ფინალი, მაგრამ არა ჩანს ბრძოლის დაცხრომაც. იგი გრძელდება...

ზევით ჩვენ მივეუთითებ ბრძოლის აქტიური სულისკვეთების მომენტზე გ. ტაბიძის ლირიკაში, მაგრამ ამავე დროს, მასთან სიკეთის პოზიცია უსაზღვროა და, როგორც თავისთავად დადებითი ტენდენციით აღბეჭდილ მოვლენას, არც სჭირდება თავისი სიმღიერის დემონსტრაცია, ვინმეს დაშინება, ვინმესთან მტრობა.

მისთვის მთავარია სიკეთისა და ჰარმონიის შენარჩუნება. სწორედ აქაა მოცემული მოსპობის ზნეობრივი უარყოფა. ესაა მტრის განადგურება უბრძოლველად, ანუ როგორც გ. ტაბიძე გვეუბნება, მტრის ხმაურისადმი „დამუწუნებით დამუქრება“. აქ თავისებური ირონიაცაა მტრისადმი. გ. ტაბიძის სიკეთის პოზიციისათვის სწორედ ასეთი „ბრძოლა“ დამახასიათებელი, პოეტი გვეუბნება:

და შებრალება მე ჩემი მტრები:
არ ვიცი მტრობა.

ამ ლექსში, გარეგნულად უსაბუთოდ გადმოშლილია ქრისტიანობის სხვაობრივი იმპერატივი. იგივე მომენტია არსებითი ტოლსტოისთანაც. მაგრამ ჩვენ ზემოთ დავინახეთ, რომ ტაბიძე მოქმედებისა და ბრძოლის პოეტიკა და ზემოაღნიშნული მხოლოდ თავისებური ფორმაა რომანტიული ამალღებისა. დაბრკოლებათა ძლევის ფორმა მასთან ჰარმონიისა და სიმშვიდის სფეროში სახიერდება. ეს მომენტი ნათელია აღბეჭდილი ლექსში: „დღეთა კარგებთან ვდგევართ წუხილით“, რომელშიც გალაკტიონის მეტროლოგი გმირის ფსიქოლოგიური თვისებებია გვმოვლენილი:

მე მტერს იმავე ხმით ვეშუქრებო
რომ მოვა ჩემთან მონანიებო.

გ. ტაბიძისათვის არც არსებობს მოსპობის ფსიქოლოგია. მისი ლირიკული ვმირი ლმობიერების მარადიული სახეა. ბრძოლის ფანატიკურობიდან მოულოდნელად შევყვართ სიბრალულისა და ლმობიერების სფეროში: „ო, გაუმარჯოს... ..სიყვარულს, სითბოს და პატივას“.

გ. ტაბიძისათვის ნათელია კონკრეტული ბრძოლა-გამარჯვების შეფარდებითობა და, რაც მთავარია, ერთი წინააღმდეგობის დაძლევით ახალ დაბრკოლებათა გადაშლის აუცილებლობა. აქაა კლასიკური მსოფლგანცდის სულიერი სათავე. არ არსებობს ბრძოლის უკანასკნელი აკორდით მიღწეული მშვიდი ჰარმონიის სიტკბო და უშფოთველობა. არსებობს მხოლოდ დისონანსების უსასრულო განვითარება, რომლის სრულყოფისათვის უცხოა შეჩერების ხანგრძლივობა.

გალაკტიონისათვის გამარჯვებაში აღბეჭდილი სულიერი კითარზისი სიმალისავენ ლტოლვის პირობაა, და გამარჯვება მხოლოდ იმდენადაა სიხარულის დასაბამი, რამდენადაც სული მაღლდება.

გ. ტაბიძესთან განცდილი „მარადი ციერება სულისა“ სინამდვილიდან ამალღების პირობაა, მაგრამ ამალღება გა-

ლაქტიონთან არასოდეს არაა მიწისაგან მოწყვეტა.

მისი „მარადი ციერება სულისა“ არაა უღონო, პრაქტიციზმს მოკლებული ლტოლვა ცისკენ. ეს ორი მომენტი გალაქტიონთან იდეალურ განხვევებაშია მოცემული. მის ლტოლვას ცისაკენ „ფოლადის ბურჯები“ გააჩნია. გალაქტიონის ბრწყინვალე ლექსი „ორი სიმღერა“ მის შემოქმედებაში სწორედ ამ ორი საწყისის პარამონიზირების მრწამსს გამოხატავს. ეს მომენტი, გალაქტიონის სხვა ლექსებშიცაა ასახული. ვახსენეთ მისი „შედულება ოცნებისა და სინამდვილის“, „ქალაქისაკენ“ და სხვ.

გალაქტიონის ლირიკაში ზემოაღნიშნული ტენდენციები ორგანულად უკავშირდება მოქმედებისა და ბრძოლის სულისკვეთებას, მაგრამ ბრძოლის სიმძიმე ყოველთვის შემსუბუქებულია და დაძლეული ხელოვანის შინაგანი პოზიციით. „დე, თამაშის თუ ბრძოლის ვიყო ცქერით გართული“, — ამბობს მისი ლირიკული გმირი. მიქელანჯელოს „გამარჯვებულს“ საბუნებრივად გამარჯვებული სიბარულის ნაცვლად აღბეჭდილია თავისებური შემფოთება. ესაა, თუ გნებავთ, სექტიციზმიც. მიქელანჯელოსთან სწორედ ეს მომენტი არსებითი; მასთან ბრძოლის წყურვილისა და გამარჯვების ზენიტის იქით ერთი ნაბიჯია, რომელიც სულიერ აღტაცებას ანელებს მოსპობის განცდის ნაღველით. გ. ტაბიძესთან კი ჩვენ განვიცდით ბრძოლის ზედაპირულ და არა მისი სიმძიმის ტრაგედიას. გალაქტიონთან მიმდინარეობს „ბრძოლის პიესა“, ხოლო ეს უკანასკნელი ისეთი სუბიექტის სულიდან მომდინარეობს, რომლის ამობოჭრება სიკეთის არსებობის აუცილებლობითაა გამოწვეული და ამდენად მისი საბრძოლო აქტივობა მუდამ თავდაცვითი ხასიათისაა და არა მოსპობის ინერციით გამძაფრებული. ეს უაღრესად

სად საინტერესო მომენტია ^{გალაქტიონის} ^{შეხვედრის} ^{მომენტი} რომ იგი ფსიქოლოგიური უკუფენაა ეროვნულ-ისტორიული ყოფისა. გალაქტიონის აქტიური სულისკვეთებით დაწერილ ლექსებშიც კი, რომლებშიც ბრძოლისა და მოსპობის პათოსია აღბეჭდილი, ამ უკანასკნელთა მიმართ იმ შინაგან ვულგარილობას ვგრძნობთ, რომელიც ლალი და ბუნებრივი თავისუფლებისათვისაა ნიშანდობლივი.

შესაძლებელია ბრძოლის სიმძიმის შემსუბუქების განცდა ქვეცნობიერ შრეებში ასახავს სწორედ იმ „დავიწყების კომპლექსს“, ამ შემთხვევაში მთელი ვერისა, რომლის სიმძიმეთა გამულმეებელი დაძლევის წინაშე დგომაც ქართველ ხალხს არგუნა ხვედრად ისტორიამ. ყოველ შემთხვევაში, ფსიქოლოგიურად ესაა თავისებური უკუშექცევითი მდგენელი, რომელშიც ორი ურთიერთსაწინააღმდეგო მოვლენის აღქმა საპირისპირო თვისების წინა პლანზე დაყენებით ხასიათდება. აქედან ნათელია ის შინაგანი ეთიკური და არტიკული ტენდენცია, რომელიც რევოლუციური გრიგალის ესთეტურ აღქმაში გამოვლინდა.

ქართველმა ხალხმა, როგორც ცნობილია, აქტიური როლი ითამაშა რუსეთის რევოლუციურ მოძრაობასა და მის გამარჯვებაში როგორც პრაქტიკულად, ისე ინტელექტუალურად. ბრძოლის პათოსის ეროვნულმა განცდამ გ. ტაბიძე ლოგიკურად მიიყვანა რევოლუციის აზრისა და პროცესის ესთეტურად ათვისების გზაჯვარედინამდე: „და გათრობდა პანგებში მხოლოდ მარსელიეზა“.

გ. ტაბიძის შემოქმედებაში უმაღლეს საფეხურზეა აყვანილი მებრძოლი რევოლუციური სულისკვეთება და კლასიკური მსოფლგანცდის სულიერი სფერო, კერძოდ იმ საფეხურზე, რომლის იდეალადაც სოციალისტური ჰუმანიზმი დასახული.

გივი ლაბაშიძე

ინგლის-ამერიკის პოლიტიკა ამიერკავკასიაში 1919 წელს

ახალი მასალები*

1919 წლის აგვისტოდან მოყოლებული თითქმის მთელი ერთი წლის მანძილზე საქართველოსა და ამიერკავკასიის პოლიტიკურ ცხოვრებაში სხვებთან ერთად, მეტად აქტიურად მონაწილეობდა, ორი უცხოელი — ინგლისელი ოლივერ უორდროპი და ამერიკელი ჰასკელი. ინგლისისა და ამერიკის მთავრობების ვარაუდით, ამ ორ ადამიანს, აღჭურვილს სათანადო რწმუნებებით („უორდროპი ამიერკავკასიაში ინგლისელთა უმადლეს და სავანგებო კომისრად“ იწოდებოდა, ხოლო ჰასკელი მოკავშირეთა უმადლეს კომისრად სომხეთში“), უნდა გადაეწყვიტა მაშინდელი ამიერკავკასიის ხალხების ბედ-იღბალი. ჰასკელისა და უორდროპის მისიების ნამდვილი მიზნებისა და საქმიანობის შესახებ, იმხანად მაინც, ცოტა რამ იყო ცნობილი, რადგან, როგორც ქვემოთ ვა-

ვიგებთ, სამეგობროდ ისინი არ ჩამოსულან და, ამიტომაც, თავისუფლებას მოწყურებული ქართველი მშრომელისათვის მათ არაფერი ჰქონდათ სათქმელი.

ისტორიულ ლიტერატურაში საერთოდ არ არის შესწავლილი ჰასკელის და, განსაკუთრებით, უორდროპის საქმიანობა 1919 — 1920 წლებში საქართველოსა და ამიერკავკასიაში, ამიტომ ბოლო დროს მოპოვებული დოკუმენტური მასალის ანალიზს, იმისდა მიუხედავად, რომ იგი საგრძნობლად შეკვეცილი და შელამაზებულია, გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს 1917—1920 წ. ამიერკავკასიის მიმართ ინგლისისა და ამერიკის პოლიტიკის ნამდვილი სურათის აღსადგენად. ასევე დიდმნიშვნელოვანია უორდროპისა და ჰასკელის ურთიერთდამოკიდებულების, ე. ი. ამიერკავკასიაში ინგლის-ამერიკის ურთიერთობის შესწავლა-გამოკვლევა.

ვიდრე ახალი საბუთების ანალიზს შევეუდგებოდეთ, ვფიქრობთ, მკითხველისათვის საინტერესოა იმ დოკუმენტების შინაარსის ვაცნობა, რომლებიც გვიჩვენებს, თუ რა მიზნით გამოგზავნეს ამიერკავკასიაში ამერიკისა და ინგლისის მთავრობებმა ჰასკელი და უორდროპი. ეს დოკუმენტები, ნაწილობრივ მაინც, წარმოგვიდგენენ საქართველოს, აზერბაიჯანისა და სომხეთის მიმართ ამ სახელმწიფოების ფარულ მიზნებს, ადვილად გასაგებს გახდინა მათი პოლიტიკის დამახასიათებელ ყოველ ცალკეულ მოვლენასა და ფაქტს.

* 1947-1960 წლებში ლონდონში გამოქვეყნდა მასალები ინგლისის საგარეო საქმეთა სამინისტროს არქივიდან. (წიგნება ინახება საბჭოთა კავშირის შეცნირებათა აკადემიის საზოგადოებრივ შეცნირებათა ფუნდამენტური ბიბლიოთეკის საცავში—Documents on British Foreign Policy 1919—1939. TIOST Series, vol I-z, roron 1947—1960) — მთებზე და იმისა, რომ კრებული არასრულია და საბუთები აშკარად ტენდენციურად არის შერჩეული (ამის თაობაზე ჩვენ სპეციალური ნაშრომის მომზადება ვეაქვს ვანზრახული), ზოგიერთ ტომში შესულ დოკუმენტებს დიდი მნიშვნელობა აქვს საქართველოსა და მთელ ამიერკავკასიის იდგლის გასარკვევად 1917-1920 წლების საერთაშორისო პოლიტიკაში. გამოკვლევაში გაანალიზებული მასალების დიდი უმეტესობა მოპოვებულია პირველი სენიის მესამე ტომში.

* * *

პირველი მსოფლიო ომის ეკონომიკური და პოლიტიკური შედეგებიდან უმთავრესია სამი მომენტი — რუსეთში დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვება და კაპიტალიზმის საერთო კრიზისის დასაწყისი, მეომარი სახელმწიფოების ერთი ჯგუფის დამარცხება და მათი გამოთიშვა აქტიური ბრძოლის არენიდან და ძალთა თანაფარდობის შეცვლად ღირებულად თვით გამარჯვებულ სახელმწიფოთა შორის, მათი ბრძოლა ერთმანეთთან გაბატონებული მდგომარეობის დასაკავებლად კაპიტალისტურ სამყაროში.

ომის შემდგომ საერთაშორისო ურთიერთობაში ამიერკავკასიისა და, მაშასადამე, საქართველოს საკითხს სერიოზული მნიშვნელობა ენიჭებოდა, რადგან იგი დაკავშირებული იყო პრობლემებთან, რომლების გადაჭრასაც გამარჯვებული სახელმწიფოები ეპირებოდნენ. მათი მთავარი საზრუნავი იყო, ჭერ ერთი, სამჭოთა ხელისუფლების დამხობა რუსეთში; იგი თავისი არსებობით უკვე წინ ეღობებოდა გამარჯვებულთა ომის შემდგომ დამპყრობლურ გეგმებს და საფრთხეს უქმნიდა საერთოდ კაპიტალიზმის არსებობას. კაპიტალისტური ქვეყნების პოლიტიკურ მოღვაწეთა ანგარიშით, მხოლოდ ამ პრობლემის გადაჭრის შემდეგ შეიძლება დაწყებული იყო მეორე, ძირითადი, პრობლემის — დარჩენილი ნადავლის განაწილების პრობლემის გადაწყვეტა. თავისი გეოგრაფიული მდებარეობის მეოხებით საქართველო ომის შემდგომ მსოფლიოს მოწყობის ორთავ მთავარ პრობლემასთან მჭიდროდ დაკავშირებული აღმოჩნდა. ამიერკავკასია უშუალოდ ესაზღვრებოდა რუსეთს და წარმოადგენდა პირველხარისხოვან ანტისამჭოთა პლაცდარმს. იმავე დროს, იგი ებჭინებოდა ახლო აღმოსავლეთს, ამ უმდიდრეს, და იმავე დროს, ვასაყოფად ნაეარაუდევ ყველაზე მნიშვნელოვან რაიონს.

საქართველოსა და ამიერკავკასიის

მიმართ იმპერიალისტური სახელმწიფოების პოლიტიკის რთულ ლაბირინთებში გზის გასაკვლევად აუცილებელია მოვიგონოთ თუ რა ვარაუდები ჰქონდათ ამ სახელმწიფოებს ახლო აღმოსავლეთში.

ინგლისსა და საფრანგეთს, მეფის რუსეთთან ერთად, დიდი გავლენა ჰქონდათ საკუთრივ თურქეთზე და იმ არაბულ მიწა-წყალზე, რომელიც საუკუნეების წინ თურქეთს ჰქონდა მიტაცებული. როცა ომი დაიწყო, ანტანტის სახელმწიფოებმა გააფორმეს საიდუმლო ხელშეკრულებების მთელი სერია, რომლის მიხედვითაც საფრანგეთს ერგო სირია, კილიკია, ანატოლიის ნაწილი და კიდევ ორიოდე რაიონი. მისივე გავლენის სფეროში უნდა მოქცეულიყო არაბეთის ნახევარკუნძულის ჩრდილოეთი ნაწილი და მოსულის ოლქი. ინგლისი ეპატრონებოდა მთელ მესოპოტამიას ქალაქ ბაღდადით, მასვე გადაეცემოდა უმნიშვნელოვანესი ნავსადგურები ზაიფა და აკრა. ინგლისის გავლენის სფეროდ გამოცხადდებოდა არაბეთის ნახევარკუნძულის დიდი ნაწილი, ხოლო პალესტინა საერთაშორისო კონტროლს დაექვემდებარებოდა. მოგვიანებით, ომში ჩაბმისას, წილი შესთავაზეს ამერიკასაც მაგრამ პრეზიდენტი ვილსონის მთავრობამ იმხანად ნაადრევად მიიჩნია ეპრობა და იგი ომის დამთავრების მომენტისათვის გადასდო ვარაუდით, რომ იმ დროისათვის ინგლის-საფრანგეთი კიდევ უფრო დასუსტდებოდნენ და უფრო მეტად დამოკიდებული აღმოჩნდებოდნენ ამერიკაზე.

საიდუმლო ხელშეკრულებებით დიდი და მნიშვნელოვანი რაიონები უნდა რგებოდა მეფის რუსეთსაც, მაგრამ ოქტომბრის რევოლუციამ შეცვალა ქვეყნის საგარეო პოლიტიკა, სამჭოთა მთავრობამ უარი განაცხადა საიდუმლო ხელშეკრულების პირობებზე და გამოაქვეყნა ისინი. ამერიკა დაუყოვნებლივ გაემიჯნა მოკავშირეებს — მას ხომ ხელი არ ჰქონდა მოწერილი საბუთებზე — და დაიწყო ძველი კოლონიური სისტემის მძაფრი კრიტიკა. იზოლირების საშეშ-

როებამ გამოიწვია ინგლის-საფრანგეთის დაახლოება. მათ 1917 წლის 23 დეკემბერს გააფორმეს კონვენცია, რომლის მიხედვითაც უკრაინა საფრანგეთის, ხოლო კავკასია ინგლისის გავლენის სფეროდ ცხადდებოდა, ე. ი. გამოთიშული რუსეთის ადგილს ინგლისი იკვრდა და იგი ამიერკავკასიის მხრიდან საიმედოდ ჩაპყეტავდა ახლო აღმოსავლეთისაკენ მიმავალ გზებს. დოკუმენტი ითვალისწინებდა ამ ანტისაბჭოთა ინტერვენციაში ამერიკის ფინანსურ მონაწილეობას, მაგრამ არ მიუთითებდა თუ რა უნდა რგებოდა მას ამ მონაწილეობის საფასურად.

ახლო აღმოსავლეთისა და ამიერკავკასიის მიმართ კი ამერიკელებს საკუთარი გეგმები ჰქონდათ. ამ გეგმებმა საბოლოო სახე მიიღეს 1919 წლის იანვარში. ამერიკელები ვარაუდობდნენ ყოფილი თურქეთის ტერიტორიაზე ოთხი სახელმწიფოს შექმნას, რომელთაც უნდა შეედგინათ ამერიკის სამანდატო ტერიტორია შავი და კასპიის ზღვებიდან — ჩრდილოეთით, ხმელთაშუა და წითელი ზღვებამდე — სამხრეთით. ამ ოთხი სახელმწიფოდან ერთი უნდა ყოფილიყო სომხეთი, რომელშიაც აღმოსავლეთი ანატოლია და კილიკია უნდა შესულიყო. მაგრამ მომავალი სომხეთის საზღვრები საკმაოდ ღრმად მიიწვედნენ ჩრდილოეთისაკენ და მოიცავდნენ მთელ ამიერკავკასიას.

როგორც ვხედავთ, ამერიკის ახლო აღმოსავლური გეგმები დიამეტრულად ეწინააღმდეგებოდა ინგლის-საფრანგეთის შეთანხმებების შინაარსს. ამერიკის მთავრობამ ამ ფართო დამპყრობლური გეგმების ვანსახორციელებლად ზრუნვა ჯერ კიდევ ომის დროს დაიწყო, ხოლო ომის შემდეგ აქტიურ მოქმედებაზე გადავიდა და ახლო აღმოსავლეთისაკენ შეტევის პირველ, საყრდენ ობიექტად ამიერკავკასია ამოირჩია; მისი ვარაუდით, სწორედ ამიერკავკასია წარმოადგენდა ისეთ რაიონს, სადაც არსებობდა ყველაზე ხელსაყრელი პირობე-

ბი წარმატებითი ექსპანსიონათის: აქ იყო სომხეთა კომპაქტური დასახლება, რომელთა „მფარველობა“ ამერიკამ საქვეყნოდ იკისრა (ცნობილი პუევროს ირონიული შენიშვნით, 1919 წელს სომხეთი ისევე ცნობილი იყო ამერიკაში, როგორც ინგლისი), აქ იყო გადმოხიზნული სომეხ ლტოლვილთა ასეული ათასები, ე. ი. არსებობდა პირობები „ქველმოქმედებისათვის“, იყო კარგი ტექნიკური საშუალებები „დახმარების“ მოსაწყობად და სხვ. მნიშვნელოვანია ისიც, რომ ამიერკავკასია საბჭოთა რუსეთის წინააღმდეგ ბრძოლის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს პლაცდარმს წარმოადგენდა, ხოლო ასეთ რაიონებში ამერიკელებს ყოველთვის ჰქონდათ საგრძნობი გავლენა, რადგან სწორედ ისინი აფინანსებდნენ ანტისაბჭოთა ინტერვენციას.

ომის დამთავრებიდან თვენახევრის შემდეგ ინგლისის ჯარებმა ამიერკავკასია დაიკავეს, მაგრამ რამდენიმე თვის შემდეგ, 1919 წლის ივნისში, მთელი რიგი სერიოზული მიზეზების გამო, ინგლისი იძულებული აღმოჩნდა შიდა რაიონებიდან ჯარების ევაკუაცია და მათი ბათუმში თავმოყრა დაეწყო. შიდა რაიონებიდან ჯარების გაყვანა სრულიად არ ნიშნავდა ამიერკავკასიის მიმართ ინგლისის დამპყრობლური პოლიტიკის შეცვლას, მაგრამ უდავოდ მოასწავებდა მათი გავლენის შესუსტებას, პოზიციების შერყევას. ამასვე ადასტურებს ინგლისელთა დამთმობლობა ამერიკელებისადმი, რომელთაც მეტად ფართო ექსპანსია წამოიწყეს ამიერკავკასიაში და 1919 წლის ივლისში აიძულეს ინგლისი სომხეთში მოკავშირეთა უმაღლეს კომისრად ამერიკელის დანიშვნაზე დათანხმებულიყო. მოკავშირეთა უმაღლეს კომისარს ამერიკის მთავრობამ დაავალა საქმიანობის იმგვარად მოწყობა, რომ მას მიეღწია თავისი უფლებამოსილების მთელ ამიერკავკასიაზე გავრცელებისათვის. ამ მიზნით პასკელს გადაე-

ცა დიდი თანხები, მასვე დაუმორჩილეს ამერიკის დახმარების კომიტეტის კავკასიის განყოფილება, რომელიც უკვე იანვრიდან აქ ფართო ოპერაციებს აწარმოებდა¹. თავის მხრივ, ინგლისის მთავრობამ პასკელის საქმიანობის გასაბათილებლად ამიერკავკასიაში გამოგზავნა ცნობილი ოლივერ უორდროპი. ორთავ წარმომადგენლის მოვალეობას შეადგენდა დენიკინის არმიის ზურგის უშიშროების უზრუნველყოფა მაშინ, როცა იგი უშუალოდ მოსკოვისაკენ გაემართა და, იმავე დროს, ამიერკავკასიაში თავიანთი ქვეყნების ერთპიროვნული ბატონობის დამყარება.

ახლა კი მივმართოთ ახალ საბუთებს.

1. უორდროპისა და პასკელის ჩამოხვლა თბილისში. მათი პირველი ნაბიჯები.

ინგლისელი და ამერიკელი უმაღლესი კომისრები, როგორც აღინიშნა, ერთნაირი რწმუნებებით არ მოეწუებოდნენ თბილისისაკენ. უორდროპს, მართალია, საკლები მატერიალური შესაძლებლობანი ჰქონდა, ვიდრე პასკელს და თანაც იგი საქართველოში მოდიოდა ინგლისის პრესტიჟის დაქვეითების პირობებში, მაგრამ ინგლისელები კვლავ რჩებოდნენ აქ მეტად სერიოზულ ძალად, რადგან მათ ხელში იყო ბათუმი და, ზ. ავალიშვილის სიტყვებს თუ გავიმეორებთ, „...ინგლისი... საკმაოდ უზრუნველყოფილი იყო იმ შემთხვევისათვის, თუ შექმდებოდა გადაწყვეტდა უფრო ახლო მონაწილეობა მიეღო ამიერკავკასიის რეპუბლიკების პოლიტიკაში“². მართლაც, ბათუმში ინტერვენციის ბაზის მოწყობით, ინგლისმა მოიპოვა ამიერკავკასიის

საქმეებში ჩარევის დიდი შესაძლებლობა და იმასაც კი მიაღწია, რომ საქართველოსა და აზერბაიჯანის საკითხებში უკანასკნელი და გადაწყვეტი სიტყვა ხშირად სწორედ მას ეკუთვნოდა ხოლმე.

ამას ისიც ემატებოდა, რომ პირადად უორდროპი საქართველოში და მთელ ამიერკავკასიაში ცნობილი პიროვნება იყო და მას აქაურ მმართველ პოლიტიკურ წრეებში საკმაო გავლენაც ექნებოდა³, მაშინ როცა პასკელის სახელი არავისათვის არ ყოფილა ცნობილი, მხოლოდ უცხოელთა ვიწრო ჯგუფმა იცოდა, რომ იგი აქ გადმოყვანამდე ამერიკული დახმარების კომიტეტის ხელმძღვანელი იყო რუმინეთში. ამიტომ ამერიკის დელეგაციაში გადაწყდა პასკელისათვის, ოფიციალური მანდატების გარდა, ისეთი საგზურის მიცემა, რომელიც ადგილობრივ ხელისუფალთ აიძულებდა დარწმუნებულიყვნენ მის ბეგრის შემძღებლობაში.

პასკელი ჯერ კიდევ საფრანგეთში იყო, როცა პარიზის საზავო კონფერენციის უმაღლესი საბჭოს სახელზე საქართველოდან ერთიმეორეზე იწყო მონაცლა დასმენებმა, რომლებითაც ამერიკელები (საფიქრებელია თვით პასკელის მითითებით) ატყობინებდნენ საზავო კონფერენციას კავკასიაში შექმნილ მძიმე მდგომარეობაზე, უწყისიგობაზე, იმაზე, რომ საქართველოს მთავრობა ხელს უშლიდა დახმარების ამერიკულ კომიტეტებს „კეთილშობილურ“ საქმიანობაში. ამერიკელმა ჰუვერმა უმაღ-

¹ უორდროპის ოქაბი ინტერესს იჩენდა ამიერკავკასიის ხალხების ისტორიული წარსულისადმი, ლიტერატურისადმი. ოლივერ უორდროპის და, მარჯობი უორდროპი, ქართული მწერლობის ნიმუშებს თარგმნიდა ინგლისურ ენაზე. მან შეასრულა, კერძოდ, „ვეფხისტყაოსნის“ პროზაული თარგმანი. მოგვიანებით, 1905 წლის რევოლუციის დროს, ოლივერ უორდროპმა ინგლისში შექმნა კომიტეტი, რომელიც საქართველოს ინტერესების დამცველად გამოდიოდა.

² ამერიკული დახმარების კომიტეტები ეკონომიური ექსპანსიის იარაღს, ჩაწოლილი საკონლის გასაღების საშუალებას წარმოადგენდნენ. კომიტეტები ჯერ კიდევ 1917 წლიდან მოქმედებდნენ ახლო აღმოსავლეთში, ომის შემდეგ კი უკვე ევროპაში. 1919 წლის დასაწყისიდან კომიტეტის განყოფილება შეიქმნა ამიერკავკასიაშიც.

ლესი ეკონომიური საბჭოს¹ სახელზე დაუყოვნებლივ შეადგინა მემორანდუმი, რომელიც შემდეგ მოკავშირეთა დელეგაციების ხელმძღვანელებს გადაეცათ. ჰუვერი მენშევიკურ მთავრობას თაღლითობას აბრალებდა და მოითხოვდა თბილისში მკაცრი დეპეშის გაგზავნას. 18 ივლისს იგი მიიწვიეს კონფერენციის უმაღლესი საბჭოს სხდომაზე და მოისმინეს მისი ინფორმაცია. ჰუვერმა განმარტა თავისი მემორანდუმი და დაუმატა, რომ მენშევიკური მთავრობა ამერიკელთაგან საქონლის გატარების საფასურად დოვლათის ნახევარს მოითხოვდა. საქართველოს პროდუქტები არ ესაჭიროება, ამბობდა ჰუვერი, მაგრამ მთავრობას იგი სასაბჭოლოდ უნდა გამოიყენოსო. ხანმოკლე დებატების შემდეგ, სხდომაში მიიღო ჰუვერისაგან შეთავაზებული თბილისში გასაგზავნი დეპეშის ტექსტი, რომელშიაც ვკითხულობთ: „მოკავშირეთა და მეგობარ სახელმწიფოთა უმაღლესმა საბჭომ შეიტყო, რომ საქართველოს ხელისუფალნი აბრკოლებენ მოკავშირეთა მიერ სომხეთისათვის გაგზავნილი პროდუქტების გატარებას... საბჭოს ვერ გამოუძეხნია სათანადო ძლიერი სიტყვები, რათა განაცხადოს, რომ საქართველოს მთავრობის მიერ მიღებული ზომები და მათი შესრულება დიდ ზიანს აყენებს საქართველოს საქმეს. საბჭო ვარაუდობს, რომ საქართველოს ხელისუფალნი არა თუ არ მისცემენ რკინიგზით გადატანის ნებართვას, არამედ თვითონ შეეცდებიან დახმარება გაუწიონ ამ პროდუქტების გადაზიდვას. საბჭო მოვლის საქართველოს ხელისუფალთა პა-

სუხს, რომ იცოდეს, ამერიკელები არა ისინი ამ პირობების შექმნისთვის

მუქარით აღსავსე ულტიმატუმის მიღებამ, როგორც მოსალოდნელი იყო, დააბნია მენშევიკური მთავრობა და მისი საზღვარგარეთული დელეგაცია კონფერენციამ საქართველოდან პასუხი 30 ივლისს მიიღო. ქართველი მენშევიკები ბოდიშობდნენ და იფიცებოდნენ, რომ მათ არასოდეს არ შეუშლიათ ხელი დახმარების კომიტეტების საქმიანობისათვის. ეს დაგვიანებული პასუხი აღარავის აინტერესებდა. ამერიკელებმა მიიღეს მიზანი, ჯერ ერთი მათ აიძულეს უმაღლესი საბჭო ელიარებიშა პასკელის მისიის დიდი მნიშვნელობა მთელი ამერიკავკასიისათვის, უზრუნველყვეს მისიისათვის ინგლის-საფრანგეთის მხარდაჭერა (საბუთს, სხვათა შორის, ხელს კლემანსო აწერდა). მეორე მხრივ, საბუთი, რომელიც საზავო კონფერენციის სახელით იგზავნებოდა, საქართველოს მენშევიკურ მთავრობას ავალდებულებდა უყოყმანოდ შეესრულებინა პოლკოვნიკ პასკელის, როგორც დახმარების ამერიკული კომიტეტის ხელმძღვანელის, ყოველგვარი მოთხოვნა. ეს კი მეტად მნიშვნელოვანი პირობა იყო მისიის წარმატებისათვის. ამის გარდა, ამერიკელები აღრევე იწყებდნენ ნიადაგის შემზადებას იმ დროისათვის, როცა ისინი საჭიროდ მიიჩნევდნენ კონფერენციის წინაშე წამოჭრათ სომხეთზე უკვე მიღებული მონღოლთა მთელ ამერიკავკასიაზე გავრცელების საკითხი.

კონფერენციის უმაღლესმა საბჭომ 5 აგვისტოს პასკელისაგან, როცა იგი გზად იყო თბილისისაკენ, მიიღო დეპეშა, რომელშიაც ამერიკელი პოლკოვნიკი გამოთქვამდა თავის აზრს ინგლისის ჯარების ამიერკავკასიიდან გაყვანის თაობაზე. პასკელი იტყობინებოდა, რომ საოკუპაციო შენართების გაყვანას შედეგად ანარქია მოჰყვებოდა და საშიშროების წინაშე აღმოჩნდება ამერიკული დახმარების კომიტეტების მილიონებად ღირებული ქონება თბილისის, ბათუმის, ერევნისა და ამიერკავკასიის

¹ პარიზის საზავო კონფერენცია მუშაობდა 1919 წლის იანვრიდან 1920 წლის იანვრამდე. მის მიზანს საბჭოთა რუსეთთან ომის წარმოება და ომისშემდგომი მსოფლიოს მოწყობა წარმოადგენდა. კონფერენციის მუშაობას ხელმძღვანელობდნენ ვილსონი, ლიოდ ჯორჯი და კლემანსო. XX კონფერენციის ერთ-ერთი საბჭოთაგანი.

სხვა პუნქტებში მოწყობილ საწყობებში. ჰასკელი იმოწმებდა საქმეში ჩახედული ადამიანების ანალოგიურ მოსაზრებებს და საჭიროდ მიიჩნევდა ამიერკავკასიის საკითხის გადაჭრის დაქარაზებას, ხოლო გადაწყვეტილების მიღებამდე საოკუპაციო ჯარების აქ დატოვებას.

11 აგვისტოს, ჰასკელის დეპეშისთან დაკავშირებით, უმაღლესმა საბჭომ განიხილა ამიერკავკასიის საკითხი. ინგლისის წარმომადგენელმა ბალფურმა მრახბენა დამსწრეთ, რომ ინგლისელებმა ჯერ კიდევ მარტ-აპრილში გამოაცხადეს ამიერკავკასიიდან თავისი ჯარების გამოყვანის თაობაზე და მას შემდეგ იტალიელთა მოლოდინში, რამდენჯერმე შეცვალეს გადაწყვეტილების აღსრულების თარიღი¹. იტალიის წარმომადგენელმა დაუყოვნებლივ დააზუსტა კოლეგის ნათქვამი, მაგრამ არა თარიღის აღრევის, არამედ უფრო მნიშვნელოვან საკითხში — იტალია, მართლაც, აპირებდა ჯარების გაგზავნას, მაგრამ მხოლოდ საქართველოსა და აზერბაიჯანში, ხოლო სომხეთის მიმართ ჩვენ არავითარი ვალდებულება არ გვიკისრიათ. იტალიელები, ტიტონის განცხადებით, საქართველოში მიდიოდნენ ამ ქვეყნის დამოუკიდებლობის საგარანტიოდ, ამაზე კი კოლჩაკი არ დათანხმებულა. ამის გარდა, არც ინგლისს უთხოვებია ჯარების გადასაყვანად საჭირო გემები და

¹ როგორც კი ინგლისის მთავრობის წინაშე ამიერკავკასიიდან ჯარების გაყვანის საკითხი წამოიჭრა, მან მაშინვე დაიწყო ზრუნვა შემცველის გამოსაძებნად. ყველაზე ზელსაყრელ კანდიდატად ინგლისელებმა იტალია მიიჩნიეს და, გერმანიისეული აღმოსავლეთ ამერიკის მავიერა, რომლის მიღების სურვილსაც იტალიის მთავრობა ამტკიცებდა, მას ამიერკავკასიაში, უფრო სწორად, საქართველო და აზერბაიჯანი, შესთავაზეს. ინგლის-იტალიის შეთანხმების თაობაზე დაინტერესებულ სახელმწიფოებს ეცნობათ 1919 წლის 2 აპრილს, დოკუმენტები კი ზელმწიფრილ ივნა, როგორც ჩანს, 9 აპრილს.

იტალიის მთავრობასაც 75 მილიონ ფუნდის გაღება გაჭირვებია. სხდომის თავმჯდომარემ კლემანსომ იკითხა, თუ რა შეეძლო ამერიკას. სახელმწიფო მდივნის მოადგილემ პოლკმა განაცხადა, რომ ამერიკის მთავრობა ვერ გაგზავნიდა საოკუპაციო ჯარებს იმ სახელმწიფოში, რომელთანაც ამერიკას საომარი მოქმედება არ ჰქონდა (ამერიკელი გულისხმობდა თურქეთს). ყველაფერი დამოკიდებულია კონგრესის გადაწყვეტილებაზე, რომლის წინაშე უკვე დგას სომხეთზე მანდატის მიღების საკითხი. ბალფერი დაინტერესდა, თუ რამდენად იყო ინფორმირებული ბრეზიდენტი სომხეთის ამბებით. პოლკმა უბასუხა, რომ ამერიკის მთავრობისათვის ყველაფერი ცნობილი იყო. სხდომის დასასრულს კლემანსომ შეაჯამა განხილვის შედეგები და განაცხადა: საფრანგეთი უძღურია რაიმე მოიმოქმედოს, იტალია უძღურია რაიმე მოიმოქმედოს და ამჟამად ამერიკაც უძღურია რაიმე მოიმოქმედოს.

უმაღლესი საბჭოს მიერ ამიერკავკასიის საკითხის განხილვა ჩვენთვის საყურადღებო ბევრ ცნობას შეიცავს. ჯერ ერთი, ანტანტის სახელმწიფოები ცდილობდნენ ზემოქმედება მოეხდინათ ამერიკაზე, რათა მას, ინგლისელებთან ერთად მაინც, მონაწილეობა მიეღო ანტი-საბჭოთა სამხედრო ინტერვენციაში ამიერკავკასიიდანაც. საფიქრებელია, რომ თუ ამერიკა ასეთ ნაბიჯს გადადგამდა, მას საოკუპაციოდ სომხეთს მოუჩინდნენ, სადაც ამერიკელთა ჯარი ისევ და ისევ ინგლისისა და საფრანგეთის ზელთმყოფ კომუნიკაციაზე იქნებოდა მთლიანად დამოკიდებული, ე. ი. ამერიკის ჯარების ყოფნა ამიერკავკასიაში (სომხეთში) მეტად საჭიროც იქნებოდა და, იმავე დროს, ასატანიც, მოსათმენიც.

ამერიკის მთავრობის პოზიცია აუცილებელ ახსნას მოითხოვს. ამერიკის დეკლარაციაში ითვალისწინებდნენ, რომ ამიერკავკასიაში ჯარების გაგზავნა არ შეიძლებოდა სარფიანი ექსპედიცია აღ-

მოჩენილიყო, თუ საოკუპაციოდ ამერიკას მხოლოდ სომხეთს მიუჩენდნენ. სომხეთში ვაგზავნილი ჯარი ორმხრივ მარწყუბებში აღმოჩნდებოდა — ინგლის-სადრანგეთისა და თურქეთის მტრულ ვარემოცვაში რაც, ადგილობრივი მოსახლეობის არამეგობრულ დამოკიდებულებასა და მძიმე საყოფაცხოვრებო პირობებში, შეიძლებოდა მთელი ექსპედიციის დაღუპვითაც დაბოლოებულიყო. სხვა მდგომარეობა შეიქმნებოდა მაშინ, თუ საქართველოსა და აზერბაიჯანისადმი ან იქაური სომხებისადმი დახმარების იდეა ამერიკაში ისევე პოპულარული ვახდებოდა, როგორც სომხეთის ხსნის იდეა იყო და თანაც თვით ამიერკავკასიაში შეიქმნებოდა ისეთი პირობები, რომელთა გამო ინგლისი იძულებული აღმოჩნდებოდა ახალ დათმობებზე წასულიყო და ამერიკისათვის გადაეცა საქართველო და აზერბაიჯანი. ეს კი მაშინ მომავლის საქმედ მოიხანდა; ამერიკელთა ვარაუდით, ინგლისი ჯერჯერობით ახალი დათმობებისათვის მზად არ იყო. ამერიკის მთავრობა ითვალისწინებდა იმასაც, რომ, თუნდაც მხოლოდ სომხეთში, ამერიკის ჯარების ვაგზავნა, ასე ნაადრევად და უპერსპექტივოდ, უმიზეზოდ ვანაწყენებდა რუსეთის თეთრგვარდიელებს, რომელთაც გაძლიერებისთანავე დაეტყოთ უცხოელთა მორჩილებიდან თავის დაღწევის ტენდენციები. აი, დაახლოებით ის მიზეზები, რომელთაც 1919 წლის აგვისტოში განაპირობებს ამიერკავკასიაში შეერთებული შტატების საქსპედიციო ჯარების ჩამოუსვლელობა.

სხვათა შორის, საინტერესოა ამერიკის წარმომადგენლის თავდაპირველი აქტიურობა. ირკვევა, რომ ამერიკის მთავრობა და კონგრესი ვანაგრძობდნენ სომხეთის პრობლემის მთელი სიგრძისიგანით შესწავლას, რომ სომხეთისა და ამიერკავკასიის საქმეების კურსში ვანინგტონი მუდამ ყოფილა. ამიერკავკასიის საქმეებისადმი ამერიკის უდიდეს დაინტერესებებზე მიუთითებს ის ფაქ-

ტიც, რომ სხდომის დამთავრებისთანავე პოლკმა სახელმწიფო დეპარტამენტის განრიში ვაუგზავნა და ხაზი გაუსვა იმ ვარემობას, რომ კონფერენციის უმადლეს საბჭოს გადაწყვეტილება არ მიუღია, ხოლო ორი დღის შემდეგ ამერიკის დელეგაციამ სპეციალურ სხდომაზე საქართველოს საკითხის განხილვა მოაწყო, სადაც აღინიშნა, რომ საქართველოს მთავრობა არცერთ სახელმწიფოს ჯერ კიდევ არ ჰყავდა ცნობილი. განხილვის დაწვრილებითი ანგარიშის გამოქვეყნება ამერიკის სახელმწიფო დეპარტამენტმა საქოროდ არ მიიჩნია და ამიტომ საბუთების პუბლიკაციაში ოქმი არც შეიტანა.

მეტად საგულისხმოა იტალიელი ტიტონის გამოსვლა. ჩვენთვის ახალი ის არის, რომ, ინგლის-იტალიის შეთანხმების შემდეგ, იტალიელებს საქართველოს თაობაზე კოლჩაკთან გაუმართავთ მოლაპარაკება და მასაც „საქართველოს დამოკიდებულობის საგარანტიოდ“ აქ იტალიელთა ჩამოსვლაზე კატეგორიული უარი განუცხადებია. საქმარისია, მრვიგონოთ სათანადო ადგილი იტალიის პრემიერ მინისტრის ნიტის წიგნიდან (სადაც იგი მიუთითებს — „რა თქმა უნდა, მოკავშირეები შეგნებულად არ ცდილობდნენ იტალია ჩაეთრიათ სამწუხარო ავანტურაში, მაგრამ ექსპედიციას შედეგად უმკველად მოკყევბოდა იტალიის პირდაპირი ომი მოსკოვის მთავრობასთან...“ ნაგულისხმევია თეთრგვარდიული მთავრობა — გ. დ.), რათა დავრწმუნდეთ, რომ იტალიელთა ექსპედიციის ჩაშლის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი სწორედ კოლჩაკის კატეგორიული უარი ყოფილა. კოლჩაკის უარი, ვფიქრობთ, ანსნას არც კი მოითხოვს. იგი საქართველოს რუსეთის კუთვნილებად თვლიდა და საქართველოსათვის კიდევ ერთი ახალი „მეგობრის“ გამოჩენა არაფრად ებიტნავებოდა. ტიტონის განცხადების არც-ის ადგილია ინტერესმოკლებული, სადაც იტალიელმა საშკარაოზე გამოიტანა ინგლის-იტალიის შეთანხმე-

ბის შინაარსი. იტალიისათვის სრულიად არ იყო ხელსაყრელი, რომ მისთვის ამერიკის მთავრობას სომხეთის საქმეებში ჩარევა დაებრალღებინა.

ავგისტოს შუა რიცხვებში სომხეთისათვის განკუთვნილი ხალხმარავალი ამერიკული პოლიტიკური აღმინისტრაცია პასკელის მეთაურობით თბილისს ჩამოვიდა და ფაქტიურად შეუერთდა ამერიკული დანაშარების ადგილობრივი განყოფილების არანაკლებ მრავალრიცხოვანი შტაბის შემადგენლობას, რომელშიაც ორმოცზე მეტი ჩამოსული თანამშრომელი ითვლებოდა. ამ დროისათვის პასკელის სახელი და ძალოვანება უკვე კარგად იყო ცნობილი მენშევიკ ხელისუფალთათვის. პასკელმა, ჩანს, უფროსთა დავალების შესაბამისად, გადაწყვიტა საერთოდ არავითარი ანგარიში არ გაეწია უმაღლესი საბჭოს რეზოლუციისათვის, რომლის მიხედვითაც მისი უფლებამოსილება ზუსტად განსაზღვრული და საკმაოდ შეზღუდული იყო. დაშნაკური მთავრობის წარმომადგენელთან საუბარში მან განაცხადა, რომ „...პარიზის კონფერენციისაგან მისთვის მიცემულ უფლებებსა და რწმუნებებს ის მიზანი აქვთ, რომ დაიცვან სომხეთი და სომხები, სადაც არ უნდა ცხოვრობდნენ ისინი (საქართველოში, აზერბაიჯანში, თურქეთში)... ამიტომაც იწოდება იგი, არა სომხეთის, არამედ „მოკავშირეთა უმაღლესი კომისრად“, რომ „იგი... მთელ კავკასიაში ამერიკელი ხალხის ერთადერთი პოლიტიკური წარმომადგენელია... მისი შტაბი ერევანში იქნება, ზოლო იგი მთელ ამიერკავკასიაში წვაწამოვა და, თუ საჭირო იქნება, კონსტანტინეპოლსა და პარიზშიც ჩავა“. ვფიქრობთ, ესეც საკმარისია, რათა დავასცნათ, რომ პასკელი თავიდანვე უგულებელყოფდა საზავო კონფერენციის რეზოლუციას და მეტად ფართო უფლებებს ჩემულობდა.

1919 წლის 19 ავგისტოს პასკელი მენშევიკური მთავრობის თავმჯდომარის შოადგილეს ე. გეგუქორს შეხვდა. საუ-

ბარი, მიუხედავად იმისა, რომ იგი სულ 15 წუთს გაგრძელდა, მეტად საინტერესო ხმო ცნობებს შეიცავდა. იგი მოწმობს, რომ ჰუვერის ფანდს მიზნისათვის მიუღწევია და პასკელი თბილისში ყოვლისშემძლე პიროვნებად მიუჩნევიათ, რომელსაც თითქოს ამიერკავკასიის ბედი უნდა გადაეწყვიტა. გეგუქორი მიმართავდა მას, როგორც „...საზავო კონფერენციისა და მოკავშირე სახელმწიფოების სრულუფლებიან წარმომადგენელს“. სხვათა შორის, მაშინდელი ოქმის სათაურშიც პასკელი მოხსენებულა, როგორც „სომხეთისა და ამიერკავკასიის უმაღლესი კომისარი“.

პასკელიც, თავის მხრივ, ხელს უწყობდა ასეთი ყალბი წარმოდგენის შენარჩუნებასა და კიდევ უფრო გაღრმავებას. მისალმებაზე მან შემდეგნაირად უპასუხა: „მე ვთხოვთ, თქვენო მაღალკეთილშობილებავ, გჯეროდეთ, რომ მე მივიღებ ყველა ზომას იმისათვის, რათა ქართველი ხალხის სამართლიანი მოთხოვნები, ჩემს მიერ საზავო კონფერენციისათვის წარმოდგენილი, დაეკაყოფილებულ იქნან. მე მსურს, თქვენო მაღალკეთილშობილებავ, გაცნობოთ თქვენ რომ მუდამ თქვენს განკარგულებაში ვარ მოლაპარაკებისათვის იმ საკითხებზე, რომელნიც მომავალში თქვენს დამოუკიდებლობას უზრუნველყოფენ... პოლიტიკური ფუნქციებიც ვარდა, მე ეკონომიური ფუნქციებიც ვაჩსრია. მე მსურს მოვეხმარო საქართველოს საქონლით, მანუფაქტურით და საერთოდ მომარაგებით...“

პასკელი, როგორც ვხედავთ, აშკარად ტყუის, როცა თავისი უფლება-მოსილების თაობაზე მსჯელობს. განა კონფერენციამ მას საქართველოსა და აზერბაიჯანის მიმართ რაიმე ვალდებულება დააკისრა? არა, არ დაუკისრებია. პირიქით, მას, ფაქტიურად, აეკრძალა ამ ორი ქვეყნის საშინაო და, მით უმეტეს, საგარეო საქმეებში ჩარევა. პასკელი აშკარად უგულებელყოფს კონფერენციის რეზოლუციას და აჩვენებს საქართველოს ხელისუფალთ იმ აზრს, რომ იგი, მო-

კავშირებისაგან დანიშნული, საქართველოს უმაღლესი კომისარიც არის, რომელიც... კონფერენციას სამართლიანად გადაწყვეტილებს ქვეყნის ბედ-იღბალს. ჰასკელი აპარბებს თავის უფლებამოსილებას, აგრეთვე, როგორც ეკონომიური წარმომადგენელი. იგი ხომ მხოლოდ ამერიკული დახმარების კომიტეტის ხელმძღვანელი იყო, ამ თანამდებობაზე ამერიკელთაგან დანიშნული და ინგლისს, საფრანგეთსა და იტალიას სრულიადაც არ მიუციათ თანხმობა ამ ორგანიზაციის საქმიანობაზე საქართველოსა და აზერბაიჯანში. ჰასკელი საქართველოს ვერ დაეხმარებოდა საქონლითა და მანუფაქტურითაც, რადგან ამერიკის მთავრობის მისთვის არც ასეთი ქველმოქმედება დაუვალეზია. ვფიქრობთ, აქ უკვე ლაპარაკობს მსხვილი საქმოსანი, რომელიც, ამერიკის მთავრობის დავლებასთან ერთად, პირად გამდიდრებაზეც ფიქრობს. როგორც ქვემოთ დავინახავთ, ჰასკელმა საქართველოსათვის დახმარება არ ისურვა, სამაგიეროდ, თავისთვის დოვლათი ბლომად დააგროვა.

სულ მალე ჰასკელმა ახალი დეპეშა გაგზავნა კონფერენციის სახელზე. იგი პარიზს აცნობებდა სომხეთში შექმნილ მძიმე მდგომარეობაზე და მოითხოვდა ჯარით დახმარებას. მისი აზრით, ყველაზე უკეთესი იქნებოდა სომხეთში ცხენოსანი შენაერთების, ან, უკიდურეს შემთხვევაში, ფეხოსანი ბრიგადის გაგზავნა. დეპეშა 29 აგვისტოს კლემანსომ წაიკითხა დელეგაციათა მეთაურების სხდომაზე. მან პირველმა განაცხადა, რომ საფრანგეთს კილიკიის საოკუპაციო შეემლო 12 ათასი ჯარისკაცის გამოყოფა; ამერიკის წარმომადგენელმა გაკვირვებულმა იკითხა:—განა ეს იგივე ტერიტორიაა, რომლის შესახებ ჰასკელი იწერებოდა? იტალიელმა განუმარტა მას, რომ კილიკია სომხეთს ესაზღვრება და რომ აქედან სომხეთში შედწევა შეიძლებოდა. ბალფური დაინტერესდა, შესწავლილი ჰქონდა თუ არა საკითხი საფრანგეთის გენერალურ შტაბს. კლე-

მანსომ ამ კითხვაზე დადგენილ უკმაყოფილო ვასცა.

ჰასკელის დეპეშა თავისთავად ნაკლებსაყურადღებოა. ამდაგვარი შეტყობინებები ამერიკელებმა სისტემატად აქციეს და კონფერენციამაც რამდენჯერმე უშედეგოდ განიხილა სომხეთში ჯარების გაგზავნის საკითხი. ასეთი გზით ამერიკელები კონფერენციას დროდადრო მოაგონებდნენ სომხეთში ამერიკელი პოლკოვნიკის „თავდადებულ“ საქმიანობას, რომლის მიზანი თითქოს იმ ქვეყნის გადარჩენა იყო. უფრო მნიშვნელოვანია საფრანგეთის მთავრობის ყველასათვის მოულოდნელი წინადადება, რომლის განხორციელებასაც შედეგად კილიკიის ოკუპაცია უნდა მოყოლოდა. როგორც ქვემოთ დავინახავთ, სომხეთი აქ მხოლოდ შენიღბვის საშუალებად იყო გამოყენებული. საგულისხმოა ინგლისის წარმომადგენლის გაუბედავი ნაბიჯი. მან ფაქტიურად საკითხის განხილვის გადადება ისურვა, რაც იმის მაჩვენებელია, რომ ინგლის-საფრანგეთის მთავრობათა წარმომადგენლებს ამ საკითხზე წინასწარი საუბრები არ ჰქონიათ.

საფრანგეთის წინადადებას ინგლისში ექვის თვალთ შეხედეს. მთავრობის წევრების ვარაუდით, საფრანგეთს სერიოზულად ჰქონდა გადაწყვეტილი დაეკავებინა დიდად მნიშვნელოვანი გზა ხმელთაშუა ზღვის ნავსადგურ ადანადან ერევნამდე და იქნებ ამ ქალაქს იქეთაც. 2 სექტემბერს ეს საკითხი მთავრობის სხდომაზე განიხილეს. იქ აღინიშნა, რომ ფრანგები ერევნამდე ამ გზით ვერ შეაღწევდნენ. ინგლისის საგარეო საქმეთა სამინისტრომ საყვედური შეუთვალა კონფერენციაზე თავის წარმომადგენელს გაუმართლებელი დამთმობლობისათვის, რაზედაც ბალფურმა უპასუხა, რომ, თუმცა მისთვისაც აშკარა იყო საფრანგეთის ფარული მიზანი, იგი იძულებული აღმოჩნდა უკან დაეხია და ანგარიში გაეწია საზოგადოებრივი აზრისათვის, რომელიც სომხეთისადმი დახმარების გაწევის მომხრედ გამოდიოდა. ინგლისის მთავრობა დაუკავშირდა კონ-

სტანტინოპოლში მყოფ ადმირალ რობეკს, რომელმაც აცნობა კერზონს, რომ ფრანგთა ჯარები სომხეთში ვერ შეაღწევდნენ შემოდგომის უგზობობის პირობებში და ისინი ფაქტიურად კილიკიას დაეპატრონებოდნენ.

პოლკოვნიკ პასკელის ჭარბმა აქტივობამ აიძულა ინგლისის მთავრობა გამოეცხებნა სათანადო კანდიდატურა და თბილისში მოეკლინებინა. მართლაც, აკვისტოს ბოლოს ოლივერ უორდრობი ექვე თბილისში იყო. გამომგზავრებამდე რამდენიმე დღით ადრე უორდრობი პარიზს ჩავიდა და იქ პირადად მონიახულა საქართველოს, აზერბაიჯანისა და სომხეთის წარმომადგენლები. ინგლისელთა კომისიარს თბილისში ხელგაშლით შეხვდნენ. უორდრობი აცნობებდა კერზონს, რომ, შემხვედრთა აზრით, მისი ჩამოსვლის დღიდან საქართველოს ისტორიაში ახალი ერა იწყებოდა. ამგვარად, უორდრობის ავტორიტეტს ამოფარებით, მისი გავლენისა და ცოდნის გამოყენებით ინგლისის მთავრობა ვარაუდობდა პრიტანეთის შესუსტებული პოზიციების აღდგენასა და განმტკიცებას.

4 სექტემბერს უორდრობი შეხვდა გეგეპქორს. მენშევიკური მთავრობის თავმჯდომარის მოადგილემ და სავარეო საქმეთა მინისტრმა თავისი მთავრობის სახელით ინგლისელთა უმადლეს და სავანგებო კომისიარს გააცნო მთავრობის მოსაზრებანი ინგლის-საქართველოს ურთიერთობის საკითხებზე. მან განუცხადა უორდრობს, რომ შექმნილ ვითარებაში საქართველოს არ შეეძლო დამოუკიდებლად არსებობა და იგი ინგლისს სთხოვდა დახმარებას, სამაგიეროდ მენშევიკებს სურდათ სცოდნოდთ, თუ რას მოითხოვდა ინგლისი მათგან მხარდაჭერის სანაცვლოდ. გეგეპქორმა აცნობა უორდრობს, რომ მისმა მთავრობამ რამდენჯერმე ითხოვა საქართველოში ინგლისის ჯარების დატოვება, იგი ახლაც ამ მოსაზრებაზე დგას და ფიქრობს, რომ თქვენი საქმიანობაც შეიძლება პარალიზებული აღმოჩნდეს, თუ სათანადო მხარდაჭერა არ გექნებათ.

მინისტრი შეპირდა უორდრობს, რომ საქირო შემთხვევაში მას შეეძლებოდა საქართველოს ჯარების გამოყენების იმედი ჰქონოდა.

საუბრისას გეგეპქორი შეეხო ბათუმისა და ფინანსური დახმარების საკითხებს. მისმა მოადგილემ, რომელიც შეხვედრას ესწრებოდა, გააცნო უორდრობს ბათუმის თაობაზე შესაძლებელი შეთანხმების მონახაზი. პროექტის მიხედვით, საქართველოს მთავრობა ბათუმსა და ბათუმის ოლქში მოაწყობდა ხელისუფლებას, ხოლო ნავსადგური სამხედრო ბაზად გადაეცემოდა ინგლისელებს. საუბრის შინაარსი უორდრობმა იმავე დღეს აცნობა თავის მთავრობას.

მენშევიკური მთავრობის წარმომადგენლის განცხადებაში ჩვენთვის ახალი და, უცნობი, ვფიქრობთ, არაფერია განსაკუთრებით საყურადღებო გეგეპქორის სიტყვის ის აღგალი, სადაც ნათქვამია ინგლისელი უმადლესი კომისიარის საქმიანობის მოსალოდნელ წარუმატებლობაზე, თუ მას საქმაო სამხედრო ძალა არ ეყოლებოდა და ამასთან დაკავშირებით დაპირებაზე, რომ საქიროების შემთხვევაში მენშევიკური მთავრობა მას თავის ჯარს დაახმარდა. უორდრობმა, ჩანს, გაითვალისწინა მოსალოდნელი გართულებანი და შემოთავაზებულ დახმარებაზე უარი არ უთქვამს. რა საშიშროებაზე უნდა იყოს აქ მსჯელობა? ეჭვს არ იწვევს ის გარემოება, რომ საქართველოს ხელისუფალთ დაახლოებით სწორად ჰქონდათ წარმოდგენილი ის მიზეზები, რომელთა მიღწევასაც ინგლისის მთავრობა ამიერკავკასიაში უორდრობის გამოგზავნით ეპირებოდა. მათგან რეაქციული ძალებისადმი მხარდაჭერა და დენიკინის არმიისადმი ზურგის სრულ უშიშროების უზრუნველყოფა, რა თქმა უნდა, მთავარი იყო.

ამის გარდა, მენშევიკური მთავრობის მეთაურებისათვის შეუმჩნეველი არ შეიძლებოდა დარჩენილიყო პასკელისა და უორდრობის ამიერკავკასიაში თითქმის ერთდროულად ჩამოსვლის მომენტი, რაც ინგლისისა და ამერიკის წინააღ-

მდგომარეობის თვალნათლივი დამადასტურებელი მოვლენა იყო. მაშასადამე, უორდროპს არ უნდა დაეშვა ამერიკა-კასიაში ინგლისის გავლენის შემცირება და ამერიკელთა გავლენის ზრდა, ე. ი. უნდა მოეხდინა პასკელის მეტად აქტიური პროამერიკული საქმიანობის ნეიტრალიზება. ცხადია, თავისი მოვალეობის უკეთ შესასრულებლად უორდროპს მართლაც ესაჭიროებოდა გაცილებით უფრო რეალური ძალა, ვიდრე მისი პირადი ავტორიტეტი იყო. ამიტომაც მან დაბეჭდილებით სთხოვა კერზონს ბათუმში ჯარების დატოვება და არც მენშევიკებს უთხრა უარი საქართველოს ჯარის გამოყენებაზე, თუკი ამის საჭიროება წარმოიშობოდა. როგორც ვხედავთ, უორდროპის კანდიდატურის გამოხატვით და ძირითად საქართველოში გამოგზავნით ინგლისის მთავრობამ საქართველოს ხელისუფალთა შორის მნიშვნელოვნად აღიდგინა შეღავთული ავტორიტეტი და ისევე განამტკიცა მათი პროინგლისური ორიენტაცია.

12 სექტემბერს უორდროპს თბილისში ეწვია სომხეთის მთავრობის თავმჯდომარე, როგორც გეგუქორს, მასაც საუბარი დაუწვია სომხეთის რესპუბლიკის საგარეო და საშინაო სიძნელეებზე. ხატისიანს უთქვამს, რომ ინგლისის ჯარების წასვლით კონფერენციის პრესტიჟს საგრძნობი ზიანი აღგება, ხოლო პასკელი იმედს კარგავსო. სომხეთის პრემიერმა ინგლისის წარმომადგენელს მხარდაჭერა სთხოვა, რადგან, მისი აზრით, ასეთი მხარდაჭერის გარეშე სომხეთს არსებობა გაუჭირდებოდა. სომხეთის წარმომადგენლებს უშუალოდ რეგლისის მთავრობისათვისაც მიუმართავთ და უთხოვნიათ დახმარება ოფიცრების გამოგზავნით და იარაღით. ინგლისის სამხედრო სამინისტრო ასეთი დახმარების აღმოჩენის წინააღმდეგ წავიდა, რის შესახებაც კერზონი აცნობებდა უორდროპს 17 სექტემბერს. მინისტრი სთხოვდა თავის წარმომადგენელს ეცნობებინა მთავრობისათვის, თუ რას ფიქრობდა იგი ამ საკითხზე. უორდროპმა სომხეთ-

სათვის სამხედრო მხარდაჭერის აღმოჩენა მიზანშეწონილად სცნო. უორდროპის აზრით, უკეთესი იქნებოდა მრჩეველთა გამოგზავნა, რის შესახებ 23 სექტემბერს აცნობა კიდევ საგარეო საქმეთა სამინისტროს. უორდროპის რჩევით, სომხეთში ინგლისელი მრჩეველების გამოგზავნის საკითხი ინგლისის მთავრობამ დადებითად გადაწყვიტა.

ერთი სიტყვით, ირკვევა, რომ ინგლისის მთავრობა აქტიურ პოლიტიკას განახლებდა თვით სომხეთში, სადაც ამერიკელთა უპირატესი ინტერესები დიდ ბრიტანეთისაგან თითქმის უყოყმანოდ აღიარებულად ითვლებოდა მის-ინგლისში უკანდახევის შემდეგ. საფიქრებელია, რომ სომხეთისადმი ინგლისის პოლიტიკის გამოცოცხლებას ხელი შეუწყო ამ ქვეყნით მოულოდნელად საფრანგეთის მთავრობის საუკუო დაინტერესებამ. მიმოწერიდან ირკვევა, რომ უორდროპის გამოგზავნას სომხეთშიც დიდი გავლენა მოუხდენია. მართალია, ამერიკული ორიენტაციის ინგლისურით საბოლოოდ შეცვლამდე ჯერ კიდევ შორს იყო, მაგრამ, საუბარში პასკელის იმედდაკარგულობის მოხსენიებით, ხატისიანი აგრძნობინებდა უორდროპს, რომ ასეთი შეცვლის შესაძლებლობა გამორიცხული არ იყო. ამის გარდა, სომხეთის პრემიერი ხაზს გაუსვამდა ამერიკა-კასიაში ინგლისის (და არა კონფერენციის) პრესტიჟის დაცემის ფაქტს და სთავაზობდა, პომავალი მფარველობის საფასურად, ხელშეწყობას შეღავთული ავტორიტეტის აღდგენაში.

სექტემბერში ინგლისელებმა კიდევ ერთი სრულიად მოულოდნელი საიდუმლოება გახსნეს — გამოიჩვენა, რომ დამარცხებული გერმანია განაგრძობდა საქართველოში აქტიურ ეკონომიურ და პოლიტიკურ ექსპანსიას. აღმოჩენა იმდენად მნიშვნელოვანი იყო, რომ უორდროპმა 19 სექტემბერს გრძელი საგანგაშო დეპეშა გაგზავნა ლონდონს, ხოლო ინგლისის მთავრობა, თავის მხრივ, ამ საკითხს იკვლევდა მთელი მომდევნო თვის განმავლობაში. დეპეშიდან

ირკვევია, რომ გერმანელთა ექსპანსიის საკითხებზე მიმორწრა თბილისსა და ლონდონს შორის ადრეც მიმდინარეობდა. უორდროპი აცნობებდა კერზონს, რომ გერმანელები საქართველოში გზავნიან არა კონსულს, არამედ აკრედიტებულ დიპლომატიურ წარმომადგენელს, რადგან მათ ეს ქვეყანა დიდი ხანია იცნესო. უორდროპს გაუფრთხილებია მენშევიკური მთავრობა, რომ გერმანელთა დამი რაიმე სიმპათიების გამოვლენა შეუთავსებელი იქნებოდა ინგლისელთაგან საქართველოს მხარდაჭერასთან.

მენშევიკ ბელისუფალთ გერმანიიდან მიუღიათ წყლის მილები და სხვა საქონელი. მათ შესაძენად საქართველოსათვის გერმანიას მიუცია კრედიტი 9 თვის ვადით. გერმანელები თურმე ცდილობდნენ საქართველოდან გერმანიაში განათლების მისაღებად მიეწვიათ ქართველი ახალგაზრდობის დიდი ჯგუფი. უორდროპი შეფრთხილებული ყოფილა, რომ ინგლისში სასწავლად მხოლოდ 10 კაცი მიდიოდა. ინგლისის უმაღლესი კომისიარი თავისი მთავრობისაგან მოითხოვდა უკიდურესად ენერგიულ მოქმედებას — კაბიტალის ფართო ექსპანსიას, ფინანსებში წესრიგის დამყარებას, პირობების შექმნას ნორმალური საქმიანობისათვის. საქართველოში ჩვენს საწინააღმდეგო პროპაგანდას გერმანელებიც ეწევიან, — წერს იგი, — მათ სურთ ხელთ იგღონ ამ ქვეყნის ვაჭრობა, კონცესიები. ინგლისმა დაუყოვნებლივ აქეთენ უნდა მომართოს მრეწველთა, ვაჭართა, კაბიტალისტთა ყურადღება, რათა მათ ამ ბაზარზე თავიანთი ბატონობა დაამყარონ.

იტალიელები საქართველოს მთავრობის მთავარ დაწესებულებებში სამუშაოდ ოცი განთავისუფლებული ექსპერტის გამოგზავნას ცდილან, მაგრამ შემდეგ გამორკვეულა, რომ ეს გერმანელთა ინტრიგა ყოფილა, ამ უკანასკნელს იტალიის მარკით საქართველოში თურმე საკუთარი საქონელი შემოჰქონდა. გერმანელებს ბათუმში გარნიზონის ჩაყენების ფარული განზრახვაც კი ჰქონიათ,

თუ კი ქალაქს ინგლისელთა ჯარი დატოვებდა. მხოლოდ ინგლისის მთავრობის ენერგიულ ზომებს შეუძლია იხსნას ეს ქვეყანა გერმანიის ორბიტში მოქცევისგანო, — დასძენდა უორდროპი და განაგრძობდა, — ჩვენ ვვაჭვს სპარსეთსა და აღმოსავლეთში ინგლისის გავლენის შენარჩუნების საუკეთესო შესაძლებლობა, ჩვენ უნდა ვცნოთ აქაურ რესპუბლიკებში და ამ გზით დავიცვათ ინდოეთი და სპარსეთი რუსეთის შემოტყვევისაგან, მიუხედავად იმისა, თუ ვინ იქნება იქ — გერმანელები, ბოლშევიკები თუ დენიკინელები.

5 ოქტომბერს უორდროპი კვლავ დაუბრუნდა საქართველოში გერმანელთა გააქტიურების საკითხს და აცნობა ინგლისის მთავრობას, რომ გერმანიაში განათლების მისაღებად 2 წლით 300-ქართველი ახალგაზრდა იგზავნებოდა. უორდროპი სთხოვდა კერზონს საპასუხო აქციებისათვის სახსრების გამოწახვას და საქართველოსთან ვაჭრობის გაძლიერებას. დეპეშის ასლი ფორინ-ოფისში ინგლისის ვაჭრობის სამინისტროს გადაუგზავნა. მოგვიანებით, 14 ოქტომბერს, უორდროპმა შეატყობინა თავის მთავრობას იტალია-საქართველოს იმ ხელშეკრულებების შინაარსი, რომლის მიხედვითაც იტალიას გადაეცემოდა საკონცესიოდ სეანეთისა და ბორჯომის ტყეები, ტყვარჩელის ქვანახშირი და სხვ. აქ ამბობენ, რომ იტალიელთა მთელი დახმარება ფაქტიურად გერმანიიდან მოდისო, — აცნობებდა უორდროპი. სხვათა შორის, გერმანელი და თურქი აგენტები საქართველოში ინგლისის საწინააღმდეგო და ამერიკის სასარგებლო აგიტაციას ეწეოდნენ. პირველთ წარმოადგენდნენ, როგორც დენიკინის მოკავშირეს, რომელიც გენერალს მომავალში ამიერკავკასიის გადასცემდა, ხოლო მეორე თურმე ამიერკავკასიის დამოუკიდებლობის მომხრედ გამოჰყავდათ.

გამოდის, რომ 1919 წლის ოქტომბრისათვის, როცა საბჭოთა რუსეთის წინააღმდეგ დენიკინის შეტევამ წარმატების უმაღლეს წერტილს მიაღწია, საქართ-

ველოს, აზერბაიჯანისა და სომხეთის მიმართ აქტიურ აგრესიულ და კოლონიზატორულ პოლიტიკას აწარმოებდა ინგლისის, ამერიკის, რუსეთის, საფრანგეთის, იტალიისა და თვით დამარცხებული გერმანიის იმპერიალიზმში. სრულიად აშკარაა შინაგანი კავშირი ამ ორ მოვლენას შორის, ცხადია, რომ ამიერკავკასიის სახელმწიფოების კოლონიზებად გადაქცევის საშიშროება რეალური სწორედ მაშინ ვახდა, როცა რეაქციამ იმძლავრა, როცა რუსეთში სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვება სასიკვდილო საფრთხის წინაშე აღმოჩნდა. ამავე თვეებში (ოქტომბერ-დეკემბერი) ამიერკავკასია იქცა უმთავრესად ინგლისის, ამერიკისა და თეთრგვარდიული რუსეთის მძაფრი ბრძოლის ასპარეზად. საფრანგეთი და იტალია, მიუხედავად იმისა, რომ მათ ამიერკავკასიის მიმართ თავიანთ აგრესიულ ზრახვებზე ხელი საბოლოოდ არ აუღიათ, ამ ბრძოლაში ინგლისის მხარეს იჭერდნენ და ამერიკის წინააღმდეგ გამოდიოდნენ.

თანამშრომლობის ერთ ასეთ შემთხვევას აღვილი ჰქონდა 1919 წლის აგვისტოს ბოლოს. საფრანგეთის პრემიერ მინისტრმა კლემანსომ საზავო კონფერენციის უმაღლესი საბჭოს 25 აგვისტოს სხდომაზე დელეგაციების მეთაურებს მოუთხრო კონსტანტინეპოლში ამერიკის მთავრობის წარმომადგენლის უტაქტო მოქმედების თაობაზე. ამერიკელთა იქაურ უმაღლეს კომისარს ბრისტოლს მოკავშირეთა უმაღლეს კომისართან შეუთანხმებლად 22 აგვისტოს შექპართ აღსაცემ შემორანდლში გადაუცია თურქეთის დიდი ვეზირისათვის. საბუთში ნათქვამი ყოფილა, რომ ამერიკის მთავრობა უსასტიკეს ზომებს მიიღებდა თურქეთის მიმართ. თუ კავკასიაში ან ყოფილი თურქეთის სხვა რომელიმე ნაწილში სომხეთსა საწინააღმდეგოდ რაიმე პროვოკაციები მოეწყობოდა. თურქეთის დიდ ვეზირს შემორანდლში საფრანგეთისა და ინგლისის წარმომადგენლებისათვის მოუტანია და განუცხადებია, რომ თურქეთს არ შეეძლო ამერიკელთა მო-

თხოვნის შესრულება, რადგან მისთვის სათვის საჭირო არც ფული ჰქონდა და არც ჯარი ჰყავდა. დიდ ვეზირს პროტესტიც კი განუცხადებია ამერიკელის ასეთი თვითნებობის გამო, რადგან ბრისტოლს, მართლაც არ ჰქონდა უფლება საფრანგეთსა და ინგლისის წარმომადგენლებთან შეუთანხმებლად, უშუალოდ თურქეთისათვის მიემართა ასეთი ულტიმატუმით, მით უმეტეს, რომ ამერიკას თურქეთისათვის ომი გამოცხადებული არც ჰქონია.

კლემანსომ უსაყვედურა ამერიკის წარმომადგენელს და, შეიძლება ითქვას, გაიციხა ამერიკის მთავრობა. მან იკითხა, თუ ვისი იმედით ემუქრებოდა ამერიკა თურქეთს, ამერიკას ხომ იქ ჯარები არ ჰყავს, იქ მხოლოდ ინგლისელების შენაერთები არიანო, განაცხადა განაწყენებულმა პრემიერმა. მან არასწორად მიიჩნია ყოველად უაზრო მუქარის მეთოდის გამოყენება, როცა თურქეთს არ შესწევდა მოთხოვნის შესრულების შესაძლებლობა. თავისი გამოსვლის ბოლოს მან კვლავ იკითხა, თუ ვინ დაეხმარებოდა სომხეთს. განხილვის მონაწილენი ისევ ამერიკის წარმომადგენელს მიუბრუნდნენ. ინგლისელმა ბალფურმა თქვა, რომ ამერიკაში მოხალისეთა არმია იქმნებოდა და წინადადება შეიტანა, რომ სომხეთში ამ ახალი შენაერთების ნაწილი გაგზავნილიყო. ამერიკის წარმომადგენელმა პოლემმა მხარი არ დაუჭირა ინგლისელ კოლეგას და განაცხადა, რომ მოხალისეთა ჯარი მხოლოდ ფორმირების პროცესში იყო. ამავე სხდომაზე საფრანგეთს შესთავაზეს სომხეთში ჯარის გაგზავნა, მაგრამ კლემანსომ პირდაპირი პასუხისაგან თავი შეიკავა და კილიკიიდან სომხეთისათვის დახმარების გაწევის შესაძლებლობის საკითხის შესწავლა ივალდებულა (სწორედ ამ შესწავლის შედეგი იყო სომხეთის საკითხის ხელშეორედ განხილვა უმაღლესი საბჭოს მიერ 29 აგვისტოს, რის შესახებ ჩვენ ზემოთ გვქონდა მსჯელობა). სხდომამ მიიღო გადაწყვეტილება, რომ თურქეთთან მოლაპარაკება შეიძლებოდა

წარმოებულყო მხოლოდ და მხოლოდ მოკავშირეთა უმაღლესი კომისრის — ინგლისელის — მეშვეობით.

საფრანგეთის, ინგლისისა და იტალიის წარმომადგენელთა ერთსულოვანება, რომელიც აშკარად იგრძნობოდა პრობლემის განხილვისას და განსაკუთრებით კლემანსოს გამოსვლაში (ჩანს, კლემანსომ ამჟღად ინიციატივა გამოიჩინა ინგლისელებთან წინასწარი მოლაპარაკების შემდეგ, რადგან იგი ინგლისელთაგან უფლებამოსილ პიროვნებასავეთ აცხადებდა, რომ ამერიკელთან არ უნდა ჰქონოდათ თურქეთთან დავაში ინგლისის ჯარების დახმარების იმედი), გამოწვეული იყო ამერიკის იმპერიალიზმის შემტევი პოლიტიკით, მათგან, უპირველესად ყოვლისა, ამ სახელმწიფოების ინტერესების რამდენჯერმე ერთთავად ეგულუბელყოფით. მოკავშირენი უკვე მერამდენედ მოაგონებდნენ ამერიკის მთავრობას, რომ ახლო აღმოსავლეთში მათ დიდი ინტერესები ჰქონდათ და რომ ისინი აქ ამერიკას თვითნებობის, დამოუკიდებლად მოქმედების უფლებას არ მიეცემდნენ.

2. ამერიკელთაგან ექსპანსიის გაძლიერება საქართველოში

თუ ამერიკელები იძულებულნი იყვნენ ანგარიში გაეწიათ ინგლისისა და საფრანგეთის კატეგორიული მოთხოვნებისათვის და დროებით მიინც ველიარებიანათ მათი უპირატესი ინტერესები საკუთრივ თურქეთსა და მის ყოფილ სამფლობელოებში, უფრო მეტად შემტევი და ნაკლებ კომპრომისული იყო მათი პოლიტიკა ამიერკავკასიაში, სადაც ამერიკელი პოლკოვნიკის ჰასკელის თვითნებობა ყოველგვარ დასაშვებ ფარგლებს სცილდებოდა.

28 აგვისტოს პოლკოვნიკი ჰასკელი ბაქოს ჩავიდა და იქ საუბარი ჰქონდა აზერბაიჯანის პრემიერ-მინისტრ ნ. უსუბეკოვთან. შეხვედრები მეორე დღესაც გაგრძელდა. ჩვენთვის ცნობილი არ არ-

ის საუბრების დეტალური შინაარსი, მაგრამ ვიცით, თუ რა უშუალო შედეგები მოჰყვა ამ შეხვედრებს. ვიდრე ამ მეტად საგულსხმო საბუთის განხილვას შეეუდგებოდეთ ვფიქრობთ, აუცილებელია ჰასკელის საქმიანობის ერთ მნიშვნელოვან მხარესაც შევხვით. საერთოდ ჰასკელის მთელი მოღვაწეობა პირდაპირ ზიანს აყენებდა ამიერკავკასიის ხალხთა მეგობრობას, მაგრამ ჰასკელი გაცილებით შორს მიდიოდა. მან, მისმა შტაბმა საქართველოს, აზერბაიჯანსა და სომხეთში სოვინისტური გრძობების გაღვივება, ამიერკავკასიის ხალხების ერთმანეთზე წაყიდება მთელი თავიანთი საქმიანობის ერთ უმნიშვნელოვანეს უბნად აქციეს.

აი როგორ აღწერდა ჰასკელის პროვოკატორულ საქმიანობას 1919 წლის 5 სექტემბრის ნოემბერში გაზეთი „სლოვო“, რომელიც თბილისში ისტამბუბოდა: „პარიზის კონფერენციამ ამერიკის წარმომადგენელს პოლკოვნიკ ჰასკელს დაავალა ამიერკავკასიის საქმეების ადგილზე შესწავლა... პოლკოვნიკმა ჰასკელმა ჩამოაყალიბა თავისი მოსაზრებანი ორ სიტყვაში, რომელიც მან სომხეთის პარლამენტსა და აზერბაიჯანის მთავრობის წინაშე წარმოთქვა... სომხეთის პარლამენტში მთელი დანაშაული სომხეთსა და აზერბაიჯანს შორის სისხლისღვრისათვის... პოლკოვნიკმა ჰასკელმა აზერბაიჯანს დააკისრა, ზოლო სომხეთს აღუთქვა მფარველობა... იმ სიტყვაში, რომელიც პოლკოვნიკმა ჰასკელმა აზერბაიჯანის მთავრობის წინაშე წარმოსთქვა, მან, პირიქით, უარყოფით მოსაზრება, რომ იგი სომხეთის ადვოკატი... მართალია, პოლკოვნიკი ჰასკელი უარყოფს ზოგიერთ რაიმეს, რაც, მისივე სიტყვებით, გაზეთებმა მიაწერეს, მაგრამ, ჯერ ერთი, მას არ უთქვამს რომელი მოსაზრება მიაწერეს გაზეთებმა უსაფუძვლოდ და, მეორეც, მთავარი ის კი არაა თუ რა თქვა პოლკოვნიკმა ჰასკელმა, არამედ ის, თუ როგორ გაიგო მისი ნათქვამი აუდიტორიამ და რა შედეგები შეიძლება მოჰყვეს ამ სიტყვებს.

ეკრქენსული

ექვსვარეშეა, რომ სომხეთის პარლამენტმა მისი სიტყვა გაიგო, როგორც მუქარა აზერბაიჯანისადმი... ექვსვარეშეა ისიც, რომ აზერბაიჯანის მთავრობის წინაშე პოლკოვნიკ ჰასკელის მიერ წარმოთქმულ სიტყვას აზერბაიჯანის მთავრობაში, პირიქით, ისეთი წარმოდგენა უნდა შეექმნა, რომ ორ მეზობელ სახელმწიფოს შორის ომის შემთხვევაში ამერიკა უფრო აზერბაიჯანის მხარეს დაიჭერდა. რა შედეგები შეიძლება მოჰყვეს იმას, რომ ორთავ სახელმწიფოს ხელმძღვანელები პოლკოვნიკ ჰასკელს თავის მომხრედ მიიჩნევენ? "... კითხულობდა ვაზეთი და თვითვე უბასუხებდა, რომ ჰასკელის ასეთი მოქმედება კიდევ უფრო დაძაბავდა პოლიტიკურ სიტუაციას, გაართულებდა მდგომარეობას.

თუ ანგარიშს ვაგვეწევთ ვაზეთ „სლოვოს“ ანტიკომუნისტურ პოზიციას და არ დავიწყებთ ამონაწერში მოტანილი ზოგი, ვაზეთის მოსაზრებით, „უღაგო“ დებულების კრიტიკულ განხილვას, შეიძლება ვთქვათ, რომ ვაზეთი საკმაოდ ზუსტად ახასიათებს ამერიკის შეერთებულ შტატების მთავრობის წარმომადგენლის პროვოკატორულ საქმიანობას, მის მტრულ ხასიათს ამიერკავკასიის ხალხებისადმი. უცხოელთა საქმიანობის ამსახველი საბუთების ანალიზით დასტურდება, რომ ინტერვენტები შეგნებულად აღვივებდნენ ამიერკავკასიაში ნაციონალისტურ განწყობილებას, კვებავდნენ მენშევიკების, მუსავატელებისა და დაშნაკების შოვინიზმს. ამავე მიზანს ემსახურებოდა ამერიკელთაგან აზერბაიჯან-სომხეთის საზღვარზე შექმნილი საგუბერნატორო, რომელიც თვეების განმავლობაში ორ მეზობელ სახელმწიფოს შორის დაუსრულებელი დავისა და შეხლა-შემოხლის კერას წარმოადგენდა.

ჰასკელს 28—29 აგვისტოს უსუბეკოვთან საუბრისას აზერბაიჯან-სომხეთის ურთიერთობისა და მათ საზღვარზე ნეიტრალური ზონის შექმნის საკითხები განუხილავს. საბუთიდან, რომელიც 1

სექტემბერს ჰასკელს აზერბაიჯანის მთავრობისათვის გაუგზავნია, ვიკებთ რომ მოკავშირეთა სახელით ჰასკელმა აზერბაიჯანის მთავრობას აზერბაიჯან-სომხეთის სასაზღვრო ნეიტრალური ზონის შექმნაზე თანხმობა მოსთხოვა. ნ. უსუბეკოვს, ჩანს, მოუმიზეზებია საკითხის ყოველმხრივი შესწავლის აუცილებლობა და უკითხავს ჰასკელისათვის, თუ როგორი იქნებოდა ნეიტრალური ზონის მოწყობის პირობები. 1 სექტემბრის საბუთი სწორედ ჰასკელის პასუხს წარმოადგენს, საბუთში ნათქვამია, რომ ნეიტრალურ ზონაში მთელ ცხოვრებას (ადმინისტრაციის შეცვლა-დანაშინვა, წესრიგის უზრუნველყოფა და სხვა) ამერიკელი გუბერნატორი უხელმძღვანელებდა, აზერბაიჯანისა და სომხეთის მთავრობებს ეკრძალებოდათ მის საქმიანობაში ჩარევა. საბუთის ბოლოში პოლკოვნიკი ჰასკელი ნ. უსუბეკოვს აცნობებდა: „... გიგზავნით პირობების ორ ასლს და გთხოვთ, ერთი მათგანი, ხელმოწერილი თქვენგან, მას შემდეგ რაც თქვენ ხელმოწერას მოიწონებთ აზერბაიჯანის მთავრობა, გამოატანოთ იმ ოფიცერს, რომელმაც ქაღალდი გადმოგცათ“.

მიუხედავად ჰასკელის ბარათის ბოლო ნაწილის კატეგორიული ტონისა, აზერბაიჯანის მთავრობას ნეიტრალური ზონის შექმნაზე თანხმობა არ მიუცია და საბუთისათვის ხელი არ მოუწერია. სამწუხაროდ არ ვიცით, თუ როგორი იყო მთავრობის პასუხი, მაგრამ ცხადია ერთი, რომ ჰასკელი მთელი ორი თვის განმავლობაში დაეინებით ცდილობდა თავისი გაეტანა და თუ სექტემბრის დასაწყისში ჰასკელს ნეიტრალური ზონის შექმნის თაობაზე მაინც აუცილებლად მიაჩნდა აზერბაიჯანისა და სომხეთის მთავრობების თანხმობის მოპოვება, ოქტომბრის ბოლოს, მას შემდეგ, რაც ამერიკის იმპერიალიზმის ექსპანსიის კიდევ უფრო გაძლიერების წყალობით პოლკოვნიკ ჰასკელის გავლენა აქაურ პოლიტიკურ საქმეებზე ძალაზე გაიზარდა, მან ერთპიროვნულად გადაწყვიტა საკითხი

და 1919 წლის 25 ოქტომბერს ამიერკავკასიაში შექმნა ამერიკული საგუბერნატორო, როგორც ჩანს, ერთადერთი ყოფილი რუსეთის იმპერიის მთელი ტერიტორიაზე. თავისთავად საგუბერნატორო სხვა არაფერი იყო, თუ არა ამერიკელთა კოლონია. საგულისხმოა, რომ ახალ საბუთში ნეიტრალური ზონა ნახსენებებიც არ არის.

გავეცანით ამონაწერებს გადაწყვეტილებიდან: „... მე, ვ. ნ. პასკელი... სამშვიდობო კონფერენციისაგან ჩემთვის მონიჭებული უფლებით, როგორც ამერიკის შეერთებული შტატების, საფრანგეთის, ინგლისისა და იტალიის უმაღლესი კომისარი, შემდეგს ვბრძანებ: 1) შარტრისა და ნახიჩევანის ოლქები ქმნიან მოკავშირეთაგან სამართავ ზონას ამერიკელი გუბერნატორის უფროსობით. 2) ამერიკის არმიის საინჟინერო ნაწილების პოლკოვნიკი ე. ლ. დელმე ამით ინიშნება ზონის გუბერნატორად... 4) აზერბაიჯანისა და სომხეთის მთავრობები დაუყოვნებლივ გაიყვანენ ჯარებს ამ ზონის ფარგლებიდან... 8) ზონის ფარგლებში რკინიგზა და ტელეგრაფი გუბერნატორის კონტროლს დაექვემდებარება... 13) ყველა პიროვნებას ევალება დამორჩილოს... ამ ბრძანებას და ლოიალურად ხელი შეუწყოს და დაეხმაროს ამერიკელი გუბერნატორის მმართველობას...“

ვილიამ პასკელი, ამერიკის არმიის გენერალური შტაბის პოლკოვნიკი, მოკავშირეთა უმაღლესი კომისარი.“

პასკელი არ დაკმაყოფილებულა ნახიჩევანის საგუბერნატოროს შექმნით. მას აზრად ჰქონია კიდევ რამდენიმე ამერიკული საგუბერნატოროს შექმნა, მათგან ერთის საქართველოსა და სომხეთის საზღვარზე. პოლკოვნიკი პასკელი სასაზღვრო საკითხის მოწესრიგებაში ორი მეზობელი სახელმწიფოს მთავრობის არბიტრობას ჩემულობდა და მათ დაბეჭივებით სთავაზობდა სადავო რაიონში... ამერიკული საგუბერნატოროს შექმნას. ცნობილი არ არის, თუ რამ შეუშალა ხელი მას თავისი გეგმის განხორციელება-

ში. ბევრი ცდის მიუხედავად, მან ვერ მოასწრო საგუბერნატოროს შექმნა ზანგეზურის რაიონშიც. როგორც ვხედავთ, პოლკოვნიკი პასკელი უგულვებლყოფდა პარიზის საზავო კონფერენციის უმაღლესი საბჭოს რეზოლუციით მისთვის მინიჭებულ უფლებებს, აქტიურად ერეოდა ამიერკავკასიის საშინაო და საგარეო საკითხების გადაწყვეტაში და ცდილობდა მთელი მხარის უმაღლესი, ერთპიროვნული მმართველის უფლება მოეპოვებინა.

პასკელის საქმიანობას ამიერკავკასიაში წარმართავდა და ტონს აძლევდა ამერიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი, რომელიც, თავის მხრივ, უშუალოდ ამერიკაში ყოველ ღონეს ხმარობდა ამერიკული პოლიტიკური და ეკონომიური ექსპანსიის წარმატებისათვის. როგორც ითქვამს, სომხეთი ამერიკის ექსპანსიის ისეთი თბიერეტი იყო, რომლის საზღვრების ამერიკულ მონახაზში მთელი ამიერკავკასია, სომხეთის ვილაეთები და კილიკია უნდა მოქცეულიყო. ამერიკაში მოქმედებდა მძლავრი ორგანიზაცია—„სომხეთის დამოუკიდებლობის ამერიკული კომიტეტი“. რომელიც დიდ სომხეთში ამერიკის სამხედრო ინტერვენციის მოსამზადებლ შტაბს წარმოადგენდა. ამ ორგანიზაციისა და ამერიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის რეკომენდაციით კონგრესის წარმომადგენელთა პალატამ 1919 წლის 8 სექტემბერს მიიღო რეზოლუცია, რომლის მიხედვითაც ამერიკის პრეზიდენტს უფლება ენიჭებოდა სომხეთში ჯარების გაგზავნის, ჯარების როდენობისა და გამგზავრების დროის საკითხი ერთპიროვნულად გადაწყვიტა. სამი დღის შემდეგ „სომხეთის დამოუკიდებლობის კომიტეტი“ სენატს წარუდგინა „ახლო აღმოსავლეთის რეკონსტრუქციის გეგმა“. გეგმა ითვალისწინებდა ახლო აღმოსავლეთში ამერიკის, ინგლისისა და საფრანგეთის შეთანხმებული მოქმედების უზრუნველყოფას, მოითხოვდა მათ შორის უთანხმოებისა და კონკურენციის მოსპობას და თურქეთის „სამართლიან“ განაწილებას.

კომიტეტის თავმჯდომარე ჯერარდი მიუთითებდა, რომ თუ ამერიკა ინგლისსა და საფრანგეთს სომხეთის დაპყრობის ნებას მისცემს, მაშინ მოკავშირეთა შუავე ურთიერთ ბრძოლა გარდუვალად გამოიწვევს ომს მათ შორის.

სახელმწიფო დეპარტამენტის აპარატი ამ დროს ბევრს მუშაობდა თურქეთსა და ამიერკავკასიაში გენერალ ჰარბორდის მისიის გამოსამგზავრებლად. მისიის გამოგზავნის საკითხი გადაწყდა ჯერ კიდევ ივლისის დასაწყისში, პასკელის სომხეთის უმაღლეს კომისრად დანიშნებასთან ერთად, მაგრამ დაუყოვნებლივ მისი გამოგზავნისაგან ამერიკის მთავრობამ თავი შეიკავა, როგორც ჩანს, ორი მიზეზის გამო: საჭირო იყო მისიის ყოველმხრივ აღჭურვა-მომზადება და, ამის გარდა, პარიზსა და უშუალოდ ამიერკავკასიაში მისიის წარმატებისათვის ნიადაგის შემზადება. 1 აგვისტოს პრეზიდენტმა საბოლოო თანხმობა განაცხადა მისიის ამიერკავკასიაში გამგზავრების თაობაზე, რის შესახებაც ლანსინგმა მაშინვე აცნობა ამერიკის დელეგაციას პარიზში.

მისიისათვის მასალებს მთელი თვე ამზადებდა პარიზში ამერიკის დელეგაციის თანამშრომელთა დიდი ჯგუფი. ამერიკელი ექსპერტები საჭირო ცნობებს აგროვებდნენ ამიერკავკასიის დელეგაციების წევრებთან მრავალგზისი შეხვედრების დროს, მათ ჰქონდათ სპეციალური ბიბლიოთეკა, აგენტთა (პოლკოვნიკ ბივის, კაპიტან მურის, პასკელის და სხვათა), დახმარების კომიტეტებისა და სამეურნეო ადმინისტრაციების მრავალი მოხსენება, შეტყობინება, ანგარიშები. მისიის შემადგენლობაში შერჩეული იყო ორმოცამდე თანამშრომელი — რამდენიმე გენერალი, პოლკოვნიკი, ექსპერტი.

ამერიკელები მისიის სასარგებლო ფართო პროპაგანდას ეწეოდნენ, მიანიჭებდნენ მას თითქმის გადამწყვეტ მნიშვნელობას სომხეთის, თურქეთის, საქართველოსა და აზერბაიჯანის მიმართ ამერიკის პოლიტიკის გამომუშავებაში.

1919 წლის 13 აგვისტოს კენჭყვევით პარბორდმა შემდეგი განცხადება გააკეთა: „მისია მომზადებულია პრეზიდენტ ვილსონისაგან, პარიზიდან გამგზავრებამდე რამდენიმე დღით ადრე. მისიის მიზანია კავკასიის მოკვლევა პოლიტიკური, ეკონომიური, სავაჭრო, ფინანსური და ეთნოგრაფიული თვალსაზრისით. იმედი მაქვს, პარიზს დაებრუნდე ზუსტი მონაცემებით, რომელნიც ამერიკას შესაძლებლობას მისცემენ შეგნებული გადაწყვეტილება მიიღოს მანდატის საკითხზე“. როგორც ქვემოთ დაერწმუნდებით, მისიის მოქმედების არე და მოვალეობანი გაცილებით უფრო ფართო იყო, ვიდრე ეს აღნიშნულია პარბორდის განცხადებაში პრესისათვის.

აგვისტოს შუა რიცხვებში, მას შემდეგ, რაც თვითონ მისიის მეთაურმა უდროობა მოიმიზეზა და არ ისურვა მენშევიკებისა და მუსავატიელების დღეგატებთან შეხვედრა პარიზში. ამერიკელებმა ამიერკავკასიის მთავრობებს გაუგზავნეს სპეციალური ცნობა სომხეთის მდგომარეობის შესასწავლად „თბილისსა და ამიერკავკასიის სხვა ადგილებში“ გენერალ ჯ. გ. პარბორდის მისიის მომავალი გამგზავრების თაობაზე. ადგილობრივ ხელისუფალთ ევალეზობათ ყოველმხრივ დახმარებოდნენ მისიას საქმიანობაში. პარიზში ამერიკის დელეგაციის მეთაური მიუთითებდა, რომ პარბორდს უფლება ჰქონდა ოფიციალური ურთიერთობა დაემყარებინა ადგილობრივ ხელისუფლებასთან, რაც ისე არ უნდა გაგებულყო, თითქოს ამერიკის მთავრობა ცნობდა საქართველოს, აზერბაიჯანისა და სომხეთის მთავრობებს.

მცირე აზიისა და ამიერკავკასიის მოკვლევისა და საკუთარი დაკვირვების შედეგების თაობაზე მოხსენება გენერალმა პარბორდმა და მისმა თანამშრომლებმა ოქტომბრის პირველ ნახევარში შეადგინეს. 16 ოქტომბერს ანგარიშის ხელის მოწერა ევროპისაკენ გზადმომავალ გემზე მოხდა. ვიდრე მოხსენების ძირითად დებულებებს განვიხილავდეთ, მისი ნამდვილი შინაარსის უკეთ ამოცნობის მი-

ზნით, სასურველია, კვლავ მთავრად ამერიკის კავშირში მისიის გამოგზავნის იდეის განვითარების შინაგან მექანიზმს. მიუხედავად მისი მთავარი აქტორების — პრეზიდენტ ვილსონის, პერბერტ ჰუვერის და სხვათა ფარულ ვარაუდებს.

ზემოთ განხილული იყო საბუთები, რომელთა უტყუარობა ეჭვს არ იწვევს და რომელთა შინაარსიდან დასტურდება, რომ 1919 წლის დასაწყისში ამერიკის მთავრობამ, შესაძლებლობათა ყოველმხრივი აწონ-დაწონის შემდეგ, მიიღო საბოლოო გადაწყვეტილება თურქეთისა და ამერიკის კავშირის მიტაცებისა და ამ ქვეყნების შეერთებული შტატების კოლონიად გადაქცევის თაობაზე. ამ პოლიტიკის მომხრე და აქტიური გამტარებელი იყვნენ პრეზიდენტი ვილსონი მისი უახლოესი მრჩეველი ცნობილი პოლიტიკოსი ჰაუზი, გავლენიანი საქმოსანი-ორგანიზატორი, ანტისაბუთო პოლიტიკის ერთ-ერთი მთავარი სულისჩამდგმელი ჰუვერი, სახელმწიფო მდივანი რ. ლანსინგი, ახლო აღმოსავლეთის საქმეებში ჩახედული დიპლომატი მორგენტაუ და ამერიკის იმპერიალიზმის სხვა მოსარჩლეები. მათგან განსაკუთრებულ დაინტერესებას თურქეთითა და კავკასიის ბედით იჩენდნენ პრეზიდენტი ვილსონი და პერბერტ ჰუვერი. ამერიკის კავშირში ამერიკელი დახმარებით კომიტეტების მთელი საქმიანობა სწორედ ამ უკანასკნელის ხელმძღვანელობით წარმართებოდა. ჰუვერის მოხსენებით ბარათი დაედო საფუძვლად ამერიკის კავშირში ჰასკელის გამოგზავნას, მანვე გამოძებნა პარბორდის, საფრანგეთში ამერიკელთა ჯარების შტაბის უფროსის, ზოლო ადრე ფილიპინებზე სახალხო-გათავისუფლებელი მოძრაობის ეანდარმის, კანდიდატურა და მისიის ხელმძღვანელად დანიშნა იგი.

პარბორდის მისიის გამოგზავნებამდე მთელი წინასწარი მუშაობა უშუალოდ ჰუვერის ხელმძღვანელობით მიმდინარეობდა, მისიის შემადგენლობა დაკომპლექტდა ჰუვერისეული სამმართვე-

ლოს ყველაზე სანდო და გამტკიცებული თანამშრომლებით. პარბორდის მუშაობისას ოდ ჰუვერისაგან მიიღო ინსტრუქტაჟი, ამიტომ საინტერესოა თუ როგორ ეყოდებოდა ჰუვერი ამერიკისაგან თურქეთსა და ამერიკის კავშირში მანდატის მიღების პრობლემას. ჰუვერი ამერიკის იმპერიალიზმის ომის შემდგომი ექსპანსიის ყველაზე უფრო ფართო გეგმების მომხრედ გამოდიოდა. მისი აზრით, ამერიკის არ ეცალა პატარა ქვეყნების, ტერიტორიების მფარველობისათვის, ჰუვერის იდეალს წარმოადგენდა კოლონიათა შტატები, შინაგანი კომუნიკაციებისა და საბაჟო შეზღუდვებისაგან თავისუფალი დიდი ტერიტორიები, სადაც ამერიკის „ცივილიზაციის დანერგვის“ შეუზღუდველი საშუალება მიეცემოდა. საქმარისა მოვიგონოთ ომის შემდგომი მსოფლიოს მოწყობის ამერიკული პროექტი, შესული მიღერის კრებულში, ვილსონის საუბრები სომხეთის, აზერბაიჯანის დელეგაციებთან და სხვა საბუთები, რათა დაერწმუნდეთ, რომ პრეზიდენტი და მისი მთავრობის წევრები, სხვათა შორის, თვით ისინიც, ვინც ბოლოს და ბოლოს, დაამარცხა კიდევ ვილსონი და მისი მომხრეები, ამავე თვალსაზრისზე იდგნენ, ოღონდ იმ განსხვავებით, რომ პრეზიდენტს, მაგალითად, უარეს შემთხვევაში შესაძლებლად მიაჩნდა მხოლოდ სომხეთზე მანდატის აღება და აქ ამერიკელთა საწყისი ბაზის შექმნა.

ჰუვერი ამ გეგმის შეურიგებელი მოწინააღმდეგე იყო. თავის ამ მოსაზრებას იგი იმით ასაბუთებდა, რომ ამერიკის არ შეეძლო კომუნიკაციებს მოწყვეტილ სომხეთში 150 ათასიანი არმია გაეგზავნა და ეკისრა ამ ქვეყნის მუდმივი დარაჯობა, მისი აზრით, ასეთი პოლიტიკა ადრე თუ გვიან გამოიწვევდა ომს, ამერიკას შეატაკებდა რუსეთსა და თურქეთს. სხვა სიტუაცია შეიქმნებოდა, თუ ამერიკელთა ხელთ აღმოჩნდებოდა საკუთრივ თურქეთი, შავი ზღვის სრუტეები და კავკასია. ასეთ შენაძენს, ჰუვერის თვალში, ფასი ექნებოდა და იგი ადვილ-

იდ გაამართლებდა კიდევ ყოველგვარ ხარჯებს.

ჰუვერის ინსტრუქციებს მისია ზუსტად ასრულებდა, მისი ნება იგრძნობა ჰარბორდის ექსპედიციის მთელ საქმიანობაში. ჩანს, მისი ხელმძღვანელობით შეიჩა მარშრუტი, მისი მითითებით ამერიკელები იცვლევდნენ თურქეთში პროამერიკული პროპაგანდის შედეგებს, თვითონაც ხელს უწყობდნენ ამერიკელთა ჰუმანურობის, ამ ქვეყნისადმი დახმარებისათვის მზადყოფნის ილუზიების დანერგვას. მუსტაფა ქემალს ისინი მხარდაჭერასა და ხელშეწყობას პირდებოდნენ, ცდილობდნენ დაერწმუნებინათ იგი ამერიკის მფარველობის სარგებლიანობაში, დაშინავენ მოუწოდებდნენ ქემალისტებთან თანამშრომლობისაკენ. ერთი სიტყვით, ამერიკელები ყველგან ამიერბუნდნენ, რომ ისინი აქ ჩამოვიდნენ მთელი თურქეთისა და ამიერკავკასიის პრობლემის გადაწყვეტის მოსამზადებლად და არა მხოლოდ სომხეთის მოსაკლევად. გაზეთი „აზერბაიჯანი“ ამის თაობაზე წერდა: „უკანასკნელ დღეებში პრემიერ-მინისტრ ნ. უსუბეკოვსა და საგარეო საქმეთა მინისტრს ამერიკელი გენერლის ჰარბორდის წარმომადგენლები ეწვივნენ. საუბრებიდან გამოირკვა, რომ ამერიკის წარმომადგენელი გენერალი ჰარბორდი ამიერკავკასიაში ჩამოდის არა მხოლოდ სომხეთის საქმეებზე. მის ყურადღებას მიიპყრობს, აგრეთვე საქართველო და აზერბაიჯანი...“.

ჰუვერის მოხსენების ტექსტი ყველაზე უკეთ გვიჩვენებს, რომ მისიას ჰუვერისაგან მთელ თურქეთსა და ამიერკავკასიაზე ერთიანი ამერიკული მანდატის დაწესების აუცილებლობის დასაბუთება და თან მხოლოდ სომხეთზე მანდატის აღების იდეის სახელის გატება ჰქონდა დავალებული. მთელი მოხსენება თურქეთსა და ამიერკავკასიაზე ერთიანი მანდატის დაწესების აპოლოგეტიკას წარმოადგენს. ამერიკის სამანდატო ტერიტორიას უნდა მოეცვა საქართველო, აზერბაიჯანი, დიდი სომხეთი, ანატოლია კლიკით, კონსტანტინეპოლი სრულტ-

ებითა და მოსაზღვრე ტერიტორიებით. ჰარბორდის აზრით, ამერიკას მხოლოდ ამ პირობით შეეძლო მანდატის აღება, სხვა შემთხვევაში მანდატის აღება გაძნელებული იქნებოდა, რადგან „... ხარჯები მიუღებელი აღმოჩნდებოდა, კანონიერების, წესრიგის დაცვა, სიცოცხლისა და ქონების უშიშროება არ იქნებოდა უზრუნველყოფილი, ხოლო (საქმის) საბოლოო წარმატება მეტად საეჭვო აღმოჩნდება...“

მოხსენებაში ნათქვამი იყო, რომ ამერიკას ამ ქვეყნებზე მანდატის მიღების ყველაზე მეტი შანსი ჰქონდა. ამერიკელებს უნდა მოეგინათ სამანდატო ტერიტორიის ოკუპაცია, ჯარი ჩაეყენებინათ პოლიტიკურ, ეკონომიურ და სტრატეგიულ ცენტრებში, აღვილობრივი სანდო ელემენტებისაგან შეექმნათ ფანდარმერტი. მოხსენებლებს მიაჩნდათ, რომ 1919 წელს საჭირო იქნებოდა მხოლოდ 59 ათასიანი „საექსპედიციო“ შენაერთი, ხოლო შემდეგ, საჭირო იქნებოდა 200 ათასამდე. 1919 წელს ჯარების შენახვას 88,5 მილიონი დოლარი უნდა დასჭირებოდა. საერთოდ კი პირველ წელს უნდა დახარჯულიყო 275 მილიონი დოლარი.

მოხსენებლები ამახინჯებდნენ სომეხი მოსახლეობის ტერიტორიული დასახლების ისტორიულ სურათს, შეურაცხყოფდნენ მთელ სომეხ ხალხს. მათი აზრით, ყველა სამანდატო ქვეყნისათვის დამახასიათებელი იყო ეკონომიური ცხოვრებისა და ფინანსების მოშლა, ხელისუფლების სათავეში მდგომი პოლიტიკოსების გამოუცდელიობა ადმინისტრაციულ საქმეებში. ამიერკავკასიის თვითეული რესპუბლიკისათვის მოხსენებლებმა სპეციფიკური, დამახასიათებელი ნიშანი გამოჰყვეს. ისინი თვლიდნენ, რომ სომხეთში ყველაზე მძიმე მდგომარეობა იყო, რადგან ქვეყანა ნანგრევებად იყო ქცეული, რომ აზერბაიჯანი განიცდიდა განათლებული ადგილობრივი კადრების მწვავე ნაკლებობას, ხოლო საქართველოს არ შესწევდა უნა-

რო თავი დაეცვა რევოლუციისაგან ქვეყნის შიგნით. საქართველოს მუშათა კლასში ბოლშევიკების გავლენის ზრდის ფაქტორი დაუდგენია ამერიკელ პოლკოვნიკ ბრინტონს, რომელსაც ამ საკითხის შესწავლა ჰქონია დავალებული.

მოხსენებების დასკვნით ნაწილში ჰარბორდი აჯამებდა მიმოხილვის შედეგს და ანალიზს უკეთებდა არგუმენტებს, რომელნიც, მისი აზრით, სომხეთზე ამერიკის მანდატის სასარგებლოდ და საწინააღმდეგოდ მიუთითებდა. ჰარბორდს მანდატის დასაცავი 14 არგუმენტი მოჰყავს, ხოლო საწინააღმდეგო 13. მაგრამ არგუმენტები ისეა შერჩეული, რომ თვით მანდატის სასარგებლონიც კი მის საწინააღმდეგოდ განაწყობენ მკითხველს. როგორც ვხედავთ, ჰარბორდმა არც მწვადი დასწვა და არც შამფური, მან არ აწყენინა პრეზიდენტს და იმ წრეებს, რომელნიც უარესზეც იყვნენ თანახმა და მხოლოდ სომხეთზე მანდატს მოითხოვდნენ. სამაგიეროდ მან უფრო მორიდებულობა, თუ არა შიში, გამოიჩინა ჰუვერისადმი და მანდატის იდეას, ფაქტიურად, საფუძველი გამოაცალა. მოხსენებების ამ ნაწილის ანალიზისას, სხვათა შორის, სომხეთზე ამერიკის მანდატის დაწესებით დაინტერესებულ საქართველოს დელეგაციაში (მოვიგონოთ მათი შეთანხმება ამერიკელებთან — თუ ამერიკა აიღებს მანდატს სომხეთზე, მაშინ იგი ზოგიერთ ვალდებულებას იტყობს საქართველოს მიმართაც) სწორედ ასეთი მოსაზრება გამოითქვა — „ზოგჯერ შეიძლება იფიქრო, რომ იგი (ჰარბორდი—გ. ლ.) სპეციალურად გაგზავნეს სომხეთის მანდატის მოსაშლელად“. ასეც იყო, თვით ჰუვერი ამის თაობაზე მემუარებში კმაყოფილებით იგონებს, რომ „მისია უარყოფითი პასუხით დაბრუნდა, იდეა (მხოლოდ სომხეთზე ამერიკის მანდატის დაწესების თაობაზე — გ. ლ.) ჩაიშალა“.

3. ინგლისელთა საპასუხო აქციები

ამერიკელთა აქტიური მოქმედება აიჭლებოდა ინგლისის მთავრობას თვალ-

ყური ედევნებინა ამერიკის წარმომადგენელთა ყოველი ნაბიჯისათვის. თილებინა მათი ინგლისის საწინააღმდეგო ნაშრომები და უფრო მეტი ურთიერთობა დაემყარებინა ამიერკავკასიის რესპუბლიკებთან. საქართველოს, აზერბაიჯანისა და სომხეთისადმი ინგლისელთა პოლიტიკა უფრო ლოიალური გახდა სწორედ ჰარბორდის მისიის კავკასიაში ყოფნისას, თანაც ინგლისელთა წარმომადგენლები ანრდილივით თან დაჰყვებოდნენ ჰარბორდის მისიისა და პასკელის უწყებების წევრებს, კრებდნენ მათ შესახებ ინფორმაციებს, ჯამუშურ ცნობებს, ახერხებდნენ ხელში ჩაეგდოთ მისიის უსაიდუმლოესი საბუთები.

ამიერკავკასიის რესპუბლიკებისადმი და, განსაკუთრებით, საქართველოსადმი ყურადღების გამახვილებამ თავისთავად დააყენა ინგლისის მთავრობის წინაშე საქართველოს დე-ფაქტოდ ცნობის საკითხი, ხოლო ამ უქანასკნელმა გამოიწვია ამიერკავკასიისა და დენიკინის ურთიერთობის მოწესრიგების, მათ შორის მჭიდრო კონტაქტის დამყარების აუცილებლობა. ინგლისის მთავრობა ოქტომბერში ყოველმხრივ სწავლობდა ამ პრობლემებს. მთავარი მაინც დენიკინის ზურგის სრული უშიშროების უზრუნველყოფა იყო. ამიტომაც კერზონი 2 ოქტომბერს აცნობებდა უორდროპს, რომ დენიკინის არმიის სწრაფი წინსვლის პირობებში საქართველოსა და აზერბაიჯანის მთავრობებს თავი უნდა შეეკავებინათ თეთრგვარდიელებისადმი ყოველგვარი არალოიალობის გამოვლინებისაგან (მგალითად, ხელი არ შეეწყოს დალესტანში ანტიდენიკინური მოძრაობისათვის, რის ეჭვებიც ფორინოვისს ჰქონდა), რათა არ დაეშვათ მათი ძალების ოდნავი შეზღუდვაც კი.

ინგლისის მთავრობის ასეთი მშვიდობისმოყვარეობა, ცხადია, მოჩვენებითი ხასიათისაა. ჯერ კიდევ გადასაჭრელი იყო მთავარი პრობლემა — საბჭოთა რუსეთის დამარცხების პრობლემა, რომელზეც საერთოდ იყო დამოკიდებული ამიერკავკასიისა და რუსეთის სხვა განა-

პირა მხარეების ბედ-იღბალი. ინგლისელებს მიაჩნდათ, რომ, დენიკინელთა გამარჯვების შემთხვევაში, ისინი შეძლებდნენ საქართველოსა, აზერბაიჯანსა და სომხეთში ინგლისის პოზიციების შენარჩუნებას, მიღწევდნენ დენიკინელთაგან ამიერკავკასიაში ბრიტანეთის ინტერესების აღიარებას. მანამდე კი ინგლისი დენიკინის მთარველისა და ძიძის როლს ასრულებდა, კატეგორიულად მოითხოვდა მენშევიკებისა და მუსავატელებისაგან უმოკმედებას, სასაზღვრო რაიონების გაშავრებაზე უარის თქმას და სხვა, თუმცა ლოიდ ჯორჯმა, კერზონმა და სხვებმა კარგად იცოდნენ დენიკინის მტაცებლური მოსაზრებანი საქართველოსა და მთელი ამიერკავკასიის მიმართ. ამ საკითხზე უკანასკნელად ინგლისელებს საუბარი ჰქონიათ დენიკინთან და ჰოლმანთან 5 და 6 სექტემბერს. დენიკინის აზრით, ერთადერთი შესაძლებელი გამოსავალი კავკასიის რუსეთთან შეერთება ყოფილა. თუ შეერთება მოხდებოდა ნებაყოფლობით, ხომ კარგი, ხოლო თუ არა, შეერთება ძალით განხორციელდებოდა. დენიკინს ისიც უთქვამს, რომ მას იმ ხანად ამიერკავკასიისათვის არ ეცალა.

ყოველმხრივ საინტერესოა უორდრობის პასუხი კერზონის 2 ოქტომბრის დეპეშაზე. უორდრობი უარყრფდა მენშევიკებისა და მუსავატელების რაიმე კავშირს დალესტნის მოძრაობასთან და დაბეჯითებით აცნობებდა მინისტრს, რომ „ქართველები და აზერბაიჯანელები (იგულისხმება მენშევიკური და მუსავატური მთავრობები — ზ. ლ.) არ საჭიროებენ იმას, რომ მე ისინი შეეცაო დენიკინზე თავდასხმისაგან“. მიუხედავად ამისა, მან, ყოველ შემთხვევაში, მოინახულა აზერბაიჯანის წარმომადგენელი და განუცხადა მას, რომ ინგლისის მთავრობა დალესტნელებისადმი რაიმე დახმარებას განიხილავდა, როგორც მტრულ ნაბიჯს დიდი ბრიტანეთისადმი.

ინგლისელთა უმაღლეს კომისარს, როგორც ითქვა, იმავე ხანებში ინგლისის მთავრობის წინაშე დაუყენებია სა-

ქართველოს დამოუკიდებლობის საკითხი და იგი დენიკინის მთავრობის ურთიერთობის საკითხთან დაუკავშირებია. კერზონი ატყობინებდა უორდრობს, რომ დიპლომატიური ცნობა საზავო კონფერენციის, ურთა ლიგის საქმე იყო. რა თქმა უნდა, საქართველოს ცნობას კონფერენციასთან, ლიგასთან საერთო არა ჰქონდა რა. ეს ორი იმპერიალისტური საკრებულო მხოლოდ გააფორმებდა ხოლმე მთავარი სახელმწიფოების წინასწარი გარიგების შედეგებს. კერზონი აქ ერთგვარ დამთმობლობას იჩენდა უორდრობისადმი, რომელიც ამერიკის ექსპანსიის ვაძლიერებისას, თავისი მთავრობისაგან მეტ აქტიურობას მოითხოვდა. კერზონი ავალებდა უორდრობს, რომ მას მთავრობისათვის ეცნობებინა თავისი მოსაზრებები მთელ ამიერკავკასიაზე და არა მხოლოდ საქართველოზე. ჩვენი ქვეყნის ცნობის პრობლემა, მინისტრის აზრით, მკიდროდ იყო დაკავშირებული აზერბაიჯანის, სომხეთისა და დაღესტნის საკითხებთან, ხოლო ყველას საქმეს ერთად ართულებდა აქ არსებული ტერიტორიული და სხვა წინააღმდეგობანი. მაგრამ მთავარი მაინც ამ რესპუბლიკების დამოკიდებულებაა დენიკინისადმი, იწერებოდა კერზონი.

თითქოსდა გაუგებარიცა თუ რაღა სურდა კერზონს. ამიერკავკასიის ხელისუფალნი, მართალია, შეშინებულნი იყვნენ დენიკინის ვაძლიერებით, მაგრამ მისი არმიის შემოსევის მოლოდინშიაც კი თითოსაც არ ანძრევდნენ. კიდევ მეტი, მენშევიკური, მუსავატური და დაშნაკური მთავრობები უწინდებურად ემეგობრობოდნენ თეთრგვარდიელებს. ხელს უწყობდნენ მათი აქაური წარმომადგენლების საქმიანობას, სათბობით უზრუნველყოფდნენ მათ გემებს, დაუბრკოლებლივ გადაჰქონდათ და გადმოჰქონდათ მათი ტვირთები და სხვ. ყველაფერს ამას რომ თავი დავანებოთ, განა დაშნაკების მთელი კორპუსის დენიკინის სამხედრო შენაერთების შემადგენლობაში ბრძოლა, ამიერკავკასიის მშრომ-

ელთა ერთიანი ანტიდენიკინური ფრონტის ჩაშლა რუსეთის თეთრგვარდიელებისადმი უშუალო დახმარება არ იყო?

მაგრამ ინგლისის მთავრობას ეს საკმარისად არ მიაჩნდა. როგორც ჩანს, ინგლისში თვლიდნენ, რომ ამიერკავკასიაში ცუდად ებრძოდნენ ბოლშევიკებს. დროდადრო უორდრობი ლონდონს აწვდიდა ცნობებს მშრომელთა რევოლუციური, ანტიდენიკინური მოძრაობის თაობაზე, უგზავნიდა ბოლშევიკურ პროკლამაციებს. ბუნებრივია, უორდრობის ეს შეტყობინებანი, (ისინი საბუთების პუბლიკაციებში არ შევიდა), ძალზე აფიქრებდა ინგლისის მთავრობას, რადგან ამიერკავკასიის მშრომელთა ძლევამოსილ აქანყებას, პოლიტიკური და სამხედრო თვალსაზრისითაც, მძიმე შედეგები მოჰყვებოდა და შესაძლებელია საბოლოოდ, როგორც მძლავრ დამხმარე ფაქტორს, მთელი სამხრეთ რუსეთის კონტრრევოლუციის დაღუპვაც კი გამოეწვია. აი, ეს აფიქრებდა კერზონა და მის მთავრობას, აი, ამიტომ მოითხოვდნენ ისინი დე-ფაქტოდ ცნობის საფასურად საქართველოში ანტიდენიკინური მოძრაობის ამოძირკვას. საქართველოს მენშევიკური მთავრობა უსიტყვოდ ასრულებდა დიდი ბრიტანეთის წარმომადგენელთა მოთხოვნას და კომუნისტების წინააღმდეგ ბრძოლაში თანდათანობით თეთრი ტერორის გზას ადგებოდა. ამ ბრძოლაში უშუალოდ მონაწილეობდნენ ინგლისელები, რომელთა სამხედრო შენაერთები ბათუმში იმყოფებოდა, ხოლო გამოცდილ ინგლისელ სპეციალისტ-მხვერავებს სისტემატური მეთვალყურეობა ჰქონდათ დაწესებული აქტიურ პარტიულ მოღვაწეებსა და რევოლუციური გამოსვლებით ცნობილ მუშათა უბნებზე.

ვიდრე კერზონის დავალებას შეასრულებდა, უორდრობმა საფუძვლიანი მოლაპარაკება გამართა ამიერკავკასიის რესპუბლიკების მთავრობების მეთაუ-

რებთან, მოითხოვა პირდაპირი ურთიერთობა მათი საგარეო ორიენტაციის შესახებ. რაღა თქმა უნდა, ინგლისელი უმაღლესი კომისარი არაფერს მოერიდებოდა, ოღონდ, ფორინ-ოფისის დავალების შესაბამისად, მიეღწია საწადელი სათვის და აქ ინგლისის მანდატის დაწესებაზე ადგილობრივ ხელისუფალთა თანხმობა მიეღო. იმხანად ეს არც ისე ადვილი იყო, რადგან მენშევიკებს, მუსავატელებს და დაშნაკებს ასეთი დაპირება უკვე ჰქონდათ მიცემული ამერიკის მთავრობისათვის¹. ამის გარდა, საქმეს კიდევ ორი გარემოება აბრთლებდა. ამერიკისა და აქაური მთავრობების წინასწარ შეთანხმებებს რეალურ სახეს აძლევდა, ჯერ ერთი, გენერალ პარზორდის მისიის ამიერკავკასიაში ჩამოსვლა და მისიის წევრთა ისეთი გამოსვლები, თითქოს ამიერკავკასიაზე ამერიკისაგან მანდატის მიღების საკითხი უკვე საბოლოოდ გადაწყვეტილი იყო და, მეორეც ამერიკის ოფიციალური წარმომადგენლები იმხანად განუწყვეტლივ აცხადებდნენ, რომ ამიერკავკასიაში ყოველ დღე მოსალოდნელი იყო ამერიკის საოკუპაციო ჯარების ჩამოსვლა.

უორდრობმა, როგორც ვხედავთ, მძიმე საქმე წამოიწყო, რომლის წარმატებით დასრულებისათვის მას ამიერკავკასიასა და სპარსეთში ინგლისის ძლიერებისა და მთელი პირადი გავლენის გამოყენება უნდა დასჭირებოდა.

¹ როცა ამერიკელებმა საქართველოსა და აზერბაიჯანის შესახებ ინგლის-იტალიის შეთანხმების შინაარსი შეიტყვეს, მათ ინგლისსა და საფრანგეთს გამოძალეს სიტყვიერი თანხმობა სომხეთზე დაწესებული ამერიკის მანდატის მოელ ამიერკავკასიაზე გავრცელების თაობაზე. პრეზიდენტი ვილსონი მაისში შეხვდა სომხეთის, აზერბაიჯანის და დაღესტნის წარმომადგენლებს. ხოლო ივნისში გაფორმდა ჰაუზ-ჩეიქის შეთანხმება. ივლისში, როგორც ითქვა, პასკელი სომხეთის კომისარად დაინიშნა.

განვლილი და განცდილი

უკანასკნელად გამოცემულ ლექსების წიგნში სახელწოდებით „რაც ვანიციდა“, ნ. ჩაჩავის შეტანილი აქვს ლექსი „პოეტის აღსარება“, რომელიც ავტობიოგრაფიული ხასიათისაა. ლექსი საყურადღებოა იმიტომ, რომ იგი ვაღმოგეცემს შემოქმედებითი ინტელაგენციის იმ ნაწილის განცდის, რომელიც პირველ ხანებში სინამდვილეს მოწყვეტილი აღმოჩნდა, ძველი გზა უარყო, მაგრამ ახალ გზაზე დადგომა გაუჭირდა, რის გამოც შემოქმედებითი ჩინში მოექცა, ვარჯიშულ პერიოდში დაჰყარა პოზიციები.

ნ. ჩაჩავა „ღუფელია“ ჩვეულის ერთ-ერთი აქტიური წევრი იყო. ის იყო ამ ჩვეულის ბევრდღიოტი ორგანოს, ეფრანა H_2SO_4 ერთ-ერთი ხელმძღვანელი. მისი პოეტური ლტოლვა მიმართული იყო ივრეთში მდებარე კუპამიღური (გაუჩხაშ) ლექსის შექმნისკენ. თუ შეიძლება ითქვას, ამ მხრივ პოეტი სინტერესოვანი სპერიმენტებსაც ახდენდა. მაგრამ მისი ძიება ამ ექსპერიმენტებს საზღვრებს არ ვასცილებია. ახალმა სინამდვილემ, რომლის ვარჯიშობაც პოეტი მოექცა, მის ღუშ და მოღურ ძიებას გზა გადაუჭრა. ძველი გზით სიარული მისთვის უნაყოფო და შეუძლებელი შეიქნა, ხოლო ახალი, ცხოველყოფილი გზის ვანიცინება არც ისე ადვილი აღმოჩნდა. პოეტი იძულებული გახდა დროებით ვასცილდა პოეტიის ასპირებს და პრაქტიკულ საქმიანობაში მიეღო მონაწილეობა.

ეს დაბნეულობა, შინაგანი გაორება, სულიერი დაქსაქსელობა და წინააღმდეგობათა დაძლევის სტრეფილი, რაც შემოქმედებითი ინტელაგენციის ვარჯიშულ ნაწილს ახასიათებდა, ეს მძაფრი სურვილი ძველი ემოციური სამყაროსაგან ვანთავისუფლებსა უფრო ძნელი და მტკივნეული ვახდა, ვიდრე იდურტი ვანიცინალება. პოეტმა თავისი შემოქმედებითი ბიოგრაფიის სწორედ ეს მონაკვეთი აღბეჭდა ზემოთდასახელებულ ლექსში, რომელიც, მართლაც, ისე ვანიცინა, როგორც ვულწარფელი აღსარება. პოეტის ზმამი ივრინობა, ერთი მხრით, ღრმა მწუხარება იმის ვამო, რომ ახალ დროს, სოციალი-

სტური მშენებლობის დროს, ჩამორჩა. ამ ტრავალური ვანცდით არის ვასეც სტატიონები, რომლებიც პოეტის სამყაროს ახასიათებს:

მაგრამ ვაი, რომ უკვე ძალზე დამავიანდა,
ვარძნობ, სხვას დავეთმე ჩემი ზვედრი და
წილხედრომილი,
შე დიდი გზების თავიდანვე ავცილი ლიანდაგს,
ქვეყანას შევრჩი მეოცნებე ერთი ცდომილი.

ნ. ჩაჩავა, რომელმაც უფოლდ საკეთარი თავზე ვამოსკადა დავვიანების სამწუხარო ვაველენა შემოქმედებაზე, ამ ლექსში ერთ უცილობელ კემპარიტებს ლადადებს: შემოქმედმა თავისი სიტყვა დროზე უნდა თქვას, დროზე უნდა ვამოქმედაროს ცხოვრების მიერ დავეუბნულ საკითხებს, დროზე უნდა აუღოს ალლო სინამდვილეს, თუ უნდა, რომ შემოქმედებით პროცესში თავისი ადვილი დავიკავოს (ლაპარაკია კემპარიტ შემოქმედზე) და ეს ადვილი სხვის მიერ არ ივოს უკვე დაჭერილი. დროის დეტქტორი, ცხადია, შემოქმედის ბიოგრაფიაში მნიშვნელოვანი როლს ასრულებს.

აღნიშნული ლექსი იმიტოვია საყურადღებო, რომ მასში პოეტის ახალი გზის სათავეც, მომავლის პერსპექტივაც მოსინანს. მისი პოეტური შეგნება უკვე იმ დონეზე დგას, რომ ზუნდოვანდ მინც ხატებს და ვარძნობს ისტორიის ძლიერი ნაბიჯების ზმარს. ვარძნობს, რომ „ახალი დრო ღუშის არ აცლის“, რომ ეს ახალი დრო „ყოველ ნაბიჯზე თან დაჰყვება, რომ „იმ დროს უმღერის ჩვენი ქვეყნის პატარა კაციც, ახალ დროების ყველა მომწერი და მონაწილე“. ამის შეგნება საკმარისი ზება იმისათვის, რომ პოეტის „ვარძნობადი ვადახალისება“ მოხდეს, აღუძრას წინაგანი სწრაფება, „ახალ დროების ყველა მომწერს“ რიგებში და უმღეროს სოციალისტური სინამდვილეს. და პოეტიც ტყეფილთ, მაგრამ მინც სძლევს წარსულთან მომდინარე სულიერი ინერტულობას, წინააღმდეგობას, სძლევს შემოქმედებით ჩინს და ახალი დროს მომღერალთა რიგებში დგება. შეიძლება ახალი პოეტიის ლხინზე მას, როგორც თითონ აღიარებს ლექსში, მართლა დავვიანდა და საბატიო ადვილიც დავიეებული დახედა, მაგრამ თავისი სიტყვის

ნიკოლოზ ჩაჩავა, „რაც ვანიციდა“, „საბჭოთა საქართველო“, 1962.

დება“) მოსწრებელი სტრუქტურებით ავტორი ასე გადმოგვეყვას სიმღერის წარმოშობის პროცესს:

და როცა კარი გაუღეს გუმბან, როცა ხმამაღლა მშვილობა უთხრა, — მოედვა მთებს და ველებს მოედვა, დაეპატრონა სახლს და მოედანს, ჩაუქა კვირტს და ფოთლებს შრიალს, გამოჰყვა მზეს და ფრთავაშლილ ნიავს, უცებ დააჩნდა ხალხსა და მგოსანს ნანატრ სიმღერის თამაში მოსვლა.

ამრიგად, პოეტის აზრით, ადამიანს გულით ემღერება მხოლოდ მშვილობის პირობებში და როცა ის თავისუფლად სუნთქავს. ვფიქრობ, რომ ნ. ჩაჩავას პოეზიაში სწორედ ის ლექსები გამოირჩევა უშუალო და გულწრფელი ხმით, მხატვრული ზომიერებით, რომლებიც სიცოცხლის უკუდაეებას, ადამიანის გაზაფხულს უშვებენ.

პოეზიას ყოველთვის იზიდავდა წარსული სიკაბუჯის თემა. არა მგონია მოიძებნებოდეს პოეტი, რომ მას არ მიეძღვნა ლექსი განვლილი სიკაბუჯის წლებსადმი, როცა მის სულში ვახაღბლო პევაოდა და სიცოცხლეს მეტი აღტყნებით შეხაროდა. ასეთი ლექსები უმეტეს შემთხვევაში სევდიანი ფერფლით არის ხოლმე დაფარული. ეს ბუნებრივია. ახალგაზრდობა, ადამიანის ვახაღბული აღარ შეორდება ისე, როგორც ეს ბუნებაში ხდება. მე არ მჭერა იმ ახალგაზრდა პოეტის ლექსისა, რომელიც თითქოს და გაფრენილი სიკაბუჯის მიერ გამოწვეული სევდით არის აფრცველებული. ამ შემთხვევაში ჩვენ საკმე უნდა გვეჩინდეს პოხასთან, რაღაც ავიდმოფიქრე მოვლენასთან, აღრეულ სულიერ დაძაბუნებასთან, და არა სულიერი ცხოვრების ნაშევილ სუათთან; არ შეუძლია პოეტს, რომელსაც ახალგაზრდობის გვირგვინი არ მოუშორებია თავიდან, თითქოსდა განვილი სიკაბუჯის სევდა ვანიცადოს უშუალოდ. არც იმ მსკოვანი პოეტის ლექსისა მჭერა, რომლის გულსაც ეს სევდა არ მიკარებია. ნიკ. ჩაჩავა ვერ არ ეუკუთვნის მსკოვან პოეტების რიცხვს, მაგრამ იმ ასაკისა კი არის, როცა მასში სიკაბუჯის მოვონება ადამიანურ სევდის აღძრავს და ხმას შეუკრთობს. ამ შემკრთობი, ნაწვდიანი ხმით მიმართავს იგი საკუთარ გულს, რომელსაც კლა. რა დაუფლებია:

გულო, მინდოდა ისევ მენახა შენი ბალობა, შენი ცისკარი. ისევ მინდოდა შენს საწყაულში ჩემი გრძობები გამომეზოვა, ახალგაზრდობას პატარა გულში ისევ ეცხოვრა ჩემთან მეზობლად.

უნდოდა, მაგრამ ამ საწაფელის მიუღწევლობა, ამ სერვილის შესრულების შეუძლებლობა

ადამიანში ყოველთვის წარმოშობს სევდის მოუბრუნებელ წარსულზე.

ნ. ჩაჩავას პოეზიის კარგი ფენოლოგია სწორედ იქვეა, სადა სინამდვილე წარმოდგენილია არა როგორც ერთი დასრულებული სიხარული, აღტაცება, სილამაზე. რომ ეს ასე ყოფილიყო, ეს პოეზია მოკლებული იქნებოდა სიმართლის შექს და, მანასადამე, მხატვრულ ძალასაც, რადგანაც ცხოვრება, სიხარულთან ერთად, ცრემლითაცაა გაფრენილი, ცხოვრებამ დიმილიც იცის და სევდაც, ტანჯაც და აღფრთოვანებაც. სინამდვილე სწორედ ასეთი მრავალფეროვნებით არის ასახული ნ. ჩაჩავას მთელ რიგ ლექსებში და ეს ვერმეობა აძლევს მათ პოეტურ ძალას. ერთ ლექსში ავტორი აბზინებულ ბაღას ენას ჩაუღვამს და ათქმევინებს:

— ამ დანგრეულ გვირაბსა და მაღაროს ამოვსეღვარ, რომ სიცოცხლე ვახარო...

მეორე ლექსში კი საწუთროს მიერ დაფიქრებული ავტორი ასეთ პოეტურ მონოლოგს წარმოთქვამს: „მე არ მეგონა, არ გამეგონა, თუ კაცი ასე ჩჭარა ღუნდება. ახალგაზრდობა შემოშვლავა და ისევ აღარ დამიბრუნდება, მე არ მეგონა, თითქოსდროს თამაში გაეგრეოდა ერთი კლარაც, თითქოსდროს ლექსების თქმამში დაიღვებოდა მგოსნის ნადარაც“. ესეც ადამიანურ გაწედა და ამიტომ მართალი, ხალხსა გრძობით გამოთარა.

ნ. ჩაჩავას პოეზიის თემატიკა საკმაოდ მრავალმხრივია. იგი ეხმარება ყოველდღიურ სიკაბუჯებს, აღდგებს ადამიანის სულს, ზნეობრივ ძალას, თავდადებებს, მის დაუღალავ ლტოლვას სისრულისადმი, გულწრფელობას, კიცხავს სულმდალობას, გამოშრალ, გამოფიტულ გულს. სრულიად მართებულად ამბობს პოეტი ერთ ლექსში: ავტოი უბრალო, გულწრფელი ცრემლი მე მიჩვენია გამიზნულ სიცოცხლში. მართლაც, რა ფასი აქვს ადამიანის გულს, რომელიც მოკლებულია უნარს მწუხარებისას, დარდისა და სიცოცხლე კი გამოიზნულ აქვს. პოეტი გულწრფელია მაშინაც, როცა ამბობს:

მე ცხოვრებამი მქონია სევდით და სიხარულიც ბევრი მქონია, მე სიხარულის მინახავს დედაც, ზღაპარიც ბევრი გამოვივინა.

ყოველ ჩვენთავანს გამოუძლია საკუთარ თავზე ამ სტრუქტურის სიმართლე: სევდა ვანგვიცედა და სიხარულიც იმ მდიდოც და მწელ გზაზე, რომელი ჩვენ განვედეთ. ნ. ჩაჩავას აქვს ერთი ლექსი („შეხვედრა რომობთან“), რომელიც მის სატირულ ნიჭიერებას ადსტურებს. სწორედ ამ ლექსში ხდის ნიღაბს ავტორი სულიერი კეთილშობილებისაგან დაეცილ ადამიანს. ეს უეჭველად კარგი ლექსია:

ადამიანის სახე გაქვს, ვხედავ,
 ადამიანი არა ხარ, ვიცი,
 არა გაქვს სული, არა გაქვს სევდა
 და ვერ ახერხებ ვერც ერთხელ სიცოცხლს,
 ვერ ხედავ ცას და ვერა გრძობა მიწას,
 სამყაროს შენთვის ერთი ფერი აქვს,
 მზეს შევღალადებ, ქვეყანას ვფიცავ.
 *რომ შენ ერთხელაც არ ვიმღერია.

ასე ანიარაღებს პოეტი ადამიანს, რომელსაც სული არ გააჩნია, არც სიცილი შეუძლია და არც დამწუხრება, ერთხელაც არ უმღერია და რომელიც ვერ ზედავს ვერც ცისა და ვერც მიწის მომხიბვლელობას. რაღა მასში ადამიანური?

წიგნში შეტანილია ლექსები, რომლებშიც ბუნების მოვლენათა უშუალო განცდა იგრძნობა და რომლებიც ჩვენი ქვეყნის პეიზაჟებს ხატავენ. მაგრამ მე განსაკუთრებით მომწონს ნ. ჩინაიას ლექსი „ქვედრულა მოდიდებულა“. ეს არის ძარღვიანი ლექსი, მდიდარი, ენერგიული და ტყვედი პოეტური სახეებით, ლექსი, რომლის კითხვისას, თითქოს, უერში ჩამეხმის რაჟული სიმღერის მძლავრი გუგუნის და რომლის დინება ასე კარგად ემთხვევა ცხოვრების დუდილს, სულიერ ბოძოქრობას, დაუცხრობლობას. არ ვიქნებოდი მიუღლომელი თუ არ ვიტყო-

დიო, რომ აღნიშნულ ლექსებშიც ვგრძობდი ნეთარებელი მკითხველი უფროსი წიგნის ცალკეულ ზოგადიან ადგილს, ჩვერდნილ და პრინციულ სტრუქტონებს, ტლანქ გამოთქმებს. არ მომწონს, მაგალითად, მწვენიერ ლექსში „ქვედრულა მოდიდებულა“ — სტრუქტონი „და თითქოს მოაქვს დღევები დღეთა“ (ეს დღევები, როგორღაც უერს ეხამუშება. ვფიქრობ ავობებდა დღევენი); „უველგან ვერ დავეცი გრძობებების კალთას“ („როშელი ერთი“); „უსმინდა ხალხს და ბუნების სუნთქვა ცად აეზიდა მარჯვენა ხელით“ („ბუნების სუნთქვა“); „ტალღებთან ბრძოლით დაღლილი ქარი ხის ძირს მოგროვილ ქვიშასთან იდგა“ — ქარის დგომა ძნელი წარმოსადგენია (იტყვიან ქარი ჩადგაო) და ა. შ. ცუდი რითხეობა თბილი-თბილისს, წმალდწამალს და სხვ.

მაგრამ ეს ცალკეული ხარვეზები როდი ქმნიან, როგორც იტყვიან, ამინდს ამ ლექსებში. წიგნში შეტანილ ლექსებში იგრძნობა ჩვენი საზოგადოების სიდი მაქისცემა, ადამიანური სიბარული და ტკივილი, მისი ოცნება და ბრძოლი ნათელი მომავლისათვის. მეზობლი განწყობილების კვალი ამჩნევია საერთოდ სარტყენიო წიგნს და ეს აძლევს მას ერთგვარ პოეტურ ღირებულებას.

ზალვა ახსანიად

მონოგრაფია ქართული ენის რიტმიკულ-მელოდიკური სტრუქტურის საკითხებზე

ქართული ენის თვითმყოფი ფონეტიკურ-გრამატიკული და რიტმიკულ-მელოდიკური სტრუქტურა მუდამ იპყრობდა მკვლევართა ყურადღებას. ამ საკითხებს ახლო წარსულში მივძღვნა ნ. შარის, ა. შინიძის, გ. ახვლედიანისა და სხვა მეცნიერთა ფუნდამენტური გამოკვლევები, რომლებშიც დახასიათებულია ქართული და მისი მონათესავე ენების ბგერითი სისტემისა და გრამატიკის უძრითადესი საკითხები, გამოვლენილია მათი სპეციფიკური ნიშან-თვისებები. მაგრამ ვერ კიდევ ბევრი პრობლემა უფრო ჩაღრმავებულა და ახლებურ შესწავლას საჭიროებს. სწორედ ეს ვარტყვობა განაპირობებს იმ დაუცხრომელ ინტერესს, რასაც ქართული და ქართველური ენებისადმი იჩენენ ახლა ჩვენი და, რაც საგულისხმოა, დასავლეთშიაც. საქმარისია აღინიშნოს, რომ უკანასკნელ ხანებში ვერმანელმა, ინგლისელმა, ფრანგმა, ამერიკელმა, ჩეხმა, ნორვეგიელმა ენათმეცნიერებმა ქართული ენის კლასიკურ ძეგლებს, ფონეტიკურსა და გრამატიკულ სისტემას მიუძღვნეს ფრიალ საინტერესო ნაშრომები, რომლებშიაც ბევრი მეტად საყურადღებო შეხედუ-

ლება გამოთქმულია ამა თუ იმ მწვავე საკითხზე. მაგრამ, საყოველთაოდ ცნობილია, რომ უველაზე დიდი წვლილი ქართულისა და მისი მონათესავე ენების შესწავლაში სწორედ ქართველმა მეცნიერებმა შეიტანეს. ამიტომ საყურებით ვასაგებია ის ინტერესიც, რასაც დასავლეთში იჩენენ ამ მეცნიერთა ნაშრომები-სადმი. განსაკუთრებული სიაშოვნებით უნდა აღვნიშნოთ ის ფაქტი, რომ ბოლო წლებში ასე გაუხიველდა ქართული ენის ფონეტიკური სტრუქტურის შესწავლა ექსპერიმენტული ფონეტიკის თანამედროვე მეთოდების გამოყენების კართული ექსპერიმენტული ფონეტიკა, რომლის ფუძემდებელი აკად. გ. ახვლედიანია, ვანეთარების ახალ სიმაღლეზე აიყვანა პროფ. ს. ფლენტმა. ქართული და ქართველური ენების უკვალობის, კონსონანტიზმის, ბგერათათვისუბადლობისა და აქცენტუაციის შესწავლას ექსპერიმენტული ფონეტიკის თანამედროვე მეთოდებით მივძღვნა ს. ფლენტის მონოგრაფიები: „სვანური ენის ფონეტიკის ძირითადი საკითხები“ (1949 წ.), „ჰანურ-მეგრულის ფონეტიკა“

(1953 წ.), „ქართული ენის ფონეტიკა“ (1955 წ.), „ქართულური ენათა შედარებითი ფონეტიკა“ (1960 წ.) და ცალკე ნარკვევები, რომელთაც ფართო მოწონება და გამომხატურება გამოიწვიეს. ავტორის ძიება, როგორც ეს მოსალოდნელოც იყო, ამის შემდეგ უნდა წარმართულიყო ენის რიტმიკულ-მელოდიური, ინტონაციური სტრუქტურისაკენ და, მართლაც, ასე მოხდა. მკვლევარი შეუდგა ამ აქამდის თითქმის სრულიად ხელუხლებელი საკითხების შესწავლას და თავისი დაკვირვებების პირველი შედეგები კიდევ გამოაქვეყნა ახლახან გამოცემულ მონოგრაფიაში—„ქართული ენის რიტმიკულ-მელოდიური სტრუქტურა“ (გამომცემლობა „ცოდნა“, 1963 წ.).

ს. ვლენტის ახალ წიგნს ყურადღებით ვაეცნობა არა მარტოდუნ სპეციალისტს, არამედ გამბეული მეტყველების რიტმიკა-მელოდიკით დაინტერესებული ყველა კითხველი.

წიგნს მიზანს არ შეადგენს წიგნში განხილულ ყველა პრობლემაზე საუბარი, რადგან ეს მეტად შორს წაგვიყვანდა. შეეჩერდებით მხოლოდ იმ ძირითად შედეგებზე, რომლებიც, ასე თუ ისე, პირველად აღნიშნული მეცნიერებაში.

შესავლაში მიმოხილულია საენის სპეციალური ლიტერატურა და განსაზღვრულია ძიების პრინციპები და თეორიული წინამძღვრები. ავტორი მართებულად ეცნობება იმ მკვლევრებს, რომლებიც სიტყვისა და წინადადების ინტონაციაში ვერ ხედავენ ენათა შორის არსებულ სხვაობას და მიანიათ, რომ ერთი ენა არსებითად იმეორებს მეორე ენის ინტონაციურ სისტემას. შესაბამისი ექსპერიმენტული მონაცემების საფუძველზე წიგნში მოცემულია საესებით სწორი დასკვნები: „ერთი ენის ინტონაციური სტრუქტურა არ ემთხვევა და არ იმეორებს მეორე ენის ინტონაციურ სტრუქტურას, რაც არ უნდა ახლო მონათესავენი იყვნენ ისინი“ (გვ. 19); „სხვადასხვა ენის ინტონაციურ სტრუქტურაში არის საერთო ტენდენციები და ფორმები ისე, როგორც საერთო ტენდენციებსა და ფორმებს ეპოქობით ხედავს სხვადასხვა ენის სინტაქსურ კონსტრუქციებშიც. მაგრამ ყოველი კონკრეტული ენისათვის მაინც შთავალი და განსაზღვრული იხსია, რაც მოცემულ ენისათვის თავისებური და სპეციფიკური და არ მეორდება სხვა ენებში. ინტონაციური ტენდენციებზე მსჯელობისას უნდა ამოვდიოდეთ მოცემული ენის მთლიანი ინტონაციური სტრუქტურიდან და არა მისი ცალკეული ნაწილებიდან. ყოველი ენის ერთიანი ინტონაციური სტრუქტურა, როგორც მოკორეც მოცემული ენის ორგანული ელემენტი, ჩვენი აზრით, თვითმყოფადი ენობრივი საუნწყვა და იგი ეროვნული არა ნაწილობრივ, არამედ მთლიანად“ (გვ. 20).

ენის ინტონაციურ თავისებურებათა შესწავლისას მკვლევარი ემყარება აკად. ლ. შჩერბას

მოსაზრებებსა და ინტონაციის ურთიერთდაკავშირების თეორიას. ქართული მასალის მიხედვით აღნიშნული ენის ინტონაციის ეს ტიპები და ნაწილები ქართული სიტყვისა და მარტივი წინადადების ინტონაციური თავისებურებანი.

საუნრადღებო აზრებია გამოთქმული ქართული ხალხური სიმღერების ენისა და დიალექტური მეტყველების ურთიერთობის საკითხზე (გვ. 27-56). მრავალნაირი ფაქტობრივი მასალა ავტორის საფუძველს აძლევს დაასკვნას: „სიმღერის ენისა და ეთნოურ მეტყველებას შორის მსგავსების ხარისხი დიდად განსხვავებულია იმის მიხედვით, თუ რა მხატვრულ ენითან გვაქვს საქმე. ლირიკაში გადაჭარა ადგილობრივი ენობრივი ნორმებიდან უფრო ნაცლებია. რაც შეეხება საგმირო ეპოსის ენისა და ადგილობრივ მეტყველებას შორის განსხვავებას, იგი გაკლებული უფრო დიდია; საგმირო ეპოსის ენა ყველაზე უფრო არაქალია იქ, სადაც ენობრივი გადმონაშთები დაცულია ლექსის პროზოდული მოთხოვნისათვის, აგრეთვე მათ გამოვლინებას ზღვს უწყობს მეტრული ზომაც; ლექსის ფორმის კანონიერობა და ეპიკური ფორმების გამძლეობით ახსნება საგმირო ეპოსის აქცენტოლოგიის ძველი ფორმებით განსაკუთრებული სიმდიდრე“ (გვ. 30).

ეს დასკვნა ეხმარება განგვისტებსა და ფოლკლორისტებს შორის გავრცელებულ სწორ შეხედულებას ხალხურ სასიმღერო ლექსის ენისა და აქცენტაციის შესახებ.

დამაჩვიებლადაა ახსნილი სასიმღერო ლექსში ადგილობრივი დიალექტების ფორმით წაშლის მიზეზები. ასეთი დიალექტური ფორმების განდევნას სწორედ „ახლს უწყობს სიმღერის არამეორებრივი მიგრაცია ერთი ეთნიდან მეორეში“. მიუხედავად ამ ფაქტორის უკუპველი გაყენებისა, ზოგი ხალხური სიმღერის ტექსტს მაინც შერჩა დიალექტური ფორმები, რის ნიშნებშიც წიგნშია ცალკე დამოწმებული ქართული, კახური, გურული, მესხური, ხევსურული, მიხეურის სიმღერებიდან (გვ. 36-40).

დაწერილებითაა გაჩვენებული ხალხურ სიმღერებში რიტმიკული მახვილის ბუნება. ავტორის აზრით, ხალხურ სიმღერებში რიტმიკული მახვილის ერთ-ერთი ნიშანდობლივ გამოხატულებას სიტყვათა ან სიტყვათა კომპლექსების გამოკრება წარმოადგენს. ამ მიზანს ემსახურება „დას“ ჩართვით, რაც ასეა გაგრძელებული სიმღერებში („ჩაუხდეთ (და), ჩაუხდეთ ბარათაშვილსა, ჭე, მესხეთათ (და), მესხეთათ, წამოვიყვანათ, ჭე, თვალ-ყუქურ (და), თვალ-ყუქურ თეთრი ქალიო, ჭე...“). „დას“ ფუნქციის გაგებაში მკვლევარი უერთდება მესხეთათყოფნეთა (გრ. ჩხეკვაძე, თ. მესხი) და რუსეთყოფნეთა (ვ. ბერიძე) შეხედულებებს. ამავე დროს ორიგინალურად ხსნის „დას“ სემანტიკას ასეთი ტიპის ინდახებსა და სინტაქსურ ერთეულებში:

„ქრდს რა უნდა, და ბნელი ღამეო...“ „ბი-
კო—და, მაგდენი რა გელო იმ ურემზე?“. სწო-
რადმა შეინშნული, რომ ამისთანა შემთხვე-
ვებში „და“ ასრულებს არა თავის ძირითად
ფუნქციას (ე. ი. კავშირის რაღს), არამედ
„რიტმიკული მახვილის შინაარსს გამოხატავს“
(გვ. 50). სარწმუნო აზრებია გამოთქმული ე. წ.
პროსოდული და ემფატიკური ხმოვნების შე-
სახებ. საჭიროა აღინშნოს, რომ ამ ხმოვნების
მელოდიკური მნიშვნელობა, ისევე როგორც
შორისდებულთა რიტმიკულ-მელოდიკური ფუნ-
ქცია მეტყველებასა და სიმღერაში, პირველად
ამ მონოგრაფიაშია ახსნილი.

წიგნის შესაშვ თავი მთლიანად რიტმიკული
კვლევის მახვილს ეძღვნება. ქართული მახვილის
ბუნების დასადგენად გამოყენებულია შიის
დადღუტების, სეანტრისა და მეგრულ-ჭანურის
მონაცემები. ავტორის ექსპერიმენტულად აქვს
დადგენილი, რომ ქართულში რიტმიკულ კვლე-
ვს ქმნის როგორც ერთი თავისთავადი სიტყვა
(წყარად! სინემე! ცეცხლი!), ისე სიტყვათა
კვლევი („ერთი შოთი ბური“, „ერთი ურემი შე-
შა“, „ორიოდ სიტყვა“, „სახალბო მეურნეობის
საბჭო...“). ამიტომ წინადადებაში გამოიყოფა
რამდენიმე რიტმიკული კვლევი, რომელთაც თავი-
ვანთი მახვილი აქვთ. ცალკე რიტმიკულ კვლე-
ვებს ქმნიან მარტივი (ზმნური) და შედგენილი
შემასმენლები. „შეშველი ზმნების მიყარა მარ-
ტივ შემასმენელსა და სახელებთან შედგვია
ინტონიულად რიტმიკული მახვილის ვაეღენი-
სა“ (გვ. 64). ცალკე რიტმიკულ კვლევებს ქმნიან
ავტოთვე თანდებულობის სახელები, მსაზღვრელ-
საზღვრელი სახელები, ხოლო ქართული წარ-
მოთქმის ძირითად აქცენტუაციურ ბირთვს წი-
ნადადებაში წარმოადგენს ზმნა-შემასმენელი,
რომელთანაც სინტაქსურად დაეკავშირებულია
ზმნაზედანი, დამატებანი...

რიტმიკული მახვილი, ავტორის დასკვნით,
ცალკე სიტყვებში უძრავია, ხოლო ფრაზასა და
წინადადებაში შიის ადგილი განსაზღვრულია
მხოლოდ და მხოლოდ ტექსტის შინაარსით:
„რამდენადაც რიტმიკული კვლევის მახვილი
აზრობრივად შეპირობებულია სხვადასხვა კონ-
ტექსტითა და სიტუაციით, ამდენადაც იგი
უახლოვდება ლოგიკურ მახვილსაც“ (გვ. 75),
მაგრამ შისგან განსხვავდება.

პრინციპული მნიშვნელობის ბერკ სიახლეს
შეიცავს წიგნის მეოთხე თავი. აქ მოხაზულია
ქართული ენის ინტონაციური სტრუქტურის ძირ-
ითადი სპეციფიკური თავისებურებანი. ინტო-
ნაციის მთავარი კომპონენტების ძიებისას
მეკვლევარისათვის სახელმძღვანელო მეცნიერ-
ებაში უკვე ცნობილი და განმტკიცებული კრი-
ტერიუმები. სწორადაა შეფასებული მ. ჯავახიშვი-
ლის დაყვირებანი, რომელიც მწერალმა გამო-
აქვეყნა თავის ერთ წერილში („მნათობი“, № 1,
1929 წ.). ცნობილია, რომ მ. ჯავახიშვილი ქარ-

თულ მარტივ გაფერვობელ წინადადებაში
ჩვედა სიტყვათა რიგის ოთხ ტიპს: 1. მაღალი
კაცო მოდის (სასაუბრო-ლირიკული, და-
წინარეწებზე უმეტესად გავრცელებული); 2. ო-
დის მაღალი კაცო (დრამატიკულ-ეპი-
კური, სასაუბროს მომდევნო სიხშირით); 3.
მოდის კაცო მაღალი (უაღრესად პა-
თეტურ-დამამატიული); 4. კაცო მოდის
მაღალი (დროებითი, მოდერნისტული, საც-
დელი). სიტყვათა ასეთი წყობა მარტივ წინა-
დადებაში, მართლაც, განსაზღვრავს ინტონაცი-
ასაც და მახვილსაც.

მატერული კითხვის ოსტატის ინტონაცი-
ები ტექსტს ხდის უფრო ცხადსა და გასაგებს,
რადგან იგი ინტონაციის ყველა საშუალებას
იყენებს კითხვის ოსტატი-ლიტორი, რა თქმა
უნდა, თვითონ როდი ქმნის ამ საშუალებებს,
არამედ ვეფლება ენაში მოქმედ აქცენტუაციის
და მართებულად იყენებს მას. მხოლოდ ასეთ
შემთხვევაში შეუძლია მას ტექსტი ნათელი გა-
ხადოს მსმენელისათვის. ნაძალადეგობისა და
ხელოვნობის დაშვება აზრს ვაუგებარს გახ-
დის. ინტონაციის სწორად გამოყენებისათვის
არსებობს გარკვეული პირობები. წიგნში და-
მოწმებულია პროფ. ე. არტიომოვის მიერ
შემუშავებული ხუთი სიტუაციური პირობა,
რომელიც უნდა გავითვალისწინოთ ინტონა-
ციურ საშუალებათა სწორად გამოყენებისათვის.
ეს პირობებია: ა) ენა ლაპარაკობს, ბ) რას ლა-
პარაკობს, გ) ვის ელაპარაკება, დ) რისთვის ლა-
პარაკობს და ე) რა ვითარებაში ლაპარაკობს
(გვ. 82). აქედან ირკვევა, რომ ინტონაციურ
საშუალებათა ბუნებისა და კანონზომიერებათა
შესწავლა ენათმეცნიერების ერთ-ერთ აქტუ-
ალურ ამოცანად უნდა მივიჩნიოთ.

მეოთხე თავშივე განხილულია „ინტონაცი-
ისა“ და „მელოდიკის“ შესატყვისი ქართული
ტერმინები (ზმა, ელო, კრინტი) და ინტონა-
ციის ფუნქცია. ინტონაციის საშუალებით ქარ-
თულში და საერთოდ ბევრ სხვა ენაში გამოიხა-
ტება: ა) წინადადების აზრის დასრულებულობა
ან დაუსრულებლობა. პირველ შემთხვევაში
ინტონაცია დამავალია, მეორე შემთხვევაში—
აღმავალი; ბ) კითხვითობა მტკიცებით ან უარ-
ყოფით. პირველ შემთხვევაში ტონის მოძრაობა
აღმავალია, მეორეში—დამავალ-აღმავალია; გ)
მოლაპარაკის განწყობილებისა და მიხედვით ნე-
იტრალური და ემოციური მეტყველებების მრავ-
ალფეროვნება (გვ. 93).

წიგნში პირობით დადგენილია ქართული
ინტონაციური სტრუქტურის 33 სახეობა, რა-
საც თან ახლავს ტექსტებიდან ამოკრებილი
საილუსტრაციო მაგალითები (გვ. 92-110).

ცხოველ ინტერესს იწვევს წიგნის ბოლო თავი ქართული რიტმიკული მახვილი ექსპერიმენტული მონაცემებით (გვ. 113-142). აქ განვითარებულია ახალი კონცეფცია ქართული სიტყვის მახვილის ხასიათზე. ექსპერიმენტულად დადასტურებულია შემდეგი დებულებანი: 1. სამ, ოთხ, ხუთ და ექვსმარცვლიან სიტყვებში სუსტი დინამიკური მახვილი ბოლოდან მესამე მარცვალზეა; 2. „არსებითი მნიშვნელობისა მელიოდიკური მიმოქცევა შეორე, მეოთხე, მეხუთე და მეექვსე მარცვლებში. მელიოდიკური მიმოქცევა ამ მარცვლებში - შესაძლებელია იყოს აღმავალიც და დაშავალ-აღმავალიც, ან კიდევ მახვილიანი მარცვლის თანაბარი სიმაღლისა. ეს მარცვლები ზოგჯერ მელიოდიკურად უფრო მაღალია, ვიდრე სუსტმახვილიანი მესამე მარცვალი“; 3. ქართულში მოქმედებს რიტმიკული მახვილი, რომლის საფუძველს წარმოადგენს ამოსუნთქვის სიძლიერის თანაბრობაშიგარდ განაწილება ყველა მარცვალზე, ვარდა ბოლო პირველი ორისა; 4. რიტმიკული მახვილის საერთო კანონზომიერებას ემორჩილება მრავალმარცვლიანი, რთული, ქართული და ნასესხები სიტყვები. ქართულ მრავალმარცვლიან სიტყვებში წამყვანი როლი ეკუთვნის მელიოდიკას, ტონურობას, რასაც თან ახლავს სუსტი დინამიკურობა, რომელიც განუყრელად მოქმედებს ტონურობასთან ერთად; 5. მრავალმარცვლიან სიტყვებსა და რიტმიკულ ვაგუფებში წამყვან როლს თამაშობს მელიოდიკურობა სუს-

ტად გამოხატული დინამიკურობის გამოხატვა ექსპერიმენტულად დადასტურება ავტორს საფუძველს აძლევს დაასკვნას: თანამედროვე ქართულში მოქმედ მახვილს შეიძლება ეწოდოს, მუსიკალურ-დინამიკური ტიპის მახვილი და არა დინამიკურ-მუსიკალური, როგორც აქამდის ფიქრობდნენ, ე. ი. ექსპერიმენტული მონაცემებით მტკიცდება, რომ ქართულში მოქმედი მახვილი არ არის მოძრავი, ინტენსიურ-დინამიკური. ამ დებულებას პერსპექტიული სიახლე შეაქვს ქართული აქცენტუაციის თეორიაში.

პროფ. ს. ჭვენტის ეს ახალი ნაშრომი ძვირფასი წყლია მეცნიერებაში. იგი პირველი სერიოზული მონოგრაფიაა ქართული ენის რიტმიკულ-მელიოდიკური სტრუქტურის საკითხებზე. წიგნის მეცნიერულ ღირებულებას კიდევ უფრო მეტად ზრდის ექსპერიმენტული ნაწილი და მრავალრიცხოვანი ფოტოოლუსტრაციაც. ექსპერიმენტული ნაწილი შესრულებულია პრადის უნივერსიტეტის ფონეტიკის ინსტიტუტის (დირექტორი პროფ. ბ. პალა) და მოსკოვის უცხოურ ენათა პირველი ინსტიტუტის ექსპერიმენტული ფონეტიკისა და მტკიცებულების ფსიქოლოგიის ლაბორატორიაში (ხელმძღვანელი პროფ. ა. არტიმოვი).

წიგნი დაწერილია კარგი ენით, ემყარება მდიდარ საილუსტრაციო მასალას, თან ერთვის სამიბელები და დასკვნითი დებულებანი ქართულ, რუსულსა და ინგლისურ ენებზე.

ალ. ლონია

კვილი ქართული მწერლობის კერები

ქართული ლიტერატურის ისტორიის ერთერთ წამყვან პრობლემას შეადგენს საქართველოს ტერიტორიაზე თუ მის გარეთ არსებული კულტურის, მწერლობის კერების შესწავლა.

ამ რიგის საკითხების შესახებ სხვადასხვა დროს გამოქვეყნდა არა ერთი მნიშვნელოვანი წიგნილი. ამასთანავე აქად. კ. კეკელიძემ თავის „ქართული ლიტერატურის ისტორიაში“ საგანგებო განაცხეით დაეთმო ამ პრობლემის შესწავლას, მაგრამ საკითხზე არსებული დიდილი მასალა ვერ კიდევ სამბოლოდ შეუჯერებელი, თუმოთურადა და მონოგრაფიულად შეუსწავლელი რჩებოდა, ქართველ მწიგნობართა მრავალსაუკუნოვანი მოღვაწეობის განხილვა, ადრეული დროიდანვე აღმოცენებული მწერლობის კერების განვითარების ისტორიის მოცემა ქართული ლიტერატურისა და საერთოდ ქართული კულტურის ისტორიის მკვლევართა ერთერთ გადაუდებელ ამოცანად რჩებოდა.

ამ მრავალმხრივ საყურადღებო პრობლემის მონოგრაფიულად შესწავლის პირველ მნიშვნელოვან ცდის წარმოადგენს ამის წინათ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მიერ გამოცემული, ლ. შენაძის ნაშრომი — „ველი ქართული მწერლობის კერები“ სარტყენით ნაშრომის ორ ნაყეთად წარმოდგენილი ნაწილი, საგანგებოდ ეძღვნება საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოცენებულ და განვითარებულ სამწიგნობრო კერებს. ავტორს განზრახული აქვს საგანგებო მეორე ტომი მოეძებნას ქართული მწიგნობრობის საზღვარგარეთულ ცენტრებს.

ჩვენი საგანგებო განხილვის საგანს ამჟამად პირველი ტომი შეადგენს, სადაც ვერცულად და ვოველმხრივ შესწავლილია ყველა მენტავლებად მნიშვნელოვანი კერა ფეოდალური ხანის ქართული მწერლობისა.

სარტყენითი ნაშრომს წამძღვარებელი აქვს რედაქტორისა და ავტორის წინასიტყვაობა, შესავალი. სადაც ვერცულად განხილულია საკვლეოდ აღებულ პრობლემასთან დაკავშირებული არა ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი, საერთოდ

ლ. შენაძე, ველი ქართული მწერლობის კერები, ტ. I, თბ., 1962 წ., 620 გვ., რედაქტორი აქად. კ. კეკელიძე.

ქართული კულტურისა და კერძოდ მწერლობის ისტორიისა.

შესავალი არის ვრცელი გამოკლევა, დამყარებული პირველწყაროებისა და სათანადო ლიტერატურის კოდნაზე. ამასთანავე უნდა აღინიშნოს, რომ ავტორმა შესანიშნავი სწორი პასუხი გაუცა ზოვ, დღემდე სადღაოდ მიჩნეულ საკითხებზე. ასე მაგ., ჩვენი აზრით, იგი საესებით სწორად უდგება ქრისტიანული რელიგიის გავრცელების საკითხს და ასევე სწორად იძლევა მისი როლის შეფასებას ფეოდალური ხანის ქართული მწერლობის განვითარებისა თუ სხვა საქმეში.

ნაშრომის ძირითად ნაწილს შეადგენს გამოკლევა — „მწერლობის კერები ძველ საქართველოში“ (გვ. 127—577), რომელიც თავის მხრივ დაყოფილია სამ განყოფილებადა: აღმოსავლეთ საქართველოს მწიგნობრობის კერები, სამხრეთ საქართველოს კერები და მწერლობის კერები დასავლეთ საქართველოში.

ავტორის მიერ განხილული კერების ჩამოთვლაჲც კი ნათელს ხდის იმ დიდ სამუშაოს მოცულობასა და მნიშვნელობას, რაც მას ამ თვალსაზრისით ჩაუტარებია.

დოქ. ლ. მენაბდის დამსახურებას, პირველ რიგში შეადგენს ის, რომ მან თავის გამოკლევაში მწერლობის ცენტრებად წამოაჩინა არა მარტო ეკლესია-მონასტრები, არამედ მნიშვნელოვანი ქალაქები და დაბებები, რომელთა ამგვარ საქმიანობა შესახებ ჩვენ დღემდე არც თუ ბევრი ვიცოდით.

მეორეს მხრივ, ავტორმა თავი მოუყარა დიდძალ მასალას და ამ მასალათა შესწავლის საფუძველზე ნათელზე მათი წარმომავლობა, და ამა თუ იმ ტაძრის, ქალაქის თუ დაბის, ცალკეულ მოღვაწეთა წვლილი და როლი ქართული მწერლობის და საერთოდ ქართული კულტურის განვითარების საქმეში. ყოველივე ამას კი უაღრესად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ქართული კულტურის განვითარების საქმეში და საერთოდ საქართველოს ისტორიის შესწავლაში.

შესაშე, ავტორი ამა თუ იმ კერის განხილვის დროს იძლევა არა მარტო იქ წარმოებულ კულტურული მემკობის სურათს, არამედ აგრეთვე ამა თუ იმ ეკლესიის, მონასტრის, ქალაქის, დაბის მოკლე ისტორიასაც. ასე რომ, ცალკეულ პარაგრაფები, მიძღვნილი ზემოთ დასახელებული ცენტრებისადმი, წარმოადგენენ ცალკეულ გამოკლევას.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია, რომ ავტორს საკითხის შესასწავლად გამოყენებული აქვს დიდძალი პირველ წყარო და მრავალმხრივი ლიტერატურა, ქართულსა თუ უცხო ენებზე. სარეცენზიო ამრომის ვრცელ სქოლიოებში მკითხველი ამოვის ამა თუ იმ საკითხზე არც თუ ისე მნიშვნელოვან წერილებსაც კი. ეს შეტყულებს ავტორის კეთილსინდისიერებასა და მის მიერ

გამოყენებული ლიტერატურის შესაბამისობას ნებასა და უნაქლობაზე.

ნაშრომს დიდ ღირსებას მატებს ისიც, რომ აქ საკითხის შესასწავლად გამოყენებული არა მარტო ნაბეჭდი წყაროები და უკვე გამოცემული ძეგლები, არამედ აგრეთვე ჩვენს სიძველეთ-საკაბების ხელნაწერები. მათ შორის არა ერთი ახალი საინტერესო მასალა.

ამრიგად, სარეცენზიო ნაშრომი, როგორც ამა შესახებ შენიშვნას წიგნის რედაქტორი, აქ განსვენებული აკად. კ. კეკელიძე, ავსება ერთერთ მნიშვნელოვან ხარვეზს ქართული ლიტერატურის ისტორიისა. მას დიდ შეცნიერულ მნიშვნელობასთან ერთად, აქვს მდიდარი საცნობარო ხასიათიც ამა თუ იმ კერის შესახებ, იმ მოღვაწეთა ვინაობისა და ღვაწლის შესახებ, შემწირობელთა შესახებ და მრავალ სხვა საკითხზე. სარეცენზიო ნაშრომის ცალკეული პარაგრაფი მკითხველს სრულ და ნათელ წარმოდგენას იძლევა ამა თუ იმ ცენტრისა და იქ წარმოებულ სამწიგნობრო მემკობის შესახებ.

სიარეცენზიო ნაშრომი წამოჭრილ საკითხთა მრავალფეროვნებას, მისი დამუშავების სიზრულეს თან სდევს. ბუნებრივია, ცალკეული ნაკლავანებანიც. ამასთანავე, ავტორის ზოგი მოსაზრებაც სადავოდ მიგვიჩნია. ჩვენ სამკირთო ეკლესია განსაკუთრებით ამ რიგის საკითხებზე შეეწერდით, რადგან მათ ქართული ლიტერატურის ისტორიის შეკლევათა შრომებში უფრო საერთო ხასიათი აქვთ და საქართველოს ისტორიის შეკლევათა საგანგებო ინტერესსა და შენიშვნებს იწვევენ.

2) პირველ რიგში უნდა შევნიშნოთ, რომ ავტორს არ უეღია, არც შესავალ ნაწილში და არც სხვაგან, მტკიცედ განესაზღვრა თავისი კვლევის ქრონოლოგიური ჩარჩოები და დაესაბუთებინა ისეთი განსაზღვრის მიზანშეწონილობა. ქრონოლოგიური ჩარჩოების განსაზღვრა მთა უფრო აუცილებელი იყო, რადგან ავტორის მიერ (და საერთოდ ქართული ლიტერატურის ისტორიის შეკლევათა მიერ) ხმარებული ტერმინი — „ძველი ქართული მწერლობა“, ე. ი. „ძველი“ საესებით პირობითია და საქართველოს ისტორიის შეკლევათა თვალსაზრისით, მოიცავს არა მარტო ფეოდალური ხანის, არამედ მის წინა პერიოდსაც. ქრონოლოგიური ჩარჩოების განსაზღვრა და აღნიშვნა იმისა, რომ ავტორი მწერლობის კერების შემოხილვას იწვევს მხოლოდ მეხუთე საუკუნიდან, მას თავიდან ააციდენდა სხვა უხერხულობასაც. განა ძველ კრებში არ შეიძლებოდა გვევარაუდუნა წინაფეოდალური ხანის კულტურის კერები მაგალითად კობლეთის (ფაზისის) ე. წ. აკადემია, სადაც ზოგიერთი მეცნიერის აზრით (ს. ყაუხჩიშვილი, შ. ნუცუბიძე), სწავლება (და მასასადაშე სათანადო მწერლობაც), ბერძნულთან ერთად, ქართულ ენაზედაც სწარმოებდა.

როგორც ჩანს, „ძველი მწერლობის“ ამგვარი

საქმიანობით. აღტაცებული მწერალი“ (გვ. 37). იქვე სწოლოში უთითებს ქ. კეკელიძესა და ივ. ჭავჭავაძის. ქ. კეკელიძე მართლაც ამ აზრისა იყო, მაგრამ ივ. ჭავჭავაძელი კი სრულიად საწინააღმდეგოსი. მისი აზრით, დაეთის ისტორიკოსი არა თუ არსენ საღარის ძე, არამედ სავრთოდ სასულიერო პირიც კი არ უნდა ყოფილიყო (იხ. მისი ძე. ქართული ისტორიით მწერლობა, გვ. 210 და შემდეგ).

ამას გარდა თვით აკად. ქ. კეკელიძესაც, რომელსაც ამ შემთხვევაში ავტორი უყოყმანოდ იმეორებს, თავისი მოსაზრება სათანადოდ დასაბუთებული არ ჰქონია და ამიტომაც, რომ მისი ეს მოსაზრება ქართულ ისტორიოგრაფიაში დღესაც „ვაზაირებული არ არის, — დაეთის ისტორიკოსი დღემდე რჩება ჩვენითვის უცნობ პირად.

ასევე კიდევ უფრო საყვეთა თვით არსენის საღარისძეობაც, რომელიც ასე დაბეჭდილი და უსიტყვოდ განმეორებული აქვს ლ. მენაბდეს (იხ. გვ. 137), მაშინ როცა თვით აკად. ქ. კეკელიძე საუკეთ ვარაუდის სახით გამოთქვამდა ამგვარ მოსაზრებას. ქ. კეკელიძე წერდა: „თუ მართალია პ. ცხელილოვის მოსაზრება, რომ თბილისის წინამძღვარი ანტონი არის ანტონ საღარისძე...უნდა ვიფიქროთ, რომ არსენი საღარისძე ყოფილა გვიანად“ (ქართ. ისტ., გვ. 289), მაგრამ ცხელილოვის მოსაზრების სიმართლის დასაბუთება ხომ საჭირო იყო? ამის გარეშე ამ ვარაუდს ყოველგვარი ძალა ეკარგება.

5. ჩვენ სადაოდ მივაგანია ლოც. ლ. მენაბდის (და ზოგ სხვა ავტორთა) მოსაზრება იმის შესახებ, რომ XVI საუკუნეში „ლიტერატურულ ცხოვრების ძეგა და წინსვლა დაეცა“ (გვ. 150); ჩვენი აზრით, XVI საუკუნეში, ქვეყნის საერთო დაეცემულობის უკიდურესი საზღვრის დროს, ძნელი ვილაპარაკოთ საერთოდ „ლიტერატურული ცხოვრების ძეგისა და წინსვლის“, ან კიდევ „აღორძინების“ ხანის დადგომის შესახებ.

6. რამდენიმე შენიშვნა სარეცენზიო ნაშრომის დასკვნის შესახებაც. პირველ ნაკვეთს — აღმოსავლეთ საქართველოს ეკრებს მიმოხილვის თან სდევს ავტორის დასკვნა აღმოსავლეთ საქართველოში ქართული მწერლობის განვითარების ასეთი მაღალი დონის მიზეზების შესახებ. ყოველივე ამას, მისი აზრით, „დადიად შეუწყო ხელი ქვეყნის პოლიტიკურმა და სოციალურმა გეონომიურმა ვითარებამ. მართალია, V—X საუკუნეებში იცოდა და გვიან ხანაშიც აღმოსავლეთ საქართველო

დაყოფილი იყო ცალკე ცალკე მხარეებად. ტიკურ და აღმინისტრატორულ ერთეულებად, მაგრამ... აქ მაინც მერტილი შეიგრძნობოდა ცენტრალისტური ხელისუფლების ძალა“ (გვ. 381). ამ განცხადების სიზუსტე აკლია. სტლ სხვა იყო აღმოსავლეთ საქართველოს პოლიტიკური მდგომარეობა V—VIII ს-ში და IX—X საუკუნეებში და მით უფრო გვიან საუკუნეებშიც.

ამას გარდა, მიზეზების მიმოხილვისას ავტორს აკლია ერთი მთავარი, კერძოდ, ქართლის სამეფოს პოლიტიკური ვითარება III—IV საუკუნეებში, მისი არსებითი განსხვავებულობა ეგრისის სამეფოს პოლიტიკური ვითარებისაგან. ამ მიზეზმა დიდად შეუწყო ხელი აქ ქართული ენისა და მწიგნობრობის შედარებით თავისუფალ განვითარებასა და სათანადო კერების აღორძინელ ჩამოყალიბებას.

დასავლეთი საქართველო, ლოც. ლ. მენაბდის აზრით, ქართული კულტურის საგანმანათლებლო საქმიანობაში IX—X საუკუნიდან ჩიება, შინამდე კი „დასავლეთ საქართველო ზოგად-ქართულ პოლიტიკურ-კულტურულ მშენებლობაში, გარკვეული მიზეზების გამო, „აქტიურ მონაწილეობის ვერ იღებდა“ (გვ. 575). ამ შემთხვევაში იგი იმეორებს აკად. ქ. კეკელიძის აზრს. მიუხედავად ამისა, სასურველი იყო ავტორს საგანგებოდ განეხილა ე. წ. „გარკვეული მიზეზები“, რაც ნათელს გახდიდა ბევრს საინტერესო მოვლენის. და ამასთანავე გასათვალისწინებელი იყო ზოგი სხვაც, კერძოდ დასავლეთის აქტიური მონაწილეობა IX—X საუკუნეებამდე „ზოგად ქართულ პოლიტიკურ კულტურულ მშენებლობაში“ რომელსაც ქვე კიდევ აღრე ყურადღება შეაქცია აკად. ნ. შარბა (იხ. მისი, „История Грузии“, (Спб., 1906 გვ. 57-58) და სხვ.

ნ. შარბის სწორი მოსაზრების მიხედვით, დასავლეთის აქტიური მონაწილეობა ქართული ენისა და მწიგნობრობის ზოგადი ქართული ენად და მწიგნობრობად გადაქცევის საქმეში გაცილებით აღრე, VI—VII საუკუნიდან მაინც, დაიწყო.

შევა მხრივ, მართლაც ბევრი რამ საესეხში გაუგებარი იქნებოდა, როგორც ქართული მწერლობის ისტორიაში ასევე, საერთოდ, საქართველოს ისტორიაშიც.

პენიციზისა და სასოფარკვათილების ფილოსოფიური

აკოლოგიის წინააღმდეგ

თანამედროვე ბურჟუაზულ ფილოსოფიურ მიმართულებათა შორის ერთ-ერთი გავრცელებული ფილოსოფიური თვალსაზრისი ექსისტენციალიზმია. მისი გავრცელების არე არ შემოიფარგლება ვიწრო აკადემიური წრეებით. ექსისტენციალური ფილოსოფიის იდეები ღრმად არის შეჭრილი თანამედროვე ბურჟუაზულ მწერლობასა და ხელოვნებაში.

როგორია ექსისტენციალიზმის ფილოსოფიური შინაარსი, რომელ ისტორიულ-ფილოსოფიურ წინამძღვრებზეა იგი დაყრდნობილი? რამდენად ორიგინალური, თანმიმდევრული და კუმიარითა მის მიერ განვითარებული თვალსაზრისი?, დაბოლოს, როგორია მისი სოციალური დანიშნულება თანამედროვე საზოგადოებაში? ცხოვრებაში? ყველა ამ საკითხს ღრმად შევნიერებ და ამავე დროს ნათელ და მხასწვრად გაშუქვებს შეიხვეული იმოყავ პროფ. კ. ბაქრაძის ნაშრომში „ექსისტენციალიზმი“.

ნაშრომის პირველ თავში განიხილავს რა ავტორი თანამედროვე ბურჟუაზულ ფილოსოფიის ფილოსოფიის ძირითად საკითხთან მიმართებაში, იგი წერს, რომ დღეს არსებული ბურჟუაზიული ფილოსოფიური მიმართულებანი ორ ჯგუფად არის დაყოფილი: ერთი ჯგუფი ცდილობს ფილოსოფიის ყველა პრობლემის დაყვანას შემეცნების თეორიაში, მეორე ჯგუფისთვის მთავარ პრობლემას წარმოადგენს არა შემეცნების საკითხი, არამედ თვითონ სინამდვილე. ამ უკანასკნელს მიეკუთვნება ექსისტენციალიზმი.

შემდეგ პროფ. კ. ბაქრაძე იძლევა ექსისტენციალიზმის ზოგად დახასიათებას, მოკლედ წერდება მის მთავარ წარმომადგენლებზე: ჰაიდელგერზე, ისაბერსზე, სარტრზე და სხვ.

ექსისტენციალური ფილოსოფიის წარმომადგენლებს შორის, წერს ავტორი, საკმაოდ დიდი განსხვავებანი არსებობს, მაგრამ, ამასთან ერთად, მათ ზევრი ძირითადი ნიშანი, განწყობილება და პრობლემა აქვთ საერთო. ეს საერთო თავს იჩენს იმაში, რომ ექსისტენციალური ფილოსოფია თეოლოგიურ იერს ატარებს, იგი ირაციონალისტური და სამყაროს გაცემა საფუძვლად პიროვნულ გამოცდილებას მიიჩნევს, ყოფიერება ყოფიერება კი არ არის, არამედ ყოფიერება არის ის, რასაც და როგორც შეგ მას განვიცდი. ექსისტენციალური ფილოსოფია თავისი ნამდვილი არსებით არის თეო-

ლოგიის პრობლემების გადაწყვეტა ფილოსოფიის საშუალებით, თეოლოგიის ცნებების გადატანა ფილოსოფიის ენაზე.

ყოველი ექსისტენციალისტი გამოსავალს უნეტად აღიარებს ექსისტენციალურ გამოცდილებას, თუმცა თვითველ მათგანთან ამ ექსისტენციალური გამოცდილების კონკრეტული შინაარსი განსხვავებულად არის გაგებულო. ისაბერსთან, მვალითად, ასეთი გამოცდილების შინაარსი ვაგებულება როგორც არა მყარი არსებობა; ჰაიდელგერთან როგორც სიკვდილისავე სწრაფვა; სარტრთან კი როგორც გულს რება. ექსისტენციალური გამოცდილების ეს სხვადასხვაგვარი ვაგება, ცხადია, სუბიექტივიზმის დაღს ასევეს ექსისტენციალისტების მთავარ ამოსავალს უნეტას.

ექსისტენციალური გამოცდილება ყველა მათგანის მიერ ვაგებულა როგორც სპეციფიურად ადამიანისთვის დამახასიათებელი რამ. თუ ადამიანს აქვს არსება, იგი არის ან მისი ექსისტენცია, ან ექსისტენციის შედეგი.

ყოველვე თეორიულა, ექსისტენციალისტების აზრით, საერთოდ და ყერძოდ კი, ისაბერსის მიხედვით უცმარისია. იმისათვის, რათა იგი შემართებამდე ამაღლდეს, სპირიტა მისი ექსისტენციალური გამოცდილებით შევსება. ამ უკვე მკაფიოდ მომანს ექსისტენციალიზმის ირაციონალიზმი. ირაციონალიზმი და მისტიციზმი ექსისტენციალიზმში ისე უხვად არის წარმოდგენილი, რომ მას ცნობილი ნეოთომისტი ბოხენსკი აღმსავლური, ყერძოდ, ინდური ფილოსოფიის მისტიკური მიმართულების თანვებურ სახედ მიიჩნევს ყერძოდ არზოვნებაში. ამ მხრივ, დამახასიათებელია მის მიერ ექსისტენციალიზმისათვის შემდეგი ეპიგრაფის წამძღვარება ცნობილი ინდური ძეგლიდან: „მან მიმოიხედა ვარშემო; თავის თავის ვარდა ვერაფერი შენიშნა, ვერ ეს წამოიხსნა: „შე ვართ“. შემდეგ კი შიშმა მოიკლა; მარტობა ხომ შიშს ბადებს“.

თანამედროვე ბურჟუაზიულ ისტორიულ-ფილოსოფიურ ლტერატურაში, როდესაც ექსისტენციალიზმის შესახებ მსჯელობენ, ზოგჯერ იმასაც მიუთითებენ, რომ ექსისტენციალიზმი არა მხოლოდ მატერიალიზმის, არამედ იდეალიზმის წინააღმდეგაც იყოს მიმართული და მას უპირისპირდებოდა. სახელდობრ, ასე მსჯელობს იგივე ბოხენსკი, როდესაც თავის წიგნში „Contemporary“ european philosophy წერს: რომ ექსისტენციალიზმი, ერთი მხრივ უპირისპირდება პოზიტივისტებს (ბოხენსკი პოზიტივისტებს მატერიალისტებად მიიჩნევს), რამდენად მას შეუძლებლად მიიჩნია ადამი-

რი ცდილობს გაარკვიოს საკითხი, რაში მდგომარეობს ეს ყოველთვის. ჩემომა, მაგრამ იმია მაიგარბ, რომ გაარკვიოს, თუ რა არის ადამიანი, პილდგვრი არკვევს იმას, თუ როგორ განიციდის ადამიანი სპაჰაროს. ეკსისტენციალისტების მიხედვით, ფილოსოფია ხშირად ავტობიოგრაფიის სახეს იღებს, რომელსაც შეუძლია არაფერი გამოხატოს, გარდა თავისი გრძნობებისა, და ისიც ხშირად პოეტურსა და აზრს მოკლებულ ფორმაში.

იქნება საინტერესო იყოს სასოწარკვეთილებას მიცემული ადამიანის განცდების გადმოცე-

მა, მაგრამ მისი ფილოსოფიული შეუძლებელია.

შინის, სასოწარკვეთილებისა და ძაწოლის ფილოსოფიური ამოლოგია, რასაც ეკსისტენციალაში ახდენს, დასკვნის პროფ. კ. ბაქრაძე, თანამედროვე ბურჟუაზული საქაროს გარდღევალი დაღუპვის სოციალური ვითარებით პრის განზირობებულა.

პროფ. კ. ბაქრაძის ნაშრომს მეტად მიწიწელოვანი წვილი შეეკვს თანამედროვე ბურჟუაზიული ფილოსოფიის რეაქტული ხასიათის შხილგებისა და მისი დაძლევის საქმეში.

რაზო კვიციანაძე

საინტერესო ნაშრომი გიგნელოგისა და გენეპლოგის მართვის შორეების შესახებ

სკეპ ცენტრალური კომიტეტის 1957 წლის თებერლის პლენუმის დადგენილებას საფუძველზე განხორციელდა მრეწველობისა და მშენებლობის მართვის სისტემის რადიკალური გარდაქმნა. ჩვენს ქვეყანაში ცვლავ წარმოიქმნა სახალხო მეურნეობის საბჭოები, თუმცა თვისებრივად ახალ ბაზაზე. სკეპ XXI და XXII ყრილობებში, პარტიამ და საბჭოთა ხალხმა ერთსლოვანად მოიწონეს და მაღალი შეფასება მისცეს მრეწველობისა და მშენებლობის მართვის ახალ, პროგრესულ სისტემას.

გ. ჩოგოვაძის სარეცენზიო ნაშრომი მიძღვნილია სწორედ მრეწველობისა და მშენებლობის ზეღმძღანელობისა და მართვის იმ ახალ, პროგრესული ფორმისადმი, რაც კომუნისტურმა პარტიამ მტკიცედ დანერგა სახალხო მეურნეობის საბჭოს მეშვეობით თითქმის ექვსი წლის წინათ.

სკეპ XXII ყრილობის მერ მიღებულ პარტიის პროგრამაში მტკიცედ და მკაფიოდ არის ჩამოყალიბებული გეონომიური მეცნიერების ამოცანა: განხორგადოს საზოგადოების გეონომიური ცხოვრების ახალი მოვლენები, დაამუშაოს სახალხო-სამეურნეო პრობლემები, სახალხო მეურნეობაში მატერიალური და შრომითი რესურსების ყველაზე ეფექტური გამოყენების, წარმოების დაგეგმვისა და ორგანიზაციის საუკეთესო მეთოდების გამონახვით და სხვა.

სარეცენზიო ნაშრომში განხილული პრობლემები და დამუშავებული საკითხები უშუალოდ გამომდინარეობენ იმ ამოცანებიდან, რაც პარტიის პროგრამით განსაზღვრულია გეონ-

ნომიური მეცნიერებისთვის, გ. ჩოგოვაძის წიგნი დაწერილია მარქსიზმ-ლენინიზმის კლასიკოსების შრომების, სკეპ XX, XXI და XXII ყრილობების, პარტიის პროგრამისა და სკეპ ცენტრალური კომიტეტის სათანადო პლენუმების, აგრეთვე საარქიეო და უწყებრივი მასალების, ტარხებისა და სამართელოების წილური ინვარიშებისა და საგეოლოური ლიტერატურის ღრმად შესწავლის საფუძველზე.

სარეცენზიო ნაშრომი წარმოადგენს საქართველოს სახალხო მეურნეობის საბჭოს ხუთ წელიწადზე მეტი ხნის მუშაობის შედეგების შეჯამებასა და გამოცდლების განზოგადების პირველ სერიოზულ და საფუძვლიან ცდას ქართულ სამეცნიერო გეონომიურ ლიტერატურაში. ნაშრომში მოტანილი ფაქტური მასალებს ღრმა ანალიზითა და საგნის საფუძვლიანი ცოდნით ავტორი გვთავაზობს ერთობ მნიშვნელოვან და საყურადღებო დასკვნებს; მოცემულია განზოგადებანი, დასაბულია ამოცანები და ღონისძიებანი, წამოყენებულია წინადადებანი და რეკომენდაციები, რომელთა პრაქტიკულ განხორციელებას შეუძლია მოგვეცეს დაღებთი სამეურნეო შედეგები და უზრუნველყოს საქართველოს სოციალისტური მრეწველობის გადამწყვეტი დარგების მკვეთრი აღმავლობა.

გ. ჩოგოვაძის ნაშრომში სწორად არის აღნიშნული, რომ გეონომიური განვითარების ყოველ განსაზღვრულ ეტაპზე სამეურნეო ზელმძღვანელობას მოცემული ფორმებისა და მეთოდების გამოყენების აუცილებლობა განპირობებულია გეონომიური კანონების მოთხოვნით, სახელობარ, წარმოებითი ურთიერთობის საწარმოო ძალების ხასიათისადაც შესაბამისობის კანონით, ამიტომ იმ ფორმების შემდგომი სრულყოფა ობიექტური კანონზომიერებაა.

ამ ნაშრომის ერთერთ დაღებთ მხატვს წარ-

გ. ჩოგოვაძე — „რეკოლუციური ღონისძიებანი მეურნეობის ზელმძღვანელობის ფორმების სრულყოფაში“, „საბჭოთა საქართველო“, 1962 წ.

მოადგენს ის, რომ მასში სამეურნეო ხელმძღვანელობის ფორმებისა და მეთოდების განვითარება სწორად და დამაჯერებლად არის განხილული ისტორიულ ასპექტში; დისამუშავებულია სოციალისტური ეკონომიკის სხვადასხვა ეტაპზე საქარმოო ძალების ზრდის შესაბამისად ხელმძღვანელობის სისტემის შეცვლის ობიექტური აუცილებლობა. ამასთან საესეებით სწორადაა ხაზგასმული, რომ უკანასკნელ პერიოდში ჩამოყალიბებული სახალხო მეურნეობის საბჭოები, როგორც მრეწველობის ხელმძღვანელობის ფორმები, თვისებრივად, თავისი ორგანიზაციული სტრუქტურით, საქმიანობის მასშტაბებით და ამოცანებით არსებითად განსხვავდება ამ სახალხო მეურნეობის საბჭოებისაგან, რომლებსაც კომუნისტური პარტია ქმნიდა. ვ. ი. ლენინის მითითებით და ხელმძღვანელობით სოციალისტური ეკონომიკის განვითარების დაწყებით სტადიაზე (1917 წლის დეკემბერში). ამ ფაქტებს პრინციპული მნიშვნელობა აქვს, რადგან ზოგიერთი ავტორი შედარებით ფიქრობს, თითქმის ახლანდელი და ძველი სახალხო მეურნეობის საბჭოები არსებითად იდენტურია, რომ ძველი სახალხო მეურნეობის საბჭოები ახლის პროტოტიპებია.

ავტორი ნაშრომის პირველ საყოფხოდ განიხილავს: „დემოკრატიული ცენტრალიზმის ლენინურ პრინციპს, როგორც სოციალისტური ეკონომიკის მართვის ორგანიზაციული საფუძველს“ (გვ. 5-26), სადაც ღრმად და სიფუძვლიანად გარკვეულია სახალხო მეურნეობისადმი ხელმძღვანელობის დემოკრატიული ცენტრალიზმის ძირითადი პრინციპები და არსი.

გ. ზოგოვადის ნაშრომის დადებით მხარეს შეადგენს ავრეთვე ის, რომ მასში ლაკონურად და დამაჯერებლად გადმოცემულია საქართველოს სსრ მრეწველობის განვითარების მოკლე ისტორია 1921 წლიდან 1955 წლამდე. ვ. ი. მრეწველობის მართვის რეორგანიზაციამდე. შრომის ამ ნაწილში გაანალიზებულია და მოკლედ დახასიათებულია ის უდიდესი სტრუქტურული, თვისებრივი ცვლილებები, რომელიც განიცადა საქართველოს მრეწველობაში ამ პერიოდში.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტია, განსაკუთრებით, უკანასკნელ პერიოდში, უდიდეს ყურადღებას აქცევს წარმოების სპეციალიზაციასა და კომპლექსურად, როგორც წარმოების საზოგადოებრივი ორგანიზაციის ისეთ ფორმას, რომელიც უზრუნველყოფს პროდუქციის ერთეულზე მატერიალური და შრომითი დანახარების სერიოზულ შემცირებას, საზოგადოებრივი შრომის ეკონომიისა და შრომის ნაყოფიერების განუზღვრელ ზრდას. ავტორი კონკრეტული მასალის მომარაგებით საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობის საბჭოს მრეწველობაში განხორციელებული სპეციალიზაციისა და

კომპლექსურობის საფუძველზე უწყვეტს მრეწველობის უდიდეს სახალხო მრეწველობის მნიშვნელობის და დადებით ეკონომიურ შედეგებს როგორც წარმოების მოცულობის, ისე საზოგადოებრივი შრომის ნაყოფიერების გადიდების თვალსაზრისით.

მრეწველობაში სპეციალიზაციისა და კომპლექსურობის აქტუალურ საკითხებს ავტორი განიხილავს არა მარტო საქართველოს, არამედ მთელი ამიერკავკასიის მრეწველობის თანამედროვე მდგომარეობისა და განვითარების პერსპექტივების თვალსაზრისით.

ახალი ტექნიკისა და პროგრესული ტექნოლოგიის დანერგვა წარმოებაში საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა მთავრობის დაუცხრომელი და მუდმივი ზრუნვის საგანს შეადგენს, განსაკუთრებით კომუნისტური საზოგადოების გამწვანების მნიშვნელობის პერიოდში, როცა პარტიისა და ხალხის მთავარ ეკონომიურ ამოცანას კომუნისტური მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის შექმნა და განვითარება წარმოადგენს. სარეცხვაში ნაშრომი ვეროვანი სიღრმითა და მოცულობით განხილულია საქართველოს სახალხო მეურნეობის საბჭოს მრეწველობაში მოწინავე ტექნიკისა და ტექნოლოგიის, წარმოებისა და შრომის პროცესების მექანიზაციისა და ავტომატიზაციის არსებითი მნიშვნელობის საკითხები. მაგრამ ახალი ტექნიკისა და პროგრესული ტექნოლოგიის დანერგვა წარმოებაში არ წარმოადგენს თვითმიზანს, არამედ იგი არის საშუალება, მძიმე შრომის შესუბუქებისა, საზოგადოებრივი შრომის ეკონომიისა, შრომის ნაყოფიერების გადიდებისა, თვითღირებულების შემცირებისა, წარმოების მოცულობის ზრდისა და სხვ. შრომის ავტორის ღრმად აქვს შეგნებული საკითხის არსი და იგი სწორედ ამ თვალსაზრისით უდგება ტექნიკური სიახლის დანერგვის კეთილშეოფელი შედეგების ანალიზს.

გ. ზოგოვადის ნაშრომში გადმოცემულია საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობის საბჭოს მუშაობის ზოგიერთი შედეგი და განხორციელებულია გამოცდილება.

წიგნში შეყამებულია საქართველოს სსრ მუშაობის შედეგები, დასახულია ავრეთვე მისი შემდგომი მუშაობის პრაქტიკული ამოცანები, რომელთა გადაწყვეტა უზრუნველყოფს ჩვენი რესპუბლიკის სოციალისტური მრეწველობის მძლავრ აღმავლობას.

სარეცხვის ნაშრომი განიხილავს საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობის საბჭოს აქტუალურ ეკონომიურ პრობლემებს. ჩვენი აზრით, ავტორის მიერ სწორად შერჩეული ძირითადი პრობლემები შემართულად წარმოადგენს საქართველოს სოციალისტური მრეწველობის განვითარების ტექნიკურ-ეკონომიურ პრობლემებს, რომელთა გადაწყვეტა ახალ, მაღალ საფეხურზე აიყვანს რესპუბლიკის მრეწველო-

ბან. ავტორი არა მარტო მარტივლად განსაზღვრავს ამ პრობლემებს, არამედ, რაც მთავარია, საბავს კიდევაც მათი სწორად გადაწყვეტის კონკრეტულ გზებს.

ნაშრომში საფუძვლიანად არის დასმული პრობლემების ხარისხის გაუმჭობსების პრობლემა. ცხადყოფილია ზოგიერთი (მაგალითად, ხაოს, თამბაქოს, კონსერვების მრეწველობის და სხვ. პრობლემების) არაკეთილხარისხოვან ნაკეთობათა გამოშვების მიზეზები და, რაც მთავარია, ნაჩვენებია ამ მიზეზების ლიკვიდაციის კონკრეტული გზები და პრობლემის ხარისხის შევითრად გაუმჭობსების რეალური შესაძლებლობანი, საშეალებანი.

გ. ჩოგოვების წიგნში დაშვებულია გვაძინი ზარალიან საწარმოთა რენტაბელურად გადაქცევის საკითხები. რენტაბელობა მრეწველობის მუშაობის ხარისხობრივი მაჩვენებელია. ამიტომ ავტორი სავეებით სწორად იქცევა, როცა ამ საკითხს სპეციალურად განიხილავს ნაშრომში. ამ მრეწველობის ზოგიერთი დარგისა და ცალკეული მთავარი საწარმოს მიხედვით განიხილებულია არარენტაბელურად მათი მუშაობის ძირითადი მიზეზები და დასაძვლია მათი აღმოფხვრის კონკრეტული გზები, გამოვლენილია შრომის ნაყოფიერების გადიდებისა და თვითღირებულების შემცირების რეალური რეზერვები, რომელთა რაციონალურად გამოყენება ნამდვილად უზრუნველყოფს მათ რენტაბელურ საწარმოებად გადაქცევას. ამ საკითხთან დაკავშირებით ავტორი ეხება ქუთაისის საავტომობილო ქარხნისა და რუსთაის მებრუნა გიული ქარხნის მონაცემებს.

გ. ჩოგოვების ნაშრომის დადებით მხარეს შეადგენს ისიც, რომ მასში სპეციალურად განხილულია მიიერკავების რესპუბლიკის შორის საწარმოთა კვანისა და ამ რესპუბლიკების მრეწველობის კომპლექსურად განვითარების ძირითადი პრობლემები. ავტორის სახარკუბლოდ უნდა ითქვას, რომ მას სწორად იქვს განსაზღვრული და შერჩეული ეს პრობლემები (სათობი-გენერატორული ბაზის, შავი და ფერადი მებრუნების განვითარების, ქაიბური მრეწველობის, ლითონის სამაგრების წარმოებისა და სხვა პრობლემები), რომელთა წარმატებით გადაწყვეტას უდიდესი მნიშვნელობა იქვს მიერკავების, როგორც დიდი ეკონომიური რაიონის კომპლექსურად განვითარებისა და მისი ეკონომიკის შემდგომი მძლავრი აღმავლობისათვის. განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს, რომ ამ პრობლემების გარკვეული ნაწილი უკვე იყო სპეციალური განხილვის საგანი მიერკავების დიდი ეკონომიური რაიონის სახალხო მეურნეობის საბჭოების მუშაობის საკოორდინაციო და სავეგმო საბჭოს უკანასკნელ სხდომებზე, რომელიც ამას წინათ გაიმართა ქრევანში.

საკითხის ღრმად და საფუძვლიანად შესწავლის ბაზაზე ავტორის მერ მრეწველობა და დასაბუთებულია დებულება: რენტაბელობის დავალობრივი მრეწველობის სამინისტროს ლიკვიდაციისა და აღდგომობრივი მრეწველობის საწარმოების საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობის საბჭოს გამგებლობაში გადაცემის შესახებ.

როგორც აღნიშნული იყო, სარეცენზიო წიგნი წარმოადგენს პირველ ცდას გვენს ეკონომიურ ლიტერატურაში. ამიტომ, მიუხედავად დიდი და ბევრი დადებითი მხარისა და ღირსებისა, იგი არ არის თავისუფალი ზოგიერთი ჩრდილოვანი მხარისაგან.

სასრულელი იყო საბჭოთა ფირმების შექმნის საკითხის უფრო ფართოდ განხილვა, მით უმეტეს, რომ იგი წარმოადგენს სოციალისტური მრეწველობის განვითარების სრულიად ახალ მოვლენას. როგორც ცნობილია, საქართველოს მრეწველობაში საბჭოთა ფირმების გაერთიანების საწყისებზე პირველად მუშაობენ თბილისის საწარმოო გაერთიანებანი „ოსანი“ და „განიადი“, რომლებიც ფენსაკმელსა და ავეგს ამზადებენ, საქართველო მათი მუშაობის გამოცდილების უფრო სრულიად შესწავლა.

აუცილებელია, წიგნში მოტანილი საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობის საბჭოს ორგანიზაციული სტრუქტურის გამოშასხველ სქემაში სათანადო კორექციის შეტანი თანამედროვე მდგომარეობის მიხედვით. საქართველოში მოცემული დიაგრამების დაზუსტება, რადგან მასში არ არის დაცული მასშტაბების შესაბამისობისა და ერთიანობის პრინციპი, ამიტომ ისინი მოვლენის გამოსაზღვრებითი დინამიკის სწორ სურათს არ იძლევა.

გ. ჩოგოვების სარეცენზიო ნაშრომი დაწერილია მდიდარი მასალისა და ლიტერატურული წყაროების შესწავლისა და ანალიზის საფუძველზე. შრომა შესრულებულია საგნის ცოდნისა და პრაქტიკული გამოცდილების ბაზაზე, ამასთან საკითხის ისტორიისა და თეორიის კარგი და ყოველმხრივი ცოდნით. სარეცენზიო ნაშრომში აღძრულია ზოგიერთი მერტად რთული პრობლემა, რომელთა დასმისა და გადაწყვეტისაღმი ავტორი იზენს ორიგინალურ მიდგომას.

წიგნი დიდ დახმარებას გაუწევს როგორც მრეწველობის ეკონომიკის ლექტორებს, სტუდენტებს, პარტიულ-სამეცნიერო მუშაეებს და პრაქტიკულ მოღვაწეებს, ისე ყველას, ვინც დაინტერესებულია მრეწველობის პრობლის ახალი ფორმების, მათი გამოყენების შედეგებისა და გამოცდილების შესწავლით.

პროფ. ნ. ი. ბაზაშვილი

ზოადგენს, ასეთები ბევრნი არიან, თუმცა შეიძლება საზოგადოებრივ ურთიერთობაში სხვადასხვა ფორმით გვევლინებოდნენ. საერთოდ, ავტორს იმდენად უყვარს ახალგაზრდაობა, რომ უარყოფითი გმირის ხატვა არ ეხერხება, უბრალოდ არ ეშორილება ხელსაშლისოდ, ეს კი მისი შიშვენიდან გამომდინარეობს, რომ — ყველა ადამიანი კარგია. ამიტომაც რომ ნაწარმოებში ამდენ გმირებს შორის ვერ ვხედავთ ვერც ერთ უარყოფით ტიპს. ყველაზე უარყოფითი ისევე გოგია — ის ზომი კანონის თანახმად ქურდია. მაგრამ აქაც ავტორი ისე ღრმად გვაკნობს გოგიას სულიერ მდგომარეობას, მის ცხოვრებას, იმ პირობებს, რომელშიც დანაშაულია ჩადენილი, რომ შეიძლება არავითარ შემთხვევაში არ ამტყუვნებს მას — პირიქით, უფრო რელიგიურად ჩანს ამ სათუთი ბუნების ადამიანის გზიდან აცდენის ობიექტური მიზეზები.

საერთოდ, ნაწარმოების ღირსება იმაშიცაა, რომ ავტორი ახერხებს ყოველგვარი შევირალა, შაბლონური ფრაზებისა და პათეტური ტონის გარეშე, ყოველი სიტყვის, ყოველი სტრიქონის, ყოველი მოქმედების უკან დაეინახოთ მიზეზი უბედურებისა — ომი.

შემოადინებული ღირსებანი ისე თვალნათლივ დასანახი არ იქნებოდა, რომ თვით ნაწარმოები, თავისთავად მხატვრული ქსოვილი, შესანიშნავი ქართულით არ იყოს დაწერილი და ბუნებრივ დილოგში არ იყოს გამართული, რაც ესოდენ დინამიკურობასა და სისხარტეს ანიჭებს თხრობას. მძაფრი, ცოცხალი სურათები და მდიდარი ლექსიკური მარაგი, ამა თუ იმ გმირისათვის ნიშანდობლივი მეტყველებით, მეტად საინტერესო საკითხავს ხდის მოთხრობას.

რა შეიძლება ავტორს მიეუთითოთ? იქნებ ის, რომ სამი სიმპათიური ადამიანის სიკვდილი ერთ

პატარა მოთხრობაში შეტანე მკაცრ ნაწარმოებში შეიძლება (განსაკუთრებით) შეიძლება — მზია — ვაუგებიანი და მოულოდნელი მსახერხალოა, განსხვავებით წინა ორისაგან, რომელთა დაღუპვა ასე თუ ისე შემზადებულა).

იქნებ ის, რომ ცოტა გადაჭარბებულად დაძაბული შამის სიკვდილის სცენა მარტოდ დარჩენილ შვილის ხელში და ოდნავ ხელოვნური, რომ მოსიყვარულე ქართან ერთგული მეუღლე ჩატომდაც პრინციპულად არ ჩამოღის?

იქნებ აკლია საკმარის სდურველი გურამის სკოლიდან გოგისათვის წასვლას და აქ საქითო იყო სკოლას თავისი ვადაწყვეტილი სიტუცია ეტყვა და არა კომპეჩირის კომიტეტის მდივანთა ქეჩაში მოლაპარაკებით დამთავრებულყო სა, მე?

იქნებ საკითო იყო ავტორს სიტყვიერად არა, ვაწყობილებით მიანიც ეხევენებია, გმირს რეაგირება ომის, ყოველგვარი უბედურების ზეზის, დამთავრებისადმი, რასაც ასე მოუთმე ლად ელოდა ყველა?

იქნებ ზოგჯერ ავტორი მეორეხარისხოვანად თელის ყველაფერს, რაც მისი გმირის მხედველობისა და შემეცნების არეს სცილდება?

იქნებ ნაწარმოებს ბოლოს ნაქარვევი ხელი ეტყობა?

მაგრამ ეს შენიშვნები ნაწარმოების მხატვრულ ღირებულებას ჩრდილს არ აყენებს. მთავარი არის, რომ წიგნი ადამიანების სიყვარულით დაწერილი და შეიძლება ასპეტაკებს და აფქიბებს. ეს წიგნი არის პროტესტი ომისა და ომის გამჩაღებულთა წინააღმდეგ. წიგნი იმის უტყუარი საბუთია, რომ ომი არ არის მარტო ფრონტის მოვლენა, რომ ომის დროს უბედურება ყველა ქოხშია, რომ ესეც თავისებური ფრონტია.

0. ანთონიძე

66/301

ფანო 80 333.

ИНДЕКС
76128

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

„**М Н А Т О Б И**“

ИЗДАТЕЛЬСТВО „ЛИТЕРАТУРА ДА ХЕЛОВНЕБА“